

АРХИВСКИ ЗАПИСИ
ARCHIVAL NOTES

ARHIVSKI ZAPISI
ARCHIVAL NOTES
2/2012

Redakcija

Editorial Board

Стеван Радуновић, Срђан Пејовић, Јадранка Селхановић,
др Стјепан Ђосић, др Изет Шаботић, Миладин Милошевић,
Мирјана Каписода, др Ђорђије Борозан, др Божидар Шекуларац,
Велимир Вујачић и Лука Милуновић

Уређивчки одбор

Editorial Staff

Стеван Радуновић, Срђан Пејовић, Мирјана Каписода и
Јадранка Селхановић

Glavni urednik

Editor in Chef

Срђан Пејовић

Одговорни уредник

Editorialist

Стеван Радуновић

Секретар редакције

Editorial Board Secretary

Мирјана Каписода

Лектор

Language Editor

Драгица Ломпар

Издавач: Државни архив Црне Горе/Publisher: The State Archives of Montenegro
Цетиње, Новице Церовића 2,
тел. 041/ 230-226, факс 041/ 232-670.
e-mail: dacg@t-com.me; e-mail: rejovic.dacg@t-com.me

ISSN 0353-7404

ДРЖАВНИ АРХИВ ЦРНЕ ГОРЕ

АРХИВСКИ ЗАПИСИ

ЧАСОПИС ЗА АРХИВСКУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE REVIEW

Година XIX/2012
Број 2

Цетиње, 2013

SADRŽAJ
TABLE OF CONTENTS

Ljiljana LIPOVINA ĐORĐEVIĆ
ARHIVSKI ZAPISI (1985-2012) - bibliografija 7
ARCHIVAL NOTES (1985-2012) - bibliography ..... 7.

ČLANCI I PRILOZI / ARTICLES AND PAPERS

Velimir VUJAČIĆ
POKLONI IZ HRVATSKE ZA NJEGOŠEVU BIBLIOTEKU 117
GIFTS FROM CROATIA TO NJEGOSH'S LIBRARY 117

Dejan JEČMENICA
**O VREMENU UVOĐENJA MLADOG KRALJA STEFANA DUŠANA U
UPRAVNE NADLEŽNOSTI U ZETI** 155
*ABOUT THE TIME OF INTRODUCING THE YOUNG KING STEPHAN DUSHAN IN
THE ADMINISTRATIVE JURISDICTION OF ZETA* 155

Marijana STAMOVA
**BUGARSKI IZVORI O ALBANSKOM PITANJU U CRNOJ GORI KRAJEM XIX I
POCETKOM XX VEKA** 167
*BULGARIAN SOURCES ABOUT THE ALBANIAN ISSUE IN MONTENEGRO IN THE
LATE XIX AND EARLY XX CENTURY* 167

Dragutin PAPOVIĆ
INSTITUCIJE CRNE GORE ZA UPRAVLJANJE U PROSVJETI, KULTURI I NAUCI 1945-1990 177
*MONTENEGRIN INSTITUTIONS FOR MANAGEMENT OF EDUCATION, CULTURE AND
SCIENCE 1945 1990* 177

Luka MILUNOVIĆ
POGLED NA PITANJA O PRVOJ GODINI RADA DRŽAVNOGA POZORIŠTA U CRNOJ GORI 205
A LOOK AT THE ISSUES IN THE FIRST YEAR OF THE STATE THEATRE IN MONTENEGRO 205

Marija CRNIĆ PEJOVIĆ
DJEČJI DOM PLJEVLJA 223
ORPHANAGE IN PLJEVLJA 223

<i>Vukota VUKOTIĆ</i>	
OPŠTI POPIS STANOVNIŠTVA U CRNOJ GORI 1899. GODINE	241
<i>GENERAL CENSUS IN MONTENEGRO IN 1899</i>	241
IZ ARHIVSKE TEORIJE I PRAKSE /	
FROM THE ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
<i>Srdan PEJOVIĆ</i>	
NASTANAK I VRSTE STATISTIČKIH PREGLEDA U DRŽAVNOJ UPRAVI	
KNJAŽEVINE/KRALJEVINE CRNE	251
<i>ORIGIN AND STATISTICAL REVIEW OF STATE ADMINISTRATION OF</i>	
<i>PRINCIPALITY/KINGDOM OF MONTENEGRO</i>	251
<i>Jasmina RASTODER</i>	
MEMOARSKO – DNEVNIČKI ZAPISI MARKA VUČERA KOVIĆA	269
<i>RECORDS OF MARKO VUČERAKOVIC IN THE FORM OF MEMORIES AND DIARIES</i>	269
DOKUMENTI I SJEĆANJA/	
DOCUMENTS AND MEMORIES	
<i>Živko M. ANDRIJAŠEVIĆ</i>	
DVA ZAPISNIKA O SASLUŠANJU PRED ISLJEDNOM KOMISIJOM 1913. GODINE	277
<i>TWO MINUTES FROM THE HEARING TO INVESTIGATING COMMISSION IN 1913</i>	277
<i>Goran Ž. KOMAR</i>	
SINĐELIJA MITROPOLITA STEFANA LJUBIBRATIĆA IZ ARHIVSKOG ODJELJENJA U	
HERCEG-NOVOM	307
<i>DECREE OF THE ARCHBISHOP STEPHAN LJUBIBRATIC FROM ARCHIVAL DEPARTMENT OF</i>	
<i>HERCEG-NOVI</i>	307
PRIKAZI / REVIEWS	
<i>Jadranka Selhanović: KULT SSSR-A I STALJINA U CRNOJ GORI (Ž. Andrijašević)</i>	311
THE CULT OF STALIN AND USSR IN MONTENEGRO	311
<i>Luka Milunović: STOLJEĆE CRNOGORSKOG DRŽAVNOG TEATRA (Borislav Cimeša)</i>	319
A CENTURY OF STATE THEATRE OF MONTENEGRO	319
IZVJEŠTAJ O RADU ZA 2012. GODINU	329
ANNUAL REPORT FOR 2012	329

UDK 016: 930.25(06)

Ljiljana LIPOVINA ĐORĐEVIĆ

ARHIVSKI ZAPISI
(1985-2012)
- bibliografija -

Časopis *Arhivski zapisi* je glasilo sa dugom tradicijom, čiji se prvi broj pojavio 1985. godine kao bilten Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, što predstavlja značajan događaj jer u Crnoj Gori nije postojala nijedna stručna publikacija koja se bavila arhivistikom i arhivskom djelatnošću. Drugi broj je publikovan 1986. godine u Kotoru, takođe kao bilten Društva arhivskih radnika, a 1990. godine na Cetinju izlazi treći broj *Arhivskih zapisa* koji prerasta u časopis za arhivsku teoriju i praksu. Od 1994. godine do danas časopis izlazi u kontinuitetu, kao dvobroj ili kao dvije sveske za jednu godinu.

Bibliografija *Arhivskih zapisa* sadrži 459 bibliografskih jedinica, koje su podijeljene prema godinama, a unutar godina prema abecedi autora. Prema priloženoj bibliografskoj građi može se pratiti i sazrijevanje samog časopisa, koji je iz godine u godinu postajao sve bogatiji priložima, ne samo iz oblasti arhivistike, već i kulturne istorije Crne Gore i šire, sa značajnim priložima iz svih domena znanja. Bibliografska građa prati sve promjene koje je doživjela arhivska djelatnost u Crnoj Gori, počev od prvog sređivanja arhivske građe za vrijeme kralja Nikole, koje je bilo povjereno Filipu Kovačeviću, preko prvih zakonskih propisa iz arhivistike, pa sve do današnjih dana kada Državni arhiv predstavlja savremenu instituciju koja

radi i sređuje arhivsku građu po najnovijim međunarodnim standardima. Pored arhivistike, prilozi su vezani i za crnogorsku istoriju, nauku, kulturu, privredu i obrazovanje, uz objavljivanje adekvatne arhivske građe koja dokumentuje date priloge. Bibliografiju prate dva registra i to: *Registar autora i prevodilaca* i *Predmetni registar*. *Registar autora i prevodilaca* sadrži abecedno poređana imena autora, koautora i prevodilaca, tj. sva imena koja su nosioci nekog autorstva u priložima. *Predmetni registar* obuhvata predmetne odrednice koje izražavaju sadržaj priloga u cjelini ili pojedinačne njegove djelove, i sadrži konkretne pojmove iz svih oblasti znanja, kao i imena ličnosti i geografskih naziva koji su predmet određene bibliografske jedinice.

ARCHIVAL NOTES

(1985-2012)

- bibliography -

The journal *Archival notes* is a publication with a long tradition, whose first issue appeared in 1985 as the newsletter of the Society of archivists of Montenegro, which was a significant event because, there was not a single publication dealing with archiving and archive activities in Montenegro of the time.

The second number was published in 1986 in Kotor, even this in a format of the newsletter of Society of archivists, and in 1990 in Cetinje was published the third edition of the *Archival notes* that became the journal of archival theory and practice. Since the 1994 to the present time the journal is published continuously as a double issue or two volumes per year.

Bibliography of archival records contains 459 bibliographic units, which are divided by years and within years by authors in alphabetical order. According to the following bibliographic material it can be observed the maturation of the review, which every year grew richer in contributions, not only in the field of archival science, but also in the cultural history of Montenegro and beyond it, with significant contributions from all domains of knowledge. Bibliographic records tracks all experienced changes of archival activity in Montenegro, from the first sorting of archives of the

reign of King Nikola, who had entrusted g. Filip Kovacevic, through the first legislation in the archives, to the present days when the State Archives as a modern institution works and processes the archival material, takes care of it according to the latest international standards. In addition to archiving, contributions are related to the Montenegrin history, science, culture, economy and education, with adequate disclosure of archives documenting the said contributions. Bibliography is followed by two registers as follows: *Register of authors and translators* and *Subject register*. The first one contains the names of authors, co-authors and translators sorted in alphabetical order, or better all names that have something to do with holders of an authorship of contributions. The *Subject registry* includes subject headings that express the contents of the attachment wholly or its individual parts, and includes concrete terms from all areas of knowledge, as well as the names of persons and geographical names which are subject to specific bibliographic units.

1985.

1. ANTOVIĆ, Jelena
Prikupljanje porodičnih i ličnih arhivskih fondova u Crnoj Gori / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.84-87.
Na osnovu sprovedene ankete dati su podaci za period 1976-1984.godinu za: Arhiv Crne Gore Cetinje, Arhiv Herceg Novi, Arhiv za radnički pokret pri Istorijskom institutu SR Crne Gore Titograd, Opštinski arhiv Budva i Istorijski arhiv Kotor.- Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
2. ***ARHIVSKI radnici kojima je dodijeljena zahvalnica Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.***
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.125.
Spisak radnika kojima je dodijeljena *Zahvalnica* na Cetinju 29.juna 1984.godine.
3. BOGAVAC, Vukota
Rad arhivske službe u Ivangradu / Vukota Bogavac.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.114-118.
Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.

4. CRNIĆ PEJOVIĆ, Marija
Izvori za istoriju Crne Gore u arhivima Jugoslavije i van njenih granica / Marija Crnić Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.34-59.
Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
5. KOVAČEVIĆ, Veljko
Neriješen status Opštinskog arhiva Titograd / Veljko Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.103-108.
Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
6. LUKETIĆ, Miroslav
30 godina rada Društva arhivskih radnika SR Crne Gore / Miroslav Luketić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.5-21.
Saopštenje sa jubilarne Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, održane na Cetinju 28.juna 1984.godine.
7. LUKETIĆ, Miroslav
Zaključci sa Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, Cetinje, 28. i 29. juna 1984.godine / Miroslav Luketić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.132-133.
Izveštaj podnijet na Skupštini Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koja je održana u Budvi 25.aprila 1986.godine.
8. LUKETIĆ, Sonja
Osvrt na rad spoljne službe u arhivima SR Crne Gore / Sonja Luketić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.109-113.
Na osnovu sprovedene ankete dati su podaci za: Arhiv SR Crne Gore Cetinje, Istorijski arhiv Kotor, Arhiv Herceg Novi, Opštinski arhiv Budva, Opštinski arhiv Titograd, Regionalni arhiv Ivangrad, Arhiv za radnički pokret Titograd i Arhivski centar Nikšić.- Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
9. MILOŠEVIĆ, Miloš
Uloga arhiva i arhivistike u savremenom društvu / Miloš Milošević.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.22-33.
Stanje u arhivskoj službi Jugoslavije, s posebnim osvrtom na Crnu Goru.- Referat sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.

10. PEJOVIĆ, Snežana
Priručne biblioteke u arhivima Crne Gore / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.88-93.
Prikaz stanja u Arhivu Crne Gore, Arhivu Herceg Novi, Opštinskom arhivu Budve, Arhivu za radnički pokret pri Istorijskom institutu SR Crne Gore i Istorijskom arhivu Kotor, na osnovu sprovedene ankete.- Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
11. ***POZDRAVNI govori.***
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.120-124.
Sadrži govore sa otvaranja jubilarne Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.: Jovana Popovića, Radomana Jovanovića, Marije Adžić i Vlada Vukmirovića.
12. ***RIJEČ Redakcije.***
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.3.
Redakciju čine: Jelena Antović, Vukota Bogavac, Ljiljana Zenović, Miroslav Luketić i Milan Sijerković.- Ovaj broj časopisa posvećen je jubilarnoj Skupštini i savjetovanju Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koji su održani na Cetinju 28. i 29. juna 1984. godine.
13. STANIŠIĆ, Slavko
Stanje arhivske građe o radničkom pokretu i Savezu komunista Crne Gore / Slavko Stanišić.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.60-65.
Osvrt na arhivsku građu perioda 1919-1945.godine, koja se čuva u Arhivu za radnički pokret pri Istorijskom institutu SR Crne Gore u Titogradu.- Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984. godine.
14. VIČEVIĆ, Vesna
Izrada naučnoobavještajnih sredstava u arhivima SR Crne Gore / Vesna Vičević.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.54-59.
Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
15. VOJINOVIĆ, Borivoje
Regionalni arhiv u Nikšiću / Borivoje Vojinović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.1 (1985), str.94-102.
Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.

16. VUKASOVIĆ, Mirko
Teorijski i praktični rad na pomoćnim istorijskim naukama u arhivima Crne Gore / Mirko Vukasović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.73-76.
Primjeri rada na fondovima i zbirkama koji su pohranjeni u Istorijskom arhivu Kotor, Arhivu Crne Gore-Cetinje, Arhivu Herceg Novog i Arhivu Budve.- Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
17. ***ZAPISNIK sa jubilarne Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, Cetinje, 28. i 29. juna 1984.***
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.119.
Dnevni red: Otvaranje Skupštine (pozdravni govori), 30 godina rada Državnog arhiva SR Crne Gore i uručenje priznanja.
18. ***ZAPISNIK sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore / zapisničar Ljiljana Zenović.***
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.126-131.
Dvodnevno stručno savjetovanje arhivskih radnika Crne Gore održano je na Cetinju 28. i 29.juna 1984.godine.- U diskusiji učestvovali: Miloš Milošević, Dragoje Živković, Marija Crnić-Pejović, drugarica Danilović, Olga Giler, Dragica Vojinović, Boško Mijanović, Slavko Stanišić, Vesna Vičević, Milan Sijerković, Sonja Luketić, Jovan Raonić, Veljko Kovačević i Miroslav Luketić.
19. ŽIVKOVIĆ, Dragoje
Potrebe za visokoškolskim kadrom u arhivistici i administraciji u SR Crnoj Gori / Dragoje Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.66-72.
Povodom potrebe za visokoškolskim kadrom neophodnim za uspostavljanje kvalitetnije komunikacije između arhiva i administrativnog poslovanja u registraturama.- Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.
20. ŽIVKOVIĆ, Jelena
Sređivanje arhivskih fondova u arhivima SR Crne Gore / Jelena Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.1 (1985), str.77-83.
Saopštenje sa Savjetovanja Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano na Cetinju 29.juna 1984.godine.- Napomene: str.83.

1986.

21. ANTOVIĆ, Jelena
Analiza stanja u odabranim registraturama opština Bijelo Polje, Mojkovac, Kolašin, Budva i Kotor / Jelena Antović, Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.19-28.
Saopštenje sa Savjetovanja *Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori*, koje je održano 24.aprila 1986.godine, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.
22. ANTOVIĆ, Jelena
Problemi normiranja obrade i pripreme za objavljivanje dokumenata XVII vijeka na italijanskom jeziku u IAK-u / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.51-55.
Saopštenje sa Savjetovanja *Normiranje rada u arhivima SR Crne Gore*, održanog 25.aprila 1986.godine, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, na osnovu rada Istorijskog arhiva Kotor.- Objavljen tabelarni pregled normiranja obrade i pripreme za objavljivanje jednog dokumenta po satu kao jedinici vremena.
23. GAZIVODA, Nevenka
Izveštaj o stanju registraturskog materijala i arhivske građe u opštinama Pljevlja, Šavnik, Žabljak, Ulcinj, Bar i Titograd / Nevenka Gazivoda, Sonja Luketić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.36-41.
Saopštenje sa Savjetovanja *Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori*, koje je održano 24.aprila 1986.godine, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.
24. JOVIĆEVIĆ, Slavka
Izveštaj o stanju arhivske građe i registraturskog materijala na području opština Nikšić, Plužine, Danilovgrad i Cetinje / Slavka Jovićević.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.29-35.
S
aopštenje sa Savjetovanja *Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori*, koje je održano 24.aprila 1986.godine, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.
25. KOVAČEVIĆ, Vojo
Specifičnosti normiranja finansijsko-materijalnih poslova u Istorijskom arhivu Kotor / Vojo Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.88-93.
Saopštenje sa Savjetovanja *Normiranje rada u arhivima SR Crne Gore*, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, održanog u Budvi 25.aprila 1986.godine.

26. LUKETIĆ, Miroslav
Izveštaj o radu Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, novembar 1983.-april 1986.godine / Miroslav Luketić.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.95-107.
Izveštaj podniet na Skupštini Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koja je održana u Budvi 25.aprila 1986.godine.
27. LUKETIĆ, Miroslav
Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori / Miroslav Luketić.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.9-18.
Referat sa Savjetovanja *Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori*, koje je održano 24.aprila 1986.godine, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.
28. MILIĆ, Aleksandra
Neka karakteristična iskustva prilikom normiranja poslova na registraturskom sređivanju građe Organa uprave u Istorijskom arhivu Kotor / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.61-68.
Saopštenje sa Savjetovanja *Normiranje rada u arhivima SR Crne Gore*, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, održanog u Budvi 25.aprila 1986.godine.
29. PEJOVIĆ, Snežana
Problemi normiranja rada u biblioteci i rada sa strankama u Istorijskom arhivu Kotor / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.73-87.
Saopštenje sa Savjetovanja *Normiranje rada u arhivima SR Crne Gore*, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, održanog u Budvi 25.aprila 1986.godine.
30. **PROGRAM Savjetovanja i godišnje Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, 24. i 25.aprila 1986.**
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.128-130.
Koje je održano u Budvi.
31. RAONIĆ, Jovan
Izveštaj o prihodima i rashodima za Priručnik za zaštitu arhivske građe van arhiva / Jovan Raonić.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.117-127.
Povodom izdataka za knjigu Olge Giler, za period 1981-1985.g.- Saopštenje sa Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koja je održana u Budvi 25.aprila 1986.godine.

32. **RIJEČ Redakcije.**
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.5.
Redakciju čine: Jelena Antović, Vukota Bogavac, Ljiljana Zenović, Miroslav Luketić i Milan Sijerković.- Ovaj broj časopisa je posvećen savjetovanju Društva arhivskih radnika Crne Gore, koje je održano u Budvi 24. i 25. aprila 1986. godine, a tema savjetovanja je bila *Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori i analiza stanja i normiranje rada u arhivima SR Crne Gore.*
33. VIČEVIĆ, Vesna
Izvjestaj o radu Komisije za međunarodne arhivske veze pri Arhivu SR Crne Gore za period 22.03.1985. - 24.04.1986.godine / Vesna Vičević.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.108-112.
O preduzimanju prvih koraka na sabiranju podataka o istraženoj arhivskoj građi u inostranstvu koja se odnosi na Crnu Goru, o kordiniranju poslovima međunarodne saradnje koja se odvija preko arhiva i šire.- Saopštenje sa Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koja je održana u Budvi 25.aprila 1986.godine.
34. **ZAPISNIK sa Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore /** zapisničar Ljiljana Zenović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.131-134.
Dnevni red Skupštine koja je održana u Budvi 25.aprila 1986.godine: Izbor Radnog predsjedništva, Izvjestaj o radu Državnog arhiva Crne Gore, diskusija i izbori.- U diskusiji učestvovali: Jelena Antović, Miroslav Luketić, Novica Vukoslavčević, Vesna Vičević i Jelena Živković.
35. ZENOVIĆ, Ljiljana
Finansijski izvještaj Društva arhivskih radnika SR Crne Gore (novembar 1983. – april 1986. Godine) / Ljiljana Zenović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.113-116.
Izvještaj sa Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, održane u Budvi 25.aprila 1986.godine.
36. ZENOVIĆ, Ljiljana
Neka iskustva u arhivističkoj obradi građe u Istorijском arhivu Budva / Ljiljana Zenović.
U: *Arhivski zapisi.*- Br.2 (1986), str.69-72.
Saopštenje sa Savjetovanja *Normiranje rada u arhivima SR Crne Gore*, održanog 25.aprila 1986.godine u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.

37. ŽIVKOVIĆ, Jelena
Informacioni centar pri Arhivu Crne Gore kao segment projekta Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori / Jelena Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.42-49.
Saopštenje sa Savjetovanja *Razvoj arhivske službe u SR Crnoj Gori*, koje je održano 24.aprila 1986.godine, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.
38. ŽIVKOVIĆ, Jelena
Neka iskustva u vezi s normiranjem poslova i zadataka na sređivanju i obradi arhivske građe u Arhivu Crne Gore / Jelena Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.2 (1986), str.56-60.
Saopštenje sa Savjetovanja *Normiranje rada u arhivima SR Crne Gore*, održanog 25.aprila 1986.godine u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.
- 1990.
39. ANDRIJAŠEVIĆ, Gojko
Sređivanje i obrada zbirki u Istorijskom arhivu Kotor / Gojko Andrijašević.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.80-83.
Način sređivanja i obrade *Kartografske zbirke*.
40. ANTOVIĆ, Jelena
Neki principi i primjeri objavljivanja arhivske građe na italijanskom jeziku / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.67-79.
Na primjerima originalnih dokumenata iz XVII vijeka objašnjeni su principi objavljivanja arhivskih dokumenata integralno: zaglavlje dokumenta (redni broj, mjesto nastanka, datum nastanka i registar) i tekst dokumenta, ali i fragmentalno, u vidu tabele.- Dat je prepis četiri dokumenta u cjelini i tabelarni prikaz osam dokumenta.
41. BAKIĆ, Mile
Neka pitanja i problemi arhivskog vrednovanja dokumenata / Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.24-35.
Metodologija i kriterijumi vrednovanja građe.
42. BAKIĆ, Mile
Značajna arhivska odluka / Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.97-100.

Povodom otvaranja i objelodanjanja arhivske građe iz informbirovskeg vremena.- Objavljena dva prepisa dokumenata: *Otvoreno pismo*, apel grupe građana upućen Predsjedništvu SFRJ, CK SKJ, SR Crne Gore i *Pismo javnosti*, odgovor Predsjedništva CK SKJ Crne Gore od 3.aprila 1990.godine.

43. **DOBITNICI Povelje Istorijskog arhiva Kotor.**
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.125.
Imena devet dobitnika *Povelje*, koje su uručene na Godišnjoj skupštini Društva arhivskih radnika SR Crne Gore u Kotoru 25.novembra 1988.godine.
44. **DOBITNICI Priznanja Istorijskog arhiva Kotor.**
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.125.
Imena devet dobitnika i pet kulturnih organizacija, kojima su priznanja uručena na Godišnjoj skupštini Društva arhivskih radnika SR Crne Gore u Kotoru 25.novembra 1988.godine.
45. **IZVJEŠTAJ o radu Društva arhivskih radnika SR Crne Gore (25.april 1986. - 24.novembar 1988.godine).**
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.126-134.
Izveštaj sa Godišnje skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koji su podnijele predsjednik Jelena Antović i sekretar Snežana Pejović.
46. MILIĆ, Aleksandra
Pjesan Georgija Nikolajevića / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.62-64.
Objavljen prepis pjesme nastale u prvoj polovini XIX vijeka koja je pohranjena u Zbirci književnih rukopisa Istorijskog arhiva Kotor.
47. MILOŠEVIĆ, Miloš
40 godina Istorijskog arhiva u Kotoru / Miloš Milošević.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.11-23.
O rezultatima rada 40-godišnje tradicije Istorijskog arhiva Kotor.
48. PEJOVIĆ, Snežana
Način izrade analitičke kartoteke i njen značaj u teoretskom i praktičnom vidu / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.84-94.
O vrstama naučnoobavještajnih sredstava: inventaru, vodiču, registru i analitičkom indeksu na primjerima iz fonda Sudsko-notarski spisi Istorijskog arhiva Kotor.- Objavljen prepis originalnog dokumenta iz 1536.godine.- Literatura: str.94.

49. PEŠIĆ, Milisav
Nove zgrade arhiva u Crnoj Gori / Milisav Pešić.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.122-124.
Rad se odnosi na Arhivsko odjeljenje Bar.- Saopštenje sa Savjetovanja *Postojeće i nove zgrade arhiva u SR Crnoj Gori*, koje je održano 24.novembra 1988.godine u Kotoru, u organizaciji Društva arhivskih radnika SR Crne Gore.¹
50. RASTODER, Jasmina
Arhivski fond Barske nadbiskupije i primasije srpske / Jasmina Rastoder.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.53-61.
Pregled fonda na osnovu dokumenata, čije kopije su danas u vlasništvu Opštinskog arhiva u Baru, a korišćene su kao postavka izložbe *Devet vjekova Barske nadbiskupije*, koja je održana tokom avgusta 1989.godine u Baru.
51. RASTODER, Jasmina
Prosvjetno - vaspitna djelatnost Arhiva / Jasmina Rastoder.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.47-49.
O potrebi uspostavljanja bliže saradnje između učenika u školama i arhiva, radi razvijanja svijesti o kulturnoj istoriji.
52. RASTODER, Jasmina
Uvodnik / Jasmina Rastoder.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.5-7.
Povodom ovog broja časopisa i njegovog uređivanja.
53. RASTODER, Šerbo
Rifat Rastoder, dr Branislav Kovačević: „Crvena mrlja“, Titograd, 1990. / Šerbo Rastoder.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.101-104.
Prikaz knjige.
54. VULOVIĆ, Milan K.
Akademik dr Slavko Mijušković / Milan K. Vulović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.107-109.
In memoriam.

---

¹ Na ovom Savjetovanju saopšteni su i radovi Vesne Vičević „Zgrada Istorijaskog arhiva Crne Gore Kotor“, Slavka Perovića „Zgrada Arhiva Crne Gore“, Mirosłava Luketića „Zgrada Istorijaskog arhiva u Budvi“, Radojke Mijailović „Zgrada Arhiva Herceg-Novi“ i Veljka Kovačevića „Zgrada depoa i oprema Opštinskog arhiva Titograd“, koji nijesu objavljeni u „Arhivskim zapisima“, jer nijesu dostavljeni Redakciji.

55. **ZAPISNIK** / zapisničar Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.113-121.
Sa Savjetovanja i Skupštine Društva arhivskih radnika SR Crne Gore, koje je održano u Kotoru 24.novembra 1988.godine.- U diskusiji su učestvovali: Vesna Vičević, Milan Sijerković, Slavko Perović, Miroslav Luketić, Radojka Mijajlović, Jelena Antović, Slavka Jovičević i Veljko Kovačević.
56. ŽIVKOVIĆ, Jelena
O Arhivu SR Crne Gore prema pismima u „Pobjedi“ 1952-1964. godine / Jelena Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- Br.3 (1990), str.36-46.
Prezentiranje podataka o pitanjima rada i razvitka Arhiva Crne Gore u crnogorskom dnevnom listu *Pobjeda*, za period od 1952. do 1964. godine, kao i o kvalitetu i tretmanu članaka koji su tretirali arhivističku problematiku, zavisno od stepena upućenosti onih koji su pisali o ovoj temi.

1994.

57. ANTOVIĆ, Jelena
Legende dokumenata sa izložbe „Kotor i staro štamparstvo“ / [Jelena Antović].
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.185-194.
Izložba dokumenata Istorijskog arhiva Kotor koja je pratila održavanje Okruglog stola *Kotor i staro štamparstvo*, koja je otvorena 17.decembra 1994.godine.
58. ANTOVIĆ, Jelena
Mr Mirko Vukasović / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.202-203.
Povodom smrti stručnjaka iz oblasti humanističkih nauka i dugogodišnjeg arhiviste Istorijskog arhiva Kotor.
59. ANTOVIĆ, Jelena
Predgovor / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.7-8.
Povodom proslave 500-godišnjice Crnojevića štamparije u Kotoru, gradu koji je višestruko vezan za staro štamparstvo, održan Okrugli sto *Kotor i staro štamparstvo* posvećen ovom jubileju.
60. ANTOVIĆ, Jelena
Pregled izložbi Istorijskog arhiva Kotor 1993-1994. / Jelena Antović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.138-166.

Prikaz izložbi koje je tokom 1993. i 1994. godine organizovao kotorski Istorijski arhiv i to sledećim redosledom: *O djeci za djecu* (2.juli 1993), *Pisma crnogorskih vladika Petra I i Petra II Petrovića* (17.septembar 1993), *Izložba fotografija palih boraca i žrtava fašističkog terora opštine Kotor 1941/45. i 1991/92.* (20.novembar 1993), *Privatni imaoci arhivske građe kroz arhivske fondove i zbirke* (10.novembar 1993), *Zanati srednjovekovnog Kotora* (28.decembar 1993), *Iz istorije zdravstva* (27.maj 1994), *Bokeljska nošnja u minijaturi* (3.juli 1994), *Zbirka geografskih karata Boke Kotorske i Dalmacije (XVI-XIX vijek) iz kolekcije Đorđa Radivovića* (27.jul 1994), *Arhivski dokumenti i geografske karte Boke Kotorske* (13.oktobar 1994), *Crnom Gorom* (13.oktobar 1994), *Kotor nakon oslobođenja, 1944-1994.* (18.novembar 1994), *Kotor i staro štamparstvo* (17.decembar 1994), *Milan Pešić: Crnom Gorom, izložba zbirke fotografija* (jul-decembar, 1994).

61. ANTOVIĆ, Jelena

Riječ na otvaranju izložbe „Kotor i staro štamparstvo“, 17. 12. 1994. godine / Jelena Antović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.182-184.

Izložba je otvorena za vrijeme održavanja Okruglog stola *Kotor i staro štamparstvo*, u organizaciji Istoriskog arhiva Kotor, Opštine Kotor i Centra za kulturu Kotor.

62. BAKIĆ, Mile

O nekim pitanjima reforme arhiva u Crnoj Gori / Mile Bakić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.18-24.

Povodom reforme arhivske službe u Crnoj Gori koja je započela donošenjem Zakona o državnoj upravi (Sl. list RCG, br.45/91) i Zakona o arhivskoj djelatnosti (Sl. list RCG, br.25/92), kada su svi do tada samostalni republički i opštinski arhivi ušli u sastav Državnog arhiva Crne Gore sa sjedištem na Cetinju.

63. BAKIĆ, Mile

Razmišljanja o problemu zaštite arhivske građe van arhiva / Mile Bakić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.49-52.

Predlog novog načina rada na relaciji arhiv - registratura, tj.građa van arhiva.

64. BOJOVIĆ, Dragoslav

Milan Pešić: Crnom Gorom: izložba zbirke fotografija, jul-decembar 1994. / Dragoslav Bojović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.165-166.

Prikaz izložbe dokumenata Državnog arhiva Crne Gore, koja je prikazana u Podgorici, Ulcinju, Baru, Herceg Novom, Kotoru, Beogradu i Novom Sadu.

65. BOŠKOVIĆ, Tadija
Simpozijum „Seoski dani Sretena Vukosavljevića“: zbornik radova br.15, Prijepolje, 1993. / Tadija Bošković.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.130-132.
Prikaz zbornika radova u izdanju prijepoljskog Fonda za kulturu opštine.
66. BOŠKOVIĆ, Tadija
Udio Dubrovčana i Kotorana u trgovini s Brskom i razvoj domaćeg trgovačkog sloja / Tadija Bošković.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.25-34.
U XIII i XIV vijeku.
67. ČUBROVIĆ, Zorica
O pregradnjama crkava u Kotoru tokom 15. vijeka / Zorica Čubrović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.154-164: ilustr.
Objavljeni crteži: Prozor na zapadnoj fasadi građevine u ulici između kotorske katedrale i biskupije; Dio zapadnog izgleda ciborijuma kotorske katedrale; Detalj zapadne fasade vezne građevine sa prozorom i grbom M. Kontareno; Istočna fasada vezane građevine u ulici između Biskupije i Katedrale.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
68. ĐURIĆ, Vojislav J.
Gotika u cetinjskoj štampi / Vojislav J. Đurić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.125-140: faks.
Objavljeni faksimili: Sabor besposlenih svetih anđela, *Oktoih* petoglasnik, Sabor časnog proroka Preteče, Cetinjski *Oktoih*, Predanje Hristovo, Sveti pesnici: Josif, Jovan Damaskin i Teofan; Vaskrsenje Hristovo (Silazak u ad).Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
69. ***IZVJEŠTAJ o radu za 1994. godinu.***
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.170-196.
Izveštaj o radu Državnog arhiva Crne Gore, koji je potpisao direktor Mile Bakić.
70. KOVAČEVIĆ, Branislav
Da li je Crnojevića štamparija i državna / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.24-32.
Literatura: str.31.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.

71. KOVAČEVIĆ, Branislav
Dr Miloš Milošević: Testament Đurđa Crnojevića, Podgorica, 1994. / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.173-178.
Riječ na promociji knjige u Kotoru.
72. LAKOVIĆ, Vesna
Iz rada Arhivskog odjeljenja Podgorica / Vesna Laković.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.68-71.
Smještaj i organizacija rada u Opštinskom arhivu, koji je formiran 1980.godine.
73. MARTINOVIĆ, Dušan J.
Boško Mijanović: Pashalni ciklus Đurđa Crnojevića, Cetinje, 1994.
/ D. J. Martinović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.166-168.
Riječ na promociji knjige u Kotoru.
74. MARTINOVIĆ, Dušan J.
O Crnojevića Oktoihu – prvoglasniku i petoglasniku / Dušan J. Martinović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.12-23: ilustr.: faks.
Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.- Objavljeni faksimili: *Oktoih prvoglasnik* iz 1494.g., Dvorac Ivana Crnojevića na Cetinju iz *Oktoiha prvoglasnika*, Poslednja strana sa kolofonom *Oktoiha prvoglasnika*, Cetinjski manastir na Cetinju 1484. iz *Oktoiha petoglasnika*, Zastavice iz *Oktoiha prvoglasnika* i Cetinje 1493/94.
75. MARTINOVIĆ, Jovan J.
Nastavljači štamparske tradicije u Kotoru – Francesco Andreola i „Bokeška štamparija“ / Jovan J. Martinović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.98-104.
Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
76. MEDOJEVIĆ, Jovo
Prilog proučavanju kulturno-prosvjetnih prilika u Bijelom Polju u prvoj polovini XX vijeka / Jovo Medojević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.35-41.
Djelovanje Biblioteke, čitaonice i drugih kulturnih društava u Bijelom Polju, nakon Balkanskih ratova.

77. MIAJLOVIĆ, Radojka
Osnovni pristup na sređivanju arhivske građe fonda Katastra u Arhivskom odjeljenju Herceg-Novi / Radojka Miajlović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.82-87.
Literatura: str.86-87.
78. MIJANOVIĆ, Boško
O datumu izlaska iz štampe Oktoiha / Boško Mijanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.165-166.
Diskusija povodom izlaganja Radoja Pajovića na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
79. MILIĆ, Aleksandra
O ličnom fondu dr Savo Plamenac u građi Istorijskog arhiva Kotor / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.88-90.
O životu dr Sava Plamenca i kako je njegova ostavština dospjela u Istorijski arhiv Kotor i šta je urađeno na njenom smještaju i obradi.
80. MILOŠEVIĆ, Miloš
Dr Božidar Šekularac: Tragovi prošlosti Crne Gore, srednjovjekovni natpisi i zapisi u Crnoj Gori, Cetinje, 1994. / Miloš Milošević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.179-181.
Riječ na promociji knjige u Kotoru,
81. MILOŠEVIĆ, Miloš
Neki plodovi arhivskog istraživanja starog štamparstva / Miloš Milošević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.85-97.
Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
82. NIKČEVIĆ, Vojislav
Bokokotorski srednjovjekovni skriptorijumi i njihovi uticaji / Vojislav Nikčević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.105-124.
Literatura: str.119-122.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.

83. PAJOVIĆ, Radoje
O datumu izlaska iz štampe Oktoiha / Radoje Pajović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.33-36.
Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije, u Kotoru 16. i 17.decembra 1994.godine.
84. PAJOVIĆ, Radoje
Profesor dr Dragoje Živković (1927-1994) / Radoje Pajović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.197-201.
In memoriam.
85. PANTIĆ, Miroslav
Štampar starih srpskih knjiga Jerolim Zagurović, „vlastelin od grada Kotora“ / Miroslav Pantić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.52-63.
Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
86. PEJOVIĆ, Snežana
Vodič „Boka Kotorska“ Miloša Crnjanskog i arhivski izvori vezani za njegov nastanak / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.42-48.
Biblioteka Istorijskog arhiva Kotor dobila je, zahvaljujući kolekcionaru Đorđu Radivoviću, vodič *Boka Kotorska* čiji je autor Miloš Crnjanski, a koji je publikovala *Jadranska straža* iz Beograda 1928.godine, kao četvrti i posljednji svezak u seriji ilustrovanih vodiča o Jadranskoj obali.- Literatura: str.48.
87. PEŠIĆ, Milisav
Prvi poklon privatnog imaoca arhivske i bibliotečke građe Arhivskom odjeljenju Bar / Milisav Pešić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.91-93.
Inženjer Miodrag Miković je prvi Baranin koji je poklonio svoj bibliotečko-arhivski materijal Arhivskom odjeljenju Bar.
88. ***PRAVILNIK o čuvanju registraturskog materijala i arhivske građe i davanju podataka o arhivskoj građi Državnom arhivu Crne Gore, (Sl. list RCG, br.23/94).***
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.119-123.
Državni arhiv Crne Gore je donio Pravilnik na osnovu člana 12 *Zakona o arhivskoj djelatnosti*.

89. **PRAVILNIK o načinu odabiranja arhivske građe i izlučivanju bezvrijednog registraturskog materijala i predaji arhivske građe Državnom arhivu Crne Gore, (Sl. list RCG, br.23/94).**
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.111-118.
Državni arhiv Crne Gore je donio Pravilnik na osnovu člana 12-stav 4 *Zakona o arhivskoj djelatnosti.*
90. RADONJIĆ, Zorica
Konzervacija Trebnika iz 1575. godine / Zorica Radonjić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.72-81: ilustr.: faks.
Opis i stanje rukopisa prije konzervacije, a rukopis se čuva u manastiru Savina.- Objavljena četiri faksimila sa primjerima oštećenja od insekata, prije i poslije konzervacije.- Literatura: str.79.
91. RALEVIĆ, Miroljub
Dr Božidar Šekularac: „Cetinjski ljetopis“, Cetinje, 1993. / Miroljub Ralević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.126-129.
Prikaz knjige u izdanju cetinjskog „Oboda“.
92. RASTODER, Jasmina
Nekoliko teza o mjestu i ulozi lokalnih arhiva / Jasmina Rastoder.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.53-57.
Definicija lokalnog arhiva u istorijskom shvatanju te institucije, odnos lokalnog i centralnog arhiva i uloga lokalnih arhiva.
93. **RIJEČ Redakcije.**
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.6-8.
Redakciju čine: Jelena Antović, Mile Bakić, Predrag Vukić, Jelena Živković, Branislav Kovačević, Sonja Luketić, Zorica Radonjić, Milan Sijerković i Božidar Šekularac.- Povodom koncepcije časopisa.
94. SELHANOVIĆ, Jadranka
Komentar prvog Zakona o arhivima u Crnoj Gori / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.58-61.
Komentar se odnosi na Zakon o državnim arhivima, koji je Narodna skupština NR Crne Gore donijela 31.decembra 1951.godine (Službeni list NRCG, br.27/28/51).
95. SJEKLOĆA, Nikola Z.
Iz rada Arhivskog odjeljenja Nikšić / Nikola Z. Sjekloća.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.64-67.
Organizacija rada, sređivanje fondova i prikupljanje arhivske građe.

96. STANIŠIĆ, Slavko
Jovan R. Bojović: Zapisnici sjednica Vlade Narodne Republike Crne Gore 1945-1951. / Slavko Stanišić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.133-135.
Prikaz knjige u izdanju Istorijskog instituta Crne Gore.
97. STANIŠIĆ, Slavko
Dr Božidar Šekularac: Tragovi prošlosti Crne Gore, Cetinje, 1994.
/ Slavko Stanišić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.136-137.
Prikaz knjige u izdanju Državnog arhiva Crne Gore.
98. STANOJEVIĆ, Pavle
Riječ sa otvaranja izložbe Milana Pešića „Crnom Gorom“ u Novom Sadu / Pavle Stanojević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.1 (1994), str.167-169.
Izložba umjetničkih fotografija koju je priredio Arhiv Crne Gore.
99. ŠEKULARAC, Božidar
Boško Mijanović: Pashalni ciklus Đurđa Crnojevića, Cetinje, 1994.
/ Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.170-172.
Riječ na promociji knjige u Kotoru.
100. ŠEKULARAC, Božidar
Skender-beg Crnojević, sandžak crnogorski i primorski i sve dukljanske zemlje gospodar / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.37-45.
O Crnoj Gori za vrijeme Skender-bega Crnojevića.- Rad sadrži i dva pisma iz 1523. godine.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
101. VIČEVIĆ, Vesna
Zagurovići i Crnojevići / Vesna Vičević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.1, br.2 (1994), str.64-84: faks.
Paralela između kotorske plemićke porodice Zagurovića i crnogorske dinastije Crnojevića, kroz njihov rad na štampanju prvih knjiga.- Objavljeni faksimili: dvije stranice *Psaltira s posljedomanjem* Jerolima Zagurovića iz 1570.g. i fotografiju grba porodice Zaguri.- Literatura: str.78-81.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.

102. VUJIČIĆ, Rajko
Na tragu palate Crnojevića u Kotoru / Rajko Vujičić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.141-153: fotogr.
Literatura: str.148-150.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.- Objavljenje fotografije: današnji izgled portala sa grbovima Crnojevića, kapitel s portala palate Crnojević u Kotoru i fragment grba Crnojevića iz Muzeja Cetinje.
103. VULOVIĆ, Milan K.
Rodbinske veze Crnojevića sa kotorskim plemićkim porodicama / Milan K. Vulović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.2 (1994), str.46-51.
Literatura: str.50.- Rezime.- Izlaganje na Okruglom stolu *Kotor i staro štamparstvo*, povodom 500-godišnjice Crnojevića štamparije.
104. **ZAKON o arhivskoj djelatnosti, (Sl. list RCG, br.25/92).**
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.96-107.
Zakon o arhivskoj djelatnosti koji je usvojila Skupština Republike Crne Gore na sjednici od 2. juna 1992. godine.
105. **ZAKON o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskoj djelatnosti, (Sl. list RCG, br.1/94).**
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.108-110.
Usvojen na sjednici drugog vanrednog zasjedanja Skupštine Republike Crne Gore, održanoj 25. i 26. januara, 1. i 2. februara 1994. godine.
106. ŽIVKOVIĆ, Jelena
Arhivska djelatnost u Crnoj Gori: prilog pitanju razvoja arhivske službe u Crnoj Gori / Jelena Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.1, br.1 (1994), str.10-17.
O tradiciji i istorijatu arhivske službe u Crnoj Gori počev od vladarske porodice Vojslavljevića.- Izvori i literatura: str.16-17.
- 1995.
107. ANTOVIĆ, Jelena
Uobličavanje i kompletiranje klasifikacione šeme u Istorijskom arhivu Kotor – povezivanje starih i novih fondova i zbirki u logične strukture višeg stepena / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.52-77.

Popis fondova i zbirki Istorijskog arhiva Kotor, po utvrđenoj klasifikacionoj šemi, zaključno sa 1995.godinom, prema *Vodiču kroz arhivsku građu sa sumarnim inventarima muzejskih i crkvenih fondova i zbirki*, koji je objavljen 1977.godine.

108. BAKIĆ, Mile

O pojmu valorizacije arhivske građe / Mile Bakić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.33-40.

Kod nas i u svijetu.

109. BAKIĆ, Radovan

Pouke koje traju / Radovan Bakić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.189-192.

Riječ na promociji knjige Mitra Bakića *Crna Gora pod upravom vladika*, koja je održana u Andrijevići 24.jula 1995.godine.

110. BORIČIĆ, Dragiša

Iz rada Arhivskog odjeljenja Berane / Dragiša Boričić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.107-110.

Istoriijat i organizacija rada na sređivanju arhivskih fondova.

111. BOŠKOVIĆ, Tadija

Druga faza ustanka 1941. u opštini Šahovići (Tomaševo) / Tadija Bošković.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.7-16.

O formiranju Bjelopoljske partizanske čete početkom oktobra 1941.godine i Šahovićkog bataljona u novembru iste godine, kada je donijeta *Rezolucija* koja je bila glavni razlog razdora za podjelu naroda na pristalice partije i monarhiste, kasnije četnike.- Objavljen tekst *Rezolucije*, čiji je autor Vukosav Radović.

112. BRAJOVIĆ, Vukomir

Iz rada Arhivskog odjeljenja Pljevlja / Vukomir Brajović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.111-112.

Sređivanje, prikupljanje i rad na registraturama odjeljenja koje je formirano 1992.godine, za potrebe opština Pljevlja i Žabljak.

113. DELEVIĆ, Ivan

Osvrt na izložbu „Vazduhoplovstvo u Beranama 1927-1993“ / Ivan Delević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.195-199.

Izložba dokumenata koja je otvorena u galeriji *Šudikova* 26.avgusta 1994.godine, u organizaciji Arhivskog odjeljenja Berane.

114. ĐURĐIĆ, Petar
Pedeset godina Službenog lista RCG / Petar Đurđić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.200-204.
Povodom jubileja *Službenog lista Republike Crne Gore*.
115. EREMČENKO, Vladimir Aleksandrovič
Arhivska djelatnost u Rusiji / Vladimir Aleksandrovič Eremčenko;
preveo sa ruskog Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.113-119.
O sistemu državne arhivske službe, osnovnim pravcima razvoja i zakonodavstvu u arhivskoj djelatnosti.- Predavanje održano 1995.godine u Arhivu Srbije, prilikom posjete Državne arhivske službe Ruske Federacije arhivskoj službi SR Jugoslavije.
116. KAPISODA, Mirjana
Istorijat rukopisa Cetinjskog manastira (XVI-XVIII v.) / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.41-51: ilustr.
Istraživanje zbirke rukopisnih knjiga koje se čuvaju u Cetinjskom manastiru: prepisi 42 knjige crnogorskog vladike Ruvima iz 1559.godine.- Objavljena tri priloga: *Jevanđelje Divoša Tihoradića*, *Apostol iz 1383.godine* i *Vodeni znaci u rukopisima Četvoroevanđelja*.- Literatura: str.48.
117. KAZIĆ, Nataša
Organizaciona struktura Republičkih organa vlasti i uprave NR Crne Gore: za period 1944-1958.god. / N[ataša] Kazić, M[iodrag] Kirsanov, B[ranka] Radusinović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.92-106.
Dato je 13 šematskih prikaza organizacione strukture sa stanjem 15.jula i 27.decembra 1944; 17.aprila i 2.novembra 1945; 1.februara, 1.oktobra i 1.novembra 1947; 5.marta 1948; 20.maja 1950; 10.aprila 1951; 16.februara 1953; 10.maja 1956; 2.decembra 1957. i 21.jula 1958.godine.
118. KOVAČEVIĆ, Branislav
Informbiro i Tito: pisma straha, podrške i kajanja / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.155-172.
Dokumenta koja se čuvaju u Arhivu Josipa Broza Tita (sign. KPJ-4a;1951.M.F.1-12.1), koja su bila nedostupna javnosti više od pola vijeka.- Objavljena dva dokumenta.
119. KOVAČEVIĆ, Branislav
Mitar Bakić: Crna Gora pod upravom vladika, Podgorica, 1995. /

Branislav Kovačević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.180-188.

Riječ na promociji knjige, koju je objavila Štamparija „Obod“.

120. MAŽIBRADIĆ, Anita

Arhivistički pristup obradi fonda Debof (spisi Francuske kraljevske delegacije pokrajine Boke Kotorske) 1807-1811. u Istorijskom arhivu Kotor / Anita Mažibradić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.78-86.

Obrada arhivskih dokumenata iz vremena francuske uprave Bokom Kotorskom, tj. dokumenata Kraljevske generalne delegacije za pokrajinu Boku Kotorsku, koja je ustanovljena dekretom generala Marmona 27. avgusta 1807.godine.

121. MEDOJEVIĆ, Jovo

Bratstvo Medojevića u arhivskim izvorima / Jovo Medojević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.17-27.

O porijeklu bratstva Medojević koji danas nastanjuju bjelopoljski kraj na osnovu arhivskih izvora iz Kotora, Cetinja i Herceg Novog.- Objavljen faksimil dokumenta iz 1398.godine sa pomenom prezimena Medojević iz Lopata, koji je pohranjen u Istorijskom arhivu Kotor.

122. ***OSNOVE zakonodavstva Ruske Federacije o arhivskom fondu Ruske Federacije i arhivima.***

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.120-132.

Objavljen tekst zakona u cjelosti, koji je donesen u Moskvi u Domu Sovjeta Rusije 7.jul1993.godine.- Potpisao: predsjednik Ruske Federacije Boris Jelcin.

123. SELHANOVIĆ, Jadranka

„Crna Gora kroz ćirilska dokumenta do 1860. godine“ / Jadranka Selhanović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.193-194.

O izložbi dokumenata u organizaciji Državnog arhiva Crne Gore, povodom 500 godina prve štampane knjige na slovenskom jugu, koja je otvorena na Cetinju 15.juna 1995. godine.

124. STANIŠIĆ, Slavko

Tri neobjavljena dokumenta sa Skupština rodoljuba Crne Gore i Boke održanih u Ostrogu i na Tjentištu 1942.godine / Slavko Stanišić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.2, br.1-2 (1995), str.141-154.

Sadrži: *Zapisnik i Rezoluciju* sa Skupštine na Tjentištu 16.juna 1942.godine, *Proglas sreskim, opštinskim i seoskim narodnooslobodilačkim odborima* sa Skupštine NOO za Crnu Goru i Boku, održane 11.februara u Ostrogu i govor pukovnika Sava Orovića, koji se objavljuje prvi put.

125. ŠEKULARAC, Božidar
Arhivski zapisi, br. 1 / 1994. / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi.*- God.2, br.1-2 (1995), str.173-175.
Riječ na promociji prvog broja časopisa *Arhivski zapisi*, u Podgorici 8.maja 1995.godine.
126. ŠEKULARAC, Božidar
Mitar Bakić: Crna Gora pod upravom vladika, Podgorica, 1995. /
Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi.*- God.2, br.1-2 (1995), str.176-180.
Riječ na promociji knjige.
127. VUKASOVIĆ, Mirko
O porodičnom fondu Lazari u građi Istorijskog arhiva Kotor /
Mirko Vukasović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.2, br.1-2 (1995), str.87-91.
Zbirka od 17 originalnih dokumenata koju je kotorski arhiv otkupio od gospođe Eme Lazari 1955.godine, a svi dokumenti su vezani za porodicu Lazari ili nekog od njenih članova.- Dokumente je sa italijanskog jezika prevela Jelena Antović.
128. VUKIĆ, Predrag
Tri dokumenta iz Cetinjskog manastira / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.2, br.1-2 (1995), str.133-140: faks.
Objavljeni dokumenti su značajni za lokalnu istoriju crnogorskih plemena: *Tapija Osman-paše Osmanagića cetinjskom manastiru iz 1759.godine, Isprava iz 1815.god. o preseljenju Salkovičana na Rogane u Riječkoj nahiji i Pismo Ali-paše Rizvanbegovića popu Krstu Koprivici i plemenskim knezovima u Banjanima.*
129. ZEČEVIĆ, Zoran
Srpsko ratničko groblje u Gusinju / Zoran Zečević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.2, br.1-2 (1995), str.28-31.
Prema dokumentu iz 1915.godine iz zaostavštine Tomaša Katanića, gdje su opisane grobnice vasojevičkih i crnogorskih ustanika iz druge polovine XIX vijeka.- Objavljena skica Gusinjskog groblja sa označenim mjestima gdje su posjećene glave sahranjene.

1996.

130. ANDRIJAŠEVIĆ, Živko M.
Pet neobjavljenih pisama Nikole I Petrovića Njegoša velikom veziru
/ Živko M. Andrijašević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.3, br.1-2 (1996), str.133-140.

Objavljen prepis pet dokumenata-pisama iz 1864, 1867, 1869. i 1873. godine, čiji se originali čuvaju u Arhivskom odjeljenju Državnog muzeja na Cetinju.

131. ANTOVIĆ, Jelena
Arhivski dokument – živ i dostupan sagovornik savremenog čovjeka
/ Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.192-208.
Prikaz izložbi u organizaciji Državnog arhiva Crne Gore tokom 1995.godine: *Izgleđi gradova Crnogorskog primorja u štampanim prikazima i dokumentima od XVI do XIX vijeka* (30.juna do 31.avgusta), *Crkva Svetog Luke u Kotoru kroz vjekove* (oktobra mjeseca) i *Put Prve bokeljske narodnooslobodilačke udarne brigade* (20.novembar).
132. ANTOVIĆ, Jelena
„Izgleđi gradova Crnogorskog primorja u štampanim prikazima i dokumentima od XVI do XIX vijeka (kolekcija Đorđa Radivoića i fondovi i zbirke Istorijskog arhiva Kotor)“: 30. juna do 31. avgusta 1995. godine / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.193-208.
Riječ na otvaranju izložbe.
133. BAKIĆ, Mile
Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište / Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.66-83: faks.
O razvoju pozorišne umjetnosti u Crnoj Gori.- Objavljeni dokumenti: Statut knjaževskog Crnogorskog narodnog pozorišta na Cetinju od 15.04.1910.godine; Plakat svečane predstave *Balkanska carica* od Nikole I; Poziv za svečani matine; Program svečanosti povodom otvaranja Pozorišta od 16.05.1910.godine.
134. BAKIĆ, Radovan
Poruke i za ovo vrijeme / Radovan Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.187-191.
Riječ na promociji knjige Marka Cemovića *Ideja mira i međunarodna ravnopravnost*, koja je održana u Beranama oktobra 1995.godine.
135. BOŠKOVIĆ, Tadija
Crnogorsko pleme Mrkojevići za vrijeme mletačke okupacije Bara
/ Tadija Bošković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.29-39.
136. BOŠKOVIĆ, Tadija
Milić F. Petrović: Dokumenti o Raškoj oblasti 1900-1912, Beograd,

- 1995.** / Tadija Bošković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.178-181.
Prikaz knjige u izdanju Arhiva Srbije.
137. CEMOVIĆ, Marko P.
Položaj hrišćana u Staroj Srbiji / Marko P. Cemović; preveo s ruskog Miroljub Ralević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.54-65.
Objavljeno u *Izvestija Slovenskog blagotvornog društva* br.3 za 1902.godinu.
138. ČUPKOVIĆ, Nedjeljka
Matične knjige u arhivima / Nedjeljka Čupković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.103-108.
Pravna regulativa i njeno sprovođenje u republikama bivše Jugoslavije.- Literatura: str.108.
139. KATELAN, Joško
Arhivistička obrada jednog dokumenta iz fonda KRM Kotorskog arhiva / Joško Katelan
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.94-102: faks.
Objašnjenja uz dokumenat o trgovačkom pomorskom saobraćaju u Sredozemlju krajem XVIII vijeka, koji se čuva u fondu KRM (spisi kancelarije rektora i providura Mletačke Republike).
140. KOVAČEVIĆ, Branislav
Dr Đorđe Borožan: Velika Albanija - porijeklo - ideje - praksa, Beograd, 1995. / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.171-177.
Prikaz knjige u izdanju Vojnoistorijskog instituta Vojske Jugoslavije.
141. KOVAČEVIĆ, Branislav
Prof. dr Miodrag Zečević – Jovan P. Popović: Dokumenti iz istorije Jugoslavije: državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača iz Drugog svetskog rata, Beograd, 1996. / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.163-170.
Prikaz knjige u izdanju Arhiva Jugoslavije.
142. MILIĆ, Aleksandra
Dva testamenta s početka XIX vijeka u sudskoj građi Kotorskog arhiva / Aleksandra Milić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.124-132: faks.
Sadrži: *Testament Nika Bosnića s Luštice* iz 1804.godine i *Testament Petra Stijepova Bujenovića iz sela Nikovići* iz 1805.godine.

143. MUŠURA, Gordana

Izveštaj o učešću na VIII Međunarodnom kursu latinske paleografije i diplomatike u Italiji / Gordana Mušura.

U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.209-216.

Kurs je održan od 2. do 28.oktobra 1995.godine u Bariju pod pokroviteljstvom Ministarstva kulturnih i ambijentalnih dobara Italije i Međunarodnog centra informacija o izvorima za istoriju Balkana i Mediterana (CIBAL).- Objavljeni fragmenti: dokumenta sačinjenog u Palermu 1165.godine na grčkom i arapskom jeziku; Djela o vještini lova sapticama Federika II; Ovidijev kodeks Metamorfoze iz XI vijeka pisan beneventanom kojim obiluje Arhiv nadbiskupije i Samostan sv. Benedeta u Bariju, a koji se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Napulju.

144. NIKČEVIĆ, Vojislav

Crnogorski pravoslavni skriptorijumi / Vojislav Nikčević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.7-28.

Pisarnice na teritoriji Zete, Duklje i Crne Gore, počev od XII vijeka.- Izvori i literatura: str.25-28.

145. PEJOVIĆ, Snežana

Zaštita privatnih arhiva u teoriji i praksi / Snežana Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.86-93.

Predavanje održano u Istorijskom arhivu Kotor, 26.novembra 1993.godine, za zaposlene u kotorskim ustanovama kulture, povodom izložbe *Privatni imaoci arhivske građe kroz arhivske fondove i zbirke*.

146. PEŠIĆ, Milisav

Arhivsko odjeljenje Državnog arhiva CG u Baru / Milisav Pešić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.109-115.

Organizacija i rad na prikupljanju i zaštiti arhivske građe.

147. STANIŠIĆ, Slavko

Dva političko propagandna dokumenta rukovodstva NOP-a Crne Gore iz 1941. godine / Slavko Stanišić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.141-161.

Sadrži: *Bilten Vrhovne komande nacionalno oslobodilačkih trupa* br.8 i *Prva etapa nacionalno oslobodilačke borbe u Crnoj Gori*, dokument nastao početkom oktobra 1941. godine, koji se čuvaju u Arhivu Istorijskog instituta Crne Gore.

148. SUĐIĆ, Marko S.
Dva vijeka paštrovskog bratstva Zanović iz plemena Ćuda / Marko S. Suđa-Suđić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.40-53.
Objavljena rodoslovna tablica bratstva i podaci o njegovim članovima, počev od 1585. godine.
149. ŠEKULARAC, Božidar
Marko Cemović: Ideja mira i međunarodna ravnopravnost, Cetinje, 1995. / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.182-186.
Riječ na promociji knjige, oktobra 1995.
150. VUKIĆ, Predrag
Zemljišna isprava Cetinjskog manastira iz 1775. / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.3, br.1-2 (1996), str.117-123: faks.
Biografija Teodosija Mrkojevića (Mrkovića), arhimandrita i pisca isprave, koja se čuva u porodičnom arhivu g. Sava Špadijera iz Cetinja.- Tekst ove isprave rasvijetlio je dr Božidar Šekularac.

1997.

151. ANDRIJAŠEVIĆ, Gojko
Neki podaci o ribarstvu iz 1945. godine u građi Istorijskog arhiva Kotor / Gojko Andrijašević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.48-50.
Istraživanje arhivske građe u fondu LUKAP (Lučka kapetanija I reda Kotor, 1944/1971).
152. ANTOVIĆ, Darko
Prvi podaci o Kotorskom pozorištu u XIX vijeku u dokumentima Istorijskog arhiva Kotor: dekret maršala Marmona iz 1808. godine: (povodom jubileja) / Darko Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.7-19: faks.
Objavljeni faksimili: pismo vladinog delegata Paulučija od 14.septembra 1808.godine kojim obavještava predsjednika opštine da je generalni komandant Provincije naredio da se sala Pozorišta preda na raspolaganje gradu Kotoru i pismo generala Marmona od 12.oktobra 1808.godine kojim obavještava generalnog administratora u Dubrovniku da je objekat Pozorišta definitivno ustupljen gradu Kotoru.

153. ANTOVIĆ, Jelena
Zanati srednjovjekovnog Kotora u dokumentima Istorijskog arhiva Kotor / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.75-81.
Predavanje održano u Istorijskom arhivu Kotor za zaposlene u ustanovama kulture 17.januara 1994.godine, povodom izložbe *Zanati srednjovjekovnog Kotora*.
154. ANTOVIĆ, Jelena
Zanati i zanatlije u Statutu Bratovštine svetoga Duha u Kotoru / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.28-31.
Popisi iz XIV, XV i XVI vijeka na osnovu Statuta iz 1350.godine, čije su fotografije dokumenta pohranjene u Zbirci kopija Istorijskog arhiva Kotor (sign. IAK, KOP I-15, 35v.).
155. BORIČIĆ, Dragiša S.
Iz rada Arhivskog odjeljenja – Berane / Dragiša S. Boričić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.95-97.
Organizacije i smjernice rada na prikupljanju i zaštiti arhivske građe.
156. BURZANOVIĆ, Slavko
Iz memoara Miloja Jovanovića – Moje uspomene iz Crne Gore / Slavko Burzanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.125-134.
U Istorijskom institutu Crne Gore (Arhivsko-memoarski fond, fasc. 480) čuva se daktiloskript dobijen od autorove porodice, dok nema podataka gdje se nalazi originalni rukopis.- Objavljen prepis dijela rukopisa: *Prvi crnogorski emisioni zajam* – ekspozice na sjednici Narodne skupštine održane 18.decembra 1909.godine.
157. KALUĐEROVIĆ, Ana
Fond Okružni privredni sud u Istorijskom arhivu Kotor / Ana Kaluđerović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.93-94.
Struktura i sadržaj fonda, koji obuhvata 15 fascikli i 31 pomoćnu knjigu.
158. KAPISODA, Mirjana
Arhiv manastira Savina / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.61-70: faks.
O poveljama, pismima i rukopisima koji se čuvaju u manastiru Savina.- Objavljeni faksimili: *Hrisovulja cara Uroša* (XIV vijek), *Oktoih*, rukopis Marka Pivca i Marka Trebinjca (1509.g.), *Okružnica manastira Savine o obnovi* (1695.g.), *Gramata mitropolita crnogorskog Save jeromonahu Nikanoru Bogetiću* (1770.g.) i *Gramata mitropolita crnogorskog Petra Petrovića* izdata jeromonahu Josifu Tropoviću (1779.g.).

159. KAPISODA, Mirjana
Arhiv Mitropolije crnogorsko-primorske / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.71-74.
1971.godine na osnovu sačinjenog Ugovora između Mitropolije crnogorsko-primorske i Arhiva SR Crne Gore, Arhiv je preuzeo obavezu da obradi i sredi registraturski materijal koji se nalazi u Cetinjskom manastiru.
160. KATELAN, Joško
Prikaz obrađene fascikle fonda „Spisi kancelarije rektora i providura Mletačke Republike“ kotorskog Arhiva / Joško Katelan.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.82-87: faks.
Fascikla obuhvata period 1764-1805.g.- Objavljen faksimil dokumenata iz 1786.godine.
161. KLASINC, Petar Pavel
Perspektive razvoja kompjuterizacije - elementi: „theoria sine praxi sicut currus sine axi“ / Petar Pavel Klasinc.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.51-60.
O dosadašnjim iskustvima i perspektivama razvoja kompjuterizacije u arhivima Slovenije.
162. KOMAR, Goran
Note od soli hercegnovskih sela Sušćeapan i Trebesin / Goran Komar.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.98-114.
Objavljeni popisi glava familija iz XVIII vijeka, koje se snabdijevaju solju i koji se čuvaju u fondu Topaljske komunitadi u Arhivu Herceg Novi.
163. KOVAČEVIĆ, Branislav
Dragutin Drago Ivanović: Ljudi i vrijeme 1941-1942, Podgorica, 1998. / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.170-173.
Prikaz knjige u izdanju Istorijskog instituta Crne Gore.
164. KOVAČEVIĆ, Branislav
Viktor Kučan: Borci Sutjeske, Beograd, 1996. / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.166-169.
Prikaz knjige u izdanju beogradskog Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva.
165. MILIĆ, Aleksandra
Jedan dokument iz 1808. godine pisan rukom Njegoševog učitelja, Josifa Tropovića / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.115-116.

Prepis dokumenta-krštenice koju je Tropović izdao januara 1808. godine, koja se čuva u fondu Okružni sud Kotor u Istorijskom arhivu Kotor.

166. PEJOVIĆ, Snežana

Prilog razvoju meteorološke službe Crne Gore: (prema podacima u arhivskoj građi Istorijskog arhiva Kotor) / Snežana Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.36-47: faks.

Povodom proslave 50-godišnjice rada Saveznog hidrometeorološkog zavoda Jugoslavije.- Objavljeni faksimili: Dokument o najstarijem sačuvanom meteorološkom mjerenju iz 1869.godine, Stranica iz broskog dnevnika barke *Obilić* iz 1879. i Stranica dnevnika brigantina *Castore* iz 1804.godine.- Literatura i izvori: str.44.

167. STANIŠIĆ, Slavko

Dr Šerbo Rastoder: Skrivana strana istorije: crnogorska buna i odmetnički pokret 1918-1929: dokumenti, tom I-IV, Bar, 1997. / Slavko Stanišić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.174-176.

Prikaz knjige u izdanju barske kuće „Charli and son“.

168. STRUGAR, Milica

Dosije preduzeća „Jugooceanija“ u Istorijskom arhivu Kotor / Milica Strugar.

U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.88-92.

O građi u registraturi i onoj koja se nalazi u Istorijskom arhivu.

169. SUĐIĆ, Marko S.

Castelo di Lastva: tvrđava u Lastvi - Petrovcu na Moru / Marko S. Suđa-Suđić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.20-27: faks.

Istorijat današnjeg „Castellobara“ u Petrovcu na Moru, koji je podignut u prvoj polovini XV vijeka.

170. ŠALETIĆ, Milivoje Mišo

Zapis o NOB Crne Gore (1941-1942): (o partizanskim radionicama oružja i rušenju mosta na Đurđevića Tari) / Milivoje Mišo Šaletić; tekst priredio Radoje Pajović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.135-165.

Objavljen prepis originala *Za ljubav istine i da se ne zaboravi*.

171. VUKIĆ, Predrag

Poslanica Petra I svetog Bajicama iz 1821. / Predrag Vukić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.4, br.1-2 (1997), str.117-121: faks.

Poslanica koju je 1956.godine poklonio ing. Vojislav Lubardić iz Konjica upravi Cetinjskog manastira.- Objavljen prepis dopisa koji je Lubardić poslao upravi Cetinjskog manastira i priložene autentične poslanice Petra I.- Dokumenta se čuvaju u Arhivu Cetinjskog manastira.

172. VUKIĆ, Predrag

Prilog istorijatu crnogorskih vojnih zastava / Predrag Vukić.

U: *Arhivski zapisi.*- God.4, br.1-2 (1997), str.32-35: faks.

O dopisu činovnika Ministarstva vojnog komandira Nikole Mitrovića upućenom Ministarstvu inostranih djela, koji se čuva u arhivskom fondu Ministarstva inostranih djela Knjaževine Crne Gore (fasc. 84, br. 2813, 13.XII 1905.), u Državnom arhivu Crne Gore na Cetinju.

173. ŽIVKOVIĆ, Jelena

„Živi“ pamtiše o Cetinju nekad: povodom osnivanja Opštine Cetinje-1880.godine / Jelena Živković.

U: *Arhivski zapisi.*- God.4, br.1-2 (1997), str.122-124.

Objavljena dva prepisa dokumenata iz arhivskog fonda Ministarstva unutrašnjih djela Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju, iz 1880.godine, u vezi predloga upravitelja Tomaša Vukotića za uređenje Varoške opštine Cetinje.

1998.

174. ANTOVIĆ, Jelena

Prezentacija srednjovjekovnih rukopisnih i štampanih knjiga Istorijskog arhiva Kotor na CD-rom-u / Jelena Antović, Joško Katelan, Stevan Kordić, Snežana Pejović.

U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.84-95.

CD ROM sadrži, između ostalog, cjelokupno izdanje originala Statuta grada Kotora, koji je objavljen u Veneciji 1616.godine.- Literatura: str.94-95.- Referat sa XXI Međunarodnog savjetovanja o stručnim i tehničkim pitanjima u arhivima, koji je održan u Radencima (Slovenija), od 21. do 26. marta 1999.godine.

175. BURZANOVIĆ, Slavko

Andrija Radović i „perpersko pitanje“ / Slavko Burzanović.

U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.108-111.

Pismo lidera ujediniteljskog pokreta i poslanika Demokratske stranke Andrije Radovića upućeno Nikoli Pašiću od 14.aprila 1921.godine, koje se nalazi u biblioteci Istorijskog instituta Crne Gore (fasc. br. 157), koji čuva dio građe g.Radovića.

176. FOLIĆ, Zvezdan
Kotorska biskupija i stvaranje jugoslovenske države 1918-1920. /
Zvezdan Folić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.50-62.
Povodom iskušenja u Prvom svjetskom ratu, o ujedinjenju 1918.godine i odnosima biskupije i vlasti.
177. ***IZVJEŠTAJ o radu Državnog arhiva Crne Gore za 1998. godinu.***
U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.155-180.
Izveštaj potpisao direktor g.Rajko Kalezić.
178. KAPISODA, Mirjana
Uputstvo za uređenje državne arhive iz 1895. / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.101-105.
Objavljen prepis Uputstva čiji je autor Filip Kovačević, i koje se čuva u Arhivskom odjeljenju Muzeja Cetinje, u fondu Nikole I (fasc. I, br.39).
179. KOVAČEVIĆ, Branislav
Dr Milan B. Matić: Ravnogorska ideja u štampi i propagandi četničkog pokreta u Srbiji 1941-1945, Beograd, 1995. / B[ranislav] Kovačević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.130-133.
Prikaz knjige u izdanju Instituta za savremenu istoriju.
180. KOVAČEVIĆ, Branislav
Žarko S. Jovanović: Nova vlast u Srbiji 1941-1945, Beograd, 1997.
/ B[ranislav] Kovačević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.125-129.
Prikaz knjige u izdanju Instituta za noviju istoriju Srbije.
181. MEDOJEVIĆ, Jovo
Dinamika, faze rada i postupci za valorizaciju i kategorizaciju arhivske građe kao spomenika kulture u Državnom arhivu Crne Gore / Jovo Medojević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.70-83.
Predlog rada na valorizaciji i kategorizaciji arhivske građe, na osnovu jugoslovenskih iskustava i preporuka arhiva drugih država.
182. MEDOJEVIĆ, Jovo
Dragomir M. Kićović: Turizmološko ekološki mozaik, Priština,

- 1998.** / Jovo Medojević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.5, br.1-2 (1998), str.143-145.
Prikaz knjige u izdanju Prirodno-matematičkog fakulteta iz Prištine.
183. MILIĆ, Aleksandra
Georgije (Đorđe) Nikolajević i njegova zaostavština u građi Kotorskog arhiva / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.5, br.1-2 (1998), str.96-100: faks.
O životu i djelu Georgija Nikolajevića na osnovu Zbirke književnih rukopisa.- Objavljen faksimil rukopisa *Pjesni* (sign. IAK, KNJIŽ I-1.13/1-16).
184. MILJIĆ, Marijan
Dr Svetislav Marinović, Ratko Vukotić, Marko Dakić: Crnogorsko sudstvo kroz istoriju, Cetinje, 1998. / Marijan Miljić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.5, br.1-2 (1998), str.146-154.
Prikaz knjige u izdanju „Oboda“.
185. NIKČEVIĆ, Vojislav P.
Način čitanja i transkribovanja crnogorskih srednjovjekovnih ćirilskih arhivalija / Vojislav P. Nikčević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.5, br.1-2 (1998), str.40-49.
Primjer čitanja najstarijeg sačuvanog zetskog dokumenta – isprave koju je pisao zetski pisar u dubrovačkoj slovenskoj kancelariji pod nazivom *Odolja Predenić s Krainjanima utvrđuju mir i prijateljstvo s Dubrovčanima*, 11.februara 1247.godine.- Objavljen faksimil navedenog dokumenta preuzet iz knjige *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg vijeka*, Beograd, 1912.
186. SELHANOVIĆ, Jadranka
Podgorički srez u NOR-u 1941-1945, zbornik dokumenata, knj. I i II, Podgorica, 1995. i 1996.: priredio Slavko Stanišić, saradnici Jagoda Radulović, Dragan Bojović / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.5, br.1-2 (1998), str.141-142.
Prikaz knjige u izdanju Istorijskog instituta Crne Gore, Državnog arhiva Crne Gore, Kulturno-prosvjetne zajednice Podgorica i Štamparije „Obod“.
187. STANIŠIĆ, Slavko
Tri proglašenja NOP-a iz početka 1942.godine / Slavko Stanišić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.5, br.1-2 (1998), str.112-124.
Sadrži proglašenja: *Partizanima i partizankama Crne Gore i Boke, Đoka Š. Pavićevića* od 4.januara 1942.godine; *Braćo Vasojevići*, pukovnika Sava J. Orovića od 18.februara 1942.

godine; *Prvo otvoreno pismo jednom plemenu od Vjeternika i Mojkovca do Čakora i Police*, Marijana I. Lekića od februara 1942.godine.

188. ŠEKULARAC, Božidar
Dr Goran Komar: Ćiriliska dokumenta Mletačkog arhiva u Herceg Novom (političko-upravni spisi) i ćiriliska dokumenta Manastira Savina 18. vijek, Herceg Novi, 1998. godine / Božidar Šekularac.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.134-135.
 Prikaz zbirke dokumenata u izdanju Muzeja Hercegovine iz Trebinja.
189. ŠEKULARAC, Božidar
Slovenska paleografija kao pomoćna istorijska nauka / Božidar Šekularac.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.7-39.
 O izvorima za proučavanje slovenskog jezika, tj. karakteristikama glagoljice i ćirilice, njihova komparativna analiza i o staroslovenskom jeziku u budućnosti.- Literatura: str.38-39.
190. ŠEKULARAC, Božidar
Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine, I i II, zbirka dokumenata, Podgorica, 1998. / Božidar Šekularac.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.136-140.
 Prikaz zbirke dokumenata u izdanju Istorijskog instituta Crne Gore.
191. VUKIĆ, Predrag
Filip (Frano) Jergović: život i djelo / Predrag Vukić.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.63-69: fotogr.: faks.
 O ličnosti i radu visokog državnog činovnika kralja Nikola i ministra finansija i građevina u vladi Lazara Tomovića.- Objavljen dopis Knjaževskom ministarstvu prosvjete i crkvenih djela od 19.oktobra 1888.godine, koji se čuva u Državnom arhivu Crne Gore na Cetinju.
192. VUKIĆ, Predrag
Pohara crkvenih zvona u Crnoj Gori u doba Austrougarske okupacije 1916-1918 / Predrag Vukić.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.5, br.1-2 (1998), str.106-107.
 Objavljen prepis dopisa predsjednika opštinske uprave u Bajicama Krsta N. Martinovića, povodom naređenja austrijskih okupacionih vlasti da se sa crkve Sv. Jovana Krstitelja u Bajicama skinu zvona i predaju okružnom zapovjedništvu na Cetinju.- Dopis se čuva u arhivskom fondu kapetanije cetinjske u Državnom arhivu Crne Gore (fasc. 37, br.209).

1999.

193. ANDRIJAŠEVIĆ, Gojko
Stanje pomorskog saobraćaja, brodogradnje, luka i ribarstva na području Pomorskog poglavarstva Kotor u 1945.god. / Gojko Andrijašević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.46-54.
Iz arhivskog fonda Lučke kapetanije I reda Kotor, koji se čuva u Istorijskom arhivu.
194. BORIČIĆ, Dragiša S.
Vodič kroz arhivsku građu fonda Sresko javno tužilaštvo – Ivangrad / Dragiša S. Boričić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.77-80.
O arhivistički sređenom fondu, urađenim unutrašnjm listama i imenskim popisima predmeta za period od 1945. do 1966. godine, koji posjeduje 41 fasciklu i 46 pomoćnih knjiga.
195. BRAJOVIĆ, Vukomir
O Pljevaljskoj gimnaziji / Vukomir Brajović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.39-45.
Istorijat i spisak prvih đaka školske 1901/1902.godine.- Izvori i literatura: str.45.
196. ***ETIČKI kodeks arhivista.***
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.55-60.
Tekst Kodeksa je naveden u cjelosti, bez komentara, a usvojen je na XIII Međunarodnom arhivskom kongresu u Pekingu septembra 1996. godine.- Objavio Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1997.
197. HADŽIBRAHIMOVIĆ, Maksut Dž.
Brojčano stanje ulcinjskih jedrenjaka u periodu turske vladavine / Maksut Dž. Hadžibrahimović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.31-34.
Istorijat, sa podacima iz XVIII i XIX vijeka.
198. ***IZVJEŠTAJ o radu Državnog arhiva Crne Gore za 1999. godinu.***
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.181-218.
Izveštaj potpisao direktor g.Rajko Kalezić.

199. JOVIĆEVIĆ, Slavka
Restitucija arhivske građe iz Državnog arhiva Poljske u Državni arhiv Crne Gore / Slavka Jovićević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.173-180: faks.
Istorijat i sadržaj preuzete crnogorske arhivske građe koja je pripadala Ministarstvu vojnom (1897-1915), Narodnoj skupštini (1907) i Ministarstvu finansija (1914).- Objavljena dokumenta: iz 1907. godine *Ukaz knjaza Nikole povodom predloga Zakona o ordenima i medaljama* iz 1909.g. o nabavci revolvera-u cjelini i dio iz 1914.g. u vezi stanja u crnogorskoj vojsci, *Pozivnica prvog Crkvenog pjevačkog društva „Njegoš“*-bez datuma i *plakat o dočeku knjaza Nikole I u Petrogradu* iz 1908.g.
200. KALEZIĆ, Rajko
Međunarodna aktivnost DACG u 1999. godini / Rajko Kalezić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.164-172: faks.
Osvrt na učešće Državnog arhiva Crne Gore na međunarodnim konferencijama održanim u Varšavi i Dubrovniku, i o posjeti delegacije Državnog arhiva Slovenije arhivu Crne Gore.- Objavljeni faksimili dokumenata: *Izjava učesnika sastanka direktora državnih i republičkih arhiva država bivše SFRJ, Dogovor o saradnji između Državnog arhiva Crne Gore i Arhiva Republike Slovenije i Program konkretne saradnje Arhiva Republike Slovenije i Državnog arhiva Crne Gore.*
201. KALEZIĆ, Rajko
Pedeset godina arhivske službe u Kotoru / Rajko Kalezić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.152-154.
Povodom 50-godišnjice Istorijskog arhiva u Kotoru.
202. KOVAČEVIĆ, Branislav
Konstatin Andrejevič Gubastov: „Crna Gora 1860-1900“ / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.81-101.
Objavljen tekst izvještaja ruskog diplomate Gubastova upućen grofu M. N. Murajovu, ministru inostranih poslova Rusije, datiran 5.juna 1900.godine, koji se čuva u Arhivu spoljne politike ruske imperije.
203. KOVAČEVIĆ, Branislav
[„Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine, I-II, zbirka dokumenata, Podgorica, 1998] / Branislav Kovačević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.155-160.
Prikaz dvotomne publikacije objavljene povodom 50-godišnjice Istorijskog arhiva u Kotoru, u izdanju Istorijskog arhiva Kotor.

204. MAROVIĆ, Branislav
Danica Marinović-Peجویić: Cetinje u vrijeme nesigurno 1918-1945, Cetinje, 1999. / Branislav Marović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.138-142.
Prikaz knjige u izdanju autora.
205. MARTINOVIĆ, Marina
Konzulat u Skadru / Marina Martinović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.35-38.
Istorijat crnogorskog zastupništva-konzulata u Skadru od 1855. do 1915. godine.
206. MILIĆ, Aleksandra
Zbirka pisama crnogorskih vladika u građi Kotorskog arhiva / Aleksandar Milić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.72-76: faks.
Prikaz zbirke koja obuhvata period od 1733-1866.godine, koja je nastala od poklonjenih i otkupljenih dokumenata, kao i od dokumenata preuzete građe iz Okružnog suda Kotor.- Objavljen faksimil originalnog dokumenta u kojem Petar II Petrović Njegoš obavještava kotorskog poglavara u vezi otmice djevojke, iz 1835.godine (sign. IAK, VLAD I, 43).
207. MILUNOVIĆ, Luka
Iz arhivske građe Uprave dvora / Luka Milunović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.109-113: faks.
Dokumenti su vezani za boravak slikara Vlaha Bukovca u Crnu Goru od 15.februara 1883.godine i prepis dokumenta o nabavci crnogorskog odijela od 19.marta 1889. godine.- Dokumenti su pohranjeni u Državnom arhivu.
208. MILJIĆ, Marijan Mašo
Prof. dr Božidar Šekularac: „500 godina Obodske štamparije“, Cetinje, 1999. / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.134-137.
Prikaz knjige u izdanju Štamparije „Obod“.
209. MILJIĆ, Marijan Mašo
Spomemica Petra II Petrovića Njegoša – vladike Rada, uredio Dušan D. Vuksan, reprint izdanje iz 1926, Podgorica, 1998. / Marijan Mašo Miljić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.6, br.1-2 (1999), str.143-148.
Prikaz knjige u izdanju Društva za očuvanje baštine (DOB) i Službenog lista Republike Crne Gore.

210. NIKČEVIĆ, Vojislav D.
Darovnica Konstance, rimske carice i kraljice Sicilije slobodnom gradu Kotoru 1195. godine / Vojislav D. Nikčević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.2-30: faks.
O slobodnoj luci Kotor i arhiepiskopiji Bari.- Sadrži faksimil i prevod dokumenta *Monumenta Germaniae historica* (tom 11, vol.3, str.19-20), koji je prevela Ana Klikovac.- Rezime.
211. POPOVIĆ, Jovan
Dostupnost arhivske građe Savezne Republike Jugoslavije za naučna istraživanja, potrebe saveznih institucija i građana / Jovan Popović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.61-71.
Sadrži uvodno izlaganje direktora Arhiva Jugoslavije na Petoj međunarodnoj konferenciji *Kolokvijum Jerži Skovronek*, koja je održana u Varšavi oktobra 1999.godine.
212. SELHANOVIĆ, Jadranka
Prilog jubileju 50 godina Istorijskog arhiva Kotor / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.161-163.
Objavljen prepis dopisa upravnika istorijskog instituta SAN, dr Viktora Novaka, upućen predsjedniku Vlade NR Crne Gore Blažu Jovanoviću, datiran 14.marta 1949.godine.
213. STANIŠIĆ, Slavko
Dokumenta sreskih Skupština intelektualaca / Slavko Stanišić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.114-133: faks.
Objavljena dokumenta se nalaze u Arhivskom odjeljenju Podgorica i to: *Rezolucija intelektualaca Sreza danilovgradskog* od 27.februara 1944 (sign. AOP, VII3-14/44), *Zapisnik Skupštine intelektualaca Sreza nikšićkog* održane u selu Šipčano 26.marta 1944 (sign. AOP, VI-4-10/44), *Rezolucija intelektualaca Sreza nikšićkog* (sign. AOP, VII3-3/44) i faksimil Skupštine intelektualaca Sreza nikšićkog od 22.marta 1944.godine.
214. STANIŠIĆ, Slavko
Prof. dr Božidar Šekularac: „Paštrowske isprave, knj. III“, Petrovac na moru, 1999. / Slavko Stanišić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.149-151.
Prikaz knjige u izdanju Odbora za sakupljanje istorijske građe o Paštrovićima.
215. VUKIĆ, Predrag
Kupoprodajni ugovor mitropolita Ilariona iz 1881. godine / Predrag Vukić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.106-108: faks.

Ugovor mitropolita Ilariona Roganovića prilikom prodaje kuće na Cetinju Ivu Miroviću sa Uganja, koji se čuva u Arhivu Cetinjske mitropolije.- Objavljen prepis faksimila.

216. ŽIVKOVIĆ, Jelena

„Živi pamtiše“ o Cetinju – nekad / Jelena Živković.

U: *Arhivski zapisi*.- God.6, br.1-2 (1999), str.102-105.

Objavljeno pet prepisa dokumenata: dva o pripremanju za doček bugarskog kneza Batemberga na Cetinje 1883.godine i tri u vezi početka školske godine iz 1884.godine.

2000.

217. ANDRIJAŠEVIĆ, Gojko

Osnivanje Lučke kapetanije Kotor 1944. godine / Gojko Andrijašević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.121-128.

Arhivski izvori prema fondu Kapetanije koji se čuva u Istorijskom arhivu Kotor.

218. BOGOJEVIĆ-GLUŠČEVIĆ, Nevenka

Posadnici u kotorskom distriktu u XVI vijeku / Nevenka Bogojević-Gluščević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.13-33.

Pravni položaj posadnika tj. zavisnih ljudi u srednjovjekovnom Kotoru na osnovu arhivske građe Istorijskog arhiva Kotor.

219. CRNIĆ-PEJOVIĆ, Marija

Zgrada Arhivskog odjeljenja Herceg Novi / Marija Crnić-Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.35-41.

Istorijat zdanja izgrađenog u XIX vijeku.

220. **IZVJEŠTAJ o radu za 2000.godinu: Cetinje, decembar 2000.godine.**

U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.179-231.

Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Rajko Kalezić.

221. JAUKOVIĆ, Vesna

Vodič kroz fond Francuska uprava Herceg Novi (1807-1814) / Vesna Jauković.

U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.67-70.

Za potrebe izrade Vodiča arhivske građe, koja se čuva u državnim i pokrajinskim arhivima zemalja Jadransko-Jonske inicijative.

222. JOVIĆEVIĆ, Slavka
` **Luka Milunović: „Pozorište u Knjaževini Crnoj Gori 1884-1888“**
/ Slavka Jovićević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.171-174: faks.
Prikaz knjige uz faksimil tri dokumenta iz fonda Ministarstva unutrašnjih djela, iz 1887, 1884. I 1888.godinu, u izdanju Crnogorskog narodnog pozorišta.
223. KALEZIĆ, Rajko
Međunarodna saradnja Državnog arhiva Crne Gore 1999-2001. /
Rajko Kalezić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.141-166.
O učešću Državnog arhiva Crne Gore na međunarodnim konferencijama i kongresima, posjetama stranim arhivima i potpisivanjima raznih protokola o saradnji sa inostranim arhivima.- Objavljeni dokumenti: *Protokol o saradnji sa Nacionalnim arhivom Rumunije, Protokol o saradnji sa Arhivom Italije, Protokol o saradnji sa Glavnom upravom arhiva Ministarstva savjeta Republike Bugarske, Sporazum o saradnji sa Hrvatskim državnim arhivom, Dogovor o saradnji sa Generalnom direkcijom državnih arhiva Republike Poljske, Aneks okvirnog sporazuma sa Arhivom Albanije, Dogovor o saradnji sa Arhivom Makedonije i Dogovor o saradnji sa Arhivom Republike Slovenije.*
224. KALUĐEROVIĆ, Ana
Fondovi iz oblasti pravosuđa u Arhivskom odjeljenju Kotor / Ana
Kaluderović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.75-81.
Struktura i pregled devet fondova iz oblasti pravosuđa.
225. KAPISODA, Mirjana
Sonja Luketić 1951-2001: in memoriam / Mirjana Kapisoda,
Miodrag Kirsanov.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.233-234.
In memoriam.
226. KATELAN, Joško
Jedan predlog digitalizacije austrougarskog katastra u opštini Kotor / Joško Katelan, Stevan Kordić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.83-91.
Istorijat Katastra i rad na digitalizaciji građe sa predlogom budućih smjernica rada.-
Literatura: str.90.- Summary.

227. KIRSANOV, Miodrag
Organizaciona struktura republičkih Organa uprave Crne Gore za period 1962-1989. godina / Miodrag Kirsanov, Branka Radusinović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.59-65.
Dato šest šematskih prikaza organizacione strukture, sa stanjem od 11.aprila 1963, 1969, 1973, 17.aprila 1974, 12.juna 1979, 8.februara i 29.marta 1989.godine.
228. KORDIĆ, Stevan
Digitalna zaštita arhivske i bibliotečke građe iz crkvenih fondova opštine Kotor / Stevan Kordić, Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.93-120: faks.
Referat sa Međunarodnog savjetovanja „Sodobni arhivi XXII“, održanog u Radencima (Slovenija), april 2000.g.- Osvrt na crkvene fondove Biskupskog arhiva u Kotoru, Nadžupskog arhiva Crkve sv. Nikole u Perastu, Arhiva i biblioteke Srpske pravoslavne crkve u Kotoru, Franjevačke biblioteke sv. Klare i Biskupske biblioteke Kotor.- Objavljena dva dokumenta iz Franjevačke biblioteke sv. Klare u Kotoru i to: fragment *Biblije Exodus* i *Brevijar* (početak himne *Proles de celo*).- Literatura: str.116-118.- Summary.
229. LAKIĆ, Zoran
Jovan R. Čalasan: „Čovjek Pive“ / Zoran Lakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.175-178.
Prikaz knjige posvećene dr Obrenu Blagojeviću, u izdanju novosadske „Budućnosti“.
230. MILUNOVIĆ, Luka
Prvi crnogorski bioskop: nekoliko dokumenata o radu kinematografa u Crnoj Gori / Luka Milunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.43-51: faks.
O razvoju kinematografije u Crnoj Gori na osnovu arhivskih izvora.- Objavljena dva dokumenta iz 1912.godine.
231. PEJOVIĆ, Snežana
O jednom vrijednom poklonu privatnog imaooca Istorijskom arhivu Kotor / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.53-57.
O poklonu Lazara Drobnjakovića, pravnika u penziji, koji je dio svog privatnog arhiva ustupio kotorskom Arhivu, a građa sadrži ratne i poslijeratne bilješke (1944-1947), kao i bilješke koje je vodio kao sekretar, sudija i predsjednik krivičnog vijeća Vrhovnog vojnog suda.

232. PEJOVIĆ, Srđan
Vuko S. Špadijer 1958-2001: in memoriam / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.235-236.
In memoriam.
233. SELHANOVIĆ, Jadranka
Izložba „Albanija u dokumentima Državnog arhiva Crne Gore“ /
Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.167-169.
Prikaz izložbe otvorene u Tirani 28.februara 2001.godine, kao rezultat programa saradnje Državnog arhiva Crne Gore i Opšte direkcije arhiva Republike Albanije.
234. STANOJEVIĆ, Zoran
Kako je pronađena i gdje se nalazi Arhiva kralja Nikole / Zoran Stanojević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.129-134.
Arhiva je pronađena 14.aprila 1923.godine.- Objavljeni dokumenti: *Zapisnik o pronalazenju arhive*, koji je potpisala komisija na čelu sa velikim županom Milovanom Džakovićem od 15.aprila 1924.godine, i prepiska Srpske akademije nauka sa nadležnim institucijama u vezi arhive kralja Nikole, jer je akademija insistirala da se arhiva prenese sa Cetinja u Beograd.
235. STRUGAR, Milica
Riviera – najobimniji fond iz oblasti privrede / Milica Strugar.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.71-74.
Prikaz fonda fabrike *Riviera* (RIVKOS) za period 1955-1985, i nalazi se u Istorijskom arhivu Kotor.
236. VUKIĆ, Predrag
Anastas Bocarić u dokumentima Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.135-140: faks.
Objavljeni dokumenti: dva Bocarićeva pisma upućena Mihailu-Mišu Popoviću od 12.oktobra i 17.novembra 1883.godine i Molba Knjaževskom ministarstvu prosvjete od 19.avgusta 1904.g.
237. ŽIVKOVIĆ, Jelena
Državni arhiv Crne Gore i mogućnosti objavljivanja arhivske građe / Jelena Živković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.7, br.1-2 (2000), str.7-12.
O karakteristikama arhivske građe Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju.

2001.

238. ANTOVIĆ, Darko
Nedovoljno istraženi arhivski fondovi kao izvori za proučavanje istorije dramske književnosti: jedna sakralna drama nepoznatog peraškog autora XVII vijeka / Darko Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.8, br.1-2 (2001), str.69-94: faks.
O književnom rukopisu iz doba baroka koji se čuva u Nadžupskom arhivu Crkve sv. Nikole u Perastu.- Objavljeni fragmenti prepisa rukopisa nastalog prije 1700.godine iz knjige *Molitve i pjesme crkve sv. Nikole u Perastu* i faksimil posljednje stranice rukopisa sa crtežom scenske postavke glumaca oko stola Tajne večere.
239. ANTOVIĆ, Jelena
Kratka istorija zdravstvene kulture u Boki Kotorskoj sa posebnim osvrtom na istoriju veterinarstva / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.8, br.1-2 (2001), str.7-23: fotogr.: faks.
Na osnovu arhivske građe koja se čuva u Istorijskom arhivu Kotor.- Objavljeno: fotogr. kamena sa grčkim natpisom (III vijek), faks. prvog pomena ljekara u Kotoru (1326.g.), fotogr. amblema prve apoteke u Kotoru (1326.g.), faks. prvog pomena veterinara u Kotoru (1397.g.), fotogr. Ilije Miloševića-prvog doktora veterine u Crnoj Gori, fotogr. veterinarske stanice u Kotoru (1956.g.).- Literatura: str.20-21.- Popis skeniranih dokumenata predstavljenih na CD ROM-u: str.22-23.
240. BURZANOVIĆ, Slavko
Foto hronika Compagnie d'Antivari – barskog društva / Slavko Burzanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.8, br.1-2 (2001), str.25-30: fotogr.
Istorijat društva koje je formirano 1903.godine.- Objavljeno pet fotogr. iz albuma koji se odnosi na izgradnju Luke Bar.
241. FOLIĆ, Zvezdan
Radoica Luburić: „Pomirenje Jugoslavije i SSSR: 1953-1955“, tematska zbirka dokumenata, Podgorica, 1999. / Zvezdan Folić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.8, br.1-2 (2001), str.111-115.
Prikaz knjige u izdanju Istorijskog instituta Crne Gore.
242. ***IZVJEŠTAJ o radu za 2001. godinu.***
U: *Arhivski zapisi*.- God.8, br.1-2 (2001), str.117-173.
Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Rajko Kalezić.

243. KIRSANOV, Miodrag
Organizaciona struktura republičkih Organa uprave Crne Gore za period 1962-1989. godina / Miodrag Kirsanov, Branka Radusinović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.8, br.1-2 (2001), str.99-101.
Data su dva šematska prikaza organizacione strukture, sa stanjem od 12.juna 1979. i 8.februara 1989.godine.
244. PEJOVIĆ, Snežana
Ljetnja škola za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku u Kotoru (10-22. septembar 2001) / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.8, br.1-2 (2001), str.95-98.
Izveštaj o radu škole koja je pokrenuta i realizovana od strane Centra za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora „Notar“.
245. PEJOVIĆ, Srđan
Zametnuta istorija Duklje: protiv konfundiranja dukljanskog nasljeđa u hrvatsko i srpsko / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.8, br.1-2 (2001), str.105-110.
Prikaz studije Frana Milobara *Dukljanska kraljevina*, koja je prvi put objavljena u *Glasniku Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* iz 1899. i 1900.godine.
246. ŠEKULARAC, Božidar
Diplomatika kao pomoćna istorijska nauka / Božidar Šekularac
U: *Arhivski zapisi.*- God.8, br.1-2 (2001), str.31-68.
Razvoj diplomatike kod južnoslovenskih naroda kroz istorijat isprava i povelja, te njihovog pravnog i istorijskog sadržaja.- Literatura: str.68.
247. VUKIĆ, Predrag
Raspis okružnog načelnika na Cetinju Mitra Vukčevića od 3. januara 1921. / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.8, br.1-2 (2001), str.103-104.
Objavljen prepis raspisa upućen Osnovnoj školi „Njegoš“ kako bi se obratila pažnja na činovnike koji su se izjasnili kao komunisti i rade na propagandi boljševizma, čiji se original nalazi u arhivskom fondu Osnovna škola Cetinje (fasc.16, br.2).

2002.

248. ANTOVIĆ, Darko
Crkvena prikazanja Bokokotorske provenijencije / Darko Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.83-102.
O razvoju dramske književnosti u Crnoj Gori na osnovu istraživanja arhivske građe u arhivima Crne Gore i Hrvatske, tj. popisa fondova i zbirki Nadžupskog arhiva Perast, Biskupskog arhiva Kotor i arhiva Crkve sv. Marije kod Rijeke.
249. BAKIĆ, Mile
Zakon o državnim arhivama NR Crne Gore (1951): (prvi crnogorski arhivski zakon) / Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.135-146.
Komentar zakona, čije je donošenje najznačajniji događaj u istoriji crnogorskog arhivskog zakonodavstva.
250. **IZVJEŠTAJ o radu za 2002.godinu: Cetinje, decembar 2002.god.**
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.179-196.
Izvještaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Rajko Kalezić.
251. JOVIĆEVIĆ, Slavka
Vrijedan doprinos proučavanju razvoja pozorišta u Crnoj Gori: Ljiljana Milunović: „Pozorište u crnogorskoj periodici 1916-1944“, Podgorica, 2003. / Slavka Jovićević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.175-177.
Prikaz knjige u izdanju Crnogorskog narodnog pozorišta.
252. KALUĐEROVIĆ, Ana
Značaj arhivske građe za rešavanje imovinsko-pravnih odnosa / Ana Kaluđerović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.157-162.
Istraživanje arhivske građe Arhivskog odjeljenja Kotor.- Rezime.
253. KAPISODA, Mirjana
Dragica Sjekloća: 1944-2003 / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.197-198.
In memoriam.
254. MARTINOVIĆ, Dušan
Ansambli narodnih igara Narodne Republike Crne Gore (1951-1954) / Dušan Martinović.

- U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.103-125: fotogr.
- Istorijat i rad Ansambla sa biografijama umjetničkog rukovodioca Anastasije-Tasje Jovanović i direktora Aleksandra-Aca Prijića, uz popis članova Ansambla koji se čuva u Državnom arhivu Crne Gore (sign. ANICG, 20III,d).- Objavljeni dokumenti: *Uredba o osnivanju Ansambla narodnih igara Republike Crne Gore* od 31.novembra 1951.g. i *Rješenje o prestanku rada Ansambla narodnih igara Republike Crne Gore* od 27.novembra 1954.g.
255. MARTINOVIĆ, Marina
Aleksandar Ivanović Aleksandrov i njegovo djelo o Crnoj Gori / Marina Martinović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.67-82.
Život i rad ruskog istraživača i njegovi radovi o Crnoj Gori i Crnogorcima, s posebnim osvrtom na knjigu o Crnojevića (obodskoj) štampariji i proslavi njene 400-godišnjice.
256. MILIĆ, Aleksandra
Ćirilska dokumenta u fondu Okružni sud Kotor: jedan diobeni ugovor iz 1815. godine / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.171-174.
Objavljen prepis ugovora koji se čuva u Istorijskom arhivu Kotor (sign. OSK, XIV, 1814-1815).- Rezime.
257. MILUNOVIĆ, Luka I.
Prvi javni sat u Knjaževini Crnoj Gori / Luka I. Milunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.127-134: faks.
Istorijat sata postavljenog na Zetskom domu 1885.godine na osnovu arhivske građe.- Objavljen faksimil računa za održavanje javnog sata.
258. PEJOVIĆ, Snežana
Osamnaesti međunarodni arhivski dan (Maribor, 6-9. novembra 2003) / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.147-155.
Izveštaj sa skupa, održanog povodom 10-godišnjice rada Arhivskog društva Maribor, uz opis rada Međunarodnog instituta arhivskih znanosti u Mariboru (MIAZ) i izdavanju časopisa *Atlanti*.
259. TODORAKOVA, Milena
Arhivi u Bugarskoj: istorijat i trenutno stanje / Milena Todorakova.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.7-30.
Za period od 1878. do 2004. godine.

260. VUJAČIĆ, Velimir
Krivotvorine i falsifikati novca u Crnoj Gori / Velimir Vujačić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.31-66: faks.
Objavljeni faksimili: francuskog asignata (1792.g.), austrougarske novčanice od 10 guldena (1800.g.), austrougarska banknota u opticaju u Crnoj Gori (1906.g.), prva emisija crnogorskog metalnog novca (1906.g.), srebrni perperi (1909.g.) i 20 zlatnih perpera-original i krivotvorina.- Rezime.
261. VUKIĆ, Predrag
Nekoliko dokumenata iz Državnog arhiva Crne Gore Cetinje / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.163-169.
Objavljeni prepisi dokumenata: *Dopis ulcinjskih učitelja Mitra Ivelića i Krcuna Vojvodića glavnom školskom nadzorniku Đuru Popoviću, Jedno neobjavljeno pismo knjaza Nikole iz 1898, Pismo knjaza Nikole vojvodi Lakiću Vojvodiću i brigadiru Jovu Martinoviću od 25.oktobra 1898. i Pismo brigadira Jova Martinovića i Lakića Vojvodića ministru inostranih djela Gavru Vukoviću od 31.oktobra 1898.g., čiji se originali čuvaju u fondovima Državnog arhiva Crne Gore.*
262. VUKIĆ, Predrag
Pavle Strugar (1923-2004): u spomen / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.9, br.1-2 (2002), str.199-200.
In memoriam.
- 2003.
263. ANTOVIĆ, Jelena
Uvodna riječ povodom promocije zbornika radova „Crkveni arhivi i biblioteke“ / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.116-124.
Održane u Kotoru 21.januara 2003.godine.
264. BAJER, Helmut
Sekcija za crkvene arhive i arhive vjerskih zajednica u Međunarodnom arhivskom savjetu / Helmut Bajer.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.124-129.
Riječ na promociji zbornika *Crkveni arhivi i biblioteke*, održanoj u Kotoru 21.januara 2003.godine.

265. BAKIĆ, Mile
Zakon o arhivima i zaštiti arhivske građe SR Crne Gore / Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.107-114.
Zakon je donešen 27.jula 1965.godine, a stupio je na snagu 1.septembra.- Summary.
266. BOGOJEVIĆ-GLUŠČEVIĆ, Nevenka
Upravljanje crkvenim dobrima u Kotoru u XIV vijeku / Nevenka Bogojević- Gluščević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.69-86.
Prema istraživanjima arhivske građe.- Summary.
267. ĐUROVIĆ, Jelena
„Pozorište u crnogorskoj periodici 1909-1915“, bibliografija / Jelena Đurović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.181-183.
Riječ na promociji knjige Ljiljane Milunović u Crnogorskom narodnom pozorištu 16.decembra 2004.godine, koju je objavilo Crnogorsko narodno pozorište.
268. ***IZVJEŠTAJ o radu za 2003.godinu.***
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.185-220.
Izvjestaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Rajko Kalezić.
269. KORDIĆ, Stevan
O pratećem CD-ROM-u Zbornika „Church Archives & Libraries“ / Stevan Kordić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.133-134.
Riječ na promociji zbornika *Crkveni arhivi i biblioteke*, koja je održana u Kotoru 21.januara 2003.godine.
270. MILUNOVIĆ, Luka I.
Prve zavjese za pozornicu Zetskog doma / Luka I. Milunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.95-105.
Istorijat pozorišnih zavjesa za predstave u Zetskom domu prema arhivskoj građi Državnog arhiva Crne Gore, prije svega iz pojedinih zapisa komentatora predstava i iz računa koji se čuvaju prilikom proslave pojedinih jubileja.- Summary.
271. PEJOVIĆ, Snežana
O zborniku radova „Crkveni arhivi i biblioteke...“ / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.129-132.
Riječ na promociji zbornika radova koja je održana u Kotoru 21.januara 2003.godine.

272. PEJOVIĆ, Snežana
Promocija zbornika radova „Crkveni arhivi i biblioteke. Međunarodna iskustva u zaštiti, valorizaciji, obradi i prezentaciji kulturnog blaga koje se čuva u ovim institucijama“ / priredila Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.115-138.
U Kotoru 21.januara 2003.godine.
273. PEJOVIĆ, Srđan
„Crna Gora i Bugarska 1878-1918“: izložba dokumenata DACG, Sofija decembra 2003.godine / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.151-154: fotogr.
Prikaz izložbe koja je rezultat Protokola o saradnji Glavne uprave arhiva Republike Bugarske i Državnog arhiva Crne Gore.
274. PEJOVIĆ, Srđan
Prilozi proučavanju istorijata i razvoja arhivske službe u Crnoj Gori: (prvi dio - do II svjetskog rata) / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.7-42.
Sadrži: Pregled kancelarija stvaralaca dokumentacije, skriptorijuma i biblioteka do kraja XV vijeka;
Stvaranje, čuvanje i korišćenje arhivske građe za vrijeme vladika iz raznih plemena i prvih Petrovića;
Narodna kancelarija; Prenosjenje arhivske građe iz manastira u Biljardi, Njegoševa istraživanja arhivske građe i načini korišćenja; Sređivanje arhivske građe, pomoćna obavještajna sredstva, arhivski depo i načini korišćenja građe; Podržavljenje cjelokupne arhivske građe minulih epoha; Administrativne mjere na uređenju kancelarijskog poslovanja u upravnim registraturama; Ustanovljavane Državne arhive, preuzimanje i način rada sa arhivskom građom; Preuzimanje, smještaj, čuvanje i koncentracija arhivske građe zakonodavne i sudske vlasti; Smještaj arhivske građe
Državne arhive i način korišćenja; Austro-ugarska okupacija; Stanje arhivske građe državne arhive; Pronalaženje zakopane arhivske građe; Izvještaj Komisije o stanju arhivske građe Državne arhive; Bavljenje Tihomira Đorđevića na Cetinju; Zahtjevi S.K.A. za preseljenjem arhivske građe u Beograd;
Počeci rada na sređivanju i objavljivanju arhivske građe.- Summary.
275. RADONJIĆ, Zorica
Rad na konzervaciji - restauraciji u Štajerskom pokrajinskom arhivu u Gracu /
Zorica Radonjić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.139-150: fotogr.
O boravku na specijalističkom kursu u Gracu, gdje treba da se izvrši i konzervacija i restauracija dvije najznačajnije i najvrednije knjige koje posjeduje Državni arhiv Crne

Gore: *Sudsko-notarski spisi, knj. I (1326-1335)*, vlasništvo Istorijskog arhiva u Kotoru i *Biskupska kurija, knj. I (1434-1449)*, vlasništvo Biskupskog arhiva Kotor.- Summary.

276. SELHANOVIĆ, Jadranka
Dokumenta o isljeđivanju dr Iva Jovićevića (1944) / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.155-174.
Sadrži: Pisani iskaz dr Iva Jovićevića o njegovoj ulozi i političkom djelovanju za vrijeme italijanske i njemačke okupacije, naslovljen - „Razvoj događaja u Crnoj Gori za vrijeme italijanske i njemačke okupacije“ (02.10.1944); Nastavak pisanog iskaza dr Iva Jovićevića (14.10.1944); Zapisnik o saslušanju dr Iva Jovićevića (19.10.1944).
277. ŠEKULARAC, Božidar
Heraldika: pomoćna istorijska nauka / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.43-68.
O razvoju heraldike u Crnoj Gori i izgledu prvih dinastičkih grbova kod nas.- Summary.
278. VUKČEVIĆ, Mladen
Poslanice Petra I Petrovića Njegoša: (jedan pokušaj pravničkog čitanja) / Mladen Vukčević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.87-93.
Analiza pravničkog aspekta poslanica Petra I, koje afirmišu vrijednosni sistem njegovog doba i predstavljaju izvorište i potporu za poštovanje Zakonika i rad Praviteljstva.- Summary.
279. VUKIĆ, Predrag
Miscellanea Slavorum - Dokumenti o Slovenima, Pars prima / Pars secunda, Cetinje 2002, priredio Vojislav D. Nikčević / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.10, br.1-2 (2003), str.175-179.
Prikaz zbornika dokumenata iz srednjovjekovnih istorijskih izvora, u izdanju Državnog arhiva Crne Gore.

2004.

280. ANTOVIĆ, Jelena
Bibliografija Arhivskih zapisa: crnogorskog časopisa za arhivsku teoriju i praksu: 1985-2005 / Jelena Antović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.53-149.
Bibliografija sadrži 260 bibliografskih jedinica, *Registar autora, Registar prevodilaca i Predmetni registar*.

281. BURZANOVIĆ, Slavko
Pozorišna kritika u crnogorskoj periodici 1884-1916: hrestomatija, priredili Luka I. Milunović, Ljiljana Milunović, Cetinje, 2004. / Slavko Burzanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.161-164.
Prikaz knjige u izdanju Crnogorskog narodnog pozorišta.
282. ***IZVJEŠTAJ o radu za 2004. godinu.***
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.173-213.
Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.
283. KALUĐEROVIĆ, Slobodan
Dopuna „Protokola poginulih, umrlih ili nestalih vojnika u ratovima 1912. i 1913. godine“ / Slobodan Kaluđerović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.157-160.
Prikaz *Protokola* koji je objavljen u izdanju Narodnog muzeja Crne Gore početkom 2001.godine, a čuva se u Arhivsko-bibliotečkom odjeljenju muzeja.
284. PEJOVIĆ, Srđan
Prilozi proučavanju istorijata i razvoja arhivske službe u Crnoj Gori / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.7-52.
Pedeset godina od osnivanja Društva arhivskih radnika Crne Gore.
285. RADUNOVIĆ, Stevan
XV Međunarodni arhivski kongres – Arhivi, pamćenje i znanje: Beč, 23-28. avgusta 2004. godine / Stevan Radunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.165-171.
Izveštaj o radu kongresa i Rezolucija.
286. VUKIĆ, Predrag
Dokumenti o tekućem održavanju Vladinog doma / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.11, br.1-2 (2004), str.152-155.
Rješenje ministra Jovana Plamenca od 28.decembra 1912.godine sa Pravilnikom o tekućem održavanju Vladinog doma na Cetinju.
- 2005.
287. BAKIĆ, Mile
Zakon o arhivskoj djelatnosti SR Crne Gore / Mile Bakić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.115-123.
Zakon je donešen 17.januara 1978.godine.

288. BURZANOVIĆ, Slavko
Nekoliko izvještaja crnogorskog agenta u Skadru Rada Turova Plamenca / Slavko Burzanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.165-184.
Objavljeno 11 Plamenčevih izvještaja iz Skadra: jedan iz 1872, devet iz 1873. i tri iz 1874. godine, od kojih je prvi upućen Senatu crnogorskom, a svi ostali vojnom ministru Iliji Plamencu.- Ovi izvještaji se nalaze u fondu Ilije Hajdukovića u Državnom arhivu Crne Gore.
289. FOLIĆ, Zvezdan
Afera Đilas i njen odjek u Crnoj Gori 1954. / Zvezdan Folić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.59-81.
O uklanjanju Milovana Đilasa iz političkog života Jugoslavije 1954.godine, s osvrtom na recepciju Đilasovog slučaja u Crnoj Gori koja je dugo bila u sjenci istoriografskih preokupacija.
290. ***IZVJEŠTAJ o radu za 2005.godinu.***
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.197-254.
Izvještaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.
291. KAPISODA, Mirjana
Sređivanje, obrada i izrada sumarnog inventara fonda Ministarstva prosvjete NRCG 1945-1951 / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.125-135.
Istorijat stvaraoca fonda, prvobitna struktura arhivskog fonda, stanje građe i uputstva za upotrebu sumarnog inventara.- Literatura: str.135.
292. KIRSANOV, Miodrag
Zemljotres u Skadru 1905.godine u arhivskim dokumentima DACG / Miodrag Kirsanov.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.141-157: fotogr.
Objavljeni telegrami konzula S. Ramadanovića upućeni ministru Gavru Vukoviću 1905. godine i pismo konzula D. Gregovića ministru inostranih djela Lazaru Mijuškoviću iz 1906.godine, kao i pismo austrijskom baronu u kome mu se zahvaljuje na pomoći.- Objavljena dokumenta se čuvaju u fondu Ministarstva inostranih djela u Državnom arhivu Crne Gore.
293. LAINOVIĆ, Periša
O radu Rudolfa Mosingera u Crnoj Gori / Periša Lainović, Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.49-58.
Boravak i angažovanje fotografa Rudolfa Mosingera u Crnoj Gori, povodom 50-godišnjice vladavine kralja Nikole i proglašenja Crne Gore Kraljevinom.- Abstrakt.

294. MARTINOVIĆ, Dušan
Pjevačka društva u Boki i Crnoj Gori do 1918.godine / Dušan Martinović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.17-47.
Istorijat i rad društava koja su djelovala do 1918.godine u Crnoj Gori: Pjevačko društvo „Jedinstvo“ u Kotoru, prvo Pjevačko društvo iz 1871.g. na Cetinju, Pjevačko društvo „Branko“, Pjevačko društvo „Zahumlje“ u Nikšića, Ocinjsko pjevačko društvo u Ulcinja, Srpsko pjevačko društvo „Bratstvo“ u Pljevljima, Pjevačko društvo „Bratimstvo“ u Bara i Kulturno-umjetničko društvo u Kolašina.
295. MILIĆ, Aleksandra
Novinska ustanova „Boka“ novi fond u Arhivskom odjeljenju Kotor
/ Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.137-140: faks.
Istorijat stvaraoča fonda i osnovni sadržaj fonda.
296. MILUNOVIĆ, Luka I.
Nekoliko dokumenata o pripremi izgradnje zdanja za Austrougarsko poslanstvo na Cetinju / Luka I. Milunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.83-88.
Ugovori o kupovini zemljišta za izgradnju Austrougarskog poslanstva iz 1896.godine i skice prilikom izgradnje ulice iz 1901.godine iz fonda Kapetanije cetinjske u Državnom arhivu Crne Gore.- Rezime.
297. MILUNOVIĆ, Luka
Potrebna knjiga – dug profesoru: uz publikaciju Ratko Đurović: „Teatrološki spisi“, priredio Milovan Radojević, Podgorica, 2006. / Luka Milunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.185-187.
Prikaz knjige u izdanju Crnogorskog narodnog pozorišta.
298. PEJOVIĆ, Ana
Prvi pokušaji koncentracije arhivske građe sudskih i upravnih vlasti u Knjaževini Crnoj Gori / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.159-164.
Istorijat kancelarijskog poslovanja u Crnoj Gori, s posebnim osvrtom na *Ministarsku naredbu od 11/dekembra 1896.godine kojom se uređuje pristavna služba u Velikom sudu i okružnim kapetanstvima*, koja je značajna kao prvi akt kojim je ministar pravde Valtazar Bogišić pokušao sakupiti arhivsku građu o Crnoj Gori.- Objavljeno je osam dopisa crnogorskih kapetana upućenih na ministra pravde, koji se čuvaju u Državnom arhivu Crne Gore.

299. PEJOVIĆ, Snežana
O problemima u određivanju mjesta i uloge arhiva u Crnoj Gori u zaštiti elektronske građe / Snežana Pejović, Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.89-114.
Povodom sve većeg broja elektronske građe i problema njene zaštite, s osvrtom na međunarodne aktivnosti, standarde i preporuke pri zaštiti elektronske arhivske građe.-
Literatura: str.112-114.- Rezime.
300. RADUNOVIĆ, Stevan
Izveštaj sa 38. Međunarodne konferencije Okruglog stola arhiva – CITRA, održane u Abu Dabiju od 24.11. do 1.12.2005. / Stevan Radunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.189-195.
Tema konferencije bila je *Građa i arhivi u eri globalizacije*.
301. ŠEKULARAC, Božidar
Tragovi Vlahu u Crnoj Gori / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.12, br.1-2 (2005), str.7-16.
Istraživanje pojma *vlasi* i fenomena *vlaha* koje je privlačilo pažnju raznih stručnjaka, a naročito etnologa, arheologa, etnografa, istoričara i lingvista.
- 2006.
302. BOGIĆEVIĆ, Čedomir
Kapitalno djelo crnogorske istorijografije / Čedomir Bogićević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.139-142.
Prikaz 2.dopunjenog izdanja knjige Radoslava Rotkovića *Kratka ilustrovana istorija crnogorskoga naroda*, koju je objavila izdavačka kuća „Crnogorska izdanja“ iz Podgorice.
303. BORIČIĆ, Dragiša
Jedan segment tekuće prakse u obavljanju spoljne službe u odsjeku Berane / Dragiša Boričić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.117-120.
Kategorizacija registraturskog materijala u Arhivskom odjeljenju Berane.
304. BRAJOVIĆ, Vukomir
Nekoliko teza o mjestu i ulozi arhiva u zaštiti arhivske građe van arhiva / Vukomir Brajović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.125-126.
Odnos prema arhivima kroz prizmu političkih, ekonomskih i drugih promjena u društvu.

305. GAZIVODA, Nevenka
O primjerima donošenja zakona i podzakonskih akata u Republici Crnoj Gori bez učešća Državnog arhiva / Nevenka Gazivoda, Nataša Kazić, Dijana Karišik, Ljiljana Parača.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.127-129.
Povodom nedostatka zakonske regulative kod izrade liste kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja stvaraoca i imaoca arhivske građe.
306. ***IZVJEŠTAJ o radu Državnog arhiva za 2006. godinu.***
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.161-216.
Izveštaj potpisao direktor g.Stevan Radunović.
307. JOVANOVIĆ, Borivoj
Sudske marke /oznake/ u građi fondova pravosuđa Istorijskog arhiva Kotor za period 1797-1944.godine / Borivoj Jovanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.25-36.
Sređivanje građe pet fondova i to: Okružni sud Kotor (1797-1944), Sreski sud Kotor (1805-1820), Sreski sud Budva (1804-1944), Sreski sud Risan (1854-1903) i Sreski sud Perast (1903-1944).- Literatura: str.36.
308. KAPISODA, Mirjana
Prvi kongres arhivista Bosne i Hercegovine / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.143-146.
Kongres je održan u Sarajevu od 2. do 4.novembra 2006.godine, a osnovne teme kongresa bile su: *Stanje i perspektiva razvoja arhivske službe u Bosni i Hercegovini i Strategija u pristupu arhivima, slobodi informisanja i zaštiti podataka.*
309. KAPISODA, Mirjana
Značaj i uloga arhivske knjige kao sredstva za vođenje nadzorne politike / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.79-83.
O zakonodavno-pravnoj regulativi zaštite arhivske građe.
310. MILJENović, Aleksandar
Tekuća praksa u zaštiti arhivske građe van arhiva za Opštinu Cetinje / Aleksandar Miljenović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.121-124.
Problemi na koje se nailazi prilikom preuzimanja arhivske građe iz registratura, tj. odnos stvaralaca registratura prema toj građi.

311. PEJOVIĆ, Ana
Arhivistički normirani zapis za stvaraoca Prezidijum Narodne Skupštine NRCG / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.13, br.1-2 (2006), str.55-63.
Primjer normiranog zapisa za stvaraoca Prezidijum Narodne Skupštine NRCG po međunarodnom standardu ISAAR (cpf).
312. PEJOVIĆ, Srđan
Arhivistički normirani zapis za stvaraoca – Crnogorska Narodna Skupština / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.13, br.1-2 (2006), str.65-77.
Primjer normiranog zapisa za stvaraoca Crnogorska Narodna Skupština po međunarodnom standardu ISAAR (cpf).
313. PEJOVIĆ, Srđan
Evidencije o registraturama i obaveznost njihovog vođenja u funkciji nadzorne i akvizicione politike arhiva / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.13, br.1-2 (2006), str.131-136.
U cilju efikasne zaštite registraturskog materijala i arhivske građe van arhiva, Državni arhiv je usvojio dva podzakonska akta: *Pravilnik o čuvanju registraturskog materijala i arhivske građe i davanju podataka o arhivskoj građi Državnom arhivu Crne Gore* i *Pravilnik o načinu odabiranja arhivske građe i izlučivanju bezvrijednog materijala i predaji arhivske građe Državnom arhivu Crne Gore.*
314. PEJOVIĆ, Srđan
ISAAR (cpf): međunarodni standard arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.13, br.1-2 (2006), str.37-40.
O međunarodnom standardu, koje je priredilo Povjereništvo za norme opisa MAS-a (ICA), čije je drugo izdanje objavljeno 2003.godine kao rezultat petogodišnjeg rada na izmjenama prvog izdanja iz 1996.godine.
315. PEJOVIĆ, Srđan
Kartoteka registratura kao obavezna evidencija / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.13, br.1-2 (2006), str.137-138.
Kartoteka kao glavna osnova za kontrolu i procjenu rada spoljne službe arhiva.
316. PEJOVIĆ, Srđan
Stvaraoci i imaoci registraturskog materijala i arhivske građe u svijetlu zakonskih nedovoljnosti i praktičnih iskustava / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.13, br.1-2 (2006), str.101-111.

Značenje pojma stvaralac i imalac arhivske građe treba posmatrati u kontekstu njihove zakonske određenosti i definicije.

317. PREBIRAČEVIĆ, Uglješa
Arhivi i arhivska građa u društvenoj tranziciji / Uglješa Prebiračević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.113-116.
O važnosti zaštite arhivske građe, s posebnim osvrtom na registrature kao stvaraoc i imaoce arhivske građe, koji ne poklanjaju dovoljno pažnje njenoj zaštiti.
318. RADUNOVIĆ, Stevan
Crna Gora i Bugarska od Berlinskog kongresa do uspostavljanja zvaničnih diplomatskih odnosa / Stevan Radunović, Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.7-24.
Dinastički i diplomatski kontakti u ključnim istorijskim momentima, s osvrtom na sagledavanje opšteg konteksta u kome su se odvijali njihovi međusobni kontakti.- Prema arhivskoj građi Državnog arhiva Crne Gore.
319. RADUNOVIĆ, Stevan
Izveštaj sa 39. Međunarodne konferencije Okruglog stola arhiva - CITRA: Kurasao, Holandski Antili, 20-26.novembra 2006. / Stevan Radunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.147-159.
Tema konferencije je bila *Dijeljenje zajedničke memorije kroz globalizaciju*.
320. SELHANOVIĆ, Jadranka
Problemi u radu spoljne službe / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.97-100.
O sređivanju i kategorizovanju registratura, tj. arhivske građe koja se nalazi van arhiva.
321. STRUGAR, Milica
Arhivsko odjeljenje Kotor na poslovima zaštite arhivske građe van arhiva / Milica Strugar.
U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.85-96.
Nadzor i evidencija nad 59 registratura: 6 iz oblasti obrazovanja, 7 iz oblasti nauke i kulture, 3 iz oblasti socijalne djelatnosti, 3 iz oblasti sudstva, 4 iz oblasti zdravstva, 1 iz oblasti osiguranja, 7 iz oblasti opštine i opštinskih organa, 23 iz oblasti privrede i 4 registrature čiji su fondovi i jedinice republičkih organa.- Literatura: str.96.
322. VUKIĆ, Predrag
Arhivistički normirani zapis za stvaraoca Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova / Predrag Vukić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.13, br.1-2 (2006), str.41-53.

Primjer normiranog zapisa za stvaraoca Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova po međunarodnom standardu ISAAR (cpf).

2007.

323. BORIČIĆ, Dragiša S.

Neki problemi u formiranju arhivskih fondova u Državnom arhivu Crne Gore / Dragiša S. Boričić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.193-195.

Povodom različitih kriterijuma prilikom formiranja arhivskih fondova.

324. ČABRAJIĆ, Hrvoje

Implementacija ARHiNET sustava – normiranje i ujednačavanje rada arhiva /

Hrvoje Čabrajić, Vlatka Lemić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.161-176: graf. prikazi.

Pokretanje mrežnog informacijskog programa ARHiNET-a za opis, obradu i upravljanje arhivskom građom Hrvatske.- Rezime.

325. DIMITRIJEVSKI, Marjan

Makedonsko-crnogorske veze kroz istoriju / Marjan Dimitrijevski; prevod Zora Vučinić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.7-22.

Pregled makedonsko-crnogorskih veza koje datiraju još iz X vijeka, tj. od stvaranja rodbinskih veza između carskog roda Samuila i dukljanskog kralja Vladimira.- Korišćena literatura: str.22.- Rezime.

326. JOVIĆEVIĆ, Slavka

Izbori za Ustavotvornu skupštinu: dokumenti iz Fondova oblasnih uprava i Kapetanija / Slavka Jovićević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.197-206.

Objavljeni dokumenti: *Izvod iz spiska birača kapetanije Ljubotinjsko-Građanske, Punomoćje za poslanika Steva N. Vujanovića, Spisak svih poslanika koji su bili državni službenici, Spiskovi birača Kapetanije Lješanske i Zapisnik sa polaganja zakletve serdara Rista Rašovića.*

327. IVANOVIĆ-RAJKOVIĆ, Mirjana

Konzervacija crkvenih obrednih predmeta iz Vlaške crkve - Cetinje / Mirjana Ivanović-Rajković, Sanja Šoljaga.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.149-159: fotogr.

Objavljene fotografije: mesingani krst nakon konzervacije, srebrno kandilo nakon konzervacije, djelovi rastavljenog bronzanog svijećnjaka, bronžani svijećnjaci prije i nakon konzervacije i kovovikone Sv. Nikole prije i nakon konzervacije.

328. **IZVJEŠTAJ o radu za 2007.godinu.**
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.239-287.
Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.
329. JOVIĆEVIĆ, Slavka
Arhivski staž u Tirani / Slavka Jovićević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.235-237.
O boravku dva arhivska stručnjaka u školi pod nazivom *Tehnički arhivski staž*, koja je održana u Tirani od 18.februara do 15.marta 2006.godine u Glavnoj direkciji Arhiva Albanije.
330. KALUĐEROVIĆ, Valentina
Izrada sumarno-analitičkog inventara za seriju (djela protiv naroda i države) fond Okružni sud Cetinje / Valentina Kaluđerović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.177-192.
Struktura fonda Okružni sud Cetinje-djela protiv naroda i osnovni elementi sumarno-analitičkog inventara.- Literatura: str.192.
331. KAPISODA, Mirjana
Popis stranih državljana na Cetinju iz 1913.godine / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.215-222.
Objavljen spisak stranih državljana nastanjenih na Cetinju, koji se čuva u fondu Ministarstvo unutrašnjih djela (Upravno odjelenje), u Državnom arhivu Crne Gore.
332. KOVAČEVIĆ, Vanja
Četvrti tom posebne bibliografije o pozorištu / Vanja Kovačević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.231-234.
Prikaz knjige Ljiljane Milunović *Pozorište u crnogorskoj periodici 1944-1953*, Podgorica, 2006, u izdanju Crnogorskog narodnog pozorišta.
333. MARKOVIĆ, Čedomir
Nekoliko novih podataka o antičkoj Budvi i njenim nekropolama / Čedomir Marković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.43-62: fotogr.
Povodom pitanja da li je na prostoru antičkog grada Budve postojala jedna nekropola sa dva sloja ili dvije odvojene.- Objavljene fotografije: Ostaci rimske vile ispod recepcije starog hotela „Avala“, Crtež prostorije sa otkrivenim fragmentima mozaika, Sačuvani ugao prostorije sa ostacima hipokausta u toku rušenja starog hotela „Avala“, Fragment ugaonog zida prostorije

sa prizidanim spoljašnjim zidom i grobnicom, Fragment mozaika sa predstavom delfina i djelovima zmijolikih životinja, Očuvana predstava delfina, Fragment mozaika sa predstavom glave zmaja i repa zmijolike životinje, Fragment mozaika sa oštećenom predstavom krokodila i Fragment mozaika sa djelovima predstava zmijolikih životinja.

334. MILUNOVIĆ, Luka I.

Crnogorske čitaonice i pozorišni život / Luka I. Milunović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.87-111.

Osvrt na doprinos čitaonica i čitaoničkih društava razvoju pozorišnog života kod nas, na osnovu građe Državnog arhiva Crne Gore.- Objavljeni plakati za predstave koje su priređivali članovi čitaonica i čitalačkih društava: *Muzikalno-dramska scena* u Zetskom domu, iz 1892.g., premijera predstave *Maksim Crnojević* 1885.g. u Podgorici, prikazivanje *Balkanske carice* 1886.g. u Nikšiću.- Rezime.

335. PAVIĆ, Milorad

Prilog poznavanju kartografskog prikazivanja crnogorske obale /
Milorad Pavić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.23-42: fotogr.

Kako je mletački geograf i kartograf iz 17. i 18.vijeka Vincenzo Mario Coronelli prikazao crnogorsku obalu u svom geografskom priručniku *Mari, Golfi, Isole, Spiaggie, Porti, Citta, Fortezze ed altri Luoghi dell'Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro e Livadio* čije je drugo izdanje objavljeno 1694.godine i čuva se u Državnom arhivu u Zadru.- Objavljeni prikazi Crnogorskog primorja iz Coronellijevog djela: Karta Dubrovačke Republike (2 fotogr.), Tok rijeka Drima i Bojane, Karta Dalmacije (2 fotogr.), topografski prikaz Boke Kotorske (2 fotogr.), Prikaz Boke Kotorske i Herceg Novog, te ostalih mjesta, Herceg Novi, Tvrđava Španjola, Zauzeće Herceg Novog, Risan, Perast, Mletački stijeg čuvan od Peraštana, Kotor, Usporedni planovi fortifikacija Herceg Novog i Kotora, Otok Sv. Marko, Budva na granici Dalmacije (2 fotogr.), Usporedni planovi korčulanskog i budvanskog fortifikacionog sustava, Paštrovići, Bar, Ulcinj i Napad kršćanskog brodovlja na Ulcinj tijekom Morejskog rata.

336. PEJOVIĆ, Srđan

***Pregled razvitka akcionarskih društava u Crnoj Gori: prilog pro-
učavanju ekonomske istorije /*** Srđan Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.63-86.

Istorijat akcionarskih društava u Crnoj Gori i njihov rad u XIX i početkom XX vijeka prema fondovima Državnog arhiva Crne Gore.- Literatura: str.86.- Rezime.

337. PEROŠEVIĆ, Nenad

Osnivanje i izgradnja seljačkih radnih zadruga u Nikšićkom srezu /
Nenad Perošević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.113-132.

Prema podacima iz fondova Arhivskog odjeljenja Nikšić.- Summary.

338. POPOVIĆ, Jovan R.
Bogdan Lekić: „Arhivistika“, Beograd, 2006. / Jovan R. Popović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.223-230.
Prikaz knjige u izdanju Zavoda za udžbenike.
339. RADUNOVIĆ, Magdalena
Valorizacija arheološkog lokaliteta Doljani / Magdalena Radunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.133-147: fotogr.
Objavljene fotografije: Crtež osnova građevina, Fotogr. krstionice, Crteži sarkofaga i Fotogr. sarkofaga.
340. VUKIĆ, Predrag
Spisak iseljenika iz Knjaževine Crne Gore u SAD od 1866-1892. godine / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.14, br.1-2 (2007), str.207-214.
Objavljeni: *Spisak iseljenika iz Crne Gore koji su dobili pasoš za polazak u Ameriku u razdoblju 1866-1892.godine* i *Spisak iseljenika iz Crne Gore koji su dobili pasoš za polazak u Kaliforniju u razdoblju od 1871-1875*, koji se čuvaju u fondu Ministarstva inostranih djela u Državnom arhivu Crne Gore.- Izvori: str.214.
- 2008.
341. ANDRIJAŠEVIĆ, Živko M.
Branislav Marović: „Ekonomska istorija Crne Gore“, I-II, Podgorica, 2006, 2008. / Živko M. Andrijašević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.145-149.
Prikaz knjige u izdanju izdavačke kuće CID i „Pobjede“.
342. BORIČIĆ, Dragiša S.
Vodič kroz arhivsku građu fonda Sresko javno tužilaštvo Andrijevica / Dragiša S. Boričić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.117-121.
Struktura i istorijat fonda od 1945. do 1952.godine.- Izvori i literatura: str.121.
343. ČELEBIĆ, Ljiljana
Crnogorska četna zastava iz Muzeja „Marko Miljanov“ Medun: konzervacija i restauracija / Ljiljana Čelebić, Tatijana Adžić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.45-52: fotogr.
Na fotografijama je prikazan eksponat prije i poslije restauracije i konzervacije.

344. **IZVJEŠTAJ o radu za 2008. godinu: Cetinje, mart 2009.god.**
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.183-245.
Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.
345. KALUĐEROVIĆ, Valentina
Arhivističko sređivanje fonda ZUND NRCG / Valentina Kaluđerović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.107-115.
Opis arhivske građe fonda Zemaljska uprava narodnih dobara koji se nalazi u Državnom arhivu Crne Gore.
346. KALUĐEROVIĆ, Valentina
Jesenja arhivska škola održana u Trstu oktobra 2007. godine / Valentina Kaluđerović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.257-260.
U organizaciji Međunarodnog instituta za arhivsku nauku Trst-Maribor, Državnog arhiva Trst, CIMRS / Univerziteta iz Maribora i Centralne evropske inicijative, a predavanja su slušali učesnici iz deset zemalja.
347. KAPISODA, Mirjana
Nada Raičković, diplomirani konzervator i restaurator: 1965-2007 / Mirjana Kapisoda, Ljiljana Ševaljević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.267.
In memoriam.
348. KAPISODA, Mirjana
Vojislav-Vojo Kraljačić, diplomirani pravnik: 1956-2008 / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.265.
In memoriam.
349. KAPISODA, Mirjana
Zdravstvene ustanove kroz arhivsku građu XIX i XX vijeka: Državni sanatorijum na Ivanovim Koritima / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.11-26: faks.: fotogr.
Istorijat i izgradnja Državnog sanatorijuma na Ivanovim Koritima.- Objavljeni dokumenti: *Pravilnik Državnog sanatorijuma na Lovčenu (Ivanova Korita)* iz 1928.g.; *Izvod iz Zbornika pravila, propisa i naredaba u sanitetskoj struci Knjaževine Crne Gore* iz 1909.g.

350. KUSOVAC, Mirjana
Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit - Njeguši u vrijeme Zetske banovine (1929-1940) / Mirjana Kusovac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.27-34.
Arhivska građa o Osnivačkoj skupštini Mjesne zadruge (24.februara 1929), istorijat i rad do početka Drugog svjetskog rata, koja se čuva u Državnom arhivu Crne Gore, fond Mjesna zadruga za poljoprivredni kredit Njeguši.
351. LIPOVINA, Ljiljana
Državni arhiv Crne Gore: „Pobjeda“ (1945-2008): bibliografija / Ljiljana Lipovina.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.151-182.
Bibliografija sadrži 188 bibliografskih jedinica i *Registar imena*.- Literatura: str.182.
352. MAŠANOVIĆ, Milka
O poslovima, aktivnostima i rezultatima rada na primjeni međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa ISAAR (cpf) / Milka Mašanović, Milena Popović, Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.81-92.
Primjena međunarodnih standarda ISAAR (cpf) i ISAD (g.) za obradu arhivske građe.- Rezime.
353. MIĆUNOVIĆ, Momir
O važnosti digitalnog prezentiranja arhivskih fondova i bibliotečke građe: (prikaz pet najstarijih knjiga u biblioteci odsjeka u Herceg Novom) / Momir Mićunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.93-105: fotogr.
Opisi knjiga: *Horatius Flacus* (Horacijeva djela), *Život i djela Vergilijeva* iz 1512.g., *Istorija starog i ranog srednjeg vijeka, Rerum Viennensium Comentarii in Quatuor Libros distincti in quib celeberrima-illius Austriae ciuitatis exordia, uetustas, nobilitas magistratus, familiae que, ad plenum (quod aiunt) explicantur* od Wolfganga Lazia i *Evandolja na latinskom jeziku* iz 1540.g.
354. MIRANOVIĆ, Željko
Razvoj trgovačkih i zanatskih radnji na Cetinju do 1914.godine / Željko Miranović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.35-44.
Objavljen spisak trgovačkih i zanatskih radnji na Cetinju, aprila 1914.g.

355. PEJOVIĆ, Ana
Značaj i uloga manifestacije „Nedjelja arhiva“ / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.123-129.
Istorijat i ciljevi manifestacije *Nedjelja arhiva*, koja je svojevremeno pokrenuta i organizovana od strane Društva arhivskih radnika Crne Gore.- Rezime.
356. PEJOVIĆ, Srđan
O potrebi donošenja novog Zakona o arhivskoj djelatnosti u Crnoj Gori / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.53-79.
Osvrt na potrebu za donošenjem novog zakona o arhivima koji bi precizno definisao ciljeve, principe i standarde za razvoj arhivske službe i valjanu zaštitu arhivske građe.- Rezime.
357. PREBIRAČEVIĆ, Uglješa
Švedski vojni izvještaj iz Crne Gore: crnogorski narod kroz prizmu švedskog obavještajnog oficira kapetana Erika Edhalma za vrijeme osvajanja Skadra 1913. godine / Uglješa Prebiračević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.135-137.
Zapažanja švedskog vojnog atašea tokom boravka u Crnoj Gori za vrijeme Prvog balkanskog rata i osvajanja Skadra.
358. RADUNOVIĆ, Stevan
XVI Međunarodni arhivski kongres „Arhivi, upravljanje i razvoj“: Kuala Lumpur, 21-26. juli 2008. / Stevan Radunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.247-256.
Rad kongresa i strateški pravci razvoja 2008-2018.
359. SELHANOVIĆ, Jadranka
21. Savjetovanje „Arhivska praksa“ Tuzla 2008. / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.261-263.
Rad stručnog skupa arhivskih radnika, u organizaciji Arhiva Tuzlanskog kantona i Društva arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona.
360. ŠEKULARAC, Božidar
Rukopisne knjige - praksis apostoli iz bjelopoljskih skriptorija / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.7-10.
O nastajanju starih rukopisnih knjiga u manastiru Sv. Petra i Pavla u Bijelom Polju.

361. ŠEKULARAC, Božidar
Vojislav D. Nikčević: „Prevalitana i Kraljevstvo Slovena“, Podgorica, 2008. / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.139-144.
Prikaz knjige u izdanju Dukljanske akademije nauka i umjetnosti i „Pobjede“.
362. VUKIĆ, Predrag
Prilog istoriji Zetskog doma: dvije naredbe oblasnog upravitelja Šaka Petrovića od 27. jula 1885 / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.15, br.1-2 (2008), str.131-134.
Objavljene dvije naredbe upućene komandiru Grubanu Ceroviću i Drobnojcima da se pristupi prikupljanju priloga za izgradnju Zetskog doma.
- 2009.
363. ANDRIJAŠEVIĆ, Živko M.
Crnogorska država i Barska nadbiskupija: (pet pisama barskog nadbiskupa Nikole Dobrečića) / Živko M. Andrijašević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.2 (2009), str.23-46.
Pisma su upućena Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova na Cetinju 1914.godine, a čuvaju se u fondu Državnog arhiva na Cetinju.
364. BORIČIĆ, Dragiša S.
Mjesto arhiva i arhivista u nauci / Dragiša S. Boričić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.2 (2009), str.113-118.
O arhivu i njegovoj ulozi i doprinosu u naučnom radu i ulozi arhivista u ostvarivanju tog zadatka.- Literatura: str.118.
365. BORIČIĆ, Dragiša S.
Prva fabrika u Gornjem Polimlju / Dragiša S. Boričić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.1 (2009), str.115-119.
O formiranju prvog fabričkog postrojenja za proizvodnju cigle i crijepa „Lim“ u Beranama, koju su 1936.godine oformili Vaso Šoškić i Kosta Stanković, a porušili su je 1941. Italijani.- Literatura: str.119.- Abstract.
366. BOROZAN, Branislav
Problemi restitucije crkve Sv. Luke u Kotoru / Branislav Borozan
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.1 (2009), str.7-27: fotogr.

Autor osporava ispravnost restitucije crkve Sv. Luke u Kotoru, koju je realizovala Milka Čanak-Medić, insistirajući da na spomeniku nije trebalo vršiti bilo kakve intervencije u ime povratka u prvobitni izgled, već ga je trebalo sačuvati u njegovoj cjelosti.- Objavljene fotogr. i šeme: Crkva Sv. Luke prije restitucije; Interijer crkve Sv. Luke; Južni perimentalni zid crkve Sv. Luke; Niša; Dvije faze gradnje crkve Sv. Luke; Proporcijska šema adkvadratum koju je objavila Milka Čanak-Medić; Realna pozicija iste šeme na preciznom tlocrtu crkve Sv. Luke; Triangulaciona proporcijska šema crkve Sv. Luke; Tlocrt i poprijezni presjek crkve u Danju; Crkva u Danju - strukturalna izometrija; Stanje nakon intervencija Milke Čanak-Medić.- Summary.

367. BOROZAN, Đorđije
Dr Čedomir Bogićević: „Istorija crnogorskog sudstva“ i „Vrhovni sud Crne Gore“, Podgorica, 2009. / Đorđije Borozan.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.153-158.
 Prikaz knjiga u izdanju Vrhovnog suda Crne Gore.
368. BOROZAN, Đorđije
Razvoj državne uprave u Crnoj Gori: 1879-1920 / Đorđije Borozan.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.7-22.
 Pregled istorijata državno-pravnog razvitka Crne Gore, tj. crnogorskih državnih institucija i državne uprave.- Saopštenje sa naučnog skupa povodom obilježavanja 130 godina *Državne uprave u Crnoj Gori*, koji je održan 10.jula 2009.godine na Cetinju.
369. ĐURIČKOVIĆ, Vesna
Primjena klasifikacione šeme u razvrstavanju arhivskih fondova i zbirki / Vesna Đuričković, Srđan Pejović.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.121-136.
 Analiza nedostataka i nedosljednosti kod razvrstavanju fondova u publikaciji *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - Crna Gora*, tom VI (1983.g.) i kritički osvrt na publikaciju *Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori*, tom I-II (2001.g.), prvenstveno u pogledu praktičnih rješenja i strukture sadržaja publikacije.- Abstract.
370. ***IZVJEŠTAJ o radu za 2009. godinu.***
 U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.165-231.
 Izvještaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.
371. KAPISODA, Mirjana
Naredba komande Prve divizije o postrojavanju vojske povodom proslave 50-godišnjeg vladanja knjaza / Mirjana Kapisoda.
 U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.119-126: faks.
 Objavljena naredba je iz 1910.godine, povodom proslave pedesetogodišnjice vladanja Nikole I.

372. KAPISODA, Mirjana
O organizaciji prvog popisa 1879. u suverenoj Knjaževini Crnoj Gori / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.1 (2009), str.71-91.
Osvrt na prvi organizovani popis stanovništva u Crnoj Gori od strane Ministarstva unutrašnjih djela, uz zabilješke stranih putopisaca i hroničara o stanovništvu crnogorskih nahija.- Objavljeni prepisi dokumenata: *Naredba ministra unutrašnjih djela vojvode Maša Vrbice od 23.juna 1879.godine, upućena kapetanima po kapetanijama i Spisak 85 kapetana u staroj i novoj granici Crne Gore*, koji su pohranjeni u fondu Ministarstva unutrašnjih djela Državnog arhiva Crne Gore.- Rezime.
373. KRIVOKAPIĆ, Violeta
Pedaset godina Arhivskog odsjeka u Nikšiću / Violeta Krivokapić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.1 (2009), str.137-144.
Istorijat Arhiva u Nikšiću, povodom pet decenija njegovog postojanja i djelovanja.- Literatura: str.144.- Abstract.
374. KUSOVAC, Mirjana N.
Škola likovnih umjetnosti - Cetinje: 1946-1948 / Mirjana N. Kusovac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.1 (2009), str.93-98.
Istorijat i otvaranje prve Umjetničke škole na Cetinju, koju su vodili poznati crnogorski slikari Petar Lubarda i Milo Milunović, smatra se događajem koji je bitno uticao na razvoj likovne umjetnosti u Crnoj Gori.- Objavljen spisak prve generacije za školskih 1946/1947.godinu.- Rezime.
375. LALOVIĆ, Vladan
Joseph Ratzinger: „Europa - njezini sadašnji i budući temelji / Vladan Lalović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.2 (2009), str.159-163.
Prikaz knjige.
376. MARKOVIĆ, Čedomir
Ekshumacija i antropološka identifikacija posmrtnih ostataka kralja Nikole I Petrovića, kraljice Milene i princeza Vjere i Ksenije u kripti Ruske pravoslavne crkve u San Remu / Čedomir Marković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.16, br.1 (2009), str.29-48: fotogr.
Prezentacija rezultata ekshumacije i antropološke identifikacije posmrtnih ostataka kralja Nikole, kraljice Milene i princeza Vjere i Ksenije, koja je obavljena 19.septembra 1989.godine u San Remu, povodom priprema za njihovo prenošenje u Crnu Goru.- Rezime.

377. MIĆUNOVIĆ, Momir
Biblioteka Državnog arhiva Crne Gore - odsjek Herceg Novi / Momir Mićunović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.145-154.
Istorijat i rad Biblioteke u Arhivu Herceg Novi, koja ima bogat knjižni fond iz mnogih naučnih oblasti, a najstarija inkunabula je iz 1486.godine.- Rezime.
378. MILIĆ, Aleksandra
Jedan pokušaj saradnje kompozitora Iva Tijardovića s kotorskim pozorištem / Aleksandra Milić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.155-158.
Arhivski podaci o pokušaju saradnje Narodnog pozorišta Kotor sa slavnim kompozitorom Ivom Tijardovićem, autorom opereta *Splitski akvarel* i *Mala Floramy.*- Objavljena tri pisma Iva Tijardovića od 29.marta, 11.aprila i 8.juna 1951.godine, naslovljena na upravnika pozorišta Miloša Jeknića, koja se čuvaju u fondu NAPOK (Narodno pozorište Kotor).
379. MILUNOVIĆ, Luka I.
Gostovanje Kraljevskog zemaljskog hrvatskog kazališta / Luka I. Milunović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.59-70: fotogr.
Povodom jubileja 50-godišnjice kraljevskog para 1910.godine na Cetinju je gostovalo Kraljevsko zemaljsko hrvatsko kazalište iz Zagreba, koje je tom prilikom prikazalo šest predstava, među kojima i dramu knjaza Nikole I *Balkanska carica.*
380. MIRANOVIĆ, Željko
Zakon o ordenima i Naredba o medaljama iz 1907.godine / Željko Miranović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.47-76: faks.
Objavljen je Zakon u cjelosti i dekreti o dodjeli Danilovog ordena IV stepena g. Arturu Kaltnekeru (1897.godine) i g.Veljku Ramadanoviću (1908.godine).
381. PEJOVIĆ, Nataša
Osnivanje Akcionarskog društva „Grand hotel“ - Cetinje / Nataša Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.105-114.
Razvoj turizma i ugostiteljstva na Cetinju, počev od izgradnje prvog hotela *Lokande* 1864.godine, na osnovu arhivske građe, povodom 145 godina od formiranja akcionarskog društva i štampanja prvih akcija 1929.godine.- Objavljen spisak akcionara sa Skupštine Grand hotela A.D. od 19.jula 1931.g. i spisak vlasnika deponovanih akcija na dan 30.aprila 1943.g.

382. PEJOVIĆ, Srđan
Molba Đura P. Mandića, arhivara u Ministarstvu pravde: jedan dokument o načinu obavljanja kancelarijskog poslovanja u upravnim registraturama Knjaževine Crne Gore i statusu službenika - arhivara / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.141-148: faks.
Objavljen faksimil i prepis dokumenta-molbe Đura P. Mandića od 15.februara 1910. godine.
383. ŠEKULARAC, Božidar
Istorija Vasilijeva i Vasilije u istoriji Crne Gore / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.49-58.
Značaj vladike i vladara Crne Gore Vasilija Petrovića Njegoša, rodonačelnika crnogorske istoriografije, koji je svojim državnim ponašanjem i diplomatskim aktivnostima doprinio ugledu Crne Gore kod ondašnjih sila Austrije, Venecije i Rusije.- Abstract.
384. TEPAVČEVIĆ, Ivan
Neka neobjavljena pisma Mitrofana Bana / Ivan Tepavčević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.127-140.
Objavljena pisma su iz 1907, 1912. i 1914. godine, imaju službeni karakter i odnose se na regulisanje nekih imovinskih i crkveno pravnih odnosa, a čuvaju se u fondovima Državnog arhiva Crne Gore.
385. VUKIĆ, Predrag
Iseljenje Krsta M. Bulajića sa cjelokupnom porodicom u Južnu Ameriku 1911.: arhivska akta / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.159-162.
Na osnovu arhivske građe Odjeljenja za pasoše fonda Ministarstva inostranih djela, u kome se čuva mnoštvo potresnih pisama i molbi za izdavanje pasoša, koje ukazuju na težak položaj siromašnih slojeva društva u Knjaževini/Kraljevini Crnoj Gori.- Objavljeni prepisi dokumenata: *Molba Krsta M. Bulajića* od 11.oktobra 1911.godine upućena mjesnom kapetanskom sudu i *Dopis Ministarstvu inostranih djela na Cetinju, kapetan P. Kovačević* od 25.oktobra 1911.godine, kojim se preporučuje da se Krstu M. Bulajiću izda pasoš u cilju kolektivnog preseljenja u Južnu Ameriku.
386. VUKIĆ, Predrag
Molba Boža N. Jabučanina, učesnika Rusko-japanskog rata 1904-1905. godine, ministru vojnom Mitru Martinoviću od 17. jula 1808. / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.149-152.

Objavljeni dokument je dragocjeno svjedočanstvo koje upotpunjuje naša saznanja o učešću Crnogoraca u Rusko-japanskom ratu 1904-1905.godine i koji se čuva u fondu Ministarstva vojnog Knjaževine Crne Gore u Državnom arhivu Crne Gore na Cetinju.

387. VUKIĆEVIĆ, Boris

Papsko diplomatsko predstavljanje u stranim državama od Lateranskog sporazuma do pontifikata Benedikta XVI / Boris Vukićević.
U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.95-111.

Diplomatske aktivnosti Svete Stolice do početka XXI vijeka, organizacija međunarodnih odnosa, širenje papske diplomatske mreže nakon uspostavljanja odnosa sa bivšim socijalističkim državama i perspektive odnosa sa zemljama, sa kojima diplomatski odnosi tek treba da budu uspostavljeni.- Summary.

388. ZEKOVIĆ, Sreten

Odakle kod Njegoša kosovski mit, Miloš Obilić, Dušanovo carstvo i srpstvo? / Sreten Zeković.

U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.2 (2009), str.77-94.

Koliko je i kako kosovski mit i srpstvo uticalo na Petra II Petrovića Njegoša.

389. ZEKOVIĆ, Sreten

Vrtanje na arhivska i ostala sedočanstva: nemušnost istoriografije i arhivistike pred neprovjerenim „izvor(nic)ima“ o pripisivanju autorstva Njegošu tuđih stihova: popularno p(r)oturanje autorstva Njegošu po onom „napisa mi naki čoek“ / Sreten Zeković.

U: *Arhivski zapisi.*- God.16, br.1 (2009), str.99-104.

Osvrt na jednu posvetu na Vukovom kalendaru *Danica* iz 1826.godine, koji je episkop Nikifor Maksimović donio u Čačak kao dar od Njegoša.

2010.

390. BOGIĆEVIĆ, Čedomir

Dordije M. Ojdanić: „Vasojevići i Cetinje“, Podgorica, 2010. / Čedomir Bogićević.

U: *Arhivski zapisi.*- God.17, br.2 (2010), str.183-185.

Prikaz knjige u izdanju Crnogorskog kulturnog foruma.

391. CIMEŠA, Borislav

Jedan od temelja državnog institucionalizma / Borislav Cimeša.

U: *Arhivski zapisi.*- God.17, br.1 (2010), str.117-120.

Prikaz zbornika dokumenata „Crnogorska vojna muzika“, Cetinje-Podgorica, 2010, koji su priredili Luka I. Milunović i Stevan B. Radunović, u izdanju Državnog arhiva Crne Gore i Ministarstva odbrane Crne Gore.

392. **IZVJEŠTAJ o radu za 2010. godinu.**

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.203-257.

Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.

393. JOVIĆEVIĆ, Slavka

Prilog proučavanju učešća žena u privrednom životu Crne Gore krajem XIX i početkom XX vijeka / Slavka Jovićević.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.39-66: fotogr.

Analiza učešća žena u privrednom životu Knjaževine Crne Gore na osnovu arhivske građe.- Objavljeni dokumenti: *Pregled trgovačkih radnji po većim mjestima čiji su vlasnici bile žene iz 1880. i 1881.godine; Pregled izdatih trgovačkih dozvola ženama po mjestima za period 1881-1903.godine; Dva dokumenta iz 1877.godine, koji se odnose na tužbe žena pred nadležnim sudskim organima, tj. na naplate dugova; Zapisnik od 11.maja 1912.godine, sastavljen u Kapetanskom sudu u Šavniku o saslušanju Gospave Karove Pavić, trgovca.- Abstract.*

394. JOVOVIĆ, Vasilj

Kulturno-istorijsko nasljeđe Balšića / Vasilj Jovović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.21-32.

Kulturno-istorijski spomenici iz vremena vladavine Balšića (1360-1421): *Bogorodična crkva Sv. Maria di Lorenzo* u Skadru, *zadužbina Olivera*, prve žene Đurađa I Balšića, manastiri na ostrvima Skadarskog jezera – *Sv. Bogorodica* u Krajini, *Starčeva Gorica* i *Moračnik*, manastir *Praskvica* u Paštrovićima, *Dvori Balšića* u Ulcinju, *Gorički zbornik* iz 1441/42.g., koji je prepiska Jelene Balšić i monaha Nikona Jerusalimca i *Povelje*, koje se čuvaju u mnogim manastirima i arhivima.

395. KAPISODA, Mirjana

Osnivanje Doma za umobolne u Knjaževini Crnoj Gori / Mirjana

Kapisoda.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.95-112: fotogr.

U Državnom arhivu na Cetinju čuva se fond Ministarstva unutrašnjih djela, serija Sanitetsko odjeljenje - Dom umobolnih na Bralenovici kod Danilovgrada, čija arhivska građa obuhvata period od 1899. do 1914.godine.- Rad prvi put objavljuje raspise, pravila, uputstva, naredbe i ugovor o izgradnji Doma za umobolne.- Abstract.

396. KOMAR, Goran Ž.

Nota od Kuta iz 1719. godine / Goran Ž. Komar.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.177-181.

Popis žitelja hercegnovskog sela Kutu, koji se čuva u Arhivskom odjeljenju Herceg Novi, u fondu Topaljska komunitad.- Rezime.

397. KUSOVAC, Mirjana N.

Škola likovnih umjetnosti - Herceg Novi: 1948-1967 / Mirjana N.

Kusovac.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.59-71.

Pregled rada Škole likovnih umjetnosti od preseljenja sa Cetinja 1948. do ukidanja 1967.godine, njenoj organizaciji i reorganizaciji i podaci o učenicima i profesorima koji su obilježili njeno postojanje, prema arhivskoj građi fonda Umjetnička škola Herceg Novi u Državnom arhivu Crne Gore.- Rezime.

398. MAŠANOVIĆ, Milka

O zemljišnom sporu za golf-klub / Milka Mašanović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.167-170.

Povodom saznanja Uprave varoši Cetinje da je zemljište predviđeno za novo groblje zauzeto od neke strane Korporacije za izgradnju golf terena, zbog čega se interveniše kod Ministarstva inostranih djela.- Objavljen Izvještaj Ministarstva inostranih djela iz 1906.godine.

399. MAŠANOVIĆ, Milka

Obnova crnogorskog kraljevstva i jubilarne svečanosti 1910. godine: zbornik dokumenata, Cetinje, 2010. / Milka Mašanović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.107-110.

Prikaz knjige u izdanju *Državnog arhiva Crne Gore*.

400. MILIĆ, Aleksandra

Kulturni turizam i Kotorski arhiv kao važan dio kulturnog identiteta grada / Aleksandar Milić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.113-132.

Važnost kulturnog turizma na opšti razvoj grada Kotora i potencijalno predstavljanje arhivske građe u duhu zahtjeva savremene kulturno-turističke atrakcije.- Rad čine odabrana poglavlja iz autorkine magistarske teze.- Abstract.

401. MILUNOVIĆ, Luka I.

Stevanovićev memorandum: koncepcija o radu crnogorskog državnog teatra / Luka I. Milunović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.19-38.

Kratak osvrt na koncepciju osnivanja profesionalnog teatra u Crnoj Gori, uz molbu bivšeg reditelja i glumca Milutina Stevanovića iz 1911.godine za ponovno angažovanje i prijedlog za uspješniji rad Kraljevskog crnogorskog narodnog pozorišta, koju je uputio Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova Kraljevine Crne Gore.

402. NIKOLOVA, Maja
Stevo Čaturilo - začetnik modernog crnogorskog školstva / Maja Nikolova.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.93-105.
Arhivska građa značajna za izučavanje istorije crnogorskog školstva nalazi se u fondu Steva Čaturila koji se čuva u Pedagoškom muzeju u Beogradu, koji sadrži izvjestan broj arhivalija iz njegovog kratkog ali plodotvornog rada u Crnoj Gori, u periodu od 1878. do 1883.godine, i to: *Akt o odlikovanju Steva Čaturila Ordenom Knjaza Danila I* (1880.g.), *Svjedočanstvo da je Stevo Čaturilo bio nastavnik Knjazu Nasledniku Danilu* (1882.g.), *Nastavni plan za osnovnu komunalnu školu u Ulcinju* (bez datuma), *Poslovnik o učiteljskoj skupštini u Crnoj Gori od Nj. V. Knjaza* (bez datuma), *Zakon o opštoj školskoj dužnosti u našem Knjaževstvu* (1878.g.), *Nacrt za ustrojstvo osnovnijeh škola u Knjaževstvu Crnoj Gori* (1879.g.) i *Izvjestaj o stanju osnovnijeh škola Kraljevine Crne Gore na koncu školske godine 1880/81*.
403. PEJOVIĆ, Ana
Nekoliko dokumenata o održavanju bistijerni i okolnom zemljištu na teritoriji Opštine Cetinje / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.171-176.
Objavljena dokumenta su svjedočanstvo o jednom sporu i ilustracija odnosa gradske uprave prema uređenju grada, održavanju čistoće i upravljanja resursima, tj. u ovom slučaju vodom.- Objavljeno: Izvjestaj Katunsko-Riječke oblasne uprave (20.april 1906), Dopis upravnika varoši Cetinje Sava N. Vuletića (15.april 1906) i Naredba ministra koju je sproveo sekretar St. Drljević (12.maj 1906).
404. PEJOVIĆ, Ana
Popis stanovništva Crne Gore - 1879: zbornik dokumenata, Cetinje, 2009. / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.111-116.
Prikaz vrijednog izdanja arhivske građe u izdanju Državnog arhiva Crne Gore.
405. PEJOVIĆ, Snežana
Konferencija „19. Međunarodni arhivski dan“ - Trst 2009 i učešće predstavnika Crne Gore / Snežana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.149-166.
Pregled rada Konferencije u organizaciji Međunarodnog instituta za arhivske znanosti Trst-Maribor, koja je održana u Trstu 9. i 10.novembra 2009.godine i bila je posvećena pitanjima arhiva i arhivske građe 20.vijeka, uz osvrt na izlaganje predstavnika Crne Gore na Konferenciji.
406. PEJOVIĆ, Snežana
Konferencija „20. Međunarodni arhivski dan“ - Trst 2010 / Snežana Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.187-202.

Osvrt na izlaganja učesnika Konferencije u organizaciji Međunarodnog instituta za arhivske znanosti Trst-Maribor, koja je održana u Trstu 11. i 12.oktobra 2010.godine, sa temom *Arhivsko zakonodavstvo i Web stranice posvećene arhivima*.

407. PEJOVIĆ, Srđan

Kako je sproveden popis stanovništva Crne Gore 1879. godine / Srđan Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.7-19.

Pregled načina organizacije i sprovođenja popisa stanovništva 1879.godine prema arhivskoj građi fonda Ministarstva unutrašnjih djela u Državnom arhivu na Cetinju.

408. PEJOVIĆ, Srđan

O unutrašnjoj organizaciji Državnog arhiva: mogućnosti unapređenja funkcionalnih aktivnosti kroz novi način organizacije Državnog arhiva / Srđan Pejović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.133-148.

Pregled unutrašnje organizacije Državnog arhiva Crne Gore u periodu od 1992. godine, odnosno od reorganizacije arhivske službe u Crnoj Gori, uz analizu dosadašnjih pravilnika o unutrašnjoj organizaciji, sa ciljem unapređenja arhivske djelatnosti i razvojne orijentacije ove ustanove.- Abstract.

409. PEJOVIĆ, Srđan

Pojam držalac u novom arhivskom zakonu Crne Gore: pokušaj supstitucije ustaljenog pojma - diskontinuitet zakonodavne tradicije i / ili pojmovna zbrka - u cilju unapređenja integralne zaštite arhivske i registratorske građe / Srđan Pejović, Vesna Đuričković.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.79-92.

Povodom uvođenja novog pojma *držalac* umjesto ustaljenog *imalac* u novom arhivskom zakonu Crne Gore.- Literatura: str.92.- Abstract.

410. POPOVIĆ, Jovan P.

Tri knjige autora dr Mila Bakića / Jovan P. Popović.

U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.121-136.

Prikaz knjiga: „*Arhivistika*“ (Podgorica, 2007, u izdanju Istorijskog instituta Republike Crne Gore), „*Crnogorsko arhivsko zakonodavstvo*“ (Cetinje, 2009, u izdanju Državnog arhiva Crne Gore) i „*Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori*“ (Cetinje-Podgorica, 2010).

411. PREMOVIĆ, Marijan

Ostaci materijalne kulture župe Budimlje u srednjem vijeku / Marijan Premović.

- U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.73-78: fotogr.
Povodom ostataka materijalne kulture koji svjedoče o naseljenosti srednjovjekovne župe Budimlje do kraja XV vijeka, s posebnim osvrtom na *Šudikovski kamen, Jerinjin grad i Zlatni zapon*.- Abstract.
412. ŠEKULARAC, Božidar
Balšići prema Turcima / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.7-18.
Odnos crnogorske dinastije Balšića (vladali 1360-1421) prema Turcima, jer je to bilo vrijeme prodora i turskih osvajanja na Balkanu, što nije zaobišlo ni Zetu.- Summary.
413. VUJAČIĆ, Velimir
Učešće Rudolfa Valdeca na crnogorskim svečanostima 1910. godine
/ Velimir Vujačić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.2 (2010), str.67-94: fotogr.
Prikaz gostovanja hrvatskih umjetnika na svečanostima 1910.godine, s posebnim osvrtom na rad hrvatskog skulptora i medaljera Rudolfa Valdeca, jer je izradio plaketu povodom 50-godišnjice vladavine kralja Nikole i zlatne svadbe kraljevskog para, koja se smatra jednim od njegovih najboljih ostvarenja.- Rezime.
414. ZEKOVIĆ, Sreten
Ilirizam je (u)temelj(e)na alternativa srbizmu (južnoslovenstvu)
/ Sreten Zeković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.17, br.1 (2010), str.33-58.
Novo tumačenje pojma *ilirizma* kao posebnog oblika intergralizma od srbizma i južnoslovenstva.
- 2011.
415. BOJOVIĆ, Dragoslav
Pljevaljska bitka / Dragoslav Bojović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.155-176.
Uslovi i okolnosti pod kojima je došlo do donošenja odluke o izdavanju naređenja o napadu na Pljevlja i o organizovanosti partizanskih odreda.- Izvori i literatura: str.176.- Abstract.
416. BORIČIĆ, Dragiša S.
Razmišljanja o skraćivanju vremenskog perioda za čuvanje arhivske i registraturske građe / Dragiša S. Boričić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.177-182.

Povodom hiperprodukcije arhivske i registratorske građe koja je nastala tokom 20. i početkom 21.vijek, zbog čega treba razmisliti o ideji za skraćivanje vremenskog perioda čuvanja građe.- Literatura: str.182.- Abstract.

417. BOROZAN, Branislav
Neka razmišljanja o ubikaciji labeatskog Meteona / Branislav Borozan.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.57-70: fotogr.
Identifikacija labeatskog grada Meteona sa ilirskom gradinom na Medunu u Kućima, iz čega rezultiraju problemi u razgraničenju teritorija dva ilirska plemena - Dokleata i Labeata.- Abstract.
418. BOROZAN, Đorđe
Njegoševo „diplomatičesko djejanije“ / Đorđe Borozan.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.7-26.
Osvrt na Njegoševo diplomatsko djelovanje na osnovu njegove bogate državničke prepiske i pisama personalnog obraćanja savremenicima.- Literatura: str.26.- Rezime.
419. BOROZAN Đorđe
Pogled na istoriju crnogorsko-ruskih veza i odnosa / Đorđe Borozan.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.7-30.
Osvrt na najznačajnija pitanja veza i odnosa Crne Gore i Rusije kroz minula stoljeća, povodom 300-godišnjice istih.- Rezime.
420. CRNIĆ PEJOVIĆ, Marija
Škola za vaspitače djece predškolskog uzrasta u Herceg Novi (1949-1951) / Marija Crnić Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.123-148: fotogr.
Istorijat i rad Škole za vaspitače djece predškolskog uzrasta Herceg Novi i prateće ustanove Internata te škole, sa dječjim domom za djecu od tri do sedam godina, na osnovu fragmentarno sačuvane arhivske građe.- Rezime.
421. ČORALIĆ, Lovorka
Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18. stoljeća) / Lovorka Čoralić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.81-106.
Vojnička karijera Ivana Krapovića, rodom iz Maina, koji je zapovijedao četama u Mletačkoj Republici, na osnovu arhivske građe *Archivio di Stato di Venezia* (arhivska zbirka Inquisitori sopra l'amministrazione de' pubblici ruoli, koja sadrži popise ljudstva u mletačkim prekomorskim četama).- Objavljeni prilozi: *Popis časnika, dočasnika i*

*vojnika iz čete bojnika Ivana Krapovića, djelatne u sklopu pukovnije Kumbat iz 1726.g.;
Popis časnika, dočasnika i vojnika iz vlastite čete pukovnika Ivana Krapovića iz 1738.g.;
Popis časnika, dočasnika i vojnika iz vlastite čete pukovnika Ivana Krapovića iz 1740.g.;
Popis časnika, dočasnika i vojnika iz vlastite čete pukovnika Ivana Krapovića iz 1743.g.*

422. **IZVJEŠTAJ o radu za 2011. godinu.**
U: *Arhivski zapisi.*- God.18, br.2 (2011), str.213-270.
Izveštaj potpisao direktor Državnog arhiva Crne Gore g.Stevan Radunović.
423. JOVOVIĆ, Ivan
Župe Barske nadbiskupije u izvještaju Vicka Zmajevića 1703. godine / Ivan Jovović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.18, br.2 (2011), str.107-139.
Izveštaj barskog nadbiskupa Vicka Zmajevića iz 1703.godine daje sveobuhvatnu sliku političkih i crkvenih prilika u Otomanskom carstvu, a ovaj rad analizira samo dio izvještaja koji se odnosi na prostor današnje Crne Gore i tiče se katoličkih župa u Crnoj Gori, koje su se nekad nalazile pod jurisdikcijom barskog nadbiskupa.- Summary.
424. JOVOVIĆ, Vasilj
Odnosi Sandalja Hranića i Balšića oko Kotora krajem XIV i početkom XV vijeka / Vasilj Jovović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.18, br.1 (2011), str.149-154.
Prikaz sukoba crnogorske dinastije Balšića (1360-1421), koji su tokom čitave svoje vladavine težili da zauzmu Kotor, pa su zbog prevlasti nad Kotorom došli u sukob sa velikim vojvodom bosanskim Sandaljem Hranićem.- Summary.
425. JOVOVIĆ, Vasilj
Prof. dr Božidar Šekularac: „Crna Gora u doba Balšića“, Cetinje, 2011. / Vasilj Jovović.
U: *Arhivski zapisi.*- God.18, br.1 (2011), str.199-202.
Prikaz knjige u izdanju „Oboda“.
426. KAPISODA, Mirjana
Manifestacija „Nedjelja arhiva“, 18-22. april 2011.: reslizovani program / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi.*- God.18, br.1 (2011), str.183-186.
Istorijat manifestacije, koja je u Crnoj Gori prvi put održana 1956.godine, zatim 1957, 1958. i 1960.godine, a obnovljena je tek 2008. na inicijativu Državnog arhiva Crne Gore sa tendencijom da bude tradicionalna.

427. KOMAR, Goran Ž.
Nota od Kuta (oko 1728) / Goran Ž. Komar.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.199-206.
Popis žitelja sela Kut, koji se čuva u fondu Topaljska komunitada - Arhivsko odjeljenje Herceg Novi.
428. PEJOVIĆ, Ana
„Državni arhiv Crne Gore 1951-2011“: izložba dokumenata / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.203-204.
Prikaz izložbe održane u prostorijama Biljarde, povodom 60-godišnjice Državnog arhiva Crne Gore.
429. PEJOVIĆ, Ana
Uputstvo za sastav završnog likvidacionog bilansa privatnih kreditnih preduzeća u likvidaciji / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.185-197.
Istraživanje arhivske građe o toku i postupku prestanka sa radom privatnih kreditnih preduzeća, odnosno štedionica, banaka i osiguravajućih društava u periodu poslije Drugog svjetskog rata.- Objavljeni dokument: *Uputstvo za sastav završnog likvidacionog bilansa privatnih kreditnih preduzeća u likvidaciji* iz 1948.godine, koje je donijelo Ministarstvo finansija.
430. PEJOVIĆ, Srđan
Kako su utvrđeni ktitori dvije crkve u Svaču u Istoriji Crne Gore, tom 1, knjiga 2: znatne posljedice protivurječnosti i nagađanja u naizgled sitnom detalju / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.31-44: fotogr.
Kritički osvrt na određivanje ktitora u katedrali Sv. Jovana i crkvi Sv. Marije u Svaču, tj. kako je ovo pitanje prikazano i interpretirano u *Istoriji Crne Gore*, tom 1, knjiga 2, koja je objavljena u Titogradu 1970. godine.- Abstract.
431. PEJOVIĆ, Srđan
Nekoliko dokumenata o posjeti vikarnog episkopa budimljanskog dr Andreja Frušića Crnoj Gori / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.187-194.
U fondu Vjerska komisija, pri Izvršnom vijeću NR Crne Gore postoji nekoliko dokumenata o zvaničnoj posjeti dr Andreja Frušića Crnoj Gori - novembra 1959.godine.- Objavljena dokumenta: *Zabilješka o razgovorima sa episkopom dr Andrejem Frušićem i arhijerejskim zamjenikom protom Simom Martinovićem* (13.novembar 1959); *Prijem u Komisiji za vjerska pitanja*; *Zabeleška o razgovoru sekretara Savezne komisije za verska pitanja Miloja Dilparića sa patrijarhom Germanom*, održanim 8.decembra 1959.godine.

432. PEJOVIĆ, Srđan
Osnovne karakteristike politike emitovanja novca u Knjaževini / Kraljevini Crnoj Gori / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.27-56.
Istorijat kovanja novca u Crnoj Gori od početaka do usvajanja Zakona, uz osvrt na proceduru i tok skupštinskih rasprava o sva tri zakonska projekta, kao i uporedna analiza monetarne politike i njenih dometa u periodu prije i poslije donošenja Zakona.- Abstract.
433. POPOVIĆ, Jovan P.
Neki od postulata kao preduslova zaštite arhivske građe / Jovan P. Popović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.163-184.
O arhivskom zakonodavstvu kao skupu zakona i pravnih regulativa, koje upravljaju čuvanjem, korišćenjem i zaštitom arhivske građe i organizacijom arhiva u državi.- Literatura: str.183-184.- Summary.
434. SELHANOVIĆ, Jadranka
Uloga medija u stvaranju kulta Sovjetskog Saveza u Crnoj Gori 1945-1948 / Jadranka Selhanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.73-104.
O aktivnosti crnogorskog komunističkog rukovodstva koje je, nakon uspostavljanja novog socijalističkog sistema vlasti, radilo na propagiranju kulta prve socijalističke zemlje i njenog državnog i partijskog vođe.- Korišćena arhivska građa Državnog arhiva Crne Gore.- Abstract.
435. ŠĆEKIĆ, Radenko
Mr Darko Bakić: „Diplomatski predstavnici Crne Gore u Carigradskom poslanstvu Stanko Radonjić i Gavro Vuković“, Podgorica, 2011. / Radenko Šćekić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.205-207.
Prikaz knjige u izdanju Književne zadruge Srpskog narodnog vijeća.
436. ŠEKULARAC, Božidar
Kotorski Statut: (izdanje Državnog arhiva Crne Gore, 2011) / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.207-211.
Prikaz knjige u izdanju Državnog arhiva Crne Gore.

437. ŠEKULARAC, Božidar
Predrag Vukić: „Bibliografija knjiga i članaka nastalih na osnovu arhivske građe DACG“, knjiga I, Cetinje, 2010. / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.195-198.
Prikaz knjige u izdanju Državnog arhiva Crne Gore.
438. VUJAČIĆ, Velimir
Medalja - spomenica povodom vjenčanja prijestolonasljednika Danila / Velimir Vujačić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.45-72: fotogr.
Podsjećanje na svečanosti povodom vjenčanja prestolonasljednika Danila i Jute Meklenburg-Strelac, tj. prikaz medalje-spomenice izrađene tim povodom.- Arhivski podaci, korišćeni iz fondova Ministarstava unutrašnjih djela, u ovom radu se prvi put prezentiraju javnosti.- Aabstract.
439. VUKČEVIĆ, Mladen
Akademik prof. dr Mijat Šuković / Mladen Vukčević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.271-273.
In memoriam.
440. VUKIĆEVIĆ, Boris
Početak hladnog rata u Evropi i prekid diplomatskih odnosa Svete Stolice i istočnoevropskih država / Boris Vukićević.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.141-162.
Djelovanje diplomatije Svete Stolice na početku hladnoratovskog sukoba u Evropi i o prekidu diplomatskih odnosa Svete Stolice sa novonastalim „narodnim demokratijama“.- Summary.
441. ZEKOVIĆ, Sreten
Jedna spor(adič)na arhivalija knjaza Danila / Sreten Zeković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.2 (2011), str.71-80: faks.
Utvrđivanje autentičnosti, originalnosti i povjerljivosti Danilove proklamacije Kućima od 30.decembra 1852.godine, koja odudara od svih ostalih proklamacija povodom Omer-pašinog napada na Crnu Goru.- Abstract.
442. ZEKOVIĆ, Sreten
Srbinizam oponent ilirizmu: srbinizam - poistovjećivanje Srba i srpstva sa slavenoserbskim i južnoslovenskim integralizmom / Sreten Zeković.
U: *Arhivski zapisi*.- God.18, br.1 (2011), str.105-122.
Paralela između *hrvatskog ilirizma* i *srbinizma*, koji se javlja kao njegov oponent, koji propagira ideju južnoslovenstva kao „svesrpstva na srpskoj nacionalnoj osnovi“.

2012.

443. BULATOVIĆ, Ljiljana
Anton Kočović - Filipaj (1950-2012) / Ljiljana Bulatović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.197-199.
In memoriam.
444. JOVOVIĆ, Vasilj
Mr Marijan Premović: „Župa Budimlja u srednjem vijeku“, Cetinje, 2012. / Vasilj Jovović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.179-182.
Prikaz knjige u izdanju Državnog arhiva Crne Gore.
445. KAPISODA, Mirjana
Manifestacija „Nedelja arhiva“ 23-27 april 2012: realizovani program / Mirjana Kapisoda.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.147-161.
Prikaz manifestacije pod sloganom *Čuvajmo arhive*, koja je realizovala veliki broj programa, u koji su bile uključene sve unutrašnje organizacione jedinice Arhiva, koje se nalaze u svim gradovima Crne Gore.- Objavljen realizovani program po gradovima za: Cetinje, Podgoricu, Nikšić, Ulcinj, Bar, Herceg Novi, Danilovgrad, Berane, Budvu, Bijelo Polje, Kolašin, Kotor, Pljevlja i Andrijevicu.
446. KRIVOKAPIĆ, Violeta
Narodno pozorište u Nikšiću (1949-1965) / Violeta Krivokapić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.91-112.
Istorijat i rad Narodnog pozorišta osnovanog 1949.godine, kroz praćenje duge pozorišne tradicije u Nikšiću, koja je začeta davne 1884, kada je izvedena prva predstava *Slobodarka*.- Objavljena građa na osnovu sređenog fonda Narodno pozorište u Arhivskom odjeljenju Nikšić: Program održavanja pozorišnih predstava za sezone 1949-1965.g.; Plakat za premijeru predstave *Mašenjka* iz 1949.g.; Plakat za predstavu *Đido* iz 1951.g.; Odluka o osnivanju Narodnog pozorišta u Nikšiću od 15.marta 1949.g. i Rješenje o prestanku rada Narodnog pozorišta u Nikšiću od 31.jula 1965.godine.- Literatura: str.112.- Rezime.
447. MAŠANOVIĆ, Milka
Crna Gora u Prvom balkanskom ratu 1912/1913: izložba dokumenata / Milka Mašanović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.187-190.
Prikaz izložbe povodom 100-godišnjice učešća Crne Gore u Prvom balkanskom ratu 1912/1913.godine, u organizaciji Državnog arhiva Crne Gore, koja je održana u Podgorici u izložbenom prostoru Kusleove kuće.

448. MILUNOVIĆ, Luka I.
Koncepcije o radu prvoga državnoga pozorišta u Kraljevini Crnoj Gori: dokumenta / Luka I. Milunović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.57-77.
Prezentacija dokumenata s kraja prve redovne pozorišne sezone sa viđenjima načina rada stalnog profesionalnog državnog teatra, uz kratak osvrt na koncepcije o osnivanju i funkcionisanju profesionalnog teatra u Kraljevini Crnoj Gori.- Objavljeno: tri ugovora sa rediteljima Ljubomirom Micićem, Nikolom Hajduškovićem i Ilijom Vučićevićem (i njihovim suprugama) o njihovom angažovanju, sklopljeni neposredno poslije njihovog obraćanja Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova, datirani 1911.godine, koji se čuvaju u Državnom arhivu Crne Gore, fond Ministarstva prosvjete i crkvenih djela (fasc.72, br.1624, 1635, 1636).- Abstract.
449. PEJOVIĆ, Ana
Ministarska naredba o formiranju zasebnog statističkog odjeljenja u okviru Ministarstva unutrašnjih djela / Ana Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.163-166.
Povodom organizovanja i djelovanja statističke službe u Crnoj Gori, o čemu ima jako malo podataka.- Objavljeno *Rješenje ministra unutrašnjih djela o organizaciji Statističkog odjeljenja* u okviru MUD-a od 15. maja 1909.godine.
450. PEJOVIĆ, Srđan
Iskustva i praksa u sprovođenju programa „Arhivi u školama - škole u arhivima“ / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.137-146.
Iskustva u sprovođenju programa *Arhivi u školama - škole u arhivima*, koji je dio programske orijentacije Državnog arhiva Crne Gore u ostvarivanju kulturno-prosvjetne djelatnosti, uz osvrt na osnovne elemente programa i tabelarni prikaz ostvarenih aktivnosti za proteklih pet godina njegovog sprovođenja.
451. PEJOVIĆ, Srđan
Milica Kostić: „Nauka i razvoj nauke u Crnoj Gori kroz vrijeme“, Podgorica, 2011. / Srđan Pejović.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.183-186.
Prikaz knjige u izdanju Crnogorske akademije nauka i umjetnosti.
452. PLAMENAC-BABIĆ, Zorica
Nekoliko dokumenata o problemima integrisanja nepravoslavnog stanovništva u prosvjetni sistem Crne Gore / Zorica Plamenac-Babić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.167-173.

O fondu Glavno školsko nadzorništvo, u Državnom arhivu Crne Gore, koji obiluje podacima o razvoju školstva u Crnoj Gori od 1871. do 1903.godine.- Objavljena su četiri dokumenta koja svjedoče o toleratnoj politici crnogorske države prilikom integrisanja cjelokupnog stanovništva u njen školski sistem.

453. ROŠU, Kosta
Nova knjiga akademika Božidara Šekularca: „Tragovi Vlaha u Crnoj Gori“, Sebeš (Rumunija), 2012. / Kosta Rošu.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.175-178.
Prikaz knjige.
454. ŠEKULARAC, Božidar
Crnojevići između Venecije i Turske / Božidar Šekularac.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.7-24.
Crnogorska dinastija Crnojevići između Turske, koja je u to vrijeme čvrsto zauzela svoje pozicije na Balkanu i Venecije, koja je posjedovala većinu gradova na Crnogorskom primorju, kao i njihov odnos prema tim zemljama.- Bibliografija uz tekst.
455. TASSAN, Žana
XVII arhivski kongres: Brisbane, Australia od 20-24 avgusta 2012. god. / Žana Tassan.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.191-196.
Izveštaj o radu svjetskog arhivskog kongresa, pod nazivom *Klima promjena*, koji je po prvi put održan u Australiji, u organizaciji Nacionalnog arhiva Australije.
456. VUJAČIĆ, Velimir
Spomenica povodom proslave četrdesetogodišnjice vladavine knjaza Nikole / Velimir Vujačić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.25-56.
Novi podaci o Spomenici povodom 40-godišnjice vladavine knjaza Nikole na osnovu neobjavljene arhivske građe.- Dat opis medalje-spomenice.- Objavljeni dokumenti: „Spisak činovnika koji imaju 30 i više godina službe“; Program o proslavi 40-godišnjeg vladanja Nj. V. gospodara Crne Gore, Zete, dijela Raške, Zahumlja i Primorja na dan 6.decembra 1900; čestitke od ruskog cara Nikole II, od cara Franca Josifa, od grčkog cara Đorđa, engleske kraljice Viktorije, italijanske kraljice Margarete, od Viktora Emanuela i Jelene i njemačkog cara Vilhelma.- Abstract.
457. VUKIĆ, Predrag
Danica Bracanović (1925-2012) / Predrag Vukić.
U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.201-202.
In memoriam.

458. VUKOTIĆ, Vukota

Odjeci afere Drajfus u crnogorskoj štampi / Vukota Vukotić.

U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.113-136.

Odjeci „Aferu Drajfus“ s kraja XIX vijeka na tadašnju Evropu i kako je taj događaj bio prikazan u crnogorskoj javnosti, tj. kako je o tome izvještavao *Glas Crnogorca* i dostupna literatura ili kako je pitanje antisemitizma tretirano u Crnoj Gori.- Rezime.

459. ZEKOVIĆ, Sreten

Dva sporna šedočanstva iz 1517. i 1591. / Sreten Zeković.

U: *Arhivski zapisi*.- God.19, br.1 (2012), str.79-90.

Autentičnost, adekvatnost i interpretacija prijevoda dokumenata: *Testamenta Đurđa Crnojevića* iz 1517.godine, povodom navoda mletačkog dužda Loredana da je „pisan na srpskom jeziku“ i *Ugovor o miru između Jusuf-bega Krsmića i Ljudevita Medina Paštrovića* od 30.maja 1591.godine, u kojem se navodi da je „pisan ćirilicom na srpskom jeziku“.- Abstract.

REGISTAR AUTORA I PREVODILACA

- A**džić, Tatijana 343
Andrijašević, Gojko 39,151,193,217
Andrijašević, Živko M. 130,341,363
Antović, Darko 152,238,248
Antović, Jelena 1, 21, 22, 40, 57-61, 107,
131, 132,153,154,174,239,263,280
Antović, Jelena (prev.) 127
- B**ajer, Helmut 264
Bakić, Mile 41, 42, 62, 63, 108, 133,
249, 265, 287
Bakić, Mile (prev.) 115
Bakić, Radovan 109,134
Bogavac, Vukota 3
Bogićević, Čedomir 302,390
Bogojević-Glušćević, Nevenka 218,
266
Bojović, Dragoslav 64,415
Boričić, Dragiša S. 110, 155, 194, 303,
323, 342,364,365,416
Borozan, Branislav 366,417
Borozan, Đorđije 367,368,418,419
Bošković, Tadija 65,66,111,135,136
Brajović, Vukomir 112,195,304
Bulatović, Ljiljana 443
- Burzanović, Slavko 156, 175, 240, 281,
288
- C**emović, Marko P. 137
Cimeša, Borislav 391
Crnić-Pejović, Marija 4,219,420
- Č**abrajić, Hrvoje 324
Čelebić, Ljiljana 343
Čoralić, Lovorka 421
Čubrović, Zorica 67
Čupković, Nedjeljka 138
- D**elević, Ivan 113
Dimitrijević, Marjan 325
- Đ**uričković, Vesna 369,409
Đurđić, Petar 114
Đurić, Vojislav J. 68
Đurović, Jelena 267
Eremčenko, Vladimir Aleksandrovič
115
Folić, Zvezdan 176,241,289
Gazivoda, Nevenka 23,305
- H**adžibrahimović, Maksut Dž. 197

Ivanović-Rajković, Mirjana 327

Jauković, Vesna 221

Jovanović, Borivoj 307

Jovičević, Slavka 24,199,222,251,326,
329,393

Jovović, Ivan 423

Jovović, Vasilj 394,424,425,444

Kalezić, Rajko 200,201,223

Kaluđerović, Ana 157,224,252

Kaluđerović, Slobodan 283

Kaluđerović, Valentina 330,345,346

Kapisoda, Mirjana 116, 158, 159, 178,
225, 253, 291, 308, 309, 331, 347-350,
371, 372, 395, 426, 445

Karišik, Dijana 305

Katelan, Joško 139,160,174,226

Kazić, Nataša 117,305

Kirsanov, Miodrag 117, 225, 227, 243,
292

Klasinc, Petar Pavel 161

Komar, Goran Ž.162,396,427

Kordić, Stevan 174,226,228,269

Kovačević, Branislav 70, 71, 118, 119,
140, 141,163,164,179,180,202,203

Kovačević, Vanja 332

Kovačević, Veljko 5

Kovačević, Vojo 25

Klikovac, Ana (prev.) 210

Krivokapić, Violeta 373,446

Kusovac, Mirjana N. 374,397

Lainović, Periša 293

Lakić, Zoran 229

Laković, Vesna 72

Lalović, Vladan 375

Lemić, Vlatka 324

Lipovina, Ljiljana 351

Luketić, Miroslav 6,7,26,27

Luketić, Sonja 8,23

Marković, Čedomir 333,376

Marović, Branislav 204

Martinović, Dušan J. 73,74,254,294

Martinović, Jovan J. 75

Martinović, Marina 205,255

Mašanović, Milka 352,398,399,447

Mažibradić, Anita 120

Medojević, Jovo 76,121,181,182

Miajlović, Radojka 77

Mićunović, Momir 353,377

Mijanović, Boško 78

Milić, Aleksandra 28, 46, 79, 142, 165,
183, 206, 256, 295, 378, 400

Milošević, Miloš 9,47,80,81

Milunović, Luka I. 207, 230, 257, 270,
296, 297, 334, 379, 401, 448

Miljenović, Aleksandar 310

Miljić, Marijan Mašo 184,208,209

Miranović, Željko 354,380

Mušura, Gordana 143

Nikčević, Vojislav D. 210

Nikčević, Vojislav P. 82,144,185

Nikolova, Maja 402

Pajović, Radoje 83,84,170

Pantić, Miroslav 85

Parača, Ljiljana 305

Pavić, Milorad 335

Pejović, Ana 298,311,355,403,404,428,
429,449

- Pejović, Nataša 381
Pejović, Snežana 10, 21, 29, 48, 55, 86, 145, 166,174,228,231,244,258,271,272,299, 405,406
Pejović, Srđan 232, 245, 273, 274, 284, 293, 312-316, 318, 336, 352, 356, 369, 382, 407-409, 430-432, 450, 451
Perošević, Nenad 337
Pešić, Milisav 49,87,146
Plamenac-Babić, Zorica 452
Popović, Jovan 211
Popović, Jovan R. 338
Popović, Jovan P. 410,433
Popović, Milena 352
Prebiračević, Uglješa 317,357
Premović, Marijan 411
- R**adonjić, Zorica 90,275
Radunović, Magdalena 339
Radunović, Stevan 285, 300, 318, 319, 358
Radusinović, Branka 117,227,243
Ralević, Miroljub 91
Ralević, Miroljub (prev.) 137
Raonić, Jovan 31
Rastoder, Jasmina 50-52,92
Rastoder, Šerbo 53
Rošu, Kosta 453
- S**elhanović, Jadranka 94, 123, 186, 212, 233, 276, 320, 359, 434
Sjekloća, Nikola Z. 95
Stanišić, Slavko 13,96,97,124,147,167, 187,213,214
Stanojević, Pavle 98
Stanojević, Zoran 234
- Strugar, Milica 168,235,321
Suđić, Marko S. 148,169
- Š**aletić, Milivoje Mišo 170
Ščekić, Radenko 435
Šekularac, Božidar 99, 100, 125, 126, 149, 188-190, 246, 277, 301, 360, 361, 383, 412, 436, 437, 454
Ševaljević, Ljiljana 347
Šoljaga, Sanja 327
- T**assan, Žana 455
Tepavčević, Ivan 384
Todorakova, Milena 259
- V**ičević, Vesna 14,33,101
Vojinović, Borivoje 15
Vučinić, Zora (prev.) 325
Vujačić, Velimir 260,413,438,456
Vujičić, Rajko 102
Vukasović, Mirko 16,127
Vukčević, Mladen 278,439
Vukić, Predrag 128, 150, 171, 172, 191, 192, 215, 236, 247, 261, 262, 279, 286, 322, 340, 362, 385, 386, 457
Vukićević, Boris 387,440
Vukotić, Vukota 458
Vulović, Milan K. 54,103
- Z**ečević, Zoran 129
Zeković, Sreten 388, 389, 414, 441, 442, 459
Zenović, Ljiljana 18,34-36
- Ž**ivković, Dragoje 19
Živković, Jelena 20, 37, 38, 56, 106, 173, 216, 237

PREDMETNI REGISTAR

- A**džić, Marija
 -govori 11
 Afera *Drajfus*
 -Crna Gora - odjeci 458
 Akcionarska društva
 -razvitak - Crna Gora 336
 Akcionarsko društvo „Grand hotel“
 Cetinje
 -akcionari - spisak 381
 -arhivska građa 381
 „Albanija u dokumentima Državnog
 arhiva Crne Gore“
 -izložba 233
 Aleksandrov, Aleksandar Ivanović
 -život i rad 255
 Andreola, Francesco 75
 Ansambl narodnih igara NR Crne
 Gore
 -istorijat 254
 Antisemitizam
 -tretiranje - Crna Gora 458
 Antović, Jelena 12,32,34,45,55,93
Apostol iz 1383.god.
 -faksimili 116
 Arheološka nalazišta
 -Crna Gora 339
- Arhiv Crne Gore v. Državni arhiv
 Crne Gore
 Arhiv Herceg Novi
 -biblioteka 353,377
 -građa 1,16,77,162,396
 -fond Francuska uprava
 (1807-1814) 221
 -fond Katastar 77
 -fond Topaljska komunitada 396,
 427
 -spoljna služba - rad 8
 -zgrada - istorijat 219
 Arhiv Italije 223
 Arhiv Makedonije 223
 Arhiv Republike Slovenije 200,223
 Arhiv Tuzlanskog kantona 359
 Arhiv za radnički pokret Titograd
 -građa 1,13
 -priručne biblioteke 10
 -spoljna služba - rad 8
 Arhivi
 -ankete - Crna Gora 1,8
 -fondovi - obrada 20
 -informacioni programi - Hrvatska
 324

- istorijat - Bugarska 259
- kompjuterizacija - Slovenija 161
- matične knjige - primjena 138
- nadzorna politika 309,313
- naučnoobavještajna sredstva 14,48
- normiranje rada 22,25,28,29,38
- priručne biblioteke - Crna Gora 10
- prosvjetno-vaspitna djelatnost 51
- reforme - Crna Gora 62
- spoljne službe - Crna Gora 8, 315, 320
- uloga - Crna Gora 299,304,364
- zakonski propisi 62, 88, 89, 94, 104, 105, 249, 265, 287, 305, 316, 356, 409
- Arhivisti
  - etički kodeks 196
  - značaj 364
- Arhivistika
  - položaj - Crna Gora 9
  - visokoškolski kadar - potrebe 19
- Arhivska djelatnost
  - razvoj - Rusija 115
  - zakonski propisi - Rusija 122
- Arhivska građa
  - čuvanje 416
  - digitalizacija 226,228
  - dostupnost - SR Jugoslavija 211
  - hiperprodukcija 416
  - kategorizacija 181
  - objavljivanje 237
  - restitucija 199
  - valorizacija 108,181
  - vrednovanje 41
  - zakonski propisi 433
  - zaštita 63,265,304,309,317,433
- Arhivska služba
  - istorijat - Crna Gora 274,284
  - rad - Ivangrad 3
  - razvoj - Bosna i Hercegovina 308
  - razvoj - Crna Gora 21, 23, 24, 27, 37, 106
  - stanje - Jugoslavija 9
- Arhivske zgrade
  - Crna Gora 49
- Arhivski centar Nikšić
  - spoljna služba - rad 8
- „Arhivski dokumenti i geografske karte Boke Kotorske“
  - izložbe 60
- Arhivski fondovi
  - digitalno prezentiranje - značaj 353
  - razvrstavanje 369
- „Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori“
  - kritički osvrt 369
- „Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - Crna Gora“
  - nedostaci publikacije 369
- Arhivski radnici
  - nagrade 2,43,44
- Arhivski zapisi*, časopis
  - bibliografija 280
  - promocija 125
  - redakcija 12,32,93
  - uređivačka politika 52
- Arhivsko društvo Maribor
  - 10-godišnjica 258
- Arhivsko odjeljenje Bar
  - legati 87
  - rad 146
  - smještaj 49

- Arhivsko odjeljenje Berane
 -fondovi 194
 -izložbe 113
 -rad 110,155,303
- Arhivsko odjeljenje Kotor
 -registrature - evidencija 321
- Arhivsko odjeljenje Nikšić
 -fondovi 337,446
 -50-godišnjica 373
 -rad 95
- Arhivsko odjeljenje Pljevlja
 -rad 112
- Atlanti*, časopis 258
- Austrougarsko poslanstvo na Cetinju
 -izgradnja 296
- B**akić, Darko
 -„Diplomatski predstavnici Crne Gore u Carigradskom poslanstvu Stanko Radonjić i Gavro Vuković“ 435
- Bakić, Mile 69,93
 -„Arhivistika“ 410
 -„Crnogorsko arhivsko zakonodavstvo“ 410
 -„Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori“ 410
- Bakić, Mitar
 -„Crna Gora pod upravom vladika“ 109, 119,126
- Balkanski ratovi (1912-1913)
 -izvještaji 357
 -protokol poginulih 283
- Balšić, Đurađ I 394
- Balšić, Jelena 394
- Balšić, Olivera 394
- Balšići, crnogorska dinastija
 -vladavina 394,412,424,425
- Ban, Mitrofan
 -pisma 384
- Bankarstvo
 -razvoj - Crna Gora 429
- Banjani
 -istorijski izvori 128
- Bar
 -topografski prikaz 335
- Barska nadbiskupija
 -arhivski fond 50
 -istorijat 423
 -Crna Gora - odnosi 363
- Batemberg, bugarski knez 216
- Benedikt XVI, rimski papa 387
- Biskupska kurija, knj.I (1434-1449)*
 -konzervacija 275
- Biskupski arhiv u Kotoru
 -fondovi 228,248
- Bistijerne
 -održavanje - Cetinje 403
- Bjelopoljska partizanska četa
 -formiranje 111
- Blagojević, Obren 229
- Bocarić, Anastas 236
- Bogavac, Vukota 12,32
- Bogetić, Nikanor 158
- Bogićević, Čedomir
 -„Istorija crnogorskog sudstva“ 367
 -„Vrhovni sud Crne Gore“ 367
- Bogišić, Valtazar 298
- Bogorodična crkva Sv. Maria di Lorenzo u Skadru 394
- Bojana, rijeka 335
- Bojović, Dragan 186
- Bojović, Jovan R.

- „Zapisnici sjednica Vlade Narodne Republike Crne Gore 1945-1951“ 96
- Boka Kotorska
- Crna Gora - ujedinjenje 190,203
  - topografski prikazi 335
- „Bokeljska nošnja u minijaturi“
- izložba 60
- Borozan, Đorđe
- „Velika Albanija - porijeklo - ideje - praksa“ 140
- Bosnić, Niko
- testament 142
- Bracanović, Danica
- nekrolog 457
- Bratovština svetoga Duha u Kotoru
- statut 154
- Brodogradnja
- razvoj - Boka Kotorska 193
- Budimlja, srednjovjekovna župa
- istraživanja 411,444
  - naseljenost 411
- Budva
- arheološka istraživanja 333
  - fortifikacioni planovi 335
- Bugarska
- Crna Gora - diplomatski odnosi 318
- Bujenović, Petar Stijepov
- testament 142
- Bukovac, Vlaho 207
- Bulajić, Krsto M. 385
- C**astelo di Lastva, tvrđava
- istorijat 169
- Cemović, Marko
- „Ideja mira i međunarodna ravnopravnost“ 134,149
- Centar za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora
- „Notar“ 244
- Cerović, Gruban 362
- Cetinje
- istorija - 1918-1945.god. 204
- Cetinjski manastir
- arhivskagrađa 128,150,159,171,215
  - fotografije 74
  - rukopisne knjige - 17-18.v. 116
- CIBAL v. Međunarodni centar informacija o izvorima za istoriju Balkana i Mediterana
- Coronelli, Vincenzo Mario
- „Mari, Golfi, Isole, Spiagge, Porti, Citta, Fortezze ed altri Luoghi dell'Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro e Livadio“ 335
- Crkva Sv. Bogorodice u Krajini 394
- Crkva Sv. Marije kod Rijeke
- arhivska građa 248
- Crkva Sv. Jovana Krstitelja u Bajicama
- zvona - pohara 192
- Crkva Sv. Luke u Kotoru
- restitucija 366
- „Crkva Sv. Luke u Kotoru kroz vjekove“
- izložba 131
- Crkva Sv. Marije u Svaču
- ktitori - određivanje 430
- Crkva Sv. Nikole u Perastu
- arhivski fondovi 228,238,248
- Crkve
- Kotor - 15.vijek 67

- Crkvena dobra
-upravljanje - Kotor - 14.v. 266
- Crkveni arhivi
-značaj 264,272
- „Crkveni arhivi i biblioteke“, zbornik radova
-CD-ROM 269
-promocija 263,264,269,271,272
- Crkveno pjevačko društvo „Njehoš“ 199
- Crna Gora
-afera Đilas - 1954.god. 289
-austrougarska okupacija 192
-Bugarska - diplomatski odnosi 318
-Boka Kotorska - ujedinjenje 190,203
-diplomatska predstavništva 205
-Makedonija - istorijske veze 325
-Rusija - odnosi 202,419
-Skadar - odnosi 288
-Sovjetski Savez - odnosi 434
-Švedska - odnosi 357
-Turska - odnosi 412,435,454
-Venecija - odnosi 454
- „Crna Gora i Bugarska 1878-1918“
-izložba 273
- „Crna Gora kroz ćiriliska dokumenta do 1860.godine“
-izložba 123
- „Crna Gora u Prvom balkanskom ratu 1912/1913“
-izložba dokumenata 447
- Crnić-Pejović, Marija 18
- Crnogorska Narodna Skupština
-arhivska građa 312
- Crnogorsko narodno pozorište
-arhivski izvori 133
- Crnogorsko primorje
-karte 335
- Crnojević, Đurđe
-pashalni ciklus 73,99
-testament 71,459
- Crnojević, Ivan 74
- Crnojević, Skender-beg 100
- Crnojevića štamparija
-istorijat 70,255
-500-godišnjica 59,67,68,74,75,78
- Crnojevići, crnogorska dinastija
-vladavina 101-103,454
- „Crnom Gorom“
-izložba 60,64,98
- Crnjanski, Miloš
-„Boka Kotorska“ 86
- Čanak-Medić, Milka 367
- Činovnici
-spiskovi - Crna Gora 456
- Čitaonice
-istorijat - Crna Gora 334
- Čuturilo, Stevo
-Crna Gora - boravak 402
-odlikovanja 402
- Čalasan, Jovan R.
-„Čovjek Pive“ 229
- Ćirilica
-proučavanje 189
- Ćirilski rukopisi
-istraživanja 256
-transkribovanje 185

- D**akić, Marko
 -„Crnogorsko sudstvo kroz istoriju“
 184
- Dalmacija
 -geografske karte 335
- Damaskin, Jovan 68
- Danica*, kalendar iz 1826.god. 389
- Danilović 18
- „Devet vjekova Barske nadbiskupije“
 -izložba 50
- Dilparić, Miloje 431
- Diplomatika
 -razvoj 246
- Dobrečić, Nikola
 -pisma 363
- Dokumenti
 -arhivsko vrednovanje 41
 -prevodi - autentičnost 459
- Doljani, arheološki lokalitet
 -valorizacija 339
- Dom umobolnih na Bralenovici
 -istorijat 395
- Dramska književnost
 -proučavanja 238
 -razvoj - Crna Gora 248
- Drim, rijeka 335
- Drljević, St. 403
- Drobnjaković, Lazar 231
- Drugi svjetski rat
 -Crna Gora 124,170,186,187,213,415
 -ratni zločini - Jugoslavija 141
- Društvo arhivskih radnika Crne Gore
 -izvještaji 26,35,45
 -savjetovanja 1,2,18,30,55
 -skupštine 7, 11, 12, 17, 26, 30, 34,
 43, 44, 55
- 30-godišnjica rada 6,17
 -50-godišnjica 284
- Društvo *Compagnie d'Antivari* Bar
 -istorijat 240
- Državna arhiva
 -uređenje - Crna Gora - 1895.god.
 178
- Državna arhivska služba Ruske Federacije
 -međunarodna saradnja 115
- Državna uprava
 -razvoj - Crna Gora 368
 -130-godišnjica 368
- Državni arhiv Crne Gore
 -bibliografija 351,437
 -fondovi - formiranje 323, 330, 331,
 395
 -građa 1, 16, 172, 173, 192, 207, 236,
 237, 247, 261, 288, 291, 292, 296,
 298, 326, 330, 334, 336, 345, 350
 -informacioni centar - razvoj 37
 -izložbe 123,131,233,273,428
 -izvještaji o radu 69, 177, 198, 220,
 242, 250, 268, 282, 290, 306, 328,
 344, 370, 392, 422
 -međunarodna saradnja 33, 199,
 200, 223
 -Mitropolija crnogorsko-primorska
 -saradnja 159
 -normiranje rada 38,311,322
 -pravilnici 88,89,313,409
 -priručne biblioteke 10
 -programi 450
 -rad 56
 -spoljna služba - rad 8

- 60-godišnjica 428
 -unutrašnja organizacija 408
 „Državni arhiv Crne Gore 1951-2011“
 -izložba dokumenata 428
 Državni arhiv Poljske 199
 Državni arhiv u Zadru 335
 Državni sanatorijum na Lovćenu
 (Ivanova Korita)
 -istorijat 349
 Državni službenici
 -Crna Gora 326
 Dubrovačka Republika
 -geografske karte 335
 Dušan, srpski car 388
 XXI[Dvadesetprvo] Savjetovanje
Arhivska praksa (2008, Tuzla) 359
 XXI[Dvadesetprvo] Međunarodno
 savjetovanje o stručnim i tehničkim
 pitanjima u arhivima
 (Radenci, Slovenija) 174
- D**žaković, Milovan 234
- Đ**ilas, Milovan 289
 Đorđe, grčki car 456
 Đorđević, Tihomir 274
 Đurović, Ratko
 -„Teatrološki spisi“ 297
- E**dhalm, Erik 357
 Ekonomska istorija
 -Crna Gora 336,341
 Elektronska građa
 -zaštita 299
- F**abrika za proizvodnju cigle i crijepa
 „Lim“ u Beranama
- arhivska građa 365
 Federik II, rimski kralj 143
 „Fotografije palih boraca i žrtava
 fašističkog terora opštine Kotor
 1941/45. i 1991/92.“
 -izložba 60
 Franc Josif, austrijski car 456
 Francuska kraljevska delegacija
 pokrajine Boke Kotorske
 -arhivska građa 120
 Franjevačka biblioteka Sv. Klare
 -arhivski fondovi 228
 Frušić, Andrej
 -Crna Gora - posjeta 431
- G**eneralna direkcija državnih arhiva
 Republike Poljske 223
 German, patrijarh 431
 Giler, Olga 18
 -„Priručnik za zaštitu arhivske građe
 van arhiva“ 31
 Glagoljica
 -proučavanje 189
Glas Crnogorca, novine
 -izvještavanje 458
 Glavna direkcija Arhiva Albanije 223,
 233, 329
 Glavna uprava arhiva Republike
 Bugarske 223, 273
 Golf-tereni
 -izgradnja - Cetinje 398
 Gregović, D. 292
 Gubastov, Konstantin Andrejevič
 -„Crna Gora 1860-1900“ 202
- H**ajduković, Ilija 288

- Hajdušković, Nikola 448
- Heraldika
-razvoj - Crna Gora 277
- Herceg Novi
-topografski prikaz 335
- Horacije, Kvint 353
- Hranić, Sandalj 424
- Hrisovulja cara Uroša iz 14.v.*
-faksimil 158
- Hrišćani
-položaj - Stara Srbija 137
- Hrvatski državni arhiv 223
- I**lirizam
-tumačenje 414,442
- Ilirska plemena
-proučavanja 417
- Imovinski odnosi
-Crna Gora 384
- Informburo
-arhivska građa - objavljivanje 42,
118
- Intelektualci
-skupštine - Crna Gora 213
- Iseljenici
-Crna Gora - 1866/1892.god. 340
-Crnogorci - Južna Amerika 385
- Istorija
-arhivski izvori - Crna Gora
4, 167, 175, 176, 399
-Crna Gora 100,103,383,390,430
- Istorijski arhiv Budva
-građa - obrada 36
- Istorijski arhiv Kotor
-40-godišnjica rada 47
-dokumenta - objavljivanje 22, 40,
139
- fondovi - obrada 16, 48, 79, 86, 107,
120, 127,157,160,224,256,295,307
-građa 1, 142, 151, 193, 217, 218,
226, 231, 235, 239, 252
-izložbe 60,132
-Kartografska zbirka - obrada 39
-normiranje rada 22,25,28,29
-50-godišnjica 201,203,212
-predavanja 145,153
-priručne biblioteke 10
-rad sa strankama 29
-registraturska građa 28,168
-rukopisne knjige - prezentacija 174
-spoljna služba - rad 8
-Zbirka književnih rukopisa 46,183
-Zbirka kopija 154
-Zbirka pisama crnogorskih vladika
206
- Istorijski institut Crne Gore
-građa 1,10,13,147,156,175
- Ivanović, Dragutin
„Ljudi i vrijeme 1941-1942“ 163
- Ivelić, Mitar 261
„Iz istorije zdravstva“
-izložba 60
„Izgledi gradova Crnogorskog
primorja u štampanim prikazima i
dokumentima od XVI do XIX
vijeka“
-izložba 131,132
- J**abučanin, Božo N. 386
- Jakšić, Đura
-„Maksim Crnojević“ 334
- Javni sat
-istorijat - Cetinje 257

- Jedrenjaci
-istorijat - Ulcinj 197
- Jeknić, Miloš 378
- Jeljcin, Boris 122
- Jergović, Filip (Frano)
-biografija 191
- Jesenja arhivska škola (2007, Trst) 346
- Jevanđelje Divoša Tihoradića*
-faksimili 116
- Josif, sveti pjesnik 68
- Jovanović, Anastasija-Tasja
-biografija 254
- Jovanović, Blažo 212
- Jovanović, Miloje
-memoari 156
- Jovanović, Radoman
-govori 11
- Jovanović, Žarko S.
-„Nova vlast u Srbiji 1941-1945“
180
- Jovićević, Ivo
-dokumenti o isljeđivanju 276
- Jovićević, Slavka 55
- „Jugooceanija“ Kotor
-arhivska građa 168
- Jugoslavija
-politički život - 1954.g. 289
- Južnoslovenstvo
-tumačenje 414,442
- K**alezić, Rajko 177, 198, 220, 242,
250, 268
- Kaltneker, Artur 380
- Kancelarijsko poslovanje
-istorijat - Crna Gora 298,382
- Karadžić, Vuk Stefanović 389
- Kartografija
-razvoj - Crna Gora 335
- Katanić, Tomaš 129
- Katedrala Sv. Jovana u Svaču
-ktitori - određivanje 430
- Katoličke župe
-Crna Gora 423
- Kićović, Dragomir M.
-„Turizmološko ekološki mozaik“
182
- Kinematografija
-razvoj - Crna Gora 230
- Kočović-Filipaj, Anton
-nekrolog 443
- Komar, Goran
-„Ćiriliska dokumenta Mletačkog
arhiva u Herceg Novom
(političko-pravni spisi) i
ćiriliska dokumenta Manastira
Savina 18. vijek“ 188
- Komisija za međunarodne arhivske
veze
-izvještaj o radu 33
- Komunistička partija Crne Gore
-aktivnosti - 1945-1948.god. 434
- Konferencija „19. Međunarodni
arhivski dan“ (2009, Trst)
-rad 405
- Konferencija „20. Međunarodni
arhivski dan“ (2010, Trst)
-rad 406
- Konstanca, rimska carica 210
- Kontareno, M. 67
- Konzulat u Skadru
-istorijat - 1855-1915.god. 205
- Koprivica, Krsto 128

- Korčula
-fortifikacioni planovi 335
- Kostić, Milica
-„Nauka i razvoj nauke u Crnoj Gori kroz vrijeme“ 451
- Kotor
-fortifikacioni planovi 335
-istorija 210,424
-statuti 174,436
„Kotor i staro štamparstvo“
-izložba 57,60,61
„Kotor nakon oslobođenja, 1944-1994“
-izložba 60
- Kotorska biskupija
-vlast - odnos 176
„Kotorski statut“ 436
- Kovačević, Branislav 33
-„Crvena mrlja“ 53
- Kovačević, Filip 178
- Kovačević, P. 385
- Kovačević, Veljko 18,55
- Kraljačić, Vojislav Vojo
-nekrolog 348
- Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište
-rad 401,448
- Kraljevsko zemaljsko hrvatsko kazalište
-gostovanja - Crna Gora 379
- Krapović, Ivan
-vojnička karijera 421
- Kreditna preduzeća
-likvidacija - Crna Gora 429
- Krsmić, Jusuf-beg 459
- Kučan, Viktor
-„Borci Sutjeske“ 164
- Kuči
-istorija 441
- Kulturna istorija
-Bijelo Polje - 20.vijek 76
-Crna Gora 216
- Kulturni turizam
-perspektive - Kotor 400
- Kulturno-istorijski spomenici
-Crna Gora - 1360-1421.god. 394
- Kulturno-umjetničko društvo iz Kolašina
-istorijat 294
- Kupoprodajni ugovori
-arhivska građa 215
- Kuti, selo
-stanovništvo - popis 396,427
- L**atas, Omer-paša 441
- Lateranski sporazum 387
- Lazari, kotorska porodica
-porodični arhiv 127
- Lazari, Ema 127
- Lazio, Wolfgang 353
- Lekić, Bogdan
-„Arhivistika“ 338
- Lekić, Marijan I. 187
- Likovna umjetnost
-razvoj - Crna Gora 374
- Lokalni arhivi
-uloga 92
- Loredan, mletački dužd 459
- Lubarda, Petar 374
- Lubardić, Vojislav 171
- Luburić, Radoica
-„Pomirenje Jugoslavije i SSSR: 1953-1955“ 241

- Lučka kapetanija Kotor
 -arhivska građa 151,193
 -osnivanje 217
- Luka Bar
 -izgradnja - fotografije 240
- Luketić, Miroslav 12,18,32,34,55
- Luketić, Sonja 18,93
 -nekrolog 225
- Lješanska kapetanija
 -birači - spiskovi 326
- L**jetnja škola za paleografiju,
 diplomatiku i arhivistiku
 (2001, Kotor)
 -izvještaj o radu 244
- Ljubotinjsko-Građanska kapetanija
 -birači - spisak 326
- M**akedonija
 -Crna Gora - istorijske veze 325
- Maksimović, Nikifor 389
- Manastir Moračnik na Skadarskom
 jezeru 394
- Manastir Savina
 -arhivska građa 158
 -ćirilski dokumenta - 18.v. 188
 -stare knjige 90
- Manastir Starčeva Gorica na
 Skadarskom jezeru 394
- Manastir Sv. Petra i Pavla u
 Bijelom Polju
 -rukopisne knjige 360
- Mandić, Đuro P. 382
- Manifestacija *Nedjelja arhiva*
 -istorijat 426
 -realizovani program 426,445
 -značaj 355
- Margareta, italijanska kraljica 456
- Marinović, Svetislav
 -„Crnogorsko sudstvo kroz istoriju“
 184
- Marinović-Pejović, Danica
 -„Cetinje u vrijeme nesigurno
 1918-1945“ 204
- Marmon, francuski general 120,152
- Marović, Branislav
 -„Ekonomska istorija Crne Gore“
 341
- Martinović, Jovo 261
- Martinović, Krsto N. 192
- Martinović, Mitar 386
- Martinović, Simo 431
- Matić, Milan B.
 -„Ravnogorska ideja u štampi i
 propagandi četničkog pokreta u
 Srbiji 1941-1945“ 179
- Medin Paštrović, Ljudevit 459
- Medojevići, bratstvo
 -porijeklo 121
- Medun (Kuči)
 -arheološka istraživanja 417
- Međunarodni arhivski savjet
 -Sekcija za crkvene arhive 264
- Međunarodni centar informacija
 o izvorima za istoriju Balkana i
 Mediterana 143
- Međunarodni institut arhivskih
 znanosti u Mariboru
 -rad 258,405,406
- Međunarodni odnosi
 -Evropa 440

- Međunarodni standard ISAAR (cpf)
-primjena 311,312,314,322,352
- Međunarodno savjetovanje
Sodobni arhivi XXII (2000, Radenci,
Slovenija) 228
- Meklenburg-Strelac, Juta 438
- Meteor, labeatski grad
-ubikacija 417
- Meteorološka služba
-razvoj - Crna Gora 166
- Miajlović, Radojka 55
- Mićić, Ljubomir 448
- Mijanović, Boško 18
-„Pashalni ciklus Đurđa Crnojevića“
73, 99
- Mijušković, Lazar 292
- Mijušković, Slavko
-nekrolog 54
- Miković, Miodrag 87
- Milobar, Fran
-„Dukljanska Kraljevina“ 245
- Milošević, Ilija 239
- Milošević, Miloš 18
-„Testament Đurđa Crnojevića“ 71
- Milunović, Luka I.
-„Crnogorska vojna muzika“ 391
-„Pozorišna kritika u crnogorskoj
periodici 1884-1916: hrestomatija“
281
-„Pozorište u Knjaževini Crnoj Gori
1884-1888“ 222
- Milunović, Ljiljana
-„Pozorišna kritika u crnogorskoj
periodici 1884-1916: hrestomatija“
281
- „Pozorište u crnogorskoj periodici
1909-1915“ 267
- „Pozorište u crnogorskoj periodici
1916-1944“ 251
- „Pozorište u crnogorskoj periodici
1944-1953“ 332
- Milunović, Milo 374
- Ministarstvo finansija Knjaževine
Crne Gore
-arhivska građa 199
- Ministarstvo inostranih djela
Knjaževine Crne Gore
-arhivska građa 172,340,385,398
- Ministarstvo kulturnih i ambijentalnih
dobara Italije 143
- Ministarstvo prosvjete i crkvenih djela
Knjaževine Crne Gore
-arhivska građa 191,322,363,448
- Ministarstvo prosvjete NR Crne Gore
-arhivska građa - 1945/1951.g. 291
- Ministarstvo unutrašnjih djela
Knjaževine Crne Gore
-arhivska građa 372,407,438,449
- Ministarstvo vojno Knjaževine Crne
Gore
-arhivska građa 199,386
- Mirović, Ivo 215
- Mitropolija crnogorsko-primorska
-Arhiv Crne Gore - saradnja 159
- Mitrović, Nikola 172
- Mjesna zadruga za poljoprivredni
kredit Njeguši
-istorijat 350
- Mletačka Republika
-istorijski izvori 160,421
-pomorski saobraćaj - 18.v. 139

- Mletački arhiv Herceg Novi
-ćirilski dokumenta 188
- Monetarna politika
-Crna Gora 432
- Mosinger, Rudolf
-rad 293
- Mrkojević, Teodosije
-biografija 150
- Mrkojevići, pleme
-istorija 135
- Murajov, M. N. 202
- Muzej „Marko Miljanov“ na Medunu
-ekspozicije - konzervacija 343
- N**acionalni arhiv Australije 455
- Nacionalni arhiv Rumunije 223
- Narodna skupština Knjaževine Crne Gore
-arhivska građa 199
- Narodna skupština NR Crne Gore
-arhivska građa 311
- Narodni muzej Crne Gore 283
- Narodno pozorište Kotor
-arhivski podaci 378
-istorijski izvori - 19.v. 152
- Narodno pozorište Nikšić
-istorijat 446
- Narodnooslobodilački pokret
-istorijski izvori - Crna Gora 147
- Nauka
-razvoj - Crna Gora 451
- Nekropole
-istraživanja - Budva 333
- Nikčević, Vojislav D.
-„Miscellanea Slavorum -
Dokumenti o Slovenima, Pars
prima / Pars secunda“ 279
- „Prevelitana i Kraljevstvo Slovena“
361
- Nikola II, ruski car 456
- Nikolajević, Georgije
-„Pjesan“ 46,183
-zaostavština 183
- Nikon Jerusalimac, monah 394
- Novac
-istorijat - Crna Gora 432
-krivotvorenje - Crna Gora 260
- Novak, Viktor 212
- Novinska ustanova „Boka“
-arhivska građa 295
- „**O** djeci za djecu“
-izložba 60
- Obilić, Miloš 388
- „Obnova crnogorskog kraljevstva i
jubilarne svečanosti 1910. godine“,
zbornik dokumenata 399
- Ocinjsko pjevačko društvo iz Ulcinja
-istorijat 294
- Ojdanić, Đorđije M.
-„Vasojevići i Cetinje“ 390
- Okrugli sto „Kotor i staro štamparstvo“
(Kotor, 1994) 57,59
- Okružni sud Cetinje
-arhivska građa 330
- Okružni sud Kotor
-arhivska građa 157,165,256,307
- Oktoih*
-faksimili 68
-istorijat 74,78,83
- Opština Cetinje
-osnivanje - istorijski izvori 173

- Opštinski arhiv Budva
-fondovi 16
-građa 1
-priručne biblioteke 10
-spoljna služba - rad 8
- Opštinski arhiv Titograd tj. Podgorica
-rad 72
-spoljna služba - rad 8
-status 5
- Ordeni
-Crna Gora - zakonski propisi 380
- Organi uprave
-organizaciona struktura - Crna Gora
117, 227, 243
- Orović, Savo 124,187
- Osamnaesti međunarodni arhivski dan
(2003, Maribor) 258
- Osmanagić, Osman-paša
-tapija - 1759.god. 128
- VIII[Osmi] Međunarodni kurs latinske
paleografije i diplomatike (Italija)
-rad 143
- Ovidije, Publije 143
- P**ajović, Radoje 78
- Pašić, Nikola 175
- Paštrovići
-topografski prikaz 335
- Pauluči, mletački delegat 152
- Pavić, Gospava Karova 393
- Pavićević, Đoko Š. 187
- Pedagoški muzej u Beogradu
-fond *Stevo Čuturilo* 402
- Pejović, Snežana 45
- Perast
-topografski prikaz 335
- Perović, Slavko 55
- Pešić, Milan
-fotografije - izložba 60,64,98
- Peta međunarodna konferencija
Kolokvijum Jerži Skovronek (1999,
Varšava) 211
- XV[Petnaesti] Međunarodni arhivski
kongres „Arhivi, pamćenje i znanje“
(2004, Beč)
-izvještaj o radu 285
- Petrović, Milić F.
-„Dokumenti o Raškoj oblasti 1900-
1912“ 136
- Petrović, Šako 362
- Petrović Njegoš, knjaz Danilo I
-arhivska građa 441
-odlikovanja 402
- Petrović Njegoš, prestolonasljednik
Danilo
-vjenčanje 438
- Petrović Njegoš, Jelena 456
- Petrović Njegoš, Ksenija
-eshumacija 376
- Petrović Njegoš, Milena
-eshumacija 376
- Petrović Njegoš, Nikola I
-arhivskagrađa 178,191,199,234,456
-„Balkanska carica“ 133,334,379
-40-godišnjica vladavine 456
-eshumacija 376
-50-godišnjica vladavine 293, 371,
379, 399,413
-pisma 130,261
- Petrović Njegoš, Petar II
-arhivska građa 165,274
-diplomatske aktivnosti 418

- kosovski mit - uticaj 388
 -pisma 60,206,418
 -pjesme - autorstvo 389
 -spomenica 209
 Petrović Njegoš, Petar I
 -gramate 158
 -pisma 60
 -poslanice 171,278
 Petrović Njegoš, Sava
 -gramate 158
 Petrović Njegoš, Vasilije
 -„Istorija o Crnoj Gori“ 383
 Petrović Njegoš, Vjera
 -eshumacija 376
 Petrovići Njegoši, crnogorska dinastija
 274
 „Pisma crnogorskih vladika Petra I i
 Petra II Petrovića“
 -izložba 60
 Pismenost
 -razvoj - Crna Gora 144
 Pivac, Marko 158
 Pjevačka društva
 -istorijat - Crna Gora 294
 Pjevačko društvo „Branko“
 -istorijat 294
 Pjevačko društvo „Bratimstvo“ iz Bara
 -istorijat 294
 Pjevačko društvo iz Cetinja
 (1871.god.)
 -istorijat 294
 Pjevačko društvo „Jedinstvo“ iz Kotora
 -istorijat 294
 Pjevačko društvo „Zahumlje“ iz
 Nikšića
 -istorijat 294
 Plamenac, Ilija 288
 Plamenac, Jovan 286
 Plamenac, Rade Turov 288
 Plamenac, Savo 79
 Pljevaljska bitka
 -tok 415
 Pljevaljska gimnazija
 -istorijat 195
Pobjeda, novine 56,351
 „Podgorički srez u NOR-u 1941-1945“,
 zbornik dokumenata 186
 Pomorski saobraćaj
 -razvoj - Boka Kotorska 139,193
 „Popis stanovništva Crne Gore - 1879:
 zbornik dokumenata 404
 Popović, Đuro 261
 Popović, Jovan
 -govori 11
 Popović, Jovan P.
 -„Dokumenti iz istorije Jugoslavije:
 državna komisija za utvrđivanje
 zločina okupatora i njegovih
 pomagača iz Drugog svetskog rata“
 141
 Popović, Mihail-Miša 236
 Porodični arhivi
 -prikupljanje - Crna Gora 1
 Posadnici (zavisni ljudi)
 -pravni položaj - Kotor 218
 Pozorišna umjetnost
 -razvoj - Crna Gora 133,251
 Pozorišni život
 -razvoj - Crna Gora 334,401
 Pravo
 -razvoj - Crna Gora 278
 Pravosuđe
 -arhivski fondovi 307

- Predenić, Odolja 185
Predškolsko vaspitanje
-razvoj - Crna Gora 420
Premović, Marijan
-„Župa Budimlja u srednjem vijeku“
444
Prijčić, Aleksandar-Aco
-biografija 254
Privatni arhivi
-zaštita 145
„Privatni imaoci arhivske građe kroz
arhivske fondove i zbirke“
-izložba 60,145
Privreda
-razvoj - Crna Gora 156
Privredni život
-Crna Gora - 19-20.v. 393
Program *Arhivi u školama - škole u
arhivima*
-sprovođenje 450
Prosvjetni sistem
-Crna Gora 452
Prvi balkanski rat 1912/1913.
-Crna Gora - učešće 447
-100-godišnjica 447
Prvi kongres arhivista Bosne i
Hercegovine (2006, Sarajevo) 308
Prvi svjetski rat
-Crna Gora 176
-Gusinje 129
Psaltir s posljedomanjem iz 1570.god.
101
„Put Prve bokeljske
narodnooslobodilačke udarne brigade“
-izložba 131
- R**adivović, Đorđe 60,86,132
Radojević, Milovan 297
Radonjić, Stanko 435
Radonjić, Zorica 93
Radović, Andrija 175
Radović, Vukosav 111
Radulović, Jagoda 186
Radunović, Stevan 282, 290, 306, 328,
344, 370, 392, 422
-„Crnogorska vojna muzika“ 391
Raičković, Nada
-nekrolog 347
Ramadanović, S. 292
Ramadanović, Veljko 380
Raonić, Jovan 18
Rastoder, Rifat
-„Crvena mrlja“ 53
Rastoder, Šerbo
-„Skrivana strana istorije“ 167
Raška
-istorijski izvori 136
Rašović, Risto 326
Ratzinger, Joseph
-„Europa - njezini sadašnji i budući
temelji“ 375
Regionalni arhiv Ivangrad
-spoljna služba - rad 8
Regionalni arhiv Nikšić
-rad 15
Registrature
-administrativno poslovanje 19,63
-čuvanje 416
-evidencija 315
-preuzimanje - Cetinje 310
-stanje - analiza - Crna Gora 21,23,24
-zakonski akti 316

- Registraturski materijal
 -arhivska građa - odabir 89
 -kategorizacija 303,305,320
 -zaštita 88,304,313,317
- Ribarstvo
 -razvoj - Crna Gora 151,193
- Riječka nahija
 -arhivski izvori 128
- Risan
 -topografski prikaz 335
 „Riviera“, fabrika
 -arhivska građa 235
- Rizvanbegović, Ali-paša
 -pisma 128
- Roganović, Ilarion 215
- Rotković, Radoslav
 -„Kratka ilustrovana istorija
 Crnogorskoga naroda“ 302
- Rukopisne knjige
 -nastajanje - Crna Gora 360
- Rusija
 -Crna Gora - odnosi 202,419
- Ruska pravoslavna crkva u San Remu
 376
- Rusko-japanski rat (1904-1905.g.)
 -Crnogorci - učešće 386
- Ruvim, crnogorski vladika 116
- S**amostan Sv. Benedeta u Bariju
 -arhivska građa 143
- Samuil, makedonski car 325
- Savez komunista Jugoslavije
 -arhivska građa 42
- Savezni hidrometeorološki zavod
 Jugoslavije
 -50-godišnjica 166
- XVII[Sedamnaesti] Međunarodni
 arhivski kongres (2012, Brisbane,
 Australia)
 -izvještaj o radu 455
- Seljačke radne zadruge
 -osnivanje - Nikšićki srez 337
- Sijerković, Milan 12,18,32,55,93
- Simpozijum „Seoski dani Sretena
 Vukosavljevića“ (Prijepolje, 1993)
 65
- Sjekloća, Dragica
 -nekrolog 253
- Skadar
 -Crna Gora - odnosi 288
 -zemljotres - 1905.god. 292
- Skriptorijumi
 -rad - Crna Gora 144
 -uticaj - Boka Kotorska 82
- Skupština rodoljuba Crne Gore i Boke
 -arhivski izvori 124
- Slovenski jezik
 -istraživanja 189
- Službeni list Republike Crne Gore*
 -50-godišnjica 114
- Službenici-arhivari
 -status - Crna Gora 382
- Sovjetski Savez
 -Crna Gora - odnosi 434
- Spomenica Petra II Petrovića Njegoša -
 vladike Rada* 209
- Sreski sud Budva
 -arhivska građa 307
- Sreski sud Kotor
 -arhivska građa 307
- Sreski sud Perast
 -arhivska građa 307

- Sreski sud Risan
-arhivska građa 307
- Sresko javno tužilaštvo Andrijevića
-arhivska građa 342
- Sresko javno tužilaštvo Ivanograd
-arhivska građa 194
- Srpska pravoslavna crkva u Kotoru
-arhivski fondovi 228
- Srpsko pjevačko društvo „Bratstvo“ iz Pljevalja
-istorijat 294
- Srpstvo
-tumačenje 442
-uticaj - Crna Gora 388
- Stanišić, Slavko 18,186
- Stanković, Kosta 365
- Stanovništvo
-popis - Crna Gora - 1879. god. 372,404, 407
- Statistička služba
-organizovanje - Crna Gora 449
- Stevanović, Milutin 401
- Strani državljani
-popis - Crna Gora - 1913.god. 331
- Strugar, Pavle
-nekrolog 262
- Sudsko-notarski spisi, knj.I (1326-1335)*
-konzervacija 275
- Sudstvo
-istorijat - Crna Gora 184
- Sušćepan, selo
-stanovništvo - popis 162
- Š**ahovići (Tomaševo)
-II svjetski rat 111
- Šahovički bataljon
-formiranje 111
- Šekularac, Božidar 93,150
-„Cetinjski ljetopis“ 91
-„Crna Gora u doba Balšića“ 425
-„Paštrovske isprave, knj.III“ 214
-„500 godina Obodske štamparije“ 208
-„Tragovi prošlosti Crne Gore“ 80, 97
-„Tragovi Vlaha u Crnoj Gori“ 453
- XVI[Šesnaesti] Međunarodni arhivski kongres *Arhivi, upravljanje i razvoj* (2008, Kuala Lumpur) 358
- Škola likovnih umjetnosti Cetinje
-arhivska građa - 1946/1948.god. 374
- Škola likovnih umjetnosti Herceg Novi
-arhivska građa 397
- Škola *Tehnički arhivski staž* (2006, Tirana) 329
- Škola za vaspitače djece predškolskog uzrasta Herceg Novi
-istorijat 420
- Školstvo
-razvoj - Crna Gora 195, 216, 247, 402, 452
- Šoškić, Vaso 365
- Špadijer, Savo 150
- Špadijer, Vuko S.
-nekrolog 232
- Španjola, tvrđava 335
- Štajerski pokrajinski arhiv u Gracu
-rad 275
- Štamparstvo
-arhivski izvori 81
-razvoj - Crna Gora 68,101
-Kotor 75,82,85,101

- Šuković, Mijat
-nekrolog 439
- Švedska
-Crna Gora - odnosi 357
- T**eofan, sveti pjesnik 68
- Testamenti
-Crna Gora - 19.v. 142
- Tijardović, Ivo
-„Mala Floramy“ 378
-pisma 378
-„Splitski akvarel“ 378
- Tito, Josip Broz
-arhivska dokumenta 118
- Tomović, Lazar 191
- Trgovina
-razvoj - Kotor 66
- Trebesin, selo
-stanovništvo - popis 162
- Trebinjac, Marko 158
- Trebnik* iz 1575.god.
-konzervacija 90
- Trgovačke radnje
-Cetinje - 1914.god. 354
-Crna Gora 393
- 39.[Tridesetdeveta] Međunarodna konferencija Okruglog stola arhiva-CITRA (2006, Kurasao, Holandski Antili) 319
- 38.[Tridesetosma] Međunarodna konferencija Okruglog stola arhiva-CITRA (2005, Abu Dabi) 300
- XIII[Trinaesti] Međunarodni arhivski kongres u Pekingu 196
- Tropović, Josif 158,165
- Turizam
-razvoj - Crna Gora 381
- Turska
-Crna Gora - odnosi 412,435,454
- U**gostiteljstvo
-razvoj - Crna Gora 381
„Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813-1814. godine“, zbornik dokumenata 190,203
- Ulcinj
-Dvori Balšića 394
-topografski prikaz 335
- Umjetnička škola Herceg Novi
-istorijat 397
- Umjetnička škola na Cetinju
-istorijat 374
- Uroš, srpski car 158
- Ustavotvorna skupština
-izbori - Crna Gora 326
- V**aldec, Rudolf
-rad 413
- Vatikan
-diplomatske aktivnosti 387,440
-istočnoevropske zemlje - odnosi 440
- „Vazduhoplovstvo u Beranama 1927-1993“
-izložba 113
- Venecija
-Crna Gora - odnosi 454
- Vergilije, Publije 353
- Vičević, Vesna 18,34,55
- Viktor Emanuel, italijanski kralj 456
- Viktorija, engleska kraljica 456
- Vilhelm, njemački car 456
- Vjerska pitanja
-Crna Gora 431

- Vladimir, dukljanski kralj 325
Vladin dom na Cetinju
-održavanje - 1912.g. 286
Vlasi
-istraživanja - Crna Gora 301
Vlaška crkva na Cetinju
-crkveni predmeti - konzervacija 327
„Vodič kroz arhivsku građu sa
sumarnim inventarima muzejskih i
crkvenih fondova i zbirki“ 107
Vojinović, Dragica 18
Vojislavljevići, crnogorska dinastija
106
Vojska
-naredbe - Crna Gora 371
Vojna muzika
-istorijat - Crna Gora 391
Vojvodić, Krcun 261
Vojvodić, Lakić 261
Vrbica, Mašo 372
Vučićević, Ilija 448
Vujanović, Stevo N. 326
Vukasović, Mirko
-nekrolog 58
Vukčević, Mitar 247
Vukić, Predrag 93
-„Bibliografija knjiga i članaka
nastalih na osnovu arhivske građe
DACG“ 437
Vukmirović, Vlado
-govori 11
Vukoslavčević, Novica 34
Vukotić, Ratko
-„Crnogorsko sudstvo kroz istoriju“
184
Vukotić, Tomaš 173
Vuković, Gavro 261,292,435
Vuksan, Dušan D. 209
Vuletić, Savo N. 403
Zagurović, Jerolim 85,101
Zagurovići, kotorska porodica 101
Zakon o arhivskoj djelatnosti 62, 88, 89,
104,105,287,356
Zakon o državnim arhivima 94,249,265
Zakon o državnoj upravi 62
Zakon o ordenima i medaljama 199,380
„Zanati srednjovjekovnog Kotora“
-izložba 60,153
Zanatske radnje
-Cetinje - 1914.god. 354
Zanatstvo
-razvoj - Kotor 153,154
Zanovići, paštrovsko bratstvo
-rodoslov 148
Zastave, četne
-Crna Gora 343
Zastave, vojne
-istorijat - Crna Gora 172
„Zbirka geografskih karata Boke
Kotorske i Dalmacije (XVI-XIX vijek)
iz kolekcije Đorđa Radivoića“
-izložba 60
Zdravstvena kultura
-razvoj - Boka Kotorska 239
Zdravstvene ustanove
-Crna Gora - 19/20.v. 349
Zdravstvo
-razvoj - Crna Gora 395
Zečević, Miodrag
-„Dokumenti iz istorije Jugoslavije:
državna komisija za utvrđivanje
zločina

- okupatora i njegovih pomagača iz
Drugog svetskog rata“ 141
- Zemaljska uprava narodnih dobara
NR Crne Gore
- arhivska građa 345
- Zenović, Ljiljana 12,32
- Zetski dom
- arhivski izvori 257,270
  - istorijat 362
- pozorišne zavjese - istorijat 270
- Zmajević, Vicko 423
- Ž**ene
- privredni život - učešće 393
- Živković, Dragoje 18
- nekrolog 84
- Živković, Jelena 34,93

UDK 02(497.16)(091)
930.85(497.13:497.16)

Чланци и прилози

Velimir VUJAČIĆ

POKLONI IZ HRVATSKE ZA NJEGOŠEVU BIBLIOTEKU

Sažetak: Na osnovu bogate dokumentacije, rasute po brojnim izvorima, autor je objedinio podatke o poklonima knjiga iz Hrvatske za Njegoševu biblioteku. Objavljen je i sadržaj biblioteke Petra I i Petra II, koji se danas čuva u Njegoševom muzeju.

Ključne riječi: Petar I, Petar II, knjaz Danilo, Ljudevit Gaj, Antun Mažuranić, Stanko Vraz, Ivan Kukuljević-Sakcinski, Njegoševa biblioteka, Narodni muzej u Zagrebu, Cetinje, Crna Gora, Hrvatska, Zagreb, Beč.

GIFTS FOR THE NJEGOSH LIBRARY FROM CROATIA

Abstract: Based on the significant documentation, scattered over numerous sources, the author has brought together information on gifts of books from Croatia to Njegosh library.

The contents of the library of Peter I and Peter II, which was published is still kept in the Njegosh Museum.

Keywords: Peter I, Peter II, Prince Danilo, Ljudevit Gaj, Antun Mažuranić, Stanko Vraz, Ivan Kukuljević-Sakcinski, library, books, Njegosh library, National museum, museum in Zagreb, Cetinje, Montenegro, Croatia, Hrvatska, Zagreb, Vienna.

U mozaiku crnogorskog kulturnog nasljeđa tokom XIX, a naročito na početku XX vijeka, sudjelovale su brojne i istaknute ličnosti iz drugih zemalja i naroda, pa i iz Hrvatske. Upravo značajne ličnosti iz Hrvatske ostavile su duboke tragove na raznim poljima društvenog tkiva crnogorskog naroda: humanističkim i prirodnim naukama, književnosti, umjetnosti, školstvu, ustrojstvu državnih ustanova, izdavačkoj djelatnosti, publicistici, graditeljstvu, vjerskim ustanovama i kulturi uopšte. Najintezivniji zamah

tih veza odigrao se za vrijeme vladavine dinastije Petrović-Njegoš, sve do propasti crnogorske države početkom XX vijeka.

Kada su se krajem prve polovine XIX vijeka, u rasponu od svega tri godine, pojavila tri književna djela velike poetske i misaone snage - Njegoševa "Luča mikrokozma" (1845) i "Gorski vijenac" (1847) i Mažuranićev spjev "Smrt Smail-age Čengića" (1846), na Crnu Goru i Crnogorce počelo je da se gleda kao na zemlju i ljude visokih duhovnih, moralnih i istorijskih vrijednosti. Učeni ljudi raznih struka, političari i državnici, književnici, umjetnici i drugi sa kojima se Njegoš dopisivao i srijetao, brzo i lako su sa njim uspostavljali prijateljstvo i saradnju, o čemu je ostala brojna i dragocjena dokumentacija. Među njima bio je veliki broj uglednih Hrvata iz Dubrovnika, Splita, Zadra, Rijeke, Zagreba..., sa kojima se Njegoš srijetao i upoznao na svojim putovanjima za Trst i Beč. Najviše ih je bilo među pristalicama Ilirskog pokreta, u kojemu je crnogorski vladar i pjesnik prepoznao zajedničke (opšte) oslobodilačke i reformatorske ideje i namjere. U Hrvatskoj je ilirizam shvatan kao patriotski zanos oslobadjanja hrvatskog naroda, pobuđen sviješću o nužnosti zajedničke borbe južnoslovenskih naroda protiv višestrukog neprijatelja. Iako je na kraju propao, jer je bio zamagljen pogrešnom širom etničkom osnovom, ilirizam je okupio hrvatske intelektualne čelnike sa kojima je Njegoš održavao stalne kontakte. To su bili: Lj. Gaj, I. Kukuljević-Sakcinski, P. Preradović, M. Pucić, S. Vraz i drugi. Neki od njih su, u romantičarskom zanosu, pošetili Njogoša i Crnu Goru.

Idejne osnove ilirizma neminovno su istaknutijim Hrvatima usmjeravale pažnju ka jugu Balkana i oslobodilačkoj borbi Crne Gore. Misao o ujedinjenju snaga protiv zajedničkog neprijatelja od 30-ih godina XIX vijeka sve više je prevazilazila vjerske, jezičke i državne granice.

Kad je Gajev pokret, poslije prvih brojeva „Danice“ i „Ilirskih novina“ dobio vidnije organizacione konture, dolazilo je to tješnjih veza između Hrvata i Crnogoraca. Interesovanje Hrvata za Crnu Goru i njene stanovnike kulminiralo je u Gajevoj posjeti Njogošu i Mažuranićevom poetskom oblikovanju borbe Crnogoraca protiv tirjanstva, datom u spjevu „Smrt Smail-age Čengića“. Koliko je hrvatskim intelektualcima odgovaralo povezivanje sa Njogošem i Crnogorcima, s obzirom na istorijski trenutak, toliko je njihove simpatije prema Crnoj Gori mamio i Njogoš, i svojom ličnošću i svojim političkim potezima. Iako mlad i zaokupljen sređivanjem

unutrašnjeg života u državi, u stalnim sukobima sa brojnijim neprijateljem, ali i spremnošću da pruži pomoć okolnom jednorodnom stanovništvu, Njegoš je s ushićenjem primao sve vijesti iz okolnih pokrajina, koje su nagovještavale borbu za oslobođenje i mogućnost međusobnog zbližavanja. On je takav utisak ostavio na svakog Hrvata koji je imao prilike da se sa njim susretne i porazgovara o pitanjima koja su ih tištala.

Prilika je da se podsetimo, makar u najkraćim crtama, na veze Njegoša sa najistaknutijim predstavnicima Ilirskog pokreta, budući su neki od njih imali velike zasluge za slanje knjiga iz Hrvatske u Crnu Goru. Ideje Ilirskog pokreta Petar II je upoznao u susretima s nekoliko istaknutih ličnosti iz Hrvatske, kada aktivnost Iliraca počinje u odnosu prema Crnoj Gori da dobija određenije oblike. Braća Antun i Matija Mažuranići, među prvima su namjeravali da posete Crnu Goru i uspostave veze sa njenim vladarom.¹ U ljeto 1839. godine Matija Mažuranić je pisao iz Novog Vinodola svome bratu Antunu u Zagreb da namjerava posetiti Crnu Goru. Do te posete Matije Mažuranića Crnoj Gori nije došlo, jer je ostao u Bosni sve do 1848. godine, mada se može pretpostaviti da je bio u vezi sa Crnom Gorom i Njegošem. Ovo tim prije što je njegov rad u Bosni bio dobro poznat na Cetinju. O tome svjedoči Matijin sin Vladimir, u književnosti poznat kao Fran Mažuranić, koji je posetio knjaza Nikolu na Cetinju. Crnogorski suveren je izjavio da se izuzetno obradovao ovom susretu, jer je upoznao sina Matije Mažuranića o kome je puno slušao od svojih starih predaka.² Međutim, dvije godine

¹ Mažuranići potiču iz Novog Vinodolskog. Ivan Petrov Mažuranić imao je pet sinova: Josifa, Petra, Antuna, Ivana i Matiju. Josif je ostao na imanju i bavio se zemljoradnjom, a Petar je umro kao gimnazijalac. O ostaloj braći biće više riječi, uz napomenu da je Matija izučio kovački i stolarski zanat. (Ljubomir-Durković Jakšić, *O vezi braće Mažuranić sa Njegošem*, Istorijski zapisi, knj. VII, Cetinje, 1951, str. 354).

² Ibidem, str. 358. Dok se Matija nalazio u Bosni, neki fratri su bili skloni da se odcijepi od pape. „Fratri bosanski videći da će otuda najveća sreća za otačastvo i narod njihov roditi, kad ono što rođenu braću razdjeljuje, uklone, namjerili su liturgiju grčku primiti, za poglavicu crkvenog ili patrijarha carigradskog ili vladiku crnogorskog uzeti“, javile su „Serbske novine“ 30. VI 1843. Kada se govori o vezama franjevac i Njegoša, potrebno je ukazati odnos Grge Martića prema crnogorskom vladici. Martić je u „Serbskom narodnom listu“ (Pešta, 9. III 1844.) objavio jednu iskrenu pjesmu posvećenu Njegošu („Pozdrav svjetlom gospodaru Petru Petroviću, vladiki crnogorskom u Beču se nahodećem). U toj pjesmi Martić slavi Njegošev rad za „rod“ i „otačestvo“, koji je dika Crne Gore i Slovenstva. Martić se 1847. godine još jedan put osvrnuo na Crnu Goru.

kasnije doputovali su na Cetinje njegov brat Antun, književnik i profesor iz Zagreba (koji je Crnu Goru nazvao „ilirskom Špartom“) i Ljudevit Gaj.

Antun Mažuranić (Novi Vinodolski, 1805-Zagreb, 1888), stariji brat znamenitog pjesnika i bana Ivana Mažuranića, poznati je hrvatski književnik i filolog. Sudionik je Hrvatskog narodnog preporoda i jedan od osnivača „Matice ilirske“. Smatra se vodećim filologom najužeg kruga hrvatskih preporoditelja i utemeljivačem zagrebačke filološke škole. Bio je urednik „Danice ilirske“, književnog lista koji je pokrenuo Ljudevit Gaj. U istoriji hrvatskog standardnog jezika A. Mažuranić je upisan zlatnim slovima kao ilirski gramatičar i leksikograf. Najznačajnija njegova djela su: „Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike“ i „Slovnica hervatska“. Sa bratom Ivanom napisao je leksikografsko djelo „Rječnik Gundulićevog Osmana“. Godine 1843. objavio je glagoljski „Vinodolski zakon“, u kome je kritički opisao čakavsko vinodolsko narječje i postavio temelje hrvatskoj naučnoj dijalektologiji. Prvi je ukazao na značenje hrvatskog naglasnog sklopa za slovensku akcentologiju.

O dolasku Antuna Mažuranića i Ljudevita Gaja u Crnu Goru dragocjene podatke su ostavili ruski slavisti Sreznjevski, Prajs i Nadeždin, koji su 1841. godine posjetili neke južnoslovenske zemlje.³ Nadeždin o ovoj posjeti kaže sljedeće: „S njim (Gajem) smo se slučajno sreli u Senju, do kuda je on, kao i mi, preduzeo put duž jadranskog mora u Crnu Goru. Dr Ljudevit Gaj, poznati slovenista i patriot, koji je živeo u Zagrebu i tamo izdavao svoju čuvenu „Ilirsku danicu“, koja je uistini bila danica umstvenoga i književnoga rođenja Slovena Hrvata. S njim smo se slučajno sreli u Senju, od kuda je on, kao i mi preduzeo put duž Jadranskog Mora u Crnu Goru. S njim je zajedno putovao Anton Mažuranić, profesor gimnazije iz Zagreba. Krenuvši i mi i oni u jedan dan iz Senja, mi smo se posle jednako to sustizali

---

Tada je u „Serbskom narodnom listu“ objavio pjesmu „Narodna pjesma hercegovačka posvećena slavi crnogorskoj“.

³ Ibidem, str. 356. Pomenuti naučnici obišli su Sloveniju, Hrvatsku, Dalmaciju i Crnu Goru. Sreznjevski je u ove krajeve stigao preko Zagreba, gdje se u martu mjesecu upoznao sa viđenim Ilircima, među kojima je bio i sam Ljudevit Gaj. Tom prilikom Sreznjevski je obavijestio Gaja da će ruski slavisti posjetiti Dalmaciju i Crnu Goru. Tada je Gaj odlučio da i on obiđe ove oblasti. Sa njim je pošao i Antun Mažuranić.

to mimoilazili, dokle se, na povratku iz Crne Gore nismo poslednji put susreli u Dubrovniku, i tu se oprostili i rastali konačno“.⁴

Dolazak Antuna Mažuranića na Cetinje 1841. godine od izuzetnog značaja je i za nastanak spjeva „Smrt Smail-age Čengića“ Ivana Mažuranića.⁵ Naime, u jesen 1840. godine poginuo je na Mljetičku u Drobnojcima Smail-aga Čengić. Njegoš je Smail-agine stvari čuvao kao ratne trofeje i pokazivao ih, po ustaljenoj praksi, strancima koji su posjećivali Cetinje. Splitski komesar Eduard Grij, boraveći na Cetinju krajem marta 1842. godine zbog predaje krsta s brilijantima kojim je austrijski car Ferdinand I odlikovao Njegoša, tada je vidio na Cetinju „alata“ i „vranca“ Smail-age Čengića. Pošto je Njegoš pokazao splitskom komesaru Smail-agine stvari, J. Milović logično zaključuje da je crnogorski vladar te trofeje pokazivao i Antunu Mažuraniću i Gaju, prilikom njihove posete Cetinju. A. Mažuranić je bez sumnje sve to saopštio svom bratu Ivanu. Da je Ivan Mažuranić, uz svu slobodu usklađivanja činjenica sa potrebama svoje poetske zamisli, vodio i računa o detaljima koje je čuo od brata Antuna i Gaja, vidi se iz pjevanja „Kob“ gdje se pominju: Smail-agina čalma, glava, odijelo, okovana sablja, „zlačano oružje“, što je sve stavljeno „u jednu izbu malu“ koja se nalazi „na domak Lovćen-planine“.⁶

Ludevit Gaj (Krapina, 1809-Zagreb, 1872), koji je sa A. Mažuranićem došao na Cetinje, bio je doktor filozofije i vođa Ilirskog pokreta. Još kao gimnazijalac u Karlovcu posvetio se radu na ilirskom (hrvatskom) jeziku. Godine 1834. pokreće „Novine hrvatske“ i njihov književni prilog „Danica“, da bi ih, radi jačanja ideja Ilirskog pokreta, 1836. godine preimenovao u

---

⁴ Ibidem, str. 357. Sam Gaj nije zabilježio ništa o ovom putu. Nije poznato ni da je Antun Mažuranić ostavio što zapisano. Samo je Smičiklas zabilježio da je godine 1841. posjetio „dapače i Antun Mažuranić Crnu Goru zajedno sa dr Ljudevitom Gajem“.

⁵ Jevto Milović, *Cetinje i Mažuranićev spjev „Smrt Smail-age Čengića“*, Istoriski zapisi, knj. VII, sv. 1-3, Cetinje, 1952, str. 175. 26. maja 1841. godine došli su, prema izvještaju kotorskog okružnog poglavara Gabrijela Ivačića direktoru zadarske policije i vladinom savjetniku Augustu Martinecu, parobrodom u Kotor Ljudevit Gaj, Antun Mažuranić, Vuk Karadžić, Dimitrije Knežević i Nikolaj Nadeždin. Ljudevit Gaj i Antun Mažuranić uputili su se na Cetinje 26. Ili 28. maja 1841. godine, a Vuk Karadžić, Dimitrije Knežević i Nikolaj Nadeždin dva dana kasnije.

⁶ Ibidem, str. 176.

„Danica ilirska“ i „Ilirske novine“. U nastojanjima da Ilirski pokret ojača i zainteresuje za njega susjedne oblasti, Gaj je putovao po slovenskim zemljama i održavao veze sa njihovim prvcima.

Rečeno je već da su Ljudevit Gaj i Antun Mažuranić došli u Dalmaciju i Crnu Goru u maju 1841. godine. Kako je njihovo putovanje bilo motivisano proučavanjem ilirskog jezika i književnosti, austrijske vlasti su budno motrile svaki njihov pokret. Zadarska policija je doznala da je Gaj u Zadru podijelio izvjestan broj primjeraka ilirske pjesme „Poziv u kolo ilirsko“, Paula Štosa, koja je štampana u Zagrebu. „Iako se pjesma odnosila samo na jezičko ujedinjenje svih Južnih Slovena čiji su jezici srodni“, austrijske vlasti su se ipak pribojavale da bi ona mogla da izazove „nepotrebna uzrujavanja i da pojača uznemiravanja“ koja su već postojala u susjednim turskim provincijama. Ljudevit Gaj je u Zadru posjetio zamjenika dalmatinskog guvernera, predao mu jedno preporučeno pismo generala Nugenta, jedan primjerak „gore spomenute ilirske pjesme“, „ilirski prijevod“ izvještaja o putu kralja Fridriha Avgusta kroz Dalmaciju i Crnu Goru i oglas na „svoj ilirski rječnik“. Dalmatinsko Gubernijalno predsjedništvo smatralo je da Gaj nije pravilno postupio dijeljenjem štampanog materijala svojim poznanicima u Zadru prije konsultacija sa austrijskim vlastima.⁷

Ljudevit Gaj i Antun Mažuranić uputili su se, kako javlja okružni kapetan Gabrijel Ivačić, iz Kotora na Cetinje 26. ili 28. maja. Putovanje dvojice Hrvata u Crnu Goru, prema Gabrijelu Ivačiću, nije bilo nimalo podozrivo austrijskoj policiji. Ono nije imalo nikakav drugi cilj, nego da upozna razne dijalekte ilirskog jezika. Ivačiću se činilo da se Gaj upoznao s Njegošem još u Beču, pa smatra da je isključivo zbog njega pošao iz Kotora na Cetinje.⁸

Neki autori ovo putovanje hrvatskih prvaka u Crnu Goru dovode u tijesnu vezu sa dva putovanja Matije Mažuranića u Bosnu, dajući svima izvjesno političko značenje. Npr. Milovan Živančević, između ostalog, kaže i ovo: „Godine 1841. putovali su u Crnu Goru Antun Mažuranić i – glavom Ljudevit Gaj, vođa pokreta. O ovom putu nema mnogo podataka, ali se iz jednog tek onedavno poznatog pisma Ivanovog Antunu, dat. 2.

⁷ J. Milović, *Jedna važna posjeta...*,

⁸ Ljubica Klančić, *Njegoš i Cetinje (prema putopisu V. Ebela)*, Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju, Cetinje, 1963, knj. III, str. 126.

VII 1841, vidi da u osnovi inspiracije za taj poduhvat leži „ljubav prema narodu“. Da su oni boravili na Cetinju kod Vladike nema nikakve sumnje, jer se u predgovoru Gundulićevog „Osmana“ iz 1844. izričito kaže da je jedan rukopis ovog dela dobio profesor Antun Mažuranić u Crnoj Gori od Vladike, god. 1841. Živančeviću kao da nijesu poznati naprijed citirani radovi, kao ni savremene novinske vijesti u kojima se javlja o tom putu. U svakom slučaju, prisustvo onolikog broja Njegoševih gostiju na Cetinju nije pogodovala vođenju bilo kakvih političkih pregovora čiji je razgovor trebalo skrivati ne samo od austrijskih, nego i od ruskih uglednih prvaka.⁹

U maju 1841. godine on je sa Antunom Mažuranićem došao na Cetinje. „Na Cetinju, u konaku starog manastira, dočeka ga je Njegoš srdačno, toplo, bratski. Gaj je već mnogo znao o Crnogorcima. Rečitost ga nije bila napustila. Crnogorcima je rekao da je Crna Gora „iliriska Šparta“. Osim Njegoša niko ga nije mogao razumeti. Njegoš se osmehnuo: znao je, možda, samo on, da Crna Gora prevazilazi Špartu, ali da će se njena istorija zaboraviti. Zagrlio je Gaja: osetio je da taj čovek iz Zagreba radi svom svojom snagom, da se istorija njegovog celog naroda zapamti“. Cetinjski susret zbližio je Gaja i Njegoša. Nemamo podataka o tome da li je poslije tog susreta dolazilo do kakvih organizovanih kontakata između njih, ali da Njegoš nije pratio Gajeva dostignuća u to ne treba sumnjati. U Gaju je on gledao najpotpunijeg tumača istinskih narodnih želja i stremljenja i najkompetentnijeg predstavnika onih narodnih snaga koje su zahtijevale radikalniju izmjenu društvenog života Hrvatske i njenog političkog položaja. Kad je došlo do sukoba među ilircima, Njegoš nije stao na stranu nijedne od ilirskih frakcija, njega je interesovao pokret kao cjelina. Jedino takvim stavom može se objasniti zašto Njegoš nije uzeo u zaštitu Gaja kad je ovaj došao u sukob sa svojim saradnicima. Međutim, krajem 40-ih godina XIX vijeka, kada je ilirizam jenjavao, a Gaj kao njegov inspirator počeo doživljavati neuspjehe, čak bio politički skršen, Njegoš je gotovo oplakivao njegovu sudbinu. Ali, uzroke Gajevom porazu Njegoš je nalazio u spoljnim faktorima, prije svega u perfidnoj igri koju je oko Gaja pleo knez Miloš Obrenović. Takav Njegošev stav prema ovim događajima

⁹ Ibidem, str. 128.

vidi se iz pisma Stanku Vrazu od 20. X 1848. godine. „Ja sam se čudio što se to s našim g. Gajom uradilo, dok mi sada raskažu sve potanko kakva je zbilja nesreća slijepoga demona kod vas donijela da svoje zlobno i otrovno sjeme i kod vas posije i da porok baci na opštega ugodnika naše narodnosti. Zar je kod vas nepoznat Miloš? Ta, ljudi, budi bog s vama, ono je pakosni i lažni nesrećnik kojega grde svi poroci najgadnijega tiranina“. Riječ je o neutemeljenim optužbama kneza Miloša da mu je Gaj prevarom uzeo novac. Gaj je to poricao, optužujući Miloša da je mađarski agent. Ta afera donijela je neprijatnosti i jednom i drugom; knez Miloš se nalazio pod stražom kad god je boravio u Zagrebu, dok je Gaju narušen ugled kod bana Jelačića i u narodu.¹⁰ Mada je napisana čitava literatura o ovom pitanju, mi u nju nećemo ulaziti. Za našu temu je značajno samo to da je Njegoš vjerovao Gaju, a ne Milošu, o kome je imao najgore mišljenje koje se o jednom javnom radniku može imati.

O prisnim vezama hrvatskih intelektualaca sa Njegošem svjedoče i hrvatske knjige koje se čuvaju u Njegoševoj biblioteci u Biljardi. Govoreći o Njegoševim vezama sa Hrvatima, Dušan Vuksan, zaslužni istraživač crnogorske prošlosti, navodi i hrvatske knjige koje su se čuvale u Vladičinov biblioteci.¹¹ To su: Katanićevo *Sveto Pismo*; „Danica ilirska”, I; Vrazove „Narodne pesni ilirske”, I; Drobićev „Rečnik” i Kukuljevićev „Arhiv”, I. „Kako su ove knjige“, navodi Vuksan, „došle u biblioteku Vladičinu, ja ne znam, a ne znam da li su kupljene ili poklonjene, i da li je oko njih bilo kakve prepiske“, Ovo pitanje je zaokupljalo i druge istraživače, i mi ćemo, koliko je to moguće na osnovu dostupnih podataka, pokušati da ga riješimo.

No, da bismo što preciznije utvrdili na koji način su knjige iz Hrvatske stizale na Cetinje, potrebno je donijeti spisak knjiga koje se danas čuvaju u Njegoševoj biblioteci. Odmah treba reći da poslije Njegoše smrti nije bilo dovoljno brige o njegovoj biblioteci. Knjige iz Njegoševe biblioteke rasturane su na razne strane: kod ustanova i pojedinaca. Dušan Vuksan navodi:

¹⁰ Pavle Popović, *Vraz prema Njegošu*, Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 186.

¹¹ Dušan Vuksan, *Veze vladike Rada s Hrvatima*, Šišićev zbornik, (Zagreb), 1929. str. 511-516.

Jedan dio knjiga bio je u biblioteci Cetinjske gimnazije, između ostalih Miltonov "Izgubljeni raj" (u ruskom prevodu), koji je nestao početkom druge decenije XX vijeka;

- drugi dio je dospio u Narodnu biblioteku i te su knjige nestale u period od 1916. do 1918. godine;

- treći dio je prenesen u Cetinjski manastir;

- četvrti dio se našao u Cetinjskoj bogosloviji;

- peti dio dospio je u privatne ruke "po Cetinju i inače po Crnoj Gori";

- šesti, "valjda tek dio Vladičinih knjiga, sačuvan je u bivšoj Dvorskoj, danas Državnoj biblioteci".¹²

Iz istraživanja dr Dušana Martinovića vidi se da o Vuksanovoj tvrdnji o nemarnom čuvanju i nestajanju knjiga iz Njegoševe biblioteke svjedoče i drugi podaci. Vojvoda Simo Popović navodi da je "... u jednoj prizemnoj kamari u Biljardi ...još gledao nekoliko polica od njegove (Njegoševe) biblioteke. Kao ranije druge i od tih su mnoge raznešene, a ostatak dao sam prenijeti u Dvor, kada sam knjaževu biblioteku sređiva". Profesor Živko Dragović zapisao je da je Njegoš imao "... vrlo bogatu biblioteku vrlo važnih sočinitelja na svijema jevropskim jezicima", o čemu "svjedoče ostaci od te biblioteke gdje se na nekijem knjigama nalaze. No koji prelaze preko hiljadu. K sažaljenju od te biblioteke ostali su ne mnogi komadi – oklo 300". Zabilježeno je crkvi sv. Paraskeve u Grac, u Lješanskoj nahiji:

"Na jednoj "Mineji" ove crkve stoji rukopisna bilješka na nekoliko početnih listova: "Milostivi podarok od njegova imperatorskoga i carskog veličstva Velikoga Gospodara Nikolaja Pavlovića mene Petru Petroviću, Vladići Crnogorskome i Brckome 1835. god."¹³

I na osnovu ostataka Njegoševe biblioteke može se zaključiti da je crnogorski suveren, u skladu sa svojim širokim intelektualnim inte-

¹² D. Vuksan, *Biblioteka vladike Rada*, Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 209.

¹³ Citirano prema: Dušan J. Martinović, *160 godina Državne (nacionalne) biblioteke Crne Gore (1838-1998)*, Podgorica, 2002, str. 119. Iđentičan potpis, pisan Njegoševom rukom, zapisan je još na dvije knjige obrednog karaktera u ovoj crkvi. Jedno „Jevandjelje“, sa istim Njegoševim zapisom, nalazilo se u pravoslavnoj crkvi u Foči, dok se jedan „Antologion-Cvijetnik“ (Moskva, 1816) iz Njegoševe biblioteke nalazio se u crkvi Uspenja Bogorodice u Seljanika kod Prijepolja.

resovanjem, ulagao velike napore za nabavku knjiga. Sve knjige u Njegoševoj biblioteci su veoma vrijedne. Dominirala je klasična i čisto naučna literatura. Pored djela grčkih klasika: „Ilijade“, „Odiseje“, „Antigone“, „Elektre“, čitao je Voltera, Gizova, Puškina, Šekspira, Miliona, Deržavina, Gundulića, Karadžića, Karamazova, Lomonosova, Goldšmita, Bajrona, Šilera, Rankea, Vialu de Somijera i mnoge druge. Pored toga, čitao je djela savremenika iz lijepe književnosti, a interesovala ga je i geografija, istorija, matematika, izučavao je italijanski, francuski, njemački i ruski jezik, zatim pravne i medicinske studije i sl.¹⁴

Da bi se tačno vidjelo, barem po ovim ostacima, što je Njegoš mogao čitati, potrebno je, osim njegovih, navesti i knjige Petra I, koje je Vladika naslijedio. Koliko je brojala knjiga biblioteka Petra I, nije moguće ustanoviti, jer su i one raznesene. Na ovim knjigama postojala je signatura. Obilježene su rednim brojem na unutrašnjoj strani prve korice. Posljednji, danas sačuvani broj je 423. Iz istraživanja D. Vuksana vidi se da je sačuvano 177 svezaka. Sveske označene zvjezdicom (tomovi pojedinog djela) uračunati su u ovaj broj, iako ih danas nema.

Biblioteka Petra I

1. Testamentum vetum, Parisiis, 1560.
2. Testamentum novum, Parisiis, 1560.
3. Instituones poeticae, Budae, 1821.
- 4, 5. Instituiones grammaticae, Pars 1-11*, Budae, 1825.
6. English synonymus, Leipsich, 1804.
- 7, 8. Cornelius Nepos, Vitae excellentium imperatorum, V. 1*- 11, Wien, 1800.
9. Sallustius, Bellum Catilinarium et Bellum lugurtinum, S. Peterburg 1809. (ili 1769).
10. Kain N., Podzemnoe putešestvie, S. Peterburg, 1762.
11. Prostrannij Katihizis, S. Peterburg, 1816.
12. Riesel J., Briefe in deutschen und letein. Sprache, Wurzburg, 1711.
- 13, 14. Seldeni J., De dio Syris syntagmata I*- II, Lipsiae, 1672.

¹⁴ D. Martinović, op. cit, str. 121.

15. 'H Ksive, Aondino, 1814.
- 16, 17. Schenkert C. Fr., Friedrih mit der gebissenen Wange, I-II, Leipzig, 1810.
- 18-25. Crenier, Storia degli imperatori Romani, Vol. (I-VII)*, VIII, ?
26. Volčkov S., prevev, Knjiga Jazika, S. Peterburg, 1781.
- 27-30. Wieland-Werke, B. (I-III)*, IV, Troppan, 1785.
- 31-33. Macquer M., Dictionnaire de chymie, contenant la theorie et la pratque de cette science, Vol. I-II*, III. En Suisse, 1779.
- 34-39. Reboulet M., Histoire de regne de Louis XIV, Vol. (I-IV)*, VI, ?
- 40, 41. Zaharia W., Poetische Schriften, Th. I-II*, Reutlingen, 1778.
42. Cramer M., Veri fondamenti della lingua tedeska, ?
- 43, 44. Anleitung zur Erdbeschreibung, Th. I*-II, Wien, 1823.
45. Soresi D. P., Studimenti della lingua italiana, Venezia, 1789.
- 46, 47. Političeskoj žurnal na 1798 god. Č. II, kn. I*-II, Moskva, 1798.
- 48, 49. Mercier C., Le nouveau Paris, T. I-II*, Brunswick, 1800.
50. Gracijan, Pridvornij čelovek, S. Peterburg, 1760.
51. Gottscheden C. J., Erste Grunde der gesmnten Weltweissheit, Lepzig, 1762.
52. Volney F. C., Les ruines ou meditation sur les revolution des empires, Paris, 1827.
- 53-54. Gamerra de G., Nove theatre, V. I*-I, Pisa, 1789.
55. Skvorcov, A., Sokrašćenij kurs rossijskago sloga, Moskva, 1796.
56. Sokolovsky M., Grammaire francaise, Moskva, 1808.
57. Ivanov V., prevev. Kratkoe narčetanije geografij, Moskva, 1781.
58. Gelertgof, Nemeckaja grammatika, Moskva, 1807.
- 59-63. Drago V., Storia della antica Grecia, V. I, II*, III, IV*, V, Milano, 1820.
- 64, 65. Levesque, Storia di Russia, Vol. I-II, Milano, 1825.
66. Vujić J., Novoizobražennoe i blagoustroennoe učilišće dobrodetej, Budim, 1823.
67. Smirdin A., Rospis rosijskim knjgam dlja čtenija, S. Peterburg, 1818.
- 68-70. Pianzola B., Dizionario, grammatiche e dialoghi, V. I-III, Padova, 1789.

71. Puchmayer S. A., Lehrgebaude der russische Sprache, Prag, 1820.
72, 73. Biblija, T. I-II, S. Peterburg, 1792.
74, 75. Minjat I. S., Sobranie poučitelnih slov, Č. I-II*, Moskva, 1787.
76, 77. Iliodometr dlja poverki časov, Č. I-II*, Harkov, 1825.
78, 79. Ruturlin N. D., Kartina vojni Rossij s Turceju, Č. I-II, S. Peterburg, 1829.
80, 81. Port, Vsemirnij putešestvovatel ili poznanie starago i novoga sveta, T. I-II*, S. Peterburg, 1780.
82. Bobrov S., Tavrida, ili moj letni den v tavrčeskom Hersonis, Nikolaev, 1798.
83, 84. Dvesti vosem svjašč. Istorii vethago i novago zaveta, T. I-II*, Moskva, 1793.
85-88. Ortografia enciclopedia universale della lingua italiana, Vol. (I-III)*, IV, Venezia, 1824.
89, 90. Ebers, Dictionary of the english and german languages, I-II*, Halle, 1800.
91. Esop, Basni, Moskva, 1792.
92. Stojković A., Novij zavet, S. Peterburg, 1824.
93. Volter G., Istoričeskaja zapiska o dostopamjatni proušestvijah, Moskva, 1807.
94, 95. Solarič P., Graždanskoe zemleopisanie, Č. I-II, Venecija, 1804.
96, 97. Virgilius M., Sammtliche Werke, B. I*-II, (Georgica), Wien, 1800.
98-101. Devoti S., Instittionum canonicarum libri IV, T. I, II, III, IV*, Pisa, 1820.
102, 103. Barzellotti G., Epitome di medicina pratica rationale, T. I*-II, Pisa, 1820.
104, 105. Novelle persiane divisi in mille ed una giornata, Vol. I*-II, Venezia, 1810.
106-108. Les veilles du chateau, ou cours de morale, T. I, II*, III, Londres, 1804.
109. Gospoda našeg Jesusa Hrista novij zavet, S. Peterburg, 1822.
110, 111. Štelin J., Podlinnih anekdotov o Petr Velikom, Č. I-II, Moskva, 1793.

112. Schakspeare, The dramatic works, Lipsiae, 1824.
- 113, 114. (Orfelin) Žitie i slavnija dela gosudara imperatora Petra Velikago, Č. I-II, Venecia, 1772.
- 115, 116. Flavij J., Drevnosti judejskija, Č. I-II, S. Peterburg, 1795.
- 117, 118. Boltin I., Primečanija na istoriju drevnija i ninšnija Rossii, G. Leklerka. T. I-II, S. Peterburg, ?.
119. Schloter L., Geschichte von Lithauen, Kurland u, Liefland, Halle, 1785.
- 120, 121. Grigorov V., Putešestvie k svjatim mestam, Č. I-II, S. Peterburg, 1793.
122. Carstvennaja kniga, to est letopisec carstvovanija cara Ioanna Vasileviča, S. Peterburg, 1769.
- 123, 124. Propokovič T., Slova i reči. Č. I-II, S. Peterburg, 1760/1.
- 125, 126. V. De M., Collection complete des oeuvres, T. I*-II, Geneve, 1771.
- 127-136. Bjufon A., Vseobščaja i častnaja estestvennaja istorija, Č. I-X, S. Peterburg, 1826.
137. Nemecki i serbskij slovar, Vienna, 1790.
- 138, 139. Kurganova N., Pismovnik, Č. I-II, S. Peterburg, 1818.
140. Bulič V., Zemljopisanie matimatičesko, Budim, 1824.
141. Aničkov D., Teoretičeska i praktičeska geometrija, Moskva, 1778.
142. Baumon A. L., Kratkoe narčetanije geografij, Moskva, 1781.
- 143-148. Platon arh., Raznija sočinenija, T. (I-V*), VI, Moskva, 1780.
149. Putešestvie eja imper. Veličestva v poludennij kraj Rossii, S. Peterburg, 1787.
150. Antonij, Preugotovlenie k krasnorečiju, Moskva, 1805.
151. Raić J., Cvetnik, Budim, 1802.
152. Lazarovič E., Moralnaja filosofija, Budim, 1807.
153. Cimerman N., Obraz narodnago ljubočestija, S. Peterburg, 1793.
154. Solarič P., Ulog uma čelovečeskoga, Venecija, 1808.
- 155-157. Stojkovič A., Fizika, Č. I-III, Budim, 1813.
158. Rešetov S., Persidski Aleksandr ili strannij Nadir, S. Peterburg, 1790.

159. Nikolaevič D., Blagonaravie, Vienna, 1786.
160. Erasme, L' eloge de la folie, Amsterdam, 1738.
161. Čtenija iz četireh evangelistov i iz knigi djanij apostolih, S. Peterburg, 1820.
- 162-164. Anketil G., Sokrašćenie vseмирnoj istorii, Č. I*, II, III, S. Peterburg, 1803/7.
- 165, 166. Dictionnaire complet francis et russe, T. I-II*, St. Petersburg, 1786.
167. Polnoe sobranie uzakonenij o gubernijah po hronologičeskomu porjadku, s 1775 po 1817. Ijun mesec, S. Peterburg, 1818.
- 168, 169. Polybe, Histoire, T. I*-II, Amsterdam, 1759.
- 170-172. Knjažnin J., Sobranie sočinenij, T. I-III, Moskva, 1787.
- 173-176. Havskij, O nasledstve, Kn. I*, II*, III, IV, Moskva, 1818/19.
177. Uloženie po ktoromu sud i rasprava v vsjakih delah v rossijskom gosudarstve proizvoditsja, S. Peterburg, 1737.¹⁵

Prije bibliofilskog popisa Njegoševe biblioteke, potrebno je dati sljedeće napomene:

- 1) Zvezdicom označenih tomova nema.
- 2) Brojevi su Njegoševe signature.
- 3) Brojeve u zgradama dao je D. Vuksan, jer je sa tih knjiga otpala je signatura.

Knjige štampane do 1833. godine, svrstane su između brojeva 1 i 625, a ostale od broja 626 i dalje.

Prvi popis Njegoševe biblioteke uradio je D. Vuksan, krajem 1926. i početkom 1927. godine. Popisom je registrovano registrovano 815 svezaka, s tim što nedostaju 62 toma (označeni u popisu zvijezdicom), tako da su evidentirane ukupno 753 knjige.

Evo tog Vuksanovog popisa:¹⁶

- 1, 2. Gomer, perev. N. Gnedič: Iliada, Č. I-II, S. Peterburg, 1829.
- 3-6. Deržavin: Sočinenija, Č. I*, II, III, IV, S. Peterburg, 1831.

---

¹⁵ D. Vuksan, Biblioteka..., 209-212.

¹⁶ Ibidem, str. 213-219.

- 7-13. Žukovski V: Stihotvorenija, T. I*, II-VII, S. Peterburg, 1824.
14-22. Skot V.: Žizn Napoleona Bonaparte, Č. I, II-XIV, S. Peterburg, 1831.
- (23). Vanzon A. S.: Grammatica inglese, Livorno, 1831.
(24). Magarašević G.: Kratka vsemirnaja istorija, Budim, 1831.
(25). Rubini G.: Scelta di pose italiane coll' aginata d' alcune brevi notizie del loro autori, Mosca, 1832.
(26-28). Gundulich G.: Osman, Razd, I-II, Dubrovnik, 1826.
(29-32). Greč N.: Kratkaja istorija ruskoj literatur. Č. (I-III*), IV, S. Peterbrug, 1830.
(33). Smirdin: Novosele, S. Peterbrug, 1833.
34-37. Bulgarin T.: Dimitrij Samozvanec, Č. I-IV, S. Peterburg, 1830.
(38-39). Cabel: Revolution de 1830, T. I*-IV, Paris, 1833.
(40). Z'Oleska W.: Piesni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego, Lwow, 1833.
- (41). Puisant L.: Traite de topographie, Pariz, 1820.
(42-43). Monbell D.: Observations sur l'Odysee Homere I-II, Paris, 1829/33.
(44). Voltaire: La Henhriade, Paris, 1832.
45-47. Klopštok: Messija, Č. I*, II, III, Moskva, 1820.
(48-51). Karadžić St. Vuk: Narodne srpske pjesme, knj. I, II, III*, IV, Lipiska, 1824/33.
(52-54). Cesari A.: Belezze della Commedia di Dante Alighieri, I-III, Verona, 1824/6.
(55-57). Voltaire: Siecles de Louis XIV et de Louis XV, T.(I-II*), III, Paris, 1820.
(58). Georgi J.: Sospiri di Maddalena penitente, Zara, 1829.
59-60. Merzijakov A.: Podražanie i perevod iz gerč. i lat. stihotvorcov, Č. I*-II, Moskva, 1826.
61-62. Adelung: Polnij nemecko-rosiskoj leksikon, Č. I-II, S. Peterburg.
(63-64). Adelung C. J.: Umstandies Lehrgebaude der deutsche Sparche, B. I*-II, Leipzing, 1782.

- (65-66). Beaujour F.: Voyage militaire dans l'empire othoman, T. I*-II, Paris, 1829.
- (67-68). Vialla C. L.: Voyage historique et politique au Montenegro, I-I, Paris, 1829.
- (69). Vergilius: Les georgiques, Paris, 1818.
- (70). Entropius: Brevarium historiae romanae, Parisiis, 1830.
- (71-72). Guizol M.: Nouveaux contes, V. I*-II, Paris, 1821.
- (73-75). Muler G.: Storia universale, V. (I-II*), III, Napoli, 1830.
- 77-84. Putešestvie mladšago Anaharsisa po Grecii, T. I-IV, VII*, VIII, Moskva, 1803.
- 88-90. Muraviev M. I.: Polnoe sobranie sočinenij, Č. I*-II*, III, S. Peterburg, 1819/20.
- 91-92. Russkie povesti i raskazi, Č. I-II, S. Peterburg, 1832.
- 96-97. Bandtke S. G.: Istorija gosudarstva poljskago, T. I-II, S. Peterburg, 1830.
- 100-110. Karamzin: Sočinenija, T. I*, II-XI, Moskva, 1820.
- 111-112. Batjuškov K.: Opiti v stihah i prozi, T. I-II*, S. Peterburg, 1817.
- 120-131. Istorija gosudarstva rossijskago, T. I-XII, S. Peterburg, 1830.
- 132-134. Lomonosov V. M.: Sobranie raznih sočinenij v stihah i prozi, Č. I-III, S. Peterburg, 1803.
- 135-147. Millot: Vseobščaja drevnaja i novaja istorija, Č. I*, II, III, (IV-XII*), S. Peterburg, 1820.
- 148-168. Martinov: per., Grečeskie klassiki, Č. I*, II, (III-IV*), V, VI*, VII*, VIII, (IX-X*), XI- XII, (XIII-XV*), XVI, XVII*, XVIII, (XIX-XX*), XXI, S. Peterburg, 1823/27.
169. Anakreon Teoskij, Stihotvorenija, S. Peterburg, 1829.
- (170-190). Hume, Historie d'Angleterre, Vol. I-XXI, Paris, 1825.
- 191-192. Heraskov M. M.: Epičeskija tvorenija, T. I*-II, Moskva, 1820.
- 195-196. Tappe W, Geschihte Russlands nach Karamsin, Th. I-II, Leipzig, 1828.
- 199-204. Hvostov, Liričeskija stihotvorenija, T. I-VI, S. Peterburg, 1828/30.

211. Novejšija istoričeskaja, političeskaja, statističeskaja i geografičeskaja svedenija o tureckoj imperii, Č. I, Moskva, 1828.

216-223. Barthelemy S. G.: Viaggio di Anacarsi il giovina nella Grecia, T. (I-III), IV, V*, VI, VII*, VIII, Venezia, 1828.

234-241. Lesaž, Žilblaz de Santillana, Č. I*, II, (III-VII*), VIII, S. Peterburg, 1819/24.

(242-271). Metastasio, Opere, T. (I-II*), III, IV, V, (VI-VIII*), IX, (X-XI*), XII, (XIII-XIV*), XV-XVII, (XVIII-XXI*), XXII-XXIV, (XXV-XXVIII*), XXIX, Venezia, 1827.

(272-293). Plutarko, Le vite degli nomini illustri, T. I, X, XI-XII*), XIII, XIV*, XV, (XVI-XVII*), XVIII, (XIX-XX*), XXI, Venezia, 1832.

339-341. Gellert F. C.: Sammtliche Schriften, Zh. (I-V*), VI, Vien, 1872.

464-478. Šiškov: Sobranie sočinjenij i perevodov, Č. I, II*, III-V, VI*, VII, VIII*, IX-XIII, XIV*, XV, S. Peterburg, 1818.

531-534, Katanach P.: Sveto pismo staroga zakona, Sv. I-IV, Budim, 1831.

535-536, Katanach P.: Sveto pismo novoga zakona, Sv. I-II, Budim, 1831.

537. Mesjacoslov i obščoj štata rossiskoj istorii na 1833, Č. I, S. Peterburg, 1833.

554. Novij i polnij rosijskij hozjanstvenoj vinokur, Č. I-II, Moskva, 1796.

619. Kurcija Kv.: Istorija o Aleksandr Velikom, T. II,1, S. Peterburg, 1794.

620-622. Bju fon de, Vseobščaja i častnaja estesvennaja istorija, Č. (I-II), (III-IV), (V-VI), S. Peterburg, 1792.

623. Vuič J.: Rukovodstvo k francustej gramatic, Budim, 1805.

624. Bosie, Novija putešestvija v zapadnuju Indiju, Č. I-II, Moskva, 1873.

625. Kurcija Kv.: Istorija o Aleksandr Velikom, T. I, S. Peterburg, 1793.

(626). Danica Ilirska, Tečaj I, Zagreb, 1835.

(627). Humert J.: Mytologie slasiqie elementaire, Paris, 1835.

- (628-629). Baratinskij E.: Stihotvorenija, T. I-II*, Moskva, 1835.
- (630). Karaczay de F.: Londres et ses envoies, Vienna, 1835.
- (631-632), Institut de France, Dictionnaire de l'Academie francisise, T. I*-II, Paris, 1835.
- (633), Institut de France, Dictinnoaire de l'Acad. Franc. Suplement, Paris, 1836.
- (634). Sain Pierre B. H.: Oeuvres, Paris, 1836.
- (635-636). Guizot M.: Nouveux contes, Vol. I-II, Paris, 1827.
- (637-638). Čartkov A.: Vspominanija o Sicilii, Č. I-II*, Moskva, 1836.
- (639). Nersetis Claiensis, Preces, Venetis, 1737.
- (640-649), Thiers M. A.: Histoire de la revolution francaise, V. I-X, Paris, 1838.
- (650-652). Ossian, Die Gedihte, B. I-III, Leipzig, 1839.
- (653), Mignet, Histoire de la revolution francaise, Bruxelles, 1839.
- (654). Balbi A.: Abrege de geographie, Bruxelles, 1839.
- (656-657). Falconetti F. A.: L'universo pittoresco o storia e discrizione di tutti popoli, T. I-III, Venezia, 1834/9.
- (658-659). Mannais de la F.: Oeuvres completes, T. I-II*, Bruxeles 1839.
- (660). Vraz S.: Narodne pesni ilirske, Razdelak I, Zagreb, 1839.
- (661). Severnaja pčela, Gazeta političeskaja i literaturnaja. S. Peterburg, 1840.
- (662-663). Henscell, Nouveau dictionnaire francais allemand, T. I-II, Vienna, 1840.
- (664). Bredow G. G.: Umstandchere Erzählung der merkwurdigen Begenheiten aus der Alemeinen Weltgeschichte, Altona, 1840.
- (665-668). Heinsius Th.: Vollstandiges Worterbuch der deustchen Sprache. B. (I-III*), IV, Wien, 1840.
- (668). Goldmišt D.: Istorija rimska. Č. I, N. Sad, 1841.
- (670). Lessing: Nathan der Weise, Berlin, 1841.
- (671-680). Puškin A.: Sočinenija, T. I, II, (III-IV*), V-X, S. Peterburg, 1838/41.
- (681). Mattirollo G.: Sulla sapienzi dell' Oriene, Milano, 1841.

- (682). Schelle V. A.: Das Aufnehem des Terrains, Stuttgart, 1842.
(683-689). Schakespeare, Oeuvres completes, T. I-VII, Paris, 1842.
(690-693). Byron, The werks, V. (I-II*), III, Leipzig, 1842.
(693). Severnaja pčela, S. Peterburg, 1842.
(694). L' Echo francais, Journal quotidien, politique, et litteraire, Paris, 1843.
(695). La Favilla, Giornale triestino, Anno VII, Trieste, 1843.
(696). La Favilla, Giornale triestino, Anno VIII, Trieste, 1843.
(697-698), Greč N.: Pisma s dorogi po Germanii, Švajcarii i Italii, T. I*-II, S. Peterburg, 1843.
(699). Fenelon, Aventures de Telemaque, Paris, 1843.
(700). Robert C.: Union bulgaro-serbe, Paris, 1843.
(701). Robert C.: Les Monenegrins, Paris, 1843.
(702). Weyh L. B.: Deutsche Sparchlehre mit Ubungen, Regensburg, 1843.
(703). Serbske narodne novine, God. VII, Pešta, 1843.
(704). Severnaja pčela, S. Peterburg, 1843.
(705). L' Echo Francais, Paris, 1843.
(706) Zakonik građanski za knjaževstvo srbsko, Beograd, 1844.
(707- 715). Schiller, Sammtliche Werke, B. (I-IV*), V, (VI-VII*), VIII-IX, Stutgard, 1844.
(716). Ranke, Die serbische Revolution, Berlin, 1844.
(717). Severna pčela, S. Peterburg, 1844.
(718). L'echo Francais, Paris, 1844.
(719). Petar P. Njegoš, Luča mikrokozma, Beograd, 1845.
(720-726). Časi blagogov enja, Čast (-VI*), VII, S. Peterburg, 1845.
(727). Maletić Ć.: Spomenik Lukijanu Mušickom, Beograd, 1845.
(728). Propiac M.: Beantes de l'istoire des croisades, Paris, 1845.
(729-747). Thiers A. M.: Histoire du consulat et de l'empire, T. I-XIX, Paris, 1845.
(748-752). Buffon, Oeuvres completes, V, (I-III*), IV-V, Paris, 1845.
(753-777). Wahlen A.: Nouveau dictionnaire de la conversation, T. I-XXV, Bruxelles, 1842/5.

- (778). Scot W., Ivanhoe, Leipzig, 1845.
(779). Severnaja pčela, S. Peterburg, 1845.
(780). L' Echo Francis, Paris, 1845.
(781). „Podunavka“ za god. 1846, Beograd, 1846.
(782). Pardi D., Locija girblartarskago proliva i sredizemnago morja, Nikolaev, 1846.
(783-785). Rottek K, Allgemeine Weltgeschichte, B. I*, II, III, Stuttgart, 1846.
(786). Francuzko-srbskij rečnik, Beograd, 1846.
(787). Gavrilović J, Rečnik geografičko- statističkij Serbie, Beograd, 1846.
(788-796). Čtenija imper. Obščestva istorii i drevnostej rossijskih, T. (I-II*), III-VII*, VIII-XI, Moskva, 1846.
(797). Nikolaevič G., Serbsko-dalmatinski magazin, za leto 1847, Zadar, 1847.
(798). Petrović P. Njegoš, Gorski Vienac, Beč, 1847.
(799). Avramović D., Opisanije drevnostij serbski u Svetoj Gori, Beograd, 1847.
(800). Gundulić I, Različite piesni, Zagreb, 1847.
(801). Davidovć D., Istorija naroda srbskog, Beograd, 1848.
(801). Il Diavoletto, Giornale diabolico, politico, umoristico, comiko, critico, Trieste, 1848.
(802). Idem, Trieste, 1849.
(803). Katarina II, Sočinenija, T. I, S. Peterburg, 1849.
(804). Drobnić, Ilirsko-nemačko-talijanski mali riečnik, Beč, 1848-9. god.
(805). Nikolić N., Vojvodstvo Srba u Austrii, Vienna, 1849.
(806). Petrović P. Njegoš, Kula Đurišića i Čardak Aleksića, Beč, 1850.
(807). Daničić Đ, Mala srpska gramatika, Beč, 1850.
(808). Hanka, Načalo russkago jazika, Praha, 1850.
(809). Milton, The poetical works, Leipzig, 1850.
(810). Sovremennik, T. XXV, S. Peterburg, 1851.
(811). Fleury L, L' histoire du moyen age, Bruxelles, 1851.

(812). Kukuljević S. I, Arkiv za povesnicu jugoslavensku I, Zagreb, 1851.

(813). Medaković D, Povestnica srpskog naroda, I-IV, N. Sad, 1851.

(814). Miklošić Fr., Slavische Bibliothek, I, Wien,

(815). Petrović P. Njegoš, Lažni car Šćepan Mali, Zagreb, 1851.

Treba naglasiti da je Vuksanov rad dragocjen ne samo za poznavanje Njegoševe biblioteke, već i za rješavanje drugih pitanja u vezi Njegoša. Međutim, istorijom same biblioteke Vuksan se nije bavio.¹⁷ Sada se može nešto više o tome reći, bar što se tiče knjiga iz Hrvatske, i time Vuksanov rad upotpuniti. Najprije, samo još nekoliko riječi o Vrazovoj knjizi. Rečeno je već da je Vuksan u Njegoševoj biblioteci evidentirao 4 knjiga iz Hrvatske. Od ovih knjiga Vuksan je jedino za Vrazovu zbirku utvrdio da je poklonjena, jer se na njoj sačuvala pjesnikova posveta koju, da uzgred kažemo, pomenuti autor donosi na drugom mjestu.¹⁸ Posveta glasi: “Preosvjetjenome Nj. Veličanstvu, milostivome gospodaru Petru Petroviću Njegošu, vladici Crnogorskome i Brdskome u znamen osobitog poštovanja – Izdavatelj”.

Da je Vrazova knjiga poklonjena, svjedoči, pored posvete, i sačuvana prepiska. Na ovu knjigu se, vjerovatno, odnose Njegoševe riječi zahvalnosti upućene Stanku Vrazu u pismu od 20. X 1848. godine: “Usrdna ti hvala za divni dar koji si mi poslao..” Taj je dar Njegošu, koji je bio “udaljen od svjetskih ljudi i od literarnoga svijeta”, bio utoliko miliji jer je bio “dar bratski”.¹⁹

Prilika je da se pomene da su Njegoš i poznati hrvatski književnik, putopisac, književni kritičar i prevodilac Stanko Vraz (1810- 1851), bili

---

¹⁷ Pored Vuksana, o Njegoševoj biblioteci pisali su: Rade Drainac, *U Biblioteci pesnika Njegoša*, Pravda, 25. IV 1933; Niko S. Martinović, *O Biblioteci Petra Petrovića Njegoša*, Pobjeda (Cetinje), 7. VI 1947; Mirko Banjević, *Biblioteka Narodnog muzeja na Cetinju*, Pobjeda, 6. IX 1947. Ljubomir Durković-Jakšić, *O Njegoševoj biblioteci*, Bibliotekar, Beograd, 1951, 3-4, str. 115-120.; Dušan J. Martinović, *160 godina Državne biblioteke Crne Gore*, Podgorica, 2002.

¹⁸ Dušan Vuksan, *Biblioteka vladike Rada*, Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 208.

¹⁹ Pavle Popović, *Vraz prema Njegošu*, Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 187.

veoma bliski prijatelji i saradnici. Povezivale su ih ideje Ilirskog pokreta i oslanjanje na narodnu književnost. Stanko Vraz je porijeklom Slovenac. Rodio se juna 1810. godine u Celovcu. Poslije završene gimnazije upisuje se na Filozofski fakultet u Gracu. Kontakt sa Hrvatima i njihovim rodoljubivim idejama u Gracu učinili su da se Vraz počeo osjećati Hrvatom. U "Ilirskom klubu" u Gracu stiže književnu kulturu. Govorio je francuski, španski, italijanski, engleski i ruski jezik. Zajedno s Miklošićem uči slovenske jezike. Od 1832. do 1836. godine piše na slovenačkom jeziku, da bi kasnije preovladalo štokavsko narječje.

Još kao student u Gracu upoznaje se sa slovenskom kulturom preko ruskog, poljskog i češkog jezika. Prevodio je poznate ruske pjesnike. Interes za rusku književnost bio je u to vrijeme kod iliraca jako izražen. U prvim Vrazovim pjesma osjećaju se uticaji ruske, češke i poljske poezije. Od svojih prvih pjesama neke je prevo na hrvatski i pripojio ih zbirci "Gusle i tambura". U "Đulabijama", iako je primarni motiv bio ljubavni ispreplijetan romantikom, konstantno se provlači tanana rodoljubiva nit ilirizma, demokratizam i glorifikacija slovenstva. Od neprocjenjive vrijednosti je Vrazov rad na kritici. Godine 1842. pokrenuo je "Kolo" u kome objavljuje filološko-kritičke spise. Pored književne kritike, "Kolo" donosi članke savremene slovenske literature. Naročito je zapažen Vrazov pregled južnoslovenske književnosti za 1842. godinu. U svojim kritičkim zapisima pokazao je kojim treba da se razvija "ilirska" književnost. Karakteristični su Vrazovi sudovi o Gunduliču, čiju je poeziju hvalio.

"Ilir iz Štajerske", kako je nazivan Stanko Vraz (pravo ime mu je bilo Jakob Fras), prvi je proučavao i tumačio Njegoševa djela. Vrazovi komentari bacaju prilično novo i punije svjetlo na Njegošev položaj u tadašnjoj književnosti. Obično se drži, da Njegoša njegovi savremenici nijesu na vrijeme shvatili ni pravo ocjenili kao pjesnika. Vraz zamjerao srpskim kritičarima, što pišu o svemu i svačemu, a niti riječi o djelima kao što su "Luča mikrokozma" i "Gorski vijenac". Za znatan broj srpskih književnika važio je "Grahov laz" Stevana V. Kaćanskog kao najbolje djelo južnoslovenske književnosti i više godina nakon izlaska "Gorskog vijenca". Ljubomir Nenadović u svojim "Pismima iz Italije" opisuje Njegoša kao

vladara i čovjeka, a ne kao književnika. Vraz je u VI knjizi "Kola", 1847, a zatim u "Danici" od 15. maja iste godine, skrenuo pažnju hrvatskim čitaocima na veličinu pjesničkog djela P. P. Njegoša. Donoseći na uvodnom mjestu pomenutog broja "Kola" Njegoševu pjesmu "Gospodinu Simu Milutinoviću – Sarajliji", Vraz je dao i komentar uz tu pjesmu i na taj način postao prvi nješkoolog na ovim prostorima. U tom smislu kritikovao je srpske književnike što ne proučavaju velika literarna ostvarenja crnogorskog pjesnika. "Nijedan dosad srpski list ili časopis do pukih naslovah nije dosad ništa spomenuo za prekrasne pjesni "Luča Mikrokozma" i "Vijenac gorski" za pjesni narešene silom duhovnih i visokih misli!..Valjda su ju radi toga mučki mimoišli kritici sarpski, što na njoj nijesu našli bolnoga mjesta, koje bi napipali, ljute svijetu pokazivajući rane".

Od izuzetne važnosti je, po našem sudu, mišljenje ovog hrvatskog pjesnika o Njegošu, pa ćemo se ukratko osvrnuti na njihove međusobne odnose, uglavnom na osnovu objavljene Vrazove korespondencije, koja se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.

Prvi momenat u tim odnosima odigrao se 15. oktobra 1842. godine, kada je Đorđe Nikolajević, urednik "Srpsko-dalmatinskog magazina" iz Dubrovnika obavijestio Vraza: "...bio nam je ovih dana u Dubrovniku vladika černogorski; ...vladika se bavi s jednom poemom koju ćemo brzo moći čitati...". Iz ovoga se može zaključiti da je Vraz već tada znao za Njegoša i cijenio ga. Mada je tada bio veoma mlad, imao je trideset dvije godine, Vraz je bio veoma poznat, objavio je "Đulabije" i "Glase", on se svakako interesovao za savremenu poeziju i svoje pjesničke kolege. Uz to, Vraz je baš tada, 1842. godine, pokrenuo svoj časopis "Kolo", što znači da mu je urednička dužnost nalagala da prati svako ugledno književno ime.

Godine 1847., Vraz u "Kolu" bilježi "Luču mikrokozmu" u bibliografiji za 1845. godinu. Odmah zatim daje svoje mišljenje o njoj. U bibliografiji za 1846. godinu, govoreći o "Luči" i "Gorskom vijencu", Vraz kaže "ima sila dubokih i visokih misli"; tu je "prvo vruće poetsko nadahnuće"; "to su dvije prekrasne pjesme", upravo "pjesme kakvih ne ima svakolika dojakošnja poezija naša". Malo dalje, Vraz donosi posvetu "Luče mikrokozme" prikazujući je čitaocima za ugled. U bibliografiji za 1847. godinu, Vraz o

“Gorskom vijencu” kaže: “Najkrasnije djelo u ovoj struci što imamo; preporučamo ga svima i svakomu”.

Iste godine, Vraz stupa u kontakt sa Njegoševim prevodiocima Medakovićem i Ćudinom. Prvog aprila 1847. godine, Njegošev sekretar Milorad Medaković moli Vraza da u zagrebačkim novinama objavi da je “Gorski vijenac” izašao iz štampe, “kako bi se (knjiga) lakše rasprodati mogla”. Nešto kasnije, govoreći o istom spjevu, Medaković navodi kako je “knjigožrtac zagrebački F. Župan primio sto komada, pa sad umro, nego neka gleda koliko se više uzmože da te knjige ne propadnu”. Krajem novembra iste godine, Medaković šalje Vrazu “Ogledalo” i “Luču” na prodaju, dok za “Pustinjaka cetinjskog” kaže: “od Pustinjaka nemamo ni jedan egzemplar”, iz čega se može zaključiti da je ova knjiga već tada bila veoma rijetka.

U ovom pismu nalazi se još jedan interesantan momenat. Kako su Vrazove pohvale, koje smo već pomenuli, došle do Njegoša, to mu crnogorski vladika u znak priznanja i blagodarnosti šalje na dar svoje knjige. “Od Ogledala srpskog i Luče Mikrokozma odvojite po pet egzemplara za Maticu, i primite u vaša rodoljubiva njedra ... koje vam prinosi vladaoc ovih slobodnih gorah”. I dodaje: “Vi njega i sav narod sa najvećim oduševljenjem ljubite i uznosite”.

Sredinom oktobra 1847. godine, Jakov Ćudina piše iz Trsta Stanku Vrazu: “Kroz nekoliko mjeseca daću u štampu, u talijanskim stihovima, čuvenu tragediju “Gorski vijenac” od vladike crnogorskog; četvrto kolo izašlo je u posljednjem broju lista” *Observatore Triestino*”. Iz ovoga se vidi da su i drugi hrvatski književnici znali da Vraz poštuje Njegoša, pa su mu javljali vijesti o njemu.

Godine 1848. postaje još veće interesovanje Stanka Vraza za crnogorskog vladiku. U više navrata on traži od Medakovića biografiju Njegoševu, koju mu ovaj šalje 8. februara 1848. godine. Iz dalje korespondencije ne može se zaključiti zašto je Vrazu trebala Njegoševa biografija. Ono što je sigurno, Vraz nije nigdje upotrijebio podatke dobijene od Medakovića.

Iz iste godine sačuvana je neposredna korespondencija između Vraza i Njegoša. Lj. Nenadović je iznio podatak da mu je Njegoš rekao: “Kad sam mu gođ na njegova pisma odgovarao, uvijek ispod riječi “Dragi gospodine Vraže”, dodao sam: vrag mi nije mio nigda a Vraz svagda”.

Iz 1849. godine sačuvana su dva Vrazova pomena Njegoša. U pismu Macunu on pita: "Imate li "Gorski vijenac", prvi naš poetični umotvor. U pismu Muršecu preporučuje "Ogledalo" i Luču", kao podstrek za rad na slovenskoj misli i upoznavanju.

Godine 1850. obadva pjesnika smrtno su bolesni. Njegoš je u proljeće te godine sišao u Kotor na liječenje, a u junu otputovao za Italiju; istovremeno Vraz je bolestan u Zagrebu. Vraz iskreno žali velikog pjesnika. U jednom pismu kaže sljedeće: "Čitajući proljetos u novinama da je svijetli vladika gospodar vaš došao u Kotor da se liječi od teške bolesti, vrlo smo se ovdje zabrinuli njega radi". Nešto kasnije, čuvši ponovo da je Njegoš "istina bolestan, te je pored zdravlja pošao u Italiju", Vraz izražava svoje iskreno žaljenje. Kako je bio i sam bolestan od iste bolesti, ali se uspješno liječio u banjama Rogaška Slatina i Rimske Toplice, preporučuje da Njegoš dođe u te banje. "Biću zaista sretan i presretan ako mogu šta doprinijeti k ozdravljenju toga slavnoga sina roda slavjanskoga". Posebno moli da ta poruka što prije stigne do Njegoša, jer se tiče njegovog zdravlja, do kojega je "... svakome pravome Slavjaninu stalo koliko do svojega posebnoga".

Slučaj je htio da je Njegoš nadživio Vraza. Obojica su umrli 1851. godine, ali Vraz u maju, a Njegoš u oktobru. Vijest o smrti hrvatskog pjesnika Njegoš je primio u Beču, kad je i sam gledao smrti u oči. Lj. Nenadović, koji je bio uz Njegoša u tim trenucima, zabilježio je utisak koji je ta vijest ostavila na Njegoša i čitavu njegovu pratnju. "Svi smo ga žalili, svi, to znači i Njegoš, i možda on više nego drugi".²⁰

Prikazujući Vrazov odnos prema Njegošu, P. Popović iznosi i izvjesne podatke iz pomenutog Njegoševog pisma Vrazu, pa, ne znajući da su "Narodne pesni ilirske" poklonjene, kaže: "Vraz je poslao nešto Njegošu; šta, ne znam; može biti da su to oni brojevi "Kola" u kojima su prosute pohvale o Njegošu". Nema sumnje da bi i to moglo da bude, ali kad je tu Vrazov poklon s posvetom, i uz njega Vladičina riječ zahvalnosti na "daru bratskom", onda nema sumnje da se ova usrdna zahvalnost odnosi na "Narodne pesni ilirske", a ne na kolo.

Sačuvani su, međutim, i podaci iz kojih se vidi da je Njegoš kupovao neke hrvatske knjige. U već citiranom pismu Lj. Gaju od 16. II 1847. godine,

²⁰ P. Popović, op. cit, str. 187.

Stjepan Pejaković, pošto je javio što on sam šalje Gaju, kaže: “Tako isto Vam pošilja Vladika crnogorski, koji Vas srdačno pozdravlja, jedan egzemplar svoje drame, zatim 8 for. da mu Novine u Cetinje za ovu godinu šiljete, dakle od 1. siječnja počemši...”. Iz ovoga se može pouzdano tvrditi da je Njegoš bio pretplatnik Gajevih “Novina”, a možda i drugih hrvatskih izdanja. Ne zna se pouzdano od kada je Njegoš postao pretplatnik na “Novine ilirske”. Međutim, sasvim je izvjesno da ih je veoma cijenio i posjedovao još 1842. godine. U svom “Dnevniku” Eduard Grij, koji je početkom aprila 1842. godine boravio na Cetinju, opisujući Biljardu, navodi sljedeće:

“Bilijarska soba ukrašena je svakojakim zaplijenjenim oružjem, zatim prostim kratkim puškama koje su u Rijeci kupljene, zatim i sa nekoliko vrlo dobrih pušaka Šrajberovog tipa. Tu je jedan divan, a na stolu pred istim nalaze se “Echo Francais”, “Charivari”, “Sjeverna pčela”, i zagrebačke “Ilirske novine”; očekuje se “Moniteur ottoman”²¹

Ali, pored ovog podatka o „kupovanju“, jedinog poznatog, postoje mnogi drugi o poklanjanju velikog broja hrvatskih knjiga za Njegoševu biblioteku. U istom pismu Gaju, Pejaković tvrdi da je on sam “poklonio Gundulića, Teutu, Iskru, kalendar zagrebačkih knjigah odavde u Crnu Goru za knjižnicu...”. Vuksan ne navodi u svom radu, objavljenom u „Šišićevom zborniku“, među hrvatskim knjigama Gundulića, ali navodi da se u Njegoševoj biblioteci nalaze dva izdanja Gundulićevih djela i “Različite pjesni”, objavljene u Zagrebu 1847. godine, koje je, takođe, Pejaković poklonio Njegošu. Kažemo Pejaković, mada je on samo predao knjige koje su poklonili Hrvati iz Beča u “Crnu Goru za knjižnicu”.

Godine 1846. organizovana je akcija prikupljanja knjiga za Biblioteku crnogorsku, kada se i u štampi taj termin prvi put pominje za za Njegoševu biblioteku. Po svemu sudeći tu akciju je inicirao sam Njegoš prilikom boravka u Beču iste godine. U njegovoj pratnji nalazio se Milorad Medaković, koji je kao intimni Njegošev saradnik, to pitanje pokrenuo u “Srbskim novinama”. U ovim novinama je Medaković 17. decembra 1846. godine objavio članak “Nešto o uzajamnosti našoj”, u kojemu se zalaže za slanje knjiga na Cetinje.

---

²¹ Jevto Milović, *Dnevnik Eduarda Grij* od 7. aprila 1842. g, Istorijski zapisi, knj. VII, Cetinje, 1951, str. 73.

Podsjećajući na slovensku uzajamnost, Medaković ističe da “Slavjani” uvažavaju i “počitavaju našu braću Crnogorce”.²²

Svjestan je Medaković “da se ne može svaki put posebno izdanije slati”, ali zato može u pola godine “jednom sovokupno, sva izlazeća na našem jeziku sačinjenja mogu se poslati” predlažući izdavačima da “svagda na jednom eksemplaru, koji se pečati odmah odozgo kratkim riječima” naznače “Za biblioteku crnogorsku”. Medaković poziva izdavače da pošalju ne samo tekuća izdanja, već i ranija, koja su “u pomenutim kabinetima književstva našeg, ako ništa, a ono po nekoliko eksemplara od svakog današnjeg, na svijet izišavšeg, izdanija pritjažavaju, pa nas nemojte te želje buduće nadešte lišiti”.²³

Citirani apel prenijele su i Gajeve “Novine dalmatinsko-horvatsko-slavoneske” u Zagrebu, gdje su pozvani Hrvati da šalju svoje knjige “Cetinjskoj knjižnici”. U već citiranom pismu Pejaković, apelujući na još poklona hrvatskih pisaca za Njegoševu biblioteku, pominje i “onaj člančić u naših novinah”, u kome se pozivaju hrvatski pisci “da i oni svojih djelah prilažu istoj biblioteci”. Ovaj poziv objavljen je u Gajevim “Novinama”, br. 3, 1847. godine. Budući da je riječ o kratkom tekstu, koji unosi dosta svijetla u sudbinu hrvatskih knjiga u Njegoševoj biblioteci, donosimo ga u cjelini, bez ikakvih izmjena:

“U biog. Serbskih novinah” poziva M. Medaković sve Matice i književne zavode, da bi po jedan iztisak svojih djelah pošiljali cernogorskoj

²² Dr Ljubomir Durković-Jakšić, *O Njegoševoj biblioteci*, str. 117., *Još dva priloga o Njegošu i Hrvatima*, Zapisi, Cetinje, 1930, knj. VII, str. 92. Ističući slovensku uzajamnost, Medaković, istovremeno, upućuje i riječi kritike: „Zašto dijelom ne pokažete vašu ljubav i predanost k ovom, pravo reći, jedinstvenom junačkom plemenu?“. Medaković, dalje, ističe da „u Pešti ima Matica Srpska, koja različna, a često i veoma polezna sočinenija izdaje; u Beogradu Pravitelstvena pečatnja i Društvo srpske slovesnosti; u Zagrebu isto osnovana je Matica. Ovo su tri glavne točke, koje sadržavaju u sebi vrhovnost i princip naše literature“. Na kraju, Medaković naglašava: „Nas nije nikakvo količestvo, da bismo mogli po običaju prenumerante odovud slati, radi polučeniya različni izdanija. Zar bi matice, ili pravitelstvo srpsko, ili sačiniteli poradi jednog eksemplara uštrb trpili?“, pita se on, i apeluje: „Zašto nam ne biste, kao svojoj braći usrdstvovali na naš gorskiž žertvenik po jedan eksemplar poslali“.

²³ Ibidem, str. 118.

knjižnici na Cetinju, i g. Miloš Popović, urednik serbskih novinah, podnosi uslugu svoju svakomu radi dostavljanja u Cernugoru poklonjenih knjigah – nadamo se, da će se naći našinacah, koji će Cernogorcem knjigah pokloniti, jer tu može svaki uviditi, da Cernogorci ni sada još nemaju vremena za pisanje knjigah”.²⁴

Za Njegoševu biblioteku knjige su sakupljane i u Beču. To se može zaključiti iz pisma A. Čepilića, koji 27. februara 1847. godine iz Beča javlja sljedeće:

“13. veljače u večer oprostili smo se s vladikom črnogorskim, vraćajući se među svoje. Nama je ovdje za rukom pošlo ljevu zbirku mnogih naših narodnih i inih zanimljivih knjigah složiti i po jednom ovdašnjem ekspeditoru put Crne Gore (za Crnogorsku knjižnicu) otproviti Nadamo se da će se i u našoj domovini u tom obziru što god učiniti”.²⁵ Ovaj apel je objavljen u “Novinama dalmatinsko-horvatsko-slovenskim”, koje su izlazile u Zagrebu.

Stjepan Pejaković, student u Beču, u pismu od 16. februara 1847. godine upućenom Ljudevitu Gaju, podsjećajući na poziv Miloša Popovića za sakupljanje knjiga, dodaje:

“Vi naše spisatelje pozovite, da i oni svojih djelah prikažu istoj biblioteci, zato prosim, da se knjige u Zagrebu sabiraju, pa onda otprave u malu Crnu Goru”.

Istog dana, Pejaković se obratio i Barbukiću:

“Ja sam bio više puta kod vladike crnogorskog. Obreka sam mu da ćemo mu do skoro za Knjižnicu cetinjsku knjige iz Beča prikazati, što bi se moglo u Zagrebu učiniti, jer ga je veoma obradovalo, pa i u Zagrebu kane od sada prikazivat knjige za Crnu Goru”.²⁶

Očigledno, tekstovi u hrvatskim novinama imali su odziva među darodavcima koji su svojim poklonima značajno doprinijeli bogaćenju “Biblioteke crnogorske”, kako se ona tada, po svemu sudeći, zvanično nazivala. Koliko je knjiga poklonjeno u akciji vođenoj 1846. i 1847. godine

²⁴ I. S. Mamuzić, op. cit, str. 92.

²⁵ D. Martinović, op. cit, str. 108.

²⁶ Ibidem, str. 108.

ne može se precizno utvrditi iz razloga što pisci, koji su preko posrednika slali svoje knjige, nijesu na njima bilježili ni posvetu ni bilo što drugo. Knjige, kada su prenošene ovim putem iz Beča i Zagreba za Crnu Goru, nijesu išle kao poklon od prijatelje prijatelju – što se obično bilježi u posveti – nego kao opšta kulturna vrijednost jednom kraju, oskudnom u knjigama. Ali ako se ni danas ne može sa sigurnošću utvrditi za svaku od tih knjiga kako su dospjele u Njegoševu biblioteku, prema navedenim podacima može se reći da je veći dio tih knjiga, sačuvanih i nesačuvanih, bio poklonjen, a ne kupljen.

Ovdje treba dodati da se, poslije navedenih podataka, može govoriti o jednoj širokoj akciji za slanje poklonjenih knjiga u Crnu Goru. Ta akcija, koja je vođena u Zagrebu i Beču, svjedoči da je romantičarski zanos za Crnu Goru znao da prijeđe sa riječi na djela, na zbrinjavanje Cetinja knjigama. Ta akcija pokazuje i plemenitu brigu hrvatskih intelektualaca za Crnogorce, koji „ni sada još nemaju vremena za pisanje knjiga“.²⁷ Izvjesno je, svakako, da je Njegoševa biblioteka tada značajno povećala svoj književni fond, te da je vremenom narasla i na nekoliko hiljada knjiga.²⁸

Iz svega izloženog vidi se da hrvatskim intelektualcima Njegoš nije bio poznat samo kao vladar i nacionalni radnik, već i kao pjesnik. Hrvati su ga, prije drugih, visoko ocijenili kao pjesnika. Nije slučajno što su hrvatski listovi i književni časopisi donosili vijesti o Njegošu i štampali njegove priloge. Svojim tekstovima objavljenim u „Danici“ i „Kolu“ Njegoš je hrabrio Hrvate, a nuđenjem vojne pomoći stavljao im do znanja da nijesu sami. Uslovljenošću trenutka može se objasniti zašto je Gaj u „Danici“

---

²⁷ I. S. Mamuzić, op. cit. str. 93.

²⁸ D. Martinović, op. cit. str. 119. Medaković je, svakako, u Njegoševo ime izrazio javnu zahvalnost darodavcima: Velika blagodarnost počitaemoj gospodi, koja su, usrdstvovala na ovo blagopolezno zavedenije „Biblioteku crnogorsku“. Vaša će imena u ovim gordim i krvlju oblivenim gorama sa blagodarnošću upisana biti“. Uz ovaj Medakovićev tekst, objavljenim u „Srpskim novinama“ koji je, nesumnjivo, imao izvjesnog efekta, Miloš Popović je ponovio apel za nove poklone knjiga, koji glasi:

„Do sada je potpisanome od raznih darovatelja predato do 50 knjiga. Umoljava se, dakle, svaki rodoljub, da knjige, il' koje izlišne ima, ali ih izda, na žertvu prinese „Crnogorskoj biblioteci“ i pozpisatome preda, koji će ih dalje na njino opredelijenije odpraviti“.

od 8. I 1848. godine štampao Njegoševu pjesmu "Pozdrav rodu na novo ljeto", a ne godinu dana ranije kada mu je, iz Beča, poslao po S. Pejakoviću. Istovremeno, Pejaković je iz Beča, gdje je u nekoliko mahova posjećivao Njegoša, poslao Gaju i jedan primjerak "Gorskog vijenca", "...kano i pjesmu njegovu za Danicu". Ta pjesma je objavljena tek u januara 1848. godine, iz razloga što je bila prigodna pjesma za "novo ljeto". Iz nje je uredništvo "Danice" u dva maha upotrijebilo aforističke stihove kao svoj moto. To su poznati stihovi: "Pokoljenja djela sude..." (u 1 broju) i: "Ne pita se ko se kako krsti..." (u 4. broju "Danice"). Rukopis Njegoševе pjesme "Pozdrav rodu na novo ljeto" čuva su u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.²⁹

Na kraju, pomenućemo i jednu izuzetno značajnu okolnost: Njegoš je rukopis "Šćepana Malog" radi objavljivanja 1850. godine predao Andriji Stojkoviću iz Trsta. Samo štampanje ostvareno je 1851. godine u štampariji Franca Župana u Zagrebu.

Međutim, najznačajnija prinova Njegoševе biblioteke dogodila se za vrijeme vladavine knjaza Danila. Izvjesno vrijeme poslije Njegoševе smrti o njegovoj biblioteci vodila je brigu knjaginja Darinka. Kao obrazovana žena, ona je krajnje savjesno pazila svaku knjigu i nije dozvoljavala njihovo otuđenje. I sama je nabavljala klasike, djela savremenih književnih velikana i naučnu literature, što je ostavila Dvorskoj biblioteci poslije odlaska u Veneciju. Sam knjaz Danilo vodio je brigu o Njegoševoj biblioteci, nastojeći da poveća njen knjižni fond. Za vrijeme njegove kratke vladavine (1851-1860), dosta knjiga je prinovljeno u Njegoševoj biblioteci.³⁰ Najznačajnije povećanje Crnogorske biblioteke u Danilovo vrijeme uslijedilo je blagodareći ranijem pozivu Miloša Popovića, koji se preko novina obratio rodoljubima da poklanjaju knjige za "Crnogorsku knjižnicu". Rečeno je već da je na Popovićev apel bilo više odziva iz svih južnoslovenskih zemalja, posebno iz Hrvatske. O značajnom prilogu u knjigama koje je poklonio zagrebački Muzej "Narodnoj knjižnici" na Cetinju saznajemo iz korespondencije Ivana

²⁹ I. S. Mamuzić, op. cit, str. 93.

³⁰ D. Martinović, *160 godina...*, str. 110. Krajem avgusta 1852. godine Georgije Nikolajević, protoprezviter iz Dubrovnika, uputio je knjazu Danilu dva broja „Srpsko-dalmatinskog magazina“, časopis na koji je Njegoš bio pretplaćen.

Kukuljevića-Sakcinskog, poznatog hrvatskog književnika i bibliografa, i knjaza Danila.³¹ Koliko je poznato, I. Kukuljević-Sakcinski održavao je bliske odnose sa Njegošem. On je 1837. godine, u Beču, često posjećivao Njegoša i bio rado viđen gost u vladčinim prostorijama. Evo što je zapisao u svome dnevniku o susretima sa Njegošem: „Sa vladikom crnogorskim sam razgovarao od svakojakih i drugih stvari, najviše od blagostanja Crne Gore, Srbije, Bosne, Ercegovine, kao i cijele Ilirije, u čemu sam priliku smatrati imao oštri i prigodan um njegov kao i čeznuće za junaštvom i junačkim činima“.

Inače, Ivan Kukuljević-Sakcinski bio je hrvatski historičar, književnik i političar.³² Kukuljevićeve politička djelatnost dijeli se na dva sasvim suprotna perioda: do 1850. i od 1860- 1867. godine (pod Bahovim apsolutizmom 1851-1860. godine bio je onemogućen svaki politički rad u Hrvatskoj). U prvom razdoblju on je najradikalniji pobornik oslobođenja Hrvatske i od Austrije i od Mađarske i najbeskompromisniji ideolog ujedinjenja južnoslovenskih naroda revolucionarnim putem.³³ On je prvi progovorio hrvatski u plemićkom saboru 1843. godine, propagirajući borbu za hrvatsko nacionalno oslobođenje s takvom smionošću, da je taj njegov govor izazvao pravu uzbunu i kod austrijskih i kod mađarskih organa vlasti. I ostali njegovi govori u Hrvatskom saboru i na županijskim skupštinama predstavljaju beskompromisno zalaganje za slobodu i samostalnost Hrvatske, tako da

³¹ Andrija Lainović, *Iz kulturne istorije kneza Danila*, Stvaranje, sv. 9, Titograd, 1953, str. 566.

³² Rođen je u Varaždinu 29. V 1816. godine, a preminuo u Puhakovecu (Hrvatsko zagorje) 1. VIII 1889. Gimnaziju je učio u Zagrebu, da bi 1833. stupio u vojsku. Godine 1836. postao je oficir u Beču, 1840. putuje u Milano, da bi sljedeće godine podnio ostavku na oficirsku službu. Vrativši se u Hrvatsku postaje jedan od glavnih vođa Ilirskog pokreta. Godine 1845. postavljen je za velikog sudiju Varaždinske županije, 1861. postaje veliki župan zagrebački, da bi 1867. bio smijenjen i otad se više ne bavi politikom (Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1959, knj. IV, str. 465).

³³ Ibidem, Ubijeden da se ujedinjenje južnoslovenskih naroda može izvršiti samo revolucionarnim putem, on svoju ilegalnu, revolucionarnu agitaciju razvija uglavnom među oružanim narodom u Vojnoj Granici. Privrženi njegovoj ličnosti, graničari u svojim „Narodnim zahtjevima, u proljeće 1848. godine, traže da se južnoslovenska sloboda i jedinstvo ostvari na osnovu ideja „Velikoga Kukuljevića“.

su mogli biti objavljivani samo u ilegalnom ilirskom listu „Branislav“. Na Kukuljevićev prijedlog, Sabor 1847. godine donosi zaključak o uvođenju hrvatskog jezika kao službenog.

U revoluciji 1848. godine, Kukuljević se nalazi na čelu radikalnih demokrata. Pod njegovim neposrednim uticajem ban Jelačić, protiv izričite carske zapovijesti, otvara Hrvatski sabor, što su i bečki dvor i mađarska vlada osudili. Kukuljević je najumniji i najuticajniji publicista 1848. godine; njegove članke donose gotovo svi inostrani listovi. Na njegovu inicijativu dolazi do sazivanja Slovenskog kongresa u Pragu. Na njegov prijedlog izvršena je detronizacija Habsburgovaca na IX sjednici Hrvatskog sabora održanoj 21. VI 1848. godine. Bansko vijeće, koje je upravljalo Hrvatskom poslije Jelačićevog odlaska na front, pruža odlučan i uspješan otpor nasrtajima bečke reakcije i kontrarevolucije. U mnogome Kukuljevićevim zalaganjem demokratska Hrvatska uspijeva da spriječi proglašenje oktroisanog ustava punih šest mjeseci poslije njegovog donošenja. Do kraja 1849. godine ostaje privržen revolucionarnoj oslobodilačkoj borbi, ističući svoje vjerovanje u naoružani narod.³⁴

Kukuljevićev politički rad u drugom razdoblju (poslije ugušenja revolucije, za vrijeme Bahovog apsolutizma, koji ga je držao pod policijskom prismotrom) nalazio se u suštoj suprotnosti sa njegovim ranijim anti-austrijskim radom. Godine 1861. postao je veliki župan zagrebački.

Kukuljevićev pjesničko-pripovjedački rad, njegovi stihovi, pripovjetke i drame, vršili su veliki nacionalno-politički uticaj svojom revolucionarnošću i demokratičnošću.

Njegov rad na istoriji ima ogroman značaj. Osnivanjem Društva za Jugoslovensku Povjesnicu, uređivanjem časopisa Arhiv za Povjesnicu jugoslovensku, objavljivanjem izvora i svojim značajnim monografijama, Kukuljević je položio temelje moderne hrvatske historiografije.³⁵

Rečeno je već da je sačuvana korespodencija između Ivana Kukuljevića – Sakcinskog i knjaza Danila vezana za poklone knjiga iz Hrvatske. Treba

---

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, str. 466.

pomenuti da je sam Kukuljević poklonio izvjestan broj knjiga za Narodnu biblioteku na Cetinju. 10. oktobra 1852. godine, Kukuljević se obratio crnogorskom suverenu sljedećim pismom:

“Svijetli Knjazu!

Prije nekoliko godina izdao je g. Miloš Popović poziv u svojim Srbskih beogradskih novinah na sve jugoslovenske rodoljube, da poklanjaju knjigah za crnogorsku narodnu Knjižnicu, jer Crnogorci, bojak bijući s' vječnim svojim neprijateljem, Turčinom nemaju vremena da knjige pišu. Bratimski ovaj poziv nije mogao kod nas naići odziva sve do sada radi burnih vremena, gdje nije bilo kad misliti na knjige. Nu sad već davno šute kod nas bojne trublje, vrijeme je dakle, opet uz knjige prionemeo; zato je Društvo za povjesnicu i starine jugoslovenske odlučio, da sve knjige izišavše troškom njezinim, troškom Matičinim, i one, kojih suviše ima u Narodnom našem muzeju Zagrebačkom pokloni Crnogorskoj narodnoj knjižnici.-

Izvršavajući dakle odluku ovu pošiljamo vam, svijetli Knjazu, u priloženom popisu popisane knjige, da s njima po svojoj misli upraviti blagoizvolite.-

Pozdravljamo bratimski junačke Crnogorce želeći da se iz knjiga naših nauče poznavati braću svoju Hrvate.-

U Zagrebu 10. listopada 1852.

Ivan Kukuljević, načelnik.

Ivan Perkovec, tajnik.”³⁶

U nastavku pisma naveden je spisak poklonjenih knjiga :

“Knjige određene za Crnu Goru, od narodnog Muzeuma u Zagrebu.

1. List mesečni horv. Sav. Gospodarskog Društva,

god. 1842-1849 (I-va do 8 god.) po 1-1850. po 2 n-1851.

Po dva diela, skupa ..... 12 komada

2. Kalendar za puk 1847-1850 ..... 4 komada

3. Arkiv za Povesnicu Jugoslavjansku ..... 2 komada

4. Basne od Čivića 1-4 ..... 4 komada

5. Izbor igrokaza 1-10 ..... 10 “

³⁶ A. Lainović, op. cit..

6. Pesme Branka Radičevića. U Beču 1851 ..... 1 “
7. Prelimir i Prehvala od Travenića. U Zagrebu 1840 ..... 1 “
8. Rukopisi Dubrovački XV i XVI vijeka:
 Slavjanska antologija. U Beču 1844 ..... 1 komad
9. Tamburaši ilirski od Mata Topalovića. U Osjeku 1842 .. 1 komad
10. 7. kom. Mladeži Ilirskoj. Od grofa Janka Draškovića.
 U Zagrebu 1836 ..... 1 “
11. Diela Ivana Gundulića. I. Osman. II. Različita diela ..... 2 “
12. Početak, napredak I vrednost. Literature ilirske od
 Drag. Seljana. Zagreb 1840 ..... 1 komad
13. Soko hrvatski i slavska Mati od od Pavla Stoosa.
 Zagreb 1849 ..... 1 komad
14. Pavla Vitezovića: Od diljenja Sigetska, Zagreb 1936 ..... 1 “
15. Russi Antun: Ugodne pripoviesti. U Zagrebu 1838 ..... 1 “
16. Vraz Stanko: Ilirski Slovenci. U Zagrebu 1939 ..... 1 “
17. Kukuljević: Juran I Sofija. U Zagrebu 1839 ..... 1 “
18. Vukotinović: Nešto o školah pučkih. U Zagrebu 1844 ..... 1 “
19. Sbirka korisnih knjigah: Obradovića Basne. Zagreb 1846 ..... 1 “
20. Sbirka korisnih knjigah: Srećko Pijanec. Zagreb 1846 ..... 1 “
21. Stojanović: Uprave za mladež. U Oseku 1844 ..... 1 “
22. Šaljivdžia I Veselković od Pisačića, U Zagrebu 1844... .. 1 “
23. Tommasea Iskrice. U Zagrebu 1844 ..... 1 “
24. Marjanović: Vitie. 1-va, 2-a, 3-a knjiga. U Pečuhu 1839 ..... 3 “
25. Marjanović: Pad Sigetski. 5-a knjiga. U Pečuhu 1840 ..... 1 “
26. Marjanović: Skerb-poglavah, 4-knjiga. U Pečuhu 1839 ..... 1 “
27. Marjanović: Razbojnici. 6-a knjiga. U Pečuhu 1840 ..... 1 “
28. Marjanović: Brižljiva Mati. 7-kniga. U Pečuhu 1840 ..... 1 “
29. Bogovica: Ljubice. U Zagrebu 1840 ..... 1 “
30. Buturica: Igrokazah. U Zagrebu 1843 ..... 1 “
31. Jarničevićeve Domorodne Poviesti. U Karlovcu 1843 ..... 1 “
32. I-va Knjiga Zabavne Čitaonice. Elisabeta. U Zagrebu 1847 .. 1 “
33. Prošasnost Ugarsko-Hrvatska od Vukotinovića. U Zagrebu 1. 1 “
34. Čitanka ili Čudoredne Pripovesti. U Varaždinu 1846 ..... 1 “

35. Odziv rodoljubnog serca od Topalovića. U Oseku 1842 ..... 1 “
36. Spisi za mladež od Šmida. Genoveva. U Zagrebu 1846 ..... 1 “
37. Vukotinovića: Ruže i Trnja. U Zagrebu 1846 ..... 1 “
38. I. K. S. : Malo Zercalo naroda Slavjanskoga. U Zagrebu 1845. 1 “
39. Tarskoga Piesme. Zagreb 1842 ..... 1 “
40. Zvekan opet na svietu. U Zagrebu 1844 ..... 1 “
41. Čudnovate Diple od Zorca. U Zagrebu 1842 ..... 1 “
42. Minčetić: Trublja Slovinska. U Zagrebu 1844 ..... 1 “
43. Rešetarovo rešetarsko prorešeta čudnovatih Diplih.
U Zagrebu 18 ..... 1 “
44. Slavonske pesme 1-i i 2- i svezak. U Zagrebu 1844 ..... 2 komada
4- i svezak. U Zagrebu 1847 ..... 1 “
45. Palmotić: Kristinaida. U Zagrebu 1852 ..... 1 “
46. Gjorgjia Ignačić: Uzdasi Mandaljene. U Zagrebu 1851 ..... 1 “
47. Gjorgjia Ignačić: Saltjer Slovinski. U Zagrebu 1851 ..... 1 “
48. Kolo. Članci za literature, umetnost I narodni život IV i
VII knjiga. U Zagrebu 1847, 1850, 1847, 1850, 1851 ..... 5 “
49. D-ra D. Demetra: Dramatička Pokušenja, 2-I dio.
Teuta u Beču 1844 ..... 1 “
50. Drobnić Josip: Mali Rečnik, ilirsko-nemačko-talijanski,
U Beču 1846-1849 ..... 1 “
51. Mirko Bogović: Smilje I Kovilje. U Zagrebu 1847 ..... 1 “
52. Zemljovid (Charta von Ungarn from Jahren 907-1000).
U Varaždinu ..... 2 “
- 8 komada: Pravila Društva za Poviesnicu i
starine jugoslovenske u Zagrebu ..... 1 “
- 1 komad: Pitanja Društva za Poviesnicu i
starine jugoslovenske u Zagrebu ..... 1 “
- 1 komad: Poziv u Društvo za Poviesnicu i
starine jugoslovenske u Zagrebu ..... 1 “
- 1 komad: Poziv u Društvo za Poviesnicu i
starine jugoslovenske u Zagrebu ..... 1 “
- 1 komad: Pitanje Društva za Poviesnicu i
starine jugoslovenske u Zagrebu ..... 1 “

Poklon od gosp. Ivana Kukuljevića-Sakcinskog:

1. Ivana Kukuljevića: Život Jurja Julija Klovija. U Zagrebu 1852 .. 1 “
2. Ivana Kukuljevića: Vile. U Zagrebu 1851 ..... 1 “
3. Ivana Kukuljevića: Različita dela I, II, III u
Zagrebu 1842, 1843, 1844 ..... 3 “
4. Ivana Kukuljevića: Pesme. U Zagrebu 1847 ..... 1 “
5. Ivana Kukuljevića: Pleme grofovah Oršićah. U Zagrebu 1846 .. 1 “
6. P. Preradović: Nove pjesme. U Zagrebu 1851 ..... 1 “
7. Gustav Zechenter: Pesan Slovačka ..... 1 “
8. Nikola Tomaseo: Iskrice, U Zagrebu 1844 ..... 1 “
9. Nikola Tomaseo: Iskrice. U Zagrebu 1848 ..... 1 “
10. Nikola Tomaseo: Iskrice. U Zagrebu 1848 ..... 2 “
11. Vladislava Minčetića: Trublja Slovinska. U Zagrebu 1848 ... 2 “
12. Malo Zercalo naroda Slavjanskog od IKS. U Zagrebu 1848 .. 1 “
13. Slavjanke od X s. U Zagrebu ..... 3 “

(Na poledini: primljeno 12/24. avg. 1853-br. 195).³⁷

Međutim, knjige nijesu bile na vrijeme otpremljene, pa je knjaz Danilo zamoljen za izvinjenje sljedećim pismom:

“Slavno Veće!

Kroz nemarnost jednoga sluge zaostale su ove knjige preko vremena u jednom kutu, ter se je danas slučajno našao, premda se je naš Museum čvrsto nadao, da jesu te knjige već odavno u Vašim rukama.

Oprostite taj neugodni događaj, koji je i nas vrlo uznemirio i primete njih dobrovoljno tako, kako i mi želimo, da se s njima zadovoljite.

Budite uvjerenim da će mo u napred se trsiti ne samo od svake knjige, koja se od strane Matice ilirske i Jugoslovenskoga historičkog društva tiskala bude, po jedan iztiskak Vami poslati, nego i svaku Vašu želju o mogućnosti ispuniti.

Ja bih sam želeo, da bi tu sreću imati mogao, Vašu slavnu domovinu pohoditi i o literarnom predmetu usmeno s Vami razgovarati.

³⁷ Ibidem, str. 569; D. Martinović, *160 godina...*, str.115.

S tim imam čast Vas iskreno pozdraviti kako Vas i svih naših dobrih domorodci ljubezno pozdravljaju Vami prijateljsku ruku pružeci i dobru sreću želeći.

U Zagrebu 24-a svibnja 1853.

Mihailo Sabljar
c. k. major”

Osim onih u specifikaciji upisani knjigah slijede još:

Uputa ----- 1 komad
Arkiv I, I 1-vi i 2-gi razred----- 3 komada”³⁸

O dolasku knjiga u Kotor, knjaz Danilo je obaviješten sljedećim pismom:

“Vaše Veličanstvo!

Javljam Vam kako sam dobio jedan pak knjiga od Zagreba za Vas kroz parabroda Vojničkog; molim sija Vas, da biste imali dobrotu narediti, da mi ko do mene dođe za prihvatiti ikvintas sobom donijeti. Vaš

S kojim Vas ostajem čestju
Kotor 20. junija

Slavjanski prijatelj
Josip Marko Šimunić kapetan”³⁹

Na ovo obavještenje knjaz Danilo je uputio sljedeći odgovor:

“ Visokopočitajni Gospodine!

Po predloženiju Vašega počitajnog pisma 20. tekućeg mjeseca izvolićete predate onaj pak knjiga te je za mene iz Zagreba na Vas došao G-dinu Stefanu Bjeladinoviću trgovcu u Kotoru, koji Vam može ako zaželite ispustiti dotičnu kvitu”.

S otmjenim uvažanjem i predanosti čest imam nazvati se

Cetinje 23. junija 1853.

Istiniti počitatelj
Knjaz Crnogorski⁴⁰

Na kraju, knjaz Danilo se zahvalio Kukuljeviću sljedećim pismom:

“ Visokopočitajni Gospodine!

³⁸ Ibidem, str. 569, D. Martinović, *160 godina...* str.115.

³⁹ Ibidem, str. 569.

⁴⁰ Ibidem.

Preko C. K. Vojničkog Kapetana G. Šimunića prošlih dana ispravno sam primio sve nove jugoslavjanske knjižice popisane u osobitoj specifikaciji, a popraćene sa Vačim počitajnim pismom od 10 nojemvra prošle godine tako isto i one posljednjim od 24 maja ov. god. pisano od C. K. majora g. Sabljara.-

Vi iste črez meni kao načelnik Zagrebačkog muzejuma za znak iskrene ljubavi k jedinoplemenoj Vašoj braći Crnogorcima na dar poslali zato i ja ovom Vam i cijelom društvu narodnje slovesnosti kako od moje strane tako u ime mladeži crnogorske sveusrdno blagodarim i za bratsko vnanimanije koje imate za nas priznatelan ostajem.

Primite ova moja čuvstva čiste i nepokretne ljubavi iz koje Vam i pročoj Gosposdi Členovima narodnjeg muzejuma, i savremeno serdačni pozdrav, uvjeravajući Vas da jesam s počitanijem i uvaženijem.

Cetinje 19/31 avg. 1853.

Vaš istiniti počitatelj

Knjaz Crnogorski“

Pri dnu adresa: G. Ivanu Kukuljeviću

Načelniku Narodnog muzejuma u Zagrebu.⁴¹

Iz ove zanimljive prepiske, i „Spiska“ koji je Kukuljević dostavio crnogorskom suverenu, vidi se da je zagrebački Muzej uputio u Crnu Goru 1852/1853. godine 76 knjiga u 108 primjeraka. Razlozi za kašnjenje od Popovićevog poziva 1847. godine i odluke Društva za povjesnicu i starine jugoslovenske: „da sve knjige izišavše troškom njezinim, troškom Matičinim, i one koj (ih) suviše ima u Narodnom našem muzeju zagrebačkom poklonio Crnogorskoj narodnoj knjižnici“⁴², bili su uzrokovani poznatim događajima 1848. godine vezanim za Mađarsku revoluciju.

Knjige iz Zagreba bile su značajna prinova „Crnogorskoj narodnoj biblioteci“ na Cetinju. Vjerovatno, to je bio povod Vuku Popoviću, Kotoraninu, da obavijesti Vuka Stefanovića Karadžića kako je knjaz Danilo uredio knjižnicu („u red metnuo knjižaru“).⁴³

⁴¹ D. Martinović, 160 godina..., str.117.

⁴² A. Lainović, op. cit, str. 567.

⁴³ D. Martinović, op. cit. str. 117.

UDK 94(497.16)„13”

Др Дејан ЈЕЧМЕНИЦА*
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

О ВРЕМЕНУ УВОЂЕЊА МЛАДОГ КРАЉА СТЕФАНА ДУШАНА У УПРАВНЕ НАДЛЕЖНОСТИ У ЗЕТИ

Сажетак: У раду је истакнуто да млади краљ Стефан Душан није одмах након крунисања 1322. године уведен у управне надлежности у Зети. Тежиште истраживања је усмерено на покушај да се утврди време када се то збило. На основу података које доноси Данилов ученик, летописи и дубровачка архивска грађа дошло се до закључка када се то по свој прилици догодило.

Кључне речи: Стефан Душан, млади краљ, Зета, Приморје, управа, узраст.

ABOUT THE TIME OF INTRODUCING THE YOUNG KING STEFAN DUSHAN IN THE ADMINISTRATION JURISDICTION OF ZETA

Abstract: The paper points out that young king Stephan Dushan was not immediately after his coronation of 1322 introduced to the administration jurisdiction of Zeta. Central research is focused on trying to determine the time when it happened. Based on data issued by Danilo's student, annals and archival records from Dubrovnik we came to the conclusion when it apparently could have happened.

Keywords: Stephan Dushan, young king, Zeta, Litoral, administration, age.

Како је на почетку **Дечанске хрисовуље** истакнуто, краљ Стефан Урош III, венцем краљевства српског био је венчан у један дан,

---

* Ел. пошта: dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

с богодарованим сином Стефаном, на Богојављење, 6. јануара 1322. године. Том приликом краљев син Душан је уз име Стефан, заправо, понео и титулу младог краља, како се чита у наставку хрисовуље. На сличан начин Данилов ученик, како се обично у литератури назива први анонимни настављач књижевног дела архиепископа Данила II, приповедајући о животу краљевом, истиче да исте године када Урош III прими очев престо, у то време такође венча на краљевство сина својега вазљубљенога, нарекавши га Стефан млади краљ.¹

Иако је установа младог краља подразумевала да је њен носилац требало да добије и део државне територије, којом ће управљати, у случају Стефана Душана тако нешто се није догодило непосредно након крунисања, како се то у литератури често може срести. Константин Јиречек изричито не помиње годину када је млади краљ на управу добио Зету, али само излагање о том догађају смешта на почетак владе краља Стефана Уроша III Дечанског, пре његовог сукоба са братом од стрица, краљем Владиславом (у зиму 1323–1324.² Сличног мишљења је био и Михаило Динић.³ Сима Ђирковић је сматрао да је младом краљу управа Зетом „повјерена вјероватно још у почетку владе Дечанског“, али да се он у изворима не спомиње у прво време.⁴ Исти аутор био је унеколико сличног мишљења и три и по деценије касније, уз ограду да млади краљ због свог узраста није могао самостално да управља пространим делом државе због чега суму били додељени саветници.⁵ Опрезно приступајући

¹ М. С. Милојевић, *Дечанске хрисовуље*, Гласник СУД 12 (1880) 2; П. Ивић, М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976, 74; Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, прев. Л. Мирковић, Београд 1935, 129, 156; О установи младог краља, преузетој из угарске државно-правне праксе, која се први пут јавља у Србији пред крај владе краља Стефана Уроша I, почетком 70-их година XIII века видети М. Ivković, *Ustanova „mladog kralja“ и srednjovekovnoj Srbiji*, ИГ 3–4 (1957) 59–80; *Лексикон српског средњег века*, приредили С. Ђирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999, 413–414 (Р. Михаљчић).

² К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1978, 203.

³ *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 352.

⁴ *Историја Црне Горе II–1*, 69.

⁵ Б. Ферјанчић – С. Ђирковић, *Стефан Душан – краљ и цар (1331–1355)*, Београд 2005, 31–32.

изворним подацима, Раде Михаљчић је закључио да се „млади краљ првих година владавине Стефана Дечанског није одвајао од оца“.⁶

Сваки покушај да се дође до заснованог решења по питању које је предмет истраживања неизоставно упућује на поновно и пажљиво приступање релативно малобројним изворима у којима се могу наћи непосредни или посредни подаци о овом догађају. Прво и најзначајније место међу њима несумњиво заузима сведочанство биографа краља Стефана Уроша III. Данилов ученик је у том смислу недвосмислен. Краљ је своме сину обећао *дати и до њ државе свога краљевства*, и достојан део богатства и имања. Међутим, тако нешто се догодило тек *пошто су прошле многе године, и када је овај вазљубљени син његов Стефан млади краљ доспео до савршеног узраста, да треба да има достојан део државе родитеља свога ради особног пребивања са својима, и даде му (отац) земљу зетску*.⁷ Кратак одломак који је донет у целисти, својом садржином привлачи посебну пажњу. Како смо на почетку видели, Стефан Душан је постао млади краљ 1322. године, а како Данилов ученик истиче, питање његовог увођења у управне надлежности је отворено тек пошто је прошло више година. У том смислу, сасвим је извесно да у тренутку крунисања за младог краља, Стефан Душан није био у узрасту који се сматрао примереним да обавља управне надлежности над делом државне територије.

Уколико се до закључка да Стефан Душан није добио на управу део државе истовремено, када је понео титулу младог краља, долази на релативно једноставан начин, до одговора на питање када се то заправо догодило није тако лако стићи, што отвара потребу за посебним разматрањем изворних сведочанстава.

Полазећи од податка да је тек пошто је *доспео до савршеног узраста*, односно напунио одређени број година, Стефан Душан испунио старосне услове за увођење у надлежности које су проистикале из титуле коју је носио, потребно је најпре одгонетнути значење синтагме *савршени узраст*, одакле би се могле отворити могућности за успешно

---

⁶ Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости*, Сабрана дела књ. 6, Београд 2001, 37.

⁷ Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, 156.

решавање питања које је предмет разматрања. Већ из самог контекста у коме је употребљена, синтагма снажно упућује да се њено значење заправо схвати као пунолетство. Оно се према средњовековним мерилима, када је реч о мушкарцима, по свој прилици стицало са навршених 14 година живота, како је то више пута истакнуто у науци,⁸ чини се сасвим оправдано.⁹

Имајући у виду наведено, а уз помоћ године рођења Стефана Душана могло би се доћи до времена када је он доспео до савршеног узраста, односно пунолетства, а одатле и до године када је на управу добио приморске крајеве државе. У науци је често прихватано и преношено мишљење да је Душан рођен 1308. године, што би падало у време када је његов отац Стефан започињао управу у Зети. Мишљење је темељено на податку који доноси византијски писац Нићифор Григора

⁸ И. Синдик, *Комунално уређење Котора од друге половине XII до почетка XV века*, Београд 1950, 133; И. Божић, В. Ђурђевић, *Kada i kako su nastali despota Stefana zakoni za Novo Brdo, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XX (1972–1973)*, Сарајево, 1974, 41–63, [критика], ИГ 1–2 (1976) 173; С. Ђирковић је сматрао да је 14 година био узраст када се и стицало пунолетство у смислу пословне способности. Уп. Б. Ферјанчић, С. Ђирковић, *Стефан Душан – краљ и цар (1331–1355)*, 31.

⁹ Постоји више јасних назнака које упућују да је у средњем веку 14. година људског живота представљала својеврсну прекретницу. Тако је Прокло (410–485), учитељ филозофије у Атини, разликовао седам животних узраста: *доба одојчета* (од рођења до 4. године), *детињство* (од 4. до 14.), *младост* (од 14. до 22.), *млада мужевност* (од 22. до 42.), *мужевност* (од 42. до 56.), *старост* (од 56. до 68.), *нејако – слабачко доба* (од 68. до 88.). Исидор Севиљски (+ 636) разликује шест узраста: *детињство* (до 7. године), *дечаство* (до 14.), *младићство* (до 28.), *младост* (до 50.), *достојанственост* (до 70.), *старост* (преко 70.). У српском рукописном наслеђу очувала су се два зборника XV века, који садрже поделу на седам узраста људског живота. Један рукопис се налази у Пруској државној библиотеци у Берлину, а други у Државној библиотеци Васил Коларов у Софији. Према Берлинском рукопису подела доба изгледа: најраније доба (до 4. године), *дете* (од 5. до 14.), *детишит* (од 15. до 22.), *јуноша* (од 23. до 44.), *муж* (од 45. до 56.), *стар* (57. до 66.), *матор* (од 67.). Према Софијском рукопису: *младенац* (до 4. године), *детишит* (од 5. до 14.), *отрок* (од 15. до 22.), *јуноша* (од 23. до 44.), *муж* (од 45. до 57.), *стар* (58. до 68.), *старац* (од 67.). Ћ. Сп. Радојичић, „*Седам чинова*“ *драме људског живота према Шекспиру и старим српским рукописима*, Творци и дела старе српске књижевности, Титоград 1963, 349–351; Ћ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1992², 358.

да је у време битке код Велбужда (1330) Душан имао 22 године.¹⁰ Уколико се наведена година прихвати као она у којој се Душан родио, излазило би да је савршени узраст, односно пунолетство стекао 1322. године, што је у потпуној супротности са оним што сведочи Данилов ученик. За наизглед нерешив проблем, чини се да ипак постоји одређени пут који може водити ка решењу. Наиме, постоји више изворних вести које јасно указују да је Душан заправо рођен нешто касније. Српски летописи, међу којима на првом месту старији (Копорињски и Студенички), од млађих Загребски, као и остали, једногласно сведоче да је Душан рођен 6820. године од стварања света,¹¹ односно између 1. септембра 1311. и 31. августа 1312. године. У том смислу говори и једна кратка византијска хроника (71а) из познијег времена.¹² Уколико се наведено има у виду, излазило би да је Душан до савршеног узраста доспео између јесени 1325. и лета 1326. године. Да такво рачунање није без основа, говорили би и заједнички портрети краља Стефана Уроша III и младог краља Стефана Душана на икони поклоњеној цркви Светог Николе у Барију 1325. године, који јасно наговештавају промену у односу на ранију праксу иконографије владарских портрета оца и сина.¹³ Ипак, само на основу података које доносе летописи, сликани

¹⁰ *Византијски извори за историју народа Југославије VI*, Београд 1986, 211 (С. Ђирковић, Б. Ферјанчић); К. Јиречек, *Историја Срба I*, 211–212; Б. Ферјанчић, С. Ђирковић, *Стефан Душан – краљ и цар (1331–1355)*, 25, 31.

¹¹ Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Ср. Карловци 1927, стр. 82–83, № 130; 103, № 151; 121, № 292; 167; 172–173, № 398; 285, № 1082. Међу поменутиим летописима посебно треба истаћи да Копорињски, чији је протограф настао почетком XV века, доноси и низ других тачних хронолошких података, нпр. годину смрти краља Стефана Уроша III, датум Душанове смрти са седмичним даном, годину Маричке битке, укључујући и седмични дан. Уп. *Византијски извори за историју народа Југославије VI*, 211, нап. бр. 114 (С. Ђирковић, Б. Ферјанчић).

¹² P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken III*, Wien 1979, 158, 163. Б. Ферјанчић, *Вести кратких хроника о српској средњовековној историји*, Глас САНУ 138 (1983) 146–147; С. Ђирковић, *Српски летописи и византијске кратке хронике*, Српска књижевност у доба Деспотовине. Научни скуп, Деспотовац, 22–23. август 1997, Дани српског духовног преображења V, Деспотовац 1998, 101–107.

¹³ Б. Миљковић, *Немањићи и Свети Никола у Барију*, ЗРВИ 44/1 (2007) 285–290; Ђ. Бубало, *Да ли су краљ Стефан Првовенчани и његов син Радослав били савладари?*, ЗРВИ 46 (2009) 223–224, нап. бр. 92.

извори и изнетог мишљења о савршеном узрасту, односно пунолетству у средњем веку, било би сувише смело доносити закључак о времену увођења младог краља у управне надлежности у Приморју. Остаје да се у наставку види да ли остала расположива сведочанства могу допринети решавању покренутог питања.

У дубровачким изворима млади краљ Стефан Душан први пут се среће тек на почетку великог заплета на западу српске државе, у коме су главну улогу имали Бранивојевићи, у околностима када су заједничким снагама, Дубровник са мора, а босански бан са копна притисли хумску властeosку породицу, којој нису остајале могућности да пружи одговарајући отпор.¹⁴ У таквој ситуацији, као значајна политичка личност из дубровачког залеђа, појављује се млади краљ. Он се до 17. априла 1326. године писмено обратио Дубровчанима, узимајући у заштиту Бранка Бранивојевића, кога назива својим човеком, и тражећи од Општине дубровачке да прекине поморску акцију коју је преузела против њега.¹⁵ Ово је први у изворима познат самосталан иступ младог краља.

Остављајући по страни појединости сукоба који је отпочињао на западу државе, будући да је томе у науци већ довољно писано, посебну пажњу у овом тренутку треба посветити првом обраћању младог краља Дубровнику и начину на који је оно примљено. На Великом већу 17. априла 1326. године су разматрана писма која су била недавно послата од сина краљевства (*per filium regnaminis*).¹⁶ Нарочиту пажњу привлачи

¹⁴ Видети исцрпну студију: В. Трпковић, *Бранивојевићи*, ИГ 3–4 (1960) 55–85.

¹⁵ *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, tomus V, Zagrabiae 1897, 198, 17. IV 1326. У својој студији о Бранивојевићима, Вељан Трпковић је први скренуо пажњу на исправно разумевање наведене одлуке Великог већа, износећи сасвим убедљиве аргументе против схватања, до тада већ раширеног у литератури, да је млади краљ заправо тражио од Дубровчана да нападају Бранка. Уп. К. Јиречек, *Историја Срба I*, 204. Напади на Бранивојевиће су већ увелико трајали, па је у том смислу, тешко схватаљиво да млади краљ још и охрабрује Општину, а да му се ова због тога оправдава (извињава). Уп. В. Трпковић, *Бранивојевићи*, 72–73. Драгоцен допринос и потврду да је једино тако схватање извора исправно донео је Бариша Крекић, у свом кратком прилогу: В. Крекић, *Uz jednu studiju o Branivojevićima*, ИГ 4 (1963) 96.

¹⁶ *Monumenta Ragusina V*, 198, 17. IV 1326.

чињеница да Дубровчани младог краља Стефана Душана не ословљавају титулом коју је он у то време засигурно носио, и која је сасвим извесно стајала у његовом допису Општини, већ о њему говоре на један описан начин. Такво нешто се, по свој прилици није догодило сасвим случајно, па је податак сам по себи веома драгоцен, јер оставља место за значајно разматрање. Наведени начин ословљавања младог краља снажно упућује на помисао да у Дубровнику још увек нису сасвим разумели у ком својству им се обраћа краљев син, односно, да су били суочени са једном новином у свом непосредном суседству. Никада до тада, судећи по изворима, Дубровчани нису били упознати са установом младог краља у односима са српском државом.¹⁷ Отуда је вероватно и дошла нека врста збуњености писменим дописом који је у Дубровник приспео, па зато младог краља и ословљавају на онакав начин за који су у том тренутку били сасвим сигурни да је потпуно исправан.

У вези са наведеним отвара се питање зашто у Дубровнику нису били благовремено упознати о управној промени у приморским крајевима српске државе? Као могућ одговор намеће се мишљење да је до те промене заправо дошло недавно, па је стога било потребно одређено време да се на нове околности привикне, а сличних дубровачких реакција на новине такве врсте могу се наћи у каснијем периоду.¹⁸ За највише осам дана Дубровчани су били потпуно упознати са управном

---

¹⁷ И. Божић, *О положају Зете у држави Немањића*, Историјски гласник 1–2 (1950) 97–122; М. Ivković, *Ustanova „mladog kralja“ u srednjovekovnoj Srbiji*, 59–80; М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, Историјски записи 41 (1979) 15–21; Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости*, Сабрана дела књ. 6, Београд 2001, 34–37.

¹⁸ Можда као најбољи пример може послужити случај посланства српског цара Стефана Душана које је на путу за Венецију у јануару 1346. године приспело у Дубровник. У дубровачким изворима се о њему све време говори као о краљевом посланству, док се из млетачких види да се већ знало да је српски владар понео царски наслов и да намерава да се крунише. Нешто касније, када је први пут царска титула Стефана Душана унета у протокол дубровачких већа, најпре је на почетку стране исписана без омашке, а онда је на крају грешком *domino re* (од *regi*) које је прецртано, а потом у наставку је исписано *imperatoris*. – DAD, *Reformationes* 13, fol. 33, 24. III 1346; *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, tomus I, Zagrabiae 1879, 226.

променом у њиховом залеђу, па већ од 25. априла 1326. године званични списи Општине бележе господина младог краља (*dominus rex iuvenis*).¹⁹

Уколико се наведено прихвати као засновано, могуће је доћи до прилично прецизног времена када је млади краљ добио на управу Зету и остале приморске крајеве државе. Крајем марта 1326. године краљ Стефан Урош III се налазио у Зети. У Дању је на Благовести, 25. марта, тројици дубровачких посланика, Јунију Вукасовићу, Јунију Држићу и Јунију Лукаревићу издао повељу за Општину дубровачку о слободи трговине и другим повластицама, у присуству три сведока, војводе Младена, тепчије Владоја и челника Ђураша.²⁰ Први од наведених се ускоро среће као најближи сарадник младог краља.

Судећи по наведеном, као сасвим могућим се чини да је млади краљ Стефан Душан управо у то време, крајем марта или почетком априла 1326. године био уведен у управне надлежности у Зети, и да је то по свој прилици био један од главних разлога боравка српског краља у тим крајевима државе. Само неколико недеља касније уследило је и поменуто прво обраћање младог краља Општини дубровачкој.

На основу свега изложеног, сада се са далеко већом сигурношћу може на заснован начин не само говорити о времену увођења младог краља у управне надлежности у Зети и осталим приморским крајевима државе, већ и о још једном важном питању из биографије Стефана Душана, години његовог рођења. Уколико се прихвата податак Нићифора Григоре који доводи до године Душановог рођења, како је то по правилу чињено у науци, излазило би да је млади краљ доспео у савршени узраст и Зету добио на управу тек са навршених 18 година. Тако нешто чини се мало вероватним, пошто се у том узрасту и престо већ увелико могао наследити, јер се пунолетство, како је истакнуто, по

¹⁹ *Monumenta Ragusina* V, 202, 25. IV 1326: *dominum regem iuvenem*; 202–203, 27, 30. IV 1326: *domino regi iuveni*; 301, 26. XI 1330: *dominum regem iuvenem*; 303, 21. XII 1330: *domino rege iuvene*; *dominus rex iuvenis*; 305, 5. II 1330: *serenissimo regi iuveni etc.*

²⁰ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 41, док. бр. 47; Н. Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године*, Стари српски архив 6, Београд 2007, 20–22.

свој прилици стицало доста раније, а суштина установе младог краља управо је била да престолонаследнику омогући да се на одговарајући начин припреми за владарске дужности које га очекују.

Уколико се прихвати изложено, са доста извесности се може говорити о 1326. години као времену када је млади краљ на управу добио Зету, а одатле би се дошло до 1312, као године Душановог рођења, што је у сагласју са податком који доносе већ поменути српски летописи.

Чињеница да је млади краљ, у свом првом допису Дубровнику, Бранка Бранивојевића називао својим човеком драгоцен је пошто указује да је подручје Хумске земље било у управној надлежности младог краља, па отуда природно и долази његова заинтересованост за збивања у тим крајевима. Зета, у којој се налазио двор младог краља, под Скадром, на обали реке Дримца,²¹ заједно са Требињем, где је касније млади краљ примао дубровачке посланике,²² и Хумом, чиниле су приморске земље које се под тим именом јављају у краљевској титулатури, које су, како ствари стоје, биле дате у непосредну надлежност, односно на управу младом краљу Стефану Душану,²³ по свој прилици почетком пролећа 1326. године.

* *

*

Још од краја владе краља Милутина (1282–1321) као управник Зете у изворима се среће Илија, најпре у изворима забележен као *dominus Elia comes Çente / nobilis vir dominus Elia, comes de Çenta* (1318), а потом као *nobilis et potens vir dominus Ylia cefalia* (1321). Положај је изгледа задржао и после промене на српском престолу након смрти

---

²¹ Архиепископ Данило II, *Животи краљева и архиепископа српских*, 158; К. Јиречек, *Историја Срба* I, 257; II, 9–10; Б. Ферјанчић, С. Ђирковић, *Стефан Душан – краљ и цар (1331–1355)*, 32.

²² *Monumenta Ragusina* V, 314, 7. V 1331: *de mictendo IIII nobiles homines pro ambaxatoribus ad serenissimum regem iuvanem(!), qui presentialiter debet esse in Tribigna etc.*

²³ Б. Ферјанчић, С. Ђирковић, *Стефан Душан – краљ и цар (1331–1355)*, 33–35.

краља Милутина (29. октобар 1321), па се тако среће податак да је крајем августа 1322. године боравио у Дубровнику као посланик краља Стефана Уроша III.²⁴ У трибутном писму истог краља насталом пре 31. октобра 1325. године била је остављена могућност да *кефалија Илија* оде у Дубровник и у име краљево подигне Светодмитарски доходак. Његов син Ђураш, једном поменут као *Juragi filius cefalie*, јавља се као сведок, са титулом челника, у поменутој повељи краља Стефана Уроша III, издатој у Дању 25. марта 1326. године.²⁵

Кефалија Илија се среће у изворима и 25. априла 1326. године, када је дубровачко Мало веће решило да га о трошку Општине дарује једном сребрном чашом вредности до 25 перпера.²⁶ То је време када управо падају први контакти младог краља и Дубровника. Овај податак је до сада измицао пажњи истраживача, а по значају превазилази своју садржину. Најпре, раније мишљење да је кефалија Илија на дужности остао до 1325. године,²⁷ мора се променити, како би се тај рок у најмању руку продужио до пролећа 1326. године. У тесној вези са наведеним стоји далеко важнија чињеница да је, бар у прво време, на почетку управе младог краља у приморским крајевима државе, кефалија Илија и даље обављао своју дужност, што проистиче из наведене дубровачке

²⁴ *Monumenta Ragusina* I, 66, 24. VIII 1322: ...Ylie Zefalie, ambaxatori domini regis Vrossii etc.; 25. VIII 1322: ...Ylie Zifalie ambaxatori domini regis etc.

²⁵ К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892) 24, 99; *Monumenta Ragusina* V, 126, 1. XI 1318; М. Динић, *Дубровачки трибути. Могорши, Светодмитарски и Конаваоски доходак, Провижиун браће Влатковића*, Глас СКА CLXVIII (1935) 227, нап. бр. 16 (= М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 730, нап. бр. 16); *Историја Црне Горе II-1*, Титоград 1970, 66–67 (С. Ђирковић); М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001², 250–251; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I-1*, Београд – Сремски Карловци 1929, 40–41, док. бр. 46, 47; Н. Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године*, 20–22; исти, *Писма немањихких владара Дубровчанима о подизању Светодмитарског дохотка*, Стари српски архив 7, Београд 2008, 15.

²⁶ *Monumenta Ragusina* V, 202, 25. IV 1326: presentetur Elie cifalie una corpa de argento etc.

²⁷ М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, 251.

одлуке, која јасно упућује да је он у то време био значајна политичка личност, коју је било корисно даровати. Уколико се има у виду да је млади краљ по свој прилици уведен у своју дужност свега око месец дана раније, наведени податак не би требало да чуди. Како се управно подручје младог краља састојало из више старих историјских области, останак на дужности старог и искусног управника једне од њих могао је само да буде од користи младој личности на почетку њене политичке каријере.

С тим у вези, у пролеће 1326. године, бар на подручју Зете, може се говорити о три нивоа у хијерархији државне управе. На најнижем је био кефалија, испод ког су били различити нивои локалне управе. Непосредно изнад кефалије био је млади краљ, а изнад овога *краљ свих српских земаља и приморских*, као врховни суверен у држави. Колико дуго се задржала оваква структура власти тешко је поуздано казати. С обзиром на то да се у наредним годинама кефалија више не среће, не би чудило да је са протоком времена, амбициозни млади краљ одлучио да непосредно управља старом историјском облашћу у Приморју.

Резиме

Након смрти краља Милутина (1282–1321) и завршене борбе за наслеђе његовог престола, на Богојављење 6. јануара 1322. године, Стефан Урош III је крунисан за краља, а истом приликом његов син Стефан Душан за младог краља. У раду је показано да млади краљ није одмах уведен у управне надлежности у Зети и осталим приморским крајевима, а тежиште истраживања је усмерено на покушај да се утврди време када се то догодило. Податак да је млади краљ уведен у надлежности у Зети када је „доспео до савршеног узраста“ који доноси главни наративни извор, анонимни Данилов ученик, биограф краља Стефана Уроша III, што смо разумели као пунолетство, које се према средњовековним мерилима по свој прилици стицало са навршених 14 година, доведен је у везу са податком о години Душановог рођења који доносе стари летописи, па се тако дошло се до могућег времена у коме је млади краљ започео управу у Зети. На овакав начин добијени резултат контролисан је дубровачком архивском грађом у којој се среће сведочанство о првом политичком иступу младог краља, и у највећој мери је потврђен. Таквим приступом дошло се до закључка да је млади краљ уведен у управне надлежности у Зети почетком пролећа 1326. године.

UDK 323.1(497.16=18) „19”

Dr Marijana STAMOVA

Institut za balkanistiku Bugarske akademije nauka, Sofija

BUGARSKI IZVORI O ALBANSKOM PITANJU U CRNOJ GORI KRAJEM XIX I POČETKOM XX VEKA

Bulgarian sources on the Albanian question in Montenegro in the late 19th and early 20th centuries

Summary: *The delayed establishment of independent Albanian state in 1912 as compared to the other Balkan states was preceded by the Albanian National Revival movement of the late 19th and early 20th centuries. At its core are to be found the historical roots of the program-maximum of the Albanian Revivalists, who from the 1870s promoted the idea of the unification of all Albanians in one state. With the opening of Bulgarian diplomatic mission in Cetinje in 1897 (from 1909 - a Bulgarian legation) until it ceased its activities during the Second Balkan War in 1913 when the relations between Bulgaria and Montenegro were broken, the diplomatic representatives of Sofia carefully observed and analyzed the development of the Albanian question in this part of the Balkans.*

Key words: *The Albanian Question, Montenegro, Bulgaria, Albania, Albanian Revival movement, Bulgarian legation in Cetinje, Balkan.*

Uvod

Bugarska je jedna od malo država u svetu koje su krajem 19. i početkom 20. veka imale diplomatsku misiju u Crnoj Gori. Kao rezultat Berlinskog ugovora od 1878. godine, Bugarska je mogla poslati samo diplomatske agente koji bi bili akreditovani ne kod šefa države, kneza, već kod odgovarajućeg ministarstva inostranih poslova. Početkom 1897. godine Bugarska otvara

Kneževsko diplomatsko predstavništvo na Cetinju kojem rukovodi Spas Konstantinović. On 14. decembra 1897. godine uručuje akreditivna pisma kao i ličnu poruku kneza Ferdinanda knezu Nikoli, pa je primljen sa počastima i po protokolu kao predstavnika nezavisne države. Treba, međutim, napomenuti da je bugarski diplomata bio akreditovan ne od strane ministra spoljnih poslova, kako je bilo dogovoreno, već lično od strane Ferdinanda. U saglasnosti sa Pravilnikom o organizaciji Ministarstva inostranih poslova i vera Kneza Ferdinanda, prvostepena diplomatska predstavništva bila su ona u Istambulu, Beču, Peterburgu i Parizu, dok drugostepena u Bukureštu, Atini, Beogradu i Cetinju. Do proglašenja nezavisnosti Bugarske 1908. godine, bugarski diplomatski predstavnici nazivaju se "diplomatskim agentima" pa se to odnosi i na one na Cetinju. Ukazom cara Ferdinanda od 21. maja 1909. godine, bugarska diplomatska predstavništva u inostranstvu preimenuju se u legacije (poslanstva). Bugarska legacija na Cetinju je rangirana kao trećestepena, a njen titular dobija rang "opunomoćeni minister".

* *
*

Zakašnjelom izgradnji nezavisne države Albanije 1912. godine, upoređeno sa ostalim balkanskim državama na Balkanskom poluostrvu, prethodio je pokret albanskog preporoda krajem XIX i početkom XX veka. U njegovoj osnovi leže istorijski koreni programa maksimum albanskih prerodbenika koji su od 70-tih godina XIX veka plasirali ideju ujedinjenja svih Albanaca u jednu državu¹. Nesporno da se ta njihova ideja sukobljavala sa interesima susednih država, kao i sa stanovništvom drugih etnosa koji su živeli sa njima na istoj teritoriji ili su se nalazili u neposrednom susedstvo vekovima unazad.

Ovde treba da obratimo pažnju da otvaranje bugarskog diplomatskog predstavništva na Cetinju 1897. godine (od 1909. Bugarska legacija) do

¹ *Стамова, Маријана*. Ролята на Призренската лига за формирането и развитието на албанската идентичност на Балканите. – In: *Formování moderních národů ve střední a východní Evropě v 19. a 20. století*. Richard Vašek, Jan Rychlík (Eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha – Sofie 2010, s. 149. Po tom pitanju videti detaljnije: *Борозан, Ђорђе*. Велика Албанија. Поријекло – идеје – пракса. Београд, 1995.

prekida njenog rada za vreme Balkanskog rata 1913. godine. Kao rezultat prekida odnosa između Bugarske i Crne Gore, diplomatski predstavnici Sofije pažljivo posmatraju i analiziraju razvitak albanskog pitanja u tom delu Balkanskog poluostrva². Tako, osim telegrama i analiza koje šalju bugarskoj vladi i Njegovom Veličanstvu u Sofiji, koja se odnose na unutrašnje i spoljne politike Crne Gore i Bugarske i o makedonskom pitanju oni, razumljivo, prate i albanski narodnooslobodilački pokret i inostranu propagandu u tom regionu Balkana.

U vezi s tim, u telegramu od 2. juna 1898. godine do vodećih ljudi inostranih poslova u Sofiji, bugarski diplomatski predstavnik na Cetinju saopštava i obraća pažnju na činjenicu da su u poslednje vreme Arnauti iz Berana napali mesno pravoslavno stanovništvo, te da čiste, pustoše i uništavaju sve redom, pa je bilo više od trista kuća zapaljeno. U crnogorska pogranična sela, kako on navodi, stalno su stizali begunci i ranjenici, a crnogorska vlada je preduzela ozbiljne mere imajući u vidu opasnost od mogućeg sukoba na granici³. Dva dana kasnije, 4. juna 1898. godine, bugarski diplomatski predstavnik, pošto je dobio poslednje vesti sa crnogorske granice, dopunio je svoju informaciju, da je svo pleme "Vasoevici" u Beranskom kajmakamu bilo napadnuto od strane Arnauta, te da je do tada poubijano 70 ljudi i da je 500 kuća zapaljeno. Zbog tih događaja, crnogorski ministar inostranih poslova odmah je otputovao na granicu da bi zbrinuo begunce koji su neprekidno pristizali u granična crnogorska sela, kao i da bi preduzeo neophodne vojne mere koje je nalagala trenutna situacija. Prema podacima bugarskog diplomatskog predstavnika na Cetinju, Arnauti su bili pomognuti od strane regularne turske vojske iz turskih garnizona, a da regularne vlasti ništa nijesu preduzele oko sprečavanja toga zla. O tome se piše sledeće: "Danas se skupio vojni savet pod predsedništvom kneza Nikole. Izgleda da se crnogorska vlada pripremila da u prvoj prilici odbije i najmanji pokušaj Arnauta da se probije granica. U svemu tome čini mi se da je strogo odlučeno da se izbegava svakakav sudar sa turskom vladom."⁴

² Videti: Българска легация в Цетине (1897–1913) – ЦДА, Ф. 339К, опис 1.

³ ЦДА, ф. 339К, оп. 1, а. е. 4, л. 48.

⁴ Isto, l. 49.

U broju od 6. jula 1898. godine, zvanične crnogorske novine “Glas Crnogorca” objavljuju saopštenje o krvavim događajima koji su se događali na granici sa Crnom Gorom i Beranskom kajmakamu za nekoliko poslednjih dana. Prema bugarskom diplomati, on potvrđuje ranije saopštene činjenice sa njegove strane, kao i ono što je već bilo izjavljeno ranije, da je crnogorska vlada čvrsto rešena da u datom momentu ne ulazi u sukob sa Turskom. U vezi toga diplomata napominje i sledeće: “Pri tome računam da je nužno da privučem vašu pažnju na jednu tačku zaključaka toga kominikea koja je stvorila veliku senzaciju u diplomatskim krugovima ovde i koja, pretpostavljam, da će podići napetost Bečkog kabineta. Crnogorska vlada jasno i kategorički izjavljuje da koliko i da mu idu na srcu stremljenja njegovih saplemenika, koje divi Arnautin hoća da istrebi, ona se ipak neće upustiti u krajne mere sa te strane granice, obzirom na to da tamo nije bila njegova želja. Drugim rečima misija i stremljenja crnogorske vlade su usmerena na drugu stranu, razume se, ka okupiranim slovenskim provincijama i ka Dalmatinskom području”⁵.

U telegramu od 7. juna, dan kasnije, bugarski diplomatski predstavnik u crnogorskoj prestonici informiše vladu u Sofiji da nakon molbe sa strane crnogorskog predstavnika u Beranskoj kazi, g-dina Bakića, sultan žali za ono što se dogodilo na crnogorskoj granici sa plemenom Vasojevići i da će krivce za to kazniti. Sultan je dalje izjavio da će izgorele kuće postradalima obnoviti svojim sredstvima, kao i da će nadomestiti i druge nastale gubitke. Jedan turski general paša, po naređenju sultana, otputovao da bi napravio anketu na samom mestu zajedno sa jednim komesarom postavljenim od strane crnogorske vlade⁶.

Oko dve nedelje kasnije, bugarski diplomata na Cetinju saopštava da se dve nedelje naovamo u Crnoj Gori sprovode pojačane vojne vežbe i da je u sledećem periodu stanovništvo Kneževstva pozvano na gađanja, tako da svaki rezervni vojnik ispali po 20 metaka. Prema podacima, koje je dobio bugarski diplomatski predstavnik “sa strane vlade Kneževstva bile su preduzete mere usled nekih zastrašujućih znakova koje pokazuju

---

⁵ Isto, l. 50.

⁶ Isto, l. 69.

pripadnici albanskog stanovništva prema susednom Kneževstvu. Naime, albanski muslimani javno su proklamovali rat protiv Crne Gore. Njima su se priključili i albanski katolici, pa se time formirala jedna cela liga koja je u neprijateljskom raspoloženju prema Crnogorcima. Oni su prisilili tursku vlast da zatvori pazar u Skadru u susednom Kneževstvu, pa su morale da se snabdevaju hranom na drugim mestima i po skupljim cenama. Knez Nikola pribojavao se toga zastrašivanja, smatrajući ga nepovoljnim i prema njemu, pa u merama koje on preduzima, svakako će sve učiniti kako bi održao dobre odnose sa Portom, prema kojoj se u zadnje vreme umiljava i kad su u pitanju manji događaji⁷.

Prema predstavniku Sofije na Cetinju, zadnji beranski događaji naneli su jako neprijatne posledice crnogorskom plemenu "Vasojevići" i sa obe strane granice. Knez Nikola je brinuo, na svaki način, u budućem periodu da obezbedi primirje između Arnauta i katolika sa jedne strane i pravoslavnog stanovništva sa druge. Posle njegovog dugotrajnog nastojanja, Porta se saglasila da se formira jedna mešovita komisija koja bi bila saglasna da saraduje i radi na pomirenju zaraćenog stanovništva. Crnogorka vlada je za svoga delegata u komisiji imenovala brigadira g. Martinovića koji je odmah otputovao na označeno mesto. U vezi sa time bugarski diplomat je napisao: "Međutim, od onoga koje čujem da se govori vidi se da ta komisija neće dati velike rezultate. Turski ambasador mi je rekao da on ne veruje da će se poštovati pomirenje. Isto mi je rekao i brigadir Martinović, koji je još dodao i to da nikada ne bi prihvatio da radi u toj beskorisnoj komisiji da knez nije tako mnogo insistirao na tome."⁸

Albansko pitanje međutim, kao i svako drugo nacionalno pitanje na Balkanu nalazi se u uskoj vezi sa politikom i interesima velikih sila. Na početku XX veka to pitanje se koristilo i uplitalo u vojnu i spoljnopolitičku doktrinu Austro-Ugarske imperije suprotstavljene Srbiji i Crnoj Gori, koje je smatralo eksponentima ruskog uticaja na Balkanu. U očekivanju kraha Osmanske imperije, Generalštab Austro-Ugarske postavlja sebi cilj osvajanje Kosova koje bi predstavljalo osnovu jedne albanske države koja bi

---

⁷ Isto, l. 69.

⁸ Isto, l. 70.

bila u sferi uticaja Beča. U to vreme Italija, takođe, ne sa manjim interesom, prati borbu Albanaca za nezavisnost i pokušava da progura svoj uticaj na njih da bi ispunila svoje strateške interese⁹. Ovi procesi nalaze mesto u zvaničnim diplomatskim dokumentima toga doba. U podacima bugarskog diplomatskog agenta na Cetinju obraća se ozbiljna pažnja na albanska talasanja, kao i na slanje oružja albanskim revolucionarima iz Italije.

U telegramu od 13. decembra 1906. godine, bugarski diplomatski predstavnik Nedelko Kolušev informira o uznemirenosti koja postoji među Crnogorcima, nastaloj zbog talasanja neprijateljskih albanskih plemena i kao rezultat toga nastradalih sela na tursko-crnogorskoj granici¹⁰. Razdviženost Albanaca produžava i tokom cele 1907. godine. Tada je bilo ubijeno i više turskih činovnika. Okolnost da samo italijanski i konzul Austro-Ugarske imaju interes i preduzimaju demarševe kod vlasti Turske u interesu Albanaca, pokazuje da su obe strane bile zainteresovane za ostvarenje svog uticaja u Albaniji. U tom cilju, oni uvode svoje propagandne mašinerije, naročito u gornjoj i srednjoj Albaniji, preko prosvete i škola, ali i u crkvenom pogledu kod albanskih katolika¹¹. Sve to Albanci koriste za svoje ciljeve, da bi povodom albanskog pitanja i njegovog rešavanja u bliskoj budućnosti pokazali solidarnost sa velikim silama.

U toku meseca jula 1907. godine, pomenuti bugarski predstavnik na Cetinju Kolušev šalje podatke o novim pograničnim trzavicama iz Gusinjske i Beranske kaze, koje su, međutim, ubrzo smirene. Napade na albanska sela u Gusinjskoj kazi i ubijanje Albanaca daje povod Albancima da napadnu i opustoše dva srpska sela Beranske kaze na samoj crnogorskoj granici, odnosno nekoliko kilometara od grada Andrijevice, inače oblasnog grada. Prema informacijama turskog predstavnika Favzi-paše, srpsko stanovništvo je bilo uvučeno u događaje i organizovano od strane crnogorske vlade. Srpsko stanovništvo toga regiona bilo je organizovano saglasno crnogorskoj vojnoj misiji po četama, a funkcionisalo je 8 četa. Bilo je aktivno pomognuto sa crnogorske strane. Po staroj navici prikrivalo se

---

⁹ B. J. Fisher, *Albanian Nationalism*, pp. 30–31.

¹⁰ ЦДА, ф. 339К, оп. 1, а. е. 23, л. 1–2.

¹¹ Isto, л. 3–4.

stanje o nastalom pomenutom događaju. Međutim, mnogo od postradalih iz oba srpska sela pobeglo je na crnogorsku teritoriju zbog očekivanja novih napada na albanska i srpska sela¹². Mada su napadi imali lokalni značaj, oni pokazuju veoma suprotstavljene i zaoštrene odnose Srba i Albanaca koji su i pre toga bili u stalnom ratu za osvajanje teritorija na tom području. Zbog propagande velikih sila, a naročito Austro-Ugarske i Italije u tom regionu Balkana, posebno kod Albanaca, bugarski diplomatski predstavnik Kolušev na Cetinju od 14. oktobra 1907. godine, koristeći i svoje izvore iz Albanije, informirao je Sofiju da Austro-Ugarska preko cele godine intenzivira propagandu među Albanacima i albanskim klanovima južno od reke Drim. Bilo je otvoreno mnogo novih škola za albanske učenike¹³. Krajem 1907. i početkom 1908. godine, bugarski diplomata saopštava o zaplenjivanju velike količine oružja u Baru namenjenog Albancima i njihovim revolucionarima¹⁴.

Početkom 1908. godine, primećuje se povećano aktiviranje albanskog stanovništva u severnoj Albaniji koje je potpomognuto od strane austro-ugarske propagande, takođe i Italije, preko unošenja ogromnih količina oružja namenjenog albanskom oslobodilačkom pokretu¹⁵. Taj albanski pokret nije mogao biti neprimećen, a da ne izazove uznemirenost rukovodećih ljudi u Bugarskoj, imajući u vidu cilj o stvaranju "Velike i autonomne Albanije". Utoliko više jer se on sukobljavao sa bugarskim interesima, naročito kada se radi o sudbinu bugarskog stanovništva u Makedoniji.

U vezi sa tim, krajem meseca januara 1908. godine, Ministarstvo inostranih poslova i vera u Sofiji šalje nalog kneževskom diplomatskom predstavništvu na Cetinju o dobijanju informacija oko toga kakve veze ima albanska propaganda sa Crnom Gorom, da li se zbližavaju Albanci iz vilajeta sa onima iz Crne Gore i do koje se mere može pratiti situacija albanskog pokreta sa Cetinja ili uopšte iz Crne Gore¹⁶. U odgovoru tome zahtevu, predstavnik Kneževstva Kolušev saopštava da započeta albanska

¹² Isto, л. 9–10.

¹³ Isto, л. 19–20.

¹⁴ ЦДА, ф. 339 К, оп. 1, а. е. 30, л. 1.

¹⁵ Isto, л. 2.

¹⁶ Isto, л. 3.

revolucionarna propaganda u severnoj Albaniji ima svoju stolicu i boravi u Skadru, te da je već dobila instrukcije za osnivanje tajnog revolucionarnog komiteta kod Mirdita i Vukacinaca. Međutim, to za sada nema nikakve veze sa Crnom Gorom i isključena je svaka verovatnost da Crna Gora nekada može imati nekakav uticaj i glas u njoj. Katolička albanska plemena koja žive pored granice sa Crnom Gorom su u stalnim krvavim sukobima sa Crnogorcima. Albanci iz Severne Albanije sa Crnogorcima su u takvim odnosima još iz vremena osnivanja Albanske lige. Za vreme Rusko-turskog rata bilo je odlučeno da Albanci ne učestvuju u ratu, pa ako se turska vlast ukloni sa celog Balkanskog poluostrva, Albanci bi za svog suverena prihvatili crnogorskog kneza Nikolu. Ovo njihovo rešenje bilo je saopšteno i samom knezu. Međutim, na kraju rata i kasnijim rešenjima Berlinskog kongresa, kada je Crna Gora preko ruskih predstavnika najavila aspiracije prema albanskim provincijama koje su bile naseljene Crnogorcima, Albanci iz severne Albanije su se razočarali. Na Svealbanskoj skupštini u Prizrenu, oni su se iskazali kao deklarirani protivnici Crne Gore i aktivni učesnici u Albanskoj ligi osnovane u Prizrenu, koja je objavila rat Crnogorcima. U vezi sa ovim Kolušev ističe: "Od tada se odnosi među Albancima i Crnogorcima nisu poboljšali već suprotno - oni su se pogoršali zbog navodnog prisajedinjenja albanskih teritorija Crnoj Gori. Zbog toga se veliki broj Albanaca preselio u Albaniju pod turskom vlašću. Pokušaji crnogorskog kneza da izvrši uticaj na Albance koji su ostali potčinjeni sultanu od prije trideset godina i ranije ostao je bezuspešan i sasvim bez osnove"¹⁷. Kad su u pitanju Albanci koji su ostali crnogorski državljani, Kolušev izvlači zaključak da su oni po duhu i željama strani Crnoj Gori. Oni imaju uske veze sa svojim sunarodicima iz Skadra, Skadarskih i Kosovskih vilajeta i uzimaju aktivno učesće u propagandama. Što se tiče pitanja da li se albanski oslobodilački pokret može posmatrati sa Cetinja i iz Crne Gore, prema Koluševu to nije sasvim moguće, ali da i nije moguće drugačije posmatrati sve što se događa u severnoj Albaniji iz Crne Gore, obzirom da nije postojala mogućnost organizovanja jedne informativne službe namenjene tom cilju. Međutim, sve što se događa u severnoj Albaniji lako se moglo pratiti i preko stvorenih

¹⁷ Isto, l. 4.

veza sa nekim Albancima iz unutrašnjosti, pa čak do izvesne mere i uticati na albanske glavare. Бугарски дипломата на Cetinju smatrao je за потребно да информише руководеће ljude у Sofiji и о томе да пре неколико година започети албански револуционарни покрет у јужној Албанији нема никакве везе са покретом у северној Албанији. И док је у северним деловима покрет изазван са стране, онај у јужној Албанији, са центром у Корчи, помоган је од америчке протестантске пропаганде на том подручју. До закључења споразума између Albanaca из оба дела Албаније, још није дошло независно од ређења Albanaca у северној Албанији¹⁸.

Posle kratkog zatišja albanskog pokreta за независност, почетак такозване “младотурске револуције” у Османској империји током 1908. године, даје нови подстрек његовом даљем развоју. Пошто су већ били обманјени, они су показали спремност да ређење албанског националног проблема траже у стварању албанске државе, па је од 1909. до 1912. године интензиван покрет за аутономију¹⁹. Тај покрет изнова је пажљиво праћен и анализиран од стране бугарских дипломата. Бугарско дипломатско агентство (од 1909.) на Cetinju такође свакодневно информира владу у Sofiji о таласанима и устанцима међу Albancima, о албанској пропаганди, о односима Аустро-Угарске, Србије, Црне Горе и Русије према албанском националноослободилачком покрету, као и о заоштравању борбе аустријског и италијанског утицаја на Albance и о албанским руководиоцима покрета. (Видети прилог 1)

* *

*

Nakon uspeha u ratu Balkanskog saveza protiv Osmanske imperije i nakon konsultacija sa rukovodiocima u Beču i Rimu, 29. novembra 1912. g. vođa albanskog nacionalnog pokreta Ismail Kemal proglašava nezavisnost Albanije²⁰. Tim aktom (Videti prilog 2) mlada albanska država krenula

¹⁸ Isto, l. 5.

¹⁹ *Стамова, Маријана. Албанският въпрос на Балканите (1945–1981). Фабер, 2005, 13–14.*

²⁰ *Albania: A Short Summary of its History and its Political and Territorial Problems, Madrid, 1968, 6–7.*

je teškim i trnovitim putem ka svom učvršćenju na Balkanu, gde je trebalo usaglašavati se sa željama svojih suseda i njihovih interesa, uključujući i Crnu Goru, braniti svoju nezavisnost u Evropi i u svetu i boriti se za pomoć i simpatije velikih sila na tom putu.

UDK 354.32(497.16)„1945/1990”

Mr Dragutin PAPOVIĆ*

INSTITUCIJE CRNE GORE ZA UPRAVLJANJE U PROSVJETI, KULTURI I NAUCI 1945-1990

Sažetak: *U radu su navedene institucije Narodne Republike i Socijalističke Republike Crne Gore i samoupravne institucije koje su upravljale prosvjetom, kulturom i naukom u periodu socijalističke vlasti od 1945. do 1990. godine. Ukazano je na to kada su formirane, kako su organizovane, ko je njima rukovodio i koji su bili njihovi zadaci.*

Ključne riječi: *Crna Gora, institucije, prosvjeta, kultura, nauka, socijalistički period.*

MONTENEGRIN INSTITUTIONS FOR THE MANAGEMENT OF EDUCATION, CULTURE AND SCIENCE 1945-1990

Abstract: *The paper nominated the public institutions of the both National and Socialistic Republic of Montenegro as well as the self-governing institutions that managed education, culture and science in the period of the socialistic government from 1945 to 1990. It was pointed out when they were formed, how they were organized, who was in charge of them and what were their tasks.*

Keywords: *Montenegro, institutions, education, culture, science, socialistic period.*

Od formiranja prve postratne crnogorske Vlade 17. aprila 1945. godine, prosvjeta, kultura i nauka su tretirane kao neke od najvažnijih djelatnosti i zato je u republičkoj administraciji za njih fomiran poseban

---

*Autor je saradnik u nastavi na Studijskom programu istorija Filozofskog fakulteta u Nikšiću.

resor. U aprilu 1945. godine formirano je Ministarstvo prosvjete Crne Gore, sa četiri odjeljenja: Opšte odjeljenje, Odjeljenje za škole, Odjeljenje za narodno prosvjećivanje i kulturu i Odjeljenje za fiskulturu. Pri Odjeljenju za narodno prosvjećivanje i kulturu formirani su Odsjek za kulturu i umjetnost i Odsjek za kinematografiju. Početkom 1947. godine u Ministarstvu su postojali: Odjeljenje za škole, Nastavno odjeljenje, Odjeljenje za narodno prosvjećivanje i kulturu i Personalno odjeljenje. Odsjek za kinematografiju je ukinut krajem 1947. godine i umjesto njega je formirana Komisija za kinematografiju. U januaru 1948. godine formirano je Odjeljenje za srednje i niže stručne škole, a Odsjek za kulturu i umjetnost je dobio referate za književnost, likovnu umjetnost i muziku, i za pozorišnu umjetnost. Prvi ministar prosvjete bio je publicista Puniša Perović.¹ Od novembra 1945. do 1948. godine, ministar je bio Niko Pavić, a nakon njega Živko Žižić.

Nakon uvođenja socijalističkog samoupravljanja, republički organi zaduženi za kontrolu i usmjeravanje prosvjete, nauke i kulture su transformisani u skladu sa novom ideološkom orijentacijom. Pri Ministarstvu prosvjete NR Crne Gore u decembru 1950. godine formirani su: Pedagoški (nastavni) savjet, Savjet za stručne škole, Savjet za naučno-istraživačku djelatnost i naučne zavode, Savjet za likovnu umjetnost, muziku i umjetničko školstvo, Savjet za pozorište, film i književnosti, Savjet za narodno prosvjećivanje i Savjet za kulturu.² Ovi savjeti su formirani kao stručna savjetodavna tijela pri Ministarstvu prosvjete.³ Njihova dužnost je bila da realizuju programe koji su usaglašeni sa ciljevima samoupravnog socijalizma.

Narodna skupština NR Crne Gore je u aprilu 1951. godine, umjesto Ministarstva prosvjete, formirala Savjet za prosvjetu i kulturu.⁴ Prvi

---

¹ Dr Branislav Marović, *Društveno-ekonomski razvoj Crne Gore 1945-1953*, Titograd, 1987, str. 44.

² Državni arhiv Crne Gore (u daljem dijelu DACG), Odjeljenje za sređivanje arhivske građe republičkih organa i organizacija novog perioda od 1945. godine – Cetinje (u daljem dijelu OROC), Ministarstvo prosvjete NR Crne Gore (u daljem dijelu MPRS), faskila 59, 1134, 1-8/1950.

³ Zapisnik Savjeta za pozorište, film i književnost, 24. I 1951, DACG, OROC, MPRS, faskila 64, 234; 2/1951.

⁴ Članovi Savjeta za prosvjetu i kulturu bili su: Jagoš Jovanović (predstavnik Naučnog društva NR Crne Gore), Risto Dragičević (direktor Državnog muzeja NR

ministar-predsjednik Savjeta je bio Milo Jovićević.⁵ Predsjednik Savjeta

Crne Gore), Milutin Plamenac (profesor), Miladin Perović (predsjednik Kulturno-prosvjetnog saveza NR Crne Gore), Đoko Pejović (predstavnik Sindikata prosvjetnih radnika NR Crne Gore), Josif Jauković (član Biroa CK Narodne omladine Crne Gore), Vukosava Mićunović (predstavnik Fiskulturnog saveza Crne Gore), Vuko Radović (profesor iz Kolašina), Blažo Savićević (profesor), Radovan Vojinović (direktor Srednje političke škole), Danilo Lekić (profesor), Ratko Đurović (direktor Umjetničke galerije na Cetinju), Miloš Vušković (direktor Škole za primijenjenu umjetnost u Herceg Novom), Vuko Mandić (direktor osmogodišnje škole u Herceg Novom), Jovan Ražnatović (profesor), Golub Mijović (predsjednik Savjeta za prosvjetu i kulturu Sreskog narodnog odbora (SNO) u Bijelom Polju), Milka Cerović (predsjednica Savjeta za nauku i kulturu Gradskog narodnog odbora Titograd), Blažo Zec (predsjednik Savjeta za nauku i kulturu SNO Bar), Vaso Pejanović (profesor), Miloš Jeknić (direktor pozorišta iz Kotora) i Aleksije Obradović (profesor). „Pobjeda“, 26. IV 1951, str. 1.

⁵ Članovi Savjeta po položaju su bili: direktor Više pedagoške škole, direktori gimnazija u Cetinju, Kotoru, Titogradu, Nikšiću, Pljevljima i Ivangradu, predsjednik Naučnog društva NR Crne Gore, direktori učiteljske škole iz Nikšića, Državnog muzeja NR Crne Gore, Zavoda za zaštitu spomenika kulture NR Crne Gore, Srednje muzičke škole, preduzeća „Lovćen-film“, Srednje tehničke škole u Titogradu, Ekonomskog tehnikuma u Titogradu, Poljoprivrednog tehnikuma u Baru, Srednje medicinske škole u Cetinju i Niže industrijske škole u Titogradu; predstavnici Pedagoškog društva, Udruženja učitelja, Narodne omladine, Povjereništva književnika, Kulturno-prosvjetnog saveza, Glavnog odbora AFŽ-a, Fiskulturnog saveza i Udruženja nastavnika i profesora NR Crne Gore. Osim ovih lica za članove Savjeta su imenovani: Blažo Savićević (pomoćnik Ministra – predsjednika Savjeta za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore), Jovan Ražnatović (inspektor u Savjetu za prosvjetu i kulturu), Milan Cerović (direktor Osmogodišnje škole u Nikšiću), Joko Petranović (učitelj), Niko Petrić (profesor VPŠ u Cetinju), Minja Nikolaidis (inspektor Savjeta za prosvjetu i kulturu u SNO-Bar), Golub Mijović (predsjednik Savjeta za prosvjetu i kulturu SNO-Bijelo Polje), Radonja Vešović (upravnik Narodnog pozorišta u Cetinju), Vida Matijan (direktor Niže muzičke škole u Kotoru), Slobodan Bujišić (pomoćnik Ministra – predsjednika Savjeta za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore), Danilo Lekić (načelnik Odjeljenja za kulturu i umjetnost Savjeta za prosvjetu i kulturu Vlade NR Crne Gore), Miloš Vušković (direktor Škole za primijenjenu umjetnost), Milan Redžić (upravnik Stanice za južne kulture u Baru), dr Nikola Zlatarov (šef rentgenološkog odjeljenja Narodne bolnice u Cetinju), Miladin Perović (član Uprave za agitaciju i propagandu Centralnog komiteta Komunističke partije Crne Gore), Mileva Martinović (sekretar Sreskog odbora fronta Sreza cetinjskog), Dragi Vujica (direktor Radio-stanice), Jordanaka Vujović (učiteljica), Budo Šoškić (urednik „Pobjede“), Veliša Popović (profesor Srednje tehničke škole u Titogradu), Šimun Penžera (profesor Škole za primijenjenu umjetnost), Ljubo Matijević (sekretar Savjeta za prosv-

od 1955. godine bio je slikar Vuko Radović. Krajem 1954. godine, Izvršno vijeće NR Crne Gore (prethodna Vlada) je usvojilo Uredbu o organizaciji i poslovanju Savjeta za prosvjetu NR Crne Gore sa zadatkom da vrši poslove društvenog upravljanja od opšteg interesa u oblasti prosvjete, nauke i kulture.⁶ Za svoj rad Savjet je odgovarao Izvršnom vijeću. Savjet je mogao samo da daje preporuke za rad samoupravnih ustanova i društvenih organizacija iz oblasti prosvjete, nauke i kulture. Inicirao je saradnju sa prosvjetnim, kulturnim i naučnim ustanovama, podsticao javne diskusije o pitanjima iz ovih oblasti, sprovodio ankete, saradivao sa sličnim ustanovama u drugim jugoslovenskim republikama i održavao vezu sa inostranstvom.

Savjet je imao predsjednika, sekretara i najviše 13 članova. Predsjednika i članove iz reda građana postavljalo je i razrješavalo Izvršno vijeće, dok su ostale članove delegirale stručne i društvene organizacije. Savjet je imao pravo zakonske inicijative, da donosi pravilnike, naredbe i uputstva. Sjednicama Savjeta mogli su da prisustvuju članovi Izvršnog vijeća i poslanici Narodne skupštine NR Crne Gore i da raspravljaju, ali bez prava glasanja. Isto pravo su imali i predstavnici naučnih, kulturnih i prosvjetnih ustanova. Za proučavanje konkretnih pitanja iz njegovog djelokruga, Savjet je mogao da iz reda svojih članova formira povremene komisije.

U Savjetu su formirane tri organizacione jedinice: Odjeljenje za nastavu i inspekciju, Opšte odjeljenje i Odsjek za kulturu i narodno prosvjećivanje. Odsjek za kulturu i narodno prosvjećivanje je pratio: pozorišta, muzeje, film, kinofikaciju, radio službu, izdavačku djelatnost, biblioteke, umjetničke škole, kulturno-umjetnička društva, domove kulture i narodne univerzitete. Radom odsjeka je rukovodio šef, a odjeljenjima načelnik. Odjeljenje za kulturu i umjetnost Savjeta za prosvjetu i kulturu Vlade NR Crne Gore je imalo kartoteku gdje su prikupljeni podaci za: naučne ustanove, muzeje,

---

jetu i kulturu NR Crne Gore), Vojo Saveljić (pripravnik za profesora fiskulture Srednje tehničke škole u Titogradu), Mišo Brailo (pomoćnik direktora Radio-stanice u Titogradu) i Vukica Mićunović (član Organizaciono-instruktorske uprave Centralnog komiteta Komunističke partije Crne Gore). Ukaz o izmjeni Ukaza o određivanju članova Savjeta za prosvjetu i kulturu Vlade NR Crne Gore, DACG, OROC, Savjet za prosvjetu i kulturu (u daljem dijelu SPK) fascikla 2, 154; 2-3/1952.

⁶ Uredba o organizaciji i poslovanju Savjeta za prosvjetu NRCG, Cetinje, 1. XI 1954, DACG, OROC, SPK, fascikla 22, 925; 1-10/1954.

izdavačku djelatnost, književnost, likovnu umjetnost, muzičku literaturu, izložbe, pozorište, horove, orkestre, kulturna društva i organizacije.⁷

Zbog velikog obima djelatnosti u decembru 1955. godine u Savjetu je formirano pet stalnih Komisija: 1. Komisija za opšteobrazovne škole (osnovne, osmogodišnje, gimnazije i učiteljske škole); 2. Komisija za stručne škole (niže i srednje stručne škole, radnički tehnikumi, majstorske škole); 3. Komisija za naučne ustanove (naučno društvo, instituti, arhivi, stanice, zavodi); 4. Komisija za kulturno-umjetničke ustanove (pozorišta, bioskopi, proizvodnja filmova, ansambli, simfonijski orkestri, koncertna poslovnica, kulturno-umjetnička društva, umjetničke galerije) i 5. Komisija za prosvjetne ustanove (muzeji, biblioteke, čitaonice, kulturno-prosvjetna društva).⁸ Članovi Savjeta su bili obavezni da učestvuju u radu bar jedne Komisije.

Na sjednici Savjeta 3. X 1956. godine usvojena je nova Uredba o organizaciji i radu, prema kojoj je Savjet za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore definisan kao izvršno-upravni organ sa nadležnostima u školstvu, prosvjetnim, vaspitnim, naučnim i kulturnim ustanovama uključujući: nastavu, opštenarodno obrazovanje, predškolsko vaspitanje, fizičku kulturu, vanarmijsko vaspitanje, izdavačku djelatnost, radiodifuznu službu i film.⁹ Nadležnosti Savjeta su ostale kao i 1954. godine, i one su bile: inicijativa u saradnji sa prosvjetnim, naučnim, kulturnim ustanovama, stručnim udruženjima i društvenim organizacijama, pokretanje javnih diskusija o prosvjetnim, naučnim i kulturnim pitanjima, anketiranje, saradnja sa sličnim institucijama u zemlji i inostranstvu, i proučavanje potrebe za osnivanjem

⁷ Kartoteka koju treba da vodi Odjeljenje za kulturu i umjetnost, DACG, OROC, SPK, fascikla 114, 36; 1/1953.

⁸ U Komisiju za opšteobrazovne škole su imenovani: Vuković Vojin, Filipović Vasilije, Cerović Milan, Mrvaljević Đuro, Petranović Joko i Ičević Veljko; u Komisiju za stručne škole: Pejanović Vaso, Miljević Mirko, Tomanović Luka, Milošević Jovan, Ičević Veljko i Filipović Vasilije, u Komisiju za naučne ustanove: Dragičević Risto, Lainović Andrija, Đurović Ratko i Martinović Niko; u Komisiju za kulturno-umjetničke ustanove: Đurović Ratko, Milošević Jovan, Vušković Miloš, Vuković Čedo i Mededović Junus; u Komisiju za prosvjetne ustanove: Lekić Radovan, Novaković Jakša, Đuranović Veselin, Brailo Mišo i Perišić Vaso. Zaključci sa sjednice Savjeta za prosvjetu NR Crne Gore, Titograd, 17. XII 1955, DACG, OROC, SPK, fascikla 26, 595; 5-7/1955.

⁹ Uredba o organizaciji i radu Svjeta za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore, DACG, OROC, SPK, fascikla 28, 446; 14-27/1956.

prosvjetnih, naučnih i kulturnih institucija značajnih za Crnu Goru. Za svoj rad Savjet je odgovarao Izvršnom vijeću.

Savjet je kontrolisao rad: Državnog arhiva, Zavoda za zaštitu spomenika, Zavoda za unapređivanje školstva, Centralne biblioteke, Državnog muzeja, Muzeja narodnooslobodilačke borbe, Etnografskog muzeja, Pomorskog muzeja, Njegoševog muzeja, Umjetničke galerije, Instituta za proučavanje istorije crnogorskog naroda, Centra za kulturno-prosvjetni film, Kulturno-umjetničku poslovnicu, Višu pedagošku školu i srednje škole. Savjet je imao pravo da poništi ili ukine akte ustanova ako su u suprotnosti sa zakonom i drugim propisima, dok je sekretar Savjeta mogao da obustavi izvršenje akata ovih ustanova donijetih van upravnog postupka, ako su u suprotnosti sa zakonom. Savjet su činili predsjednik i članovi.¹⁰ Broj članova je utvrđivalo Izvršno vijeće, a mandat članova je trajao dvije godine i niko nije mogao biti član Savjeta duže od dva uzastopna mandata.¹¹

Savjet je definisan kao kolegijalni organ. Formiran je i Sekretarijat sa zadatkom da izvršava zaključke Savjeta i da se stara o upravnim, administrativnim i nadzornim nadležnostima Savjeta. Radom Sekretarijata je rukovodio sekretar koga je, kao i predsjednika, imenovalo i razrješavalo Izvršno vijeće. Sekretar je po položaju bio član Savjeta.

U odnosu na Uredbu iz 1954. godine novina je bila povećanja broja odjeljenja i odsjeka. Formirani su: Odjeljenje za opšteobrazovne škole, Odjeljenje za stručne škole, Odjeljenje za inspekciju škola, Odjeljenje za nauku i kulturu, Odjeljenje za narodno prosvjećivanje, Pravni odsjek,

---

¹⁰ U Savjetu za prosvjetu i kulturu 1956. godine su bili: Vuko Radović (predsjednik) Petranović Joko, Brailo Mišo, Vušković Miloš, Milošević Jovan, Ičević Veljko, Lekić Radovan, Perišić Vaso, Novaković Jakša, Ratko Đurović, Junus Međedović, Leko Obradović, Milivoje Perović, Slobodan Bujišić, Niko Martinović, Vojin Vuković, Čedo Vuković, Andrija Lainović, Luka Tomanović, Veselin Đuranović, Milan Cerović, Blažo Savićević, Radoslav Rotković, Radonja Vešović. Kartoteka koju treba da vodi Odjeljenje za kulturu i umjetnost, DACG, OROC, SPK, fascikla 114, 217; 17/1956.

¹¹ Članovi Savjeta 1957. godine bili su: Vuko Radović (predsjednik), Vuko Dragašević, Vojin Vuković, Andrija Lainović, Milan Cerović, Mišo Brailo, Radovan Lekić, Jovan Milošević, Ratko Đurović, Vasilije Filipović, Jakša Novaković, Vaso Pejanović, Đuro Mrvaljević, Veljko Ičević, Veselin Đuranović, Dobroslav Čulafić, Blažo Savićević i don Niko Luković. Zapisnik sa sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu NRCG, Titograd, 8. VI 1957, DACG, OROC, SPK, fascikla 32, 138; 12- 17/1957.

Personalni odsjek, Odsjek za dokumentaciju i Opšti odsjek. Odjeljenje za nauku i kulturu je pratilo i proučavalo pitanja u vezi sa naučnim ustanovama, vodilo evidenciju o naučnim ustanovama (njihovoj organizaciji, radu, poslovanju, stanju), pratilo i proučavalo kulturno-prosvjetne probleme (pozorište, film, kinofikaciju, radio službu, izdavačku djelatnost, biblioteke) i koordiniralo rad sa Odjeljenjem za stručne škole po pitanju umjetničkih škola. Personalni odsjek je vodio kadrovsku politiku, naročito pitanje rasporeda kadrova, i između ostalog, obavljao je poslove Komisije za davanje mišljenja o saglasnosti o unapređivanju umjetnika i pomoćnog umjetničkog osoblja.

Kako bi se efikasnije rješavala pitanja kulture u Crnoj Gori 1. januara 1958. godine iz Savjeta za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore se izdvojilo odjeljenje iz kojeg je formiran Savjet za kulturu NR Crne Gore.¹² Savjet za kulturu je funkcionisao do 1962. godine. Njegov predsjednik je bio slikar Vuko Radović, a sekretar publicista Miladin Perović.¹³ Zadatak Savjeta za

¹² NR Crna Gora, Savjet za kulturu, Sekretarijat – Sekretarijatu za opštu upravu Izvršnog vijeća NR Crne Gore, Titograd, 11. IV 1960, DACG, OROC, Savjet za kulturu NR Crne Gore (u daljem dijelu SK), fascikla 4, 402; 2/1960.

¹³ Krajem 1959. godine Izvršno vijeće je imenovalo članove Savjeta za kulturu: Vuko Radović (predsjednik, član Izvršnog vijeća Skupštine NRCG), Miladin Perović (sekretar), Vojo Brinić (predsjednik Savjeta za kulturu NOO Kotor), Milo Đukić (glavni i odgovorni urednik „Pobjede“), dr Mirčeta Đurović (naučni saradnik Istorijskog instituta), Đordije Grujičić (predsjednik Savjeta za kulturu NOO Nikšić), Veljko Ičević (predsjednik Savjeta za kulturu NOO Titograd), Vukadin Jovanović (sekretar Ideološke komisije Centralnog komiteta Saveza komunista Crne Gore), Milutin Mijanović (sekretar Izdavačkog preduzeć „Narodna knjiga“ – Cetinje), Branko Nilević (direktor Radio Titograda), Niko Pavić (direktor Narodnog pozorišta u Titogradu), Marko Rolović (službenik Centralne narodne biblioteke u Cetinju), Marko Ulićević (stručni saradnik Zavoda za poljoprivredna istraživanja NR Crne Gore), Zdravko Velimirović (filmski režiser „Lovćen-filma“), Bosa Vuković (urednik lista „Naša žena“), Miloš Jeknić (Udruženje dramskih umjetnika NR Crne Gore), Cvjetko Lainović (Udruženje likovnih umjetnika NR Crne Gore), Sreten Asanović (Udruženje književnika), Milivoje Perović (Kulturno-prosvjetni savez NR Crne Gore), Jovan Vukmanović (Muzejsko-konzervatorsko društvo) i Rudolf Zakrajšek (Udruženje muzičara). U aprilu 1961. godine članovi Savjeta za kulturu su bili: Vuko Radović, Miladin Perović, Niko Pavić, Miloš Jeknić, dr Jovan Vukmanović, Marko Rolović, Vukadin Jovanović, Veljko Ičević, dr Mirčeta Đurović, Branko Nilević, Milo Kralj, Milo Đukić, Đordije Grujičić, Marko Ulićević, Rudolf Zakrajšek, Milutin Mijanović, Zdravko Velimirović, Bosa Vuković, Cvjetko Lainović, Milivoje Perović i Vojo Brinić. Savjet je u istom sastavu funkcionisao i 1962. godine. Izvršno vijeće Skupštine NR Crne Gore, Rešenje

kulturu je bio da uvede samoupravljanje u ovu oblast i da, kroz formiranje stručnih komisija, u sistem odlučivanja uključi što više ljudi koji se bave naučnim, umjetničkim i kulturnim radom. Savjet za kulturu je imao Grupu za kulturu i naučne ustanove i Grupu za umjetnost. Krajem 1959. i početkom 1960. godine, književnik Čedo Vuković je bio šef obje grupe.¹⁴ Savjet je do sredine 1960. godine formirao samo jednu stalnu Komisiju (za nauku), dok su druge Komisije bile privremenog karaktera.¹⁵ Stalna umjetnička Komisija je formirana krajem 1960. godine.¹⁶

U maju 1958. godine pri Savjetu za kulturu je formiran Fond za unapređivanje izdavačke djelatnosti.¹⁷ Fond je finansirao izadavanje djela od interesa za prosvjetni, naučni i kulturni život Crne Gore.¹⁸ Savjet za kulturu je 1959. godine usvojio Pravilnik o Fondu, prema kojem se finansirao na osnovu doprinosa izdavačkih preduzeća, dotacija, poklona i kamata na osnovu bankarskih sredstva.¹⁹ Fondom je nakon usvajanja Pravilnika o imenovanju predsjednika i članova Savjeta za kulturu NR Crne Gore, Titograd, 29. XII 1959, DACG, OROC, SK, fascikla 1, 52; 2/1960; Zapisnik sa XIII sjednice Savjeta za kulturu NR Crne Gore, Titograd, 22. IV 1961, DACG, OROC, SK, fascikla 6, 5; 4/1961; i Zapisnik sa XVIII sjednice Savjeta za kulturu NR Crne Gore, Titograd, 26. I 1962, DACG, OROC, SK, fascikla 10, 2; 3/1962.

¹⁴ Savjet za kulturu NR Crne Gore, Titograd, 24. XII 1959, DACG, OROC, SK, fascikla 4, 422; 1/1960.

¹⁵ Savjet je formirao privremenu Komisiju za davanje naučnih zvanja u kulturnim ustanovama koju su činili: Vujović Dimo (predsjednik), Asanović Dušan, Bešić Zarija, Vučinić Vuko, dr Mirčeta Đurović, dr Nikola Zlatarov, Lekić Radovan, Perović Miladin, Sekulić Radule, Ulićević Marko i Popović Vlado. Zapisnik sa IV proširene sjednice Savjeta za kulturu NRCG, Titograd, 11. VI 1960, DACG, OROC, SK, fascikla 1, 15; 10/1960.

¹⁶ U njoj su bili: Niko Pavić, Veljko Ičević, Miloš Jeknić, Blagoje Mujović, Mileta Tapušević i Eleonora Mijušković. Zapisnik sa II sjednice Stalne umjetničke komisije za davanje saglasnosti o postavljenju-unapređenju umjetničkog osoblja, Titograd, 2. VII 1960, DACG, OROC, SK, fasikla 4, 496; 5/1960.

¹⁷ Fondom je upravljala Komisija u sastavu: Božo Backović (predsjednik), Veselin Đuranović, Niko S. Martinović, Miladin Perović, Čedo Vuković, Sreten Asanović i Božo Bulatović. Zapisnik sa prve sjednice Komisije za rukovanje Fondom za unapređenje izdavačke djelatnosti, Titograd, 31. V 1958, DACG, OROC, SK, fascikla 1, 8; 1/1958.

¹⁸ Zaključci sa sjednice Komisije za rukovanje Fondom za unapređivanje izdavačke djelatnosti, Titograd, 27. XII 1958, DACG, OROC, SK, fascikla 1, 9; 1/1958.

¹⁹ Pravila Fonda za unapređenje izdavačke djelatnosti, DACG, OROC, SK, fascikla 1, 3; 1/1959.

rukovodio Upravni odbor.²⁰ U oktobru 1961. godine promijenjen je Upravni odbor.²¹ Savjet za kulturu je 1961. godine formirao i Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti.²²

U cilju afirmacije kulturnog i naučnog stvaralaštva Savjet za kulturu NR Crne Gore je 1959. godine ustanovio Trinaestojulsku nagradu. Nagrada se dodjeljivala za sve vrste umjetničkih i naučnih ostvarenja. Cilj nagrade je bio da se povodom nacionalnog praznika, Dana ustanka crnogorskog naroda, oda moralno i materijalno priznanje zaslužnim umjetnicima i naučnicima. U prvom redu nagrađivani su književnici, umjetnici i naučnici koji rade i žive u Crnoj Gori, kao i oni koji rade i žive van Crne Gore pod uslovom da njihovo djelo ima poseban značaj za Crnu Goru. Žiri za dodjelu nagrade imenovao je Savjet za kulturu NR Crne Gore. Formirani su žiri za nauku i žiri za umjetnost.²³ Pored članova žirija, pravo predlaganja za nagrađivanje imale su sve kulturne, umjetničke i naučne ustanove, udruženja, društvene i političke organizacije, grupe građana i pojedinci.

²⁰ Početkom 1960. godine u Upravnom odboru ovog Fonda bili su: Veselin Đuranović, Niko S. Martinović, Đuro Jovanović, Veljko Martinović, Čedo Vuković i Sreten Asanović. Zapisnik sa sjednice Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje izdavačke djelatnosti, Titograd, 12. III 1960, DACG, OROC, SK, fascikla 4, 509; 4/1960.

²¹ Za predsjednika i članove Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje izdavačke djelatnosti u oktobru 1961. godine izabrani su: Milo Đukić (novinar, predsjednik Odbora), Čedo Vuković (književnik), Radoje Pajović (istoričar), Dimo Marković (iz Zavoda za unapređivanje školstva NRCG), Milorad Stojović (profesor iz Titograda), Ljubomir Kapisoda (kustos Etnografskog muzeja u Cetinju) i Dragoljub Šaranović (direktor Ureda za informacije Izvršnog vijeća NRCG). Zapisnik sa XVI sjednice Savjeta za kulturu NR Crne Gore, Titograd, DACG, OROC, SK, fascikla 6, 16; 2-4/1961.

²² Za predsjednika i članove Upravnog odbora ovog Fonda izabrani su: Dušan Ičević (sekretar CK NO, predsjednik Odbora), Mišo Vukić (predsjednik Kulturno-prosvjetnog saveza Crne Gore), Stanka Lainović (slikarka), Dana Dragašević, Cvjetko Ivanović (muzički urednik Radio Titograda), Nikola Vavić (pozorišni reditelj), Sreten Perović (književnik), Veljko Đurić (direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture), Đorđije Grujičić (sudija Okružnog suda u Nikšiću), Niko Pavić (predsjednik Savjeta za kulturu NOO Titograd) i Kosta Čakić (novinar). Rešenje o imenovanju članova Upravnog odbora Republičkog fonda za naučni rad, DACG, OROC, SK, fascikla 6, 48; 2-3/1961.

²³ Zapisnik sa IV sjednice Savjeta za kulturu NR Crne Gore, Titograd, 11. VI 1959, DACG, OROC, SK, fascikla 3, 390; 1 i 6/1959.

Savjet za kulturu je 1962. godine ponovo spojen sa Savjetom za prosvjetu u zajednički Savjet za prosvjetu i kulturu. Novi Savjet za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore obavljao je nadzor nad kulturnom, naučnom i prosvjetnom djelatnošću.²⁴ Imao je identične obaveze kao prethodni savjeti. Definisan je kao organ društvenog upravljanja u oblasti prosvjete, kulture i nauke. Predsjednik Savjeta za prosvjetu i kulturu bio je političar Budislav Šoškić, a sekretar Vladimir N. Popović.²⁵ Pri Savjetu su formirane Komisije.

U skladu sa promjenama koje je donio novi Ustav, umjesto Savjeta za prosvjetu i kulturu SR Crne Gore 11. aprila 1963. godine formiran je Republički sekretarijat za prosvjetu, nauku i kulturu. Sekretar Republičkog sekretarijata za prosvjetu, nauku i kulturu od 1963. godine bio je Vladimir N. Popović.²⁶ U decembru 1965. godine za sekretara je postavljen Petar Rakočević, a tu dužnost je od početka 1970. godine opet obavljao Vladimir N. Popović.

U okviru sekretarijata su, između ostalih, formirani: Grupa za obrazovanje i fizičku kulturu, Grupa za kulturu i Grupa za nauku. Svaka Grupa je imala rukovodioca, koji je bio zadužen za sprovođenje usvojene politike u svom resoru. Saradnici u Grupama su proučavali pitanja i predmete iz djelokruga organizacione jedinice, pripremali analize, referate i rješenja o tim pitanjima. Sekretarijat je imao kolegijum kao stručno savjetodovano tijelo. Kolegijum su činili: sekretar, pomoćnici sekretara i rukovodioci organizacionih jedinica. Na kolegijumu se raspravljalo o svim važnim pitanjima iz nadležnosti sekretarijata, a zaključci usvojeni na kolegijumu

²⁴ Uredba o organizaciji i radu Savjeta za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore, DACG, OROC, Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku SR Crne Gore (u daljem dijelu RSPK), fascikla 5, 563; 2-6/1963.

²⁵ Članovi Savjeta 1963. godine: dr Jovan Vukmanović, Marko Rolović, Milo Kralj, Dimitrije Marković, Slobodan Bujišić, Cvjetko Ivanović, Marko Banović, Hamdija Fetahović, Drago Đuričanin, Čedo Vuković, Aleksandar Prijjić, Mirčeta Pešić, Milovan Pajković, Dušan Ičević, dr Dimo Vujović, Nikola Lipovac, Dragutin Martinović, Veljko Đurić, Zarija Kalezić, Nikola Vasiljević, Olga Perović, Odo Resulbegović, Nenad Bućin i Novak Lutovac. Zapisnik sa VIII redovne sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu, Titograd, 12. IV 1963, DACG, OROC, RSPK, fascikla 6, 777; 2/1963.

²⁶ Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku, Titograd, 10. VIII 1963, DACG, OROC, RSPK, fascikla 4, 494; 1/1963.

predstavljali su uputstva za rad sekretarijata. U skladu sa samoupravnom orijentacijom sekretarijat je izrađivao nacрте zakona, odluka, uredbi, pravilnika, uputstava i normativnih rješenja o svim ustanovama u oblasti prosvjete, kulture i nauke.

Grupa za kulturu i umjetnost je pratila cjelokupnu aktivnost u ovim oblastima na teritoriji Crne Gore i, u zajednici sa dugim subjektima iz ovih oblasti, formirala je i sprovodila kulturnu politiku.²⁷ Koordinirala je rad svih institucija kulture i umjetnosti u Crnoj Gori i uspostavljala saradnju sa sličnim institucijama u drugim republikama. Organizovala je rad i vodila izradu godišnjih planova razvitka kulture i umjetnosti, proučavala kadrovska, organizaciona i finansijska pitanja i probleme društvenog upravljanja. Pripremala je analize, referate i informacije s ciljem da unaprijedi kulturnu i umjetničku djelatnost. Grupa za nauku je, u skladu sa smjernicama, koje je određivao Savjet za naučni rad, proučavala i analizirala naučnoistraživačku djelatnost u Crnoj Gori, koordinirala rad naučnih institucija, uspostavljala saradnju sa drugim naučnim institucijama u Jugoslaviji i inostranstvu. Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku je 1964. godine formirao Odbore koji su se bavili stručnim pitanjima i u njima su angažovani stručni kadrovi.²⁸

²⁷ Pravilnik o organizaciji i radu Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i nauku, DACG, OROC, RSPK, fascikla 22, 3; 2-13/1965.

²⁸ U Odbor za biološke nauke su imenovani: Tomaš Tomašević, Mihailo Ljumović, Milan Šanović, Darko Mandić, Vladimir Lepetić, Đordije Drecun, Božina Ivanović, Dušan Vučković, Branko Martinović, Obrad Zarubica, Miladin Adžić, Vlajko Kadović, Marko Mićunović, Marko Ulićević, Milorad Popović, Radisav Popović, Milorad Mijušković, Veljko Mededović, Filip Šoć, Dušan Kosović, dr Dragutin Vukotić, dr Branko Poček, dr Branislav Pešić, dr Boga Vavić, Vidosava Martinović, Mihailo Vučković i Vukić Pulević. U Odbor za društvene nauke: Radivoje Šuković, Dimitrije Marković, Radule Sekulić, Danica Roganović, Branko Iličković, Mijat Šuković, Svetozar Durutović, Miloje Petković, Orle Šabović, Branko Kovačević, Božo Kovač, Vasilije Vukadinović, Dimo Vujović, Veljko Đurić, Jovan Čađenović, Ljubomir Kapisoda, Marko Kažić, Olivera Velimirović, dr Mirčeta Đurović, Vojislav Mugoša, Josif Jauković, Draško Noveljić, Nikola Burić, Risto Vukčević i Žarko Dragović. U Odbor za matematičko-tehničke nauke: Vaso Pejanović, Vojo Begović, Jovan Vukčević, Niko Perović, Milija Mojašević, Žarko Ljumović, Miodrag Novičević, Janko Štrukelj, Zarija Bešić, Vladislav Vlahović, Petar Vuksanović, Vojo Vuković, Todor Vitorović, Milorad Velašević, Nikola Vujanović,

U cilju poboljšanja kulturnih i umjetničkih prilika u Crnoj Gori Izvršno vijeće Skupštine SR Crne Gore je u decembru 1963. godine u Titogradu formiralo Republički centar za kulturno-umjetničku djelatnost.²⁹ Centar je dobio zadatak da organizuje kulturno-umjetničke priredbe domaćih i stranih umjetnika i umjetničkih grupa, da organizuje odlazak domaćih umjetnika u inostranstvo, unapređuje masovnu kulturu, vodi brigu o kinofikaciji i distribuirati kulturno-prosvjetne filmove (naročito u oblastima gdje nije bilo bioskopa), popularizuje knjigu, daje tehničke, instruktivne i organizatorske usluge za sve grane kulturno-umjetničke djelatnosti, organizuje tribine i javne nastupe društveno-političkih, kulturnih i javnih radnika i propagira javnosti stavove o svim zbivanjima u zemlji i inostranstvu. U ostvarivanju ovih ciljeva Centar je bio obavezan da saraduje sa svim kulturno-umjetničkim i kulturno-prosvjetnim institucijama u Crnoj Gori i bio je pod nadzorom Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i nauku. Centar je imao direktora i savjet.³⁰ Direktor Centra 1964. godine bio je Milovan Pajković.³¹

Ljubo Kosović, Dragutin Radović, Gojko Vukčević, Dušan Dragović, Ilija Šćepanović, Blažo Radović, Rajko Vujković, Božidar Pavićević, Đoko Minjević, Milinko Šaranović, Vuko Vukošić, Jovo Vujošević i Petar Vujičić. Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku, DACG, OROC, RSPK, fascikla 14, 274; 1-32/1964.

²⁹ Uredba o osnivanju Republičkog centra za kulturno-umjetničku djelatnost, Titograd, 10. XII 1963, DACG, OROC, RSPK, fascikla 5, 625; 3-6/1963.

³⁰ U savjet Republičkog centra za kulturno-umjetničku djelatnost imenovani su: Svetozar Durutović (urednik časopisa „Praksa“), Mirčeta Pešić (sekretar Kulturno-prosvjetnog saveza Crne Gore), Mileva Gagović (politički radnik u Glavno odboru SSRN Crne Gore), Ilija Nikolić (reditelj u Narodnom pozorištu Titograd), Rade Miličković (major – upravnik Doma JNA), Dragutin Vujanović (urednik Radio Titograda), Vladimir Vukadinović (urednik Radio Titograda). Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku – Izvršnom vijeću Skupštine SR Crne Gore, Titograd, 6. I 1964, DACG, OROC, RSPK, fascikla 18, 715; 1/1964. U savjetu Republičkog centra za kulturno-umjetničku djelatnost 1965. godine bili su: Niko Pavić, Mišo Brailo, Milovan Pajković, Andrija Laković, Branko Marković, Branko Kovačević, Branka Milošević, Dušan Radunović, Milutin Jovović, Jovan Čadenović i Đuro Četković. Zapisnik sa I sjednice Savjeta, 1. II 1965, DACG, OROC, RSPK, fascikla 26, 422; 1/1965.

³¹ Republički centar za kulturno-umjetničku djelatnost – Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, nauku i kulturu, DACG, OROC, RSPK, fascikla 17, 477; 1/1964.

Izvršno vijeće SR Crne Gore je u decembru 1963. godine formiralo Republički savjet za naučni rad s ciljem da podstakne razvoj nauke.³² Predsjednik savjeta je bio Budislav Šoškić.³³ Zadatak Republičkog savjeta za naučni rad je bio da prati rad organa, ustanova i organizacija koje su se bavile naučnim istraživanjima, da pretresa pitanja od opšteg interesa za naučni rad, vodi brigu o korišćenju i razvoju naučnog kadra i naučnog podmlatka, pruža pomoć naučnim i stručnim udruženjima, daje mišljenje i predloge o pitanjima iz oblasti nauke i potvrđuje izbor naučnika i saradnika u svim naučnim ustanovama u Crnoj Gori. Predsjednika i 12 članova ovog savjeta je imenovalo Izvršno vijeće SR Crne Gore. U okviru savjeta su formirani odbori za posebne naučne oblasti.³⁴

Republički savjet za naučni rad je 1964. godine preimenovan u Republički savjet za koordinaciju naučnih djelatnosti.³⁵ Savjet je proučavao i pratio stanje u oblasti naučnih djelatnosti i davao predloge i mišljenja

---

³² Uredba o osnivanju Republičkog savjeta za naučni rad, Titograd, 10. XII 1963, DACG, OROC, RSPK, fascikla 5, 650; 8/1963.

³³ Republički savjet za naučni rad bili su: Vladimir Popović, dr Dimitrije Vujović, ing. Milorad Stanojević, ing. Milinko Šaranović, ing. Petar Vuksanović, dr Marko Ulićević, Draško Noveljić, Vladimir Lepetić, dr Mijat Šuković, ing. Branko Bulatović, Radivoje Šuković, dr Mirčeta Đurović, Vojislav Mugoša, dr Veljko Međedović, ing. Dušan Dragović i Svetozar Durutović. Zapisnik sa IV sjednice Republičkog savjeta za naučni rad, 19. X 1964, DACG, OROC, RSPK, fascikla 22, 55; 2/1965.

³⁴ Odbor za matematičko-tehničke nauke: inž. Milinko Šaranović (predsjednik), inž. Dušan Dragović, inž. Petar Vuksanović, Momčilo Kosmajac, Vlado Vlahović, Zarija Bešić, Niko Perović, inž. Gojko Vukčević, inž. Vuko Vujošević, inž. Ilija Šćepanović i inž. Milija Mojašević. Odbor za društvene nauke: Risto Vukčević (predsjednik), Draško Novelić, dr Dimitrije Vujović, dr Mijat Šuković, dr Josif Jauković, dr Mirčeta Đurović, Svetozar Durutović, Radule Sekulić, Nikola Burić, Miloje Perović i Radivoje Šuković. Odbor za biološke nauke: dr Marko Ulićević (predsjednik), inž. Milorad Mijušković, dr Dragutin Vukotić, dr Vladimir Lepetić, Vidosava Martinović, dr Tomaš Tomašević, dr Branislav Pešić, inž. Mihailo Ljumović i inž. Branko Martinović.

³⁵ U ovom savjetu su bili: Budislav Šoškić (predsjednik), dr Mirčeta Đurović, dr Branislav Pešić, Risto Vukčević, dr Mijat Šuković, Dimitrije Marković, dr Marko Ulićević, inž. Petar Vuksanović, inž. Milinko Šaranović, dr Josif Jauković, Žarko Dragović, dr Dimitrije Vujović i ing. Stevo Popović. Zapisnik sa VIII sjednice savjeta, Titograd, 21. IX 1965, DACG, OROC, RSPK, fascikla 25, 277; 2/1965.

nadležnim organima o pitanjima od interesa za tu oblast.³⁶ Inicirao je ostvarivanje naučnih veza sa inostranstvom, održavanje simpozijuma i drugih skupova. Savjet je imao predsjednika, zamjenika predsjednika i određeni broj članova. Predsjednika, zamjenika i polovinu članova je imenovala Skupština SR Crne Gore, a ostale članove savjeta delegirale su naučne i druge organizacije koje je odredila Skupština. Mandat članova savjeta je trajao 4 godine. Savjet je mogao da obrazuje povremena i stalna tijela. U skladu sa ciljevima i zadacima utvrđenim društvenim planovima SR Crne Gore savjet je usvajao okvirni program ostvarivanja naučnih djelatnosti i utvrđivao naučnoistraživačke programe u čijem je finansiranju učestvovala SR Crna Gora sa sredstvima iz Republičkog fonda za finansiranje naučnih djelatnosti.³⁷

Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku je ove oblasti finansirao iz budžeta, a taj novac je ulagan preko Fonda za izdavačku djelatnost, Fonda za unapređivanje kulturno-umjetničke djelatnosti, Fonda za naučni rad i Fonda za unapređivanje kinematografije.³⁸ Njihovo spajanje

³⁶ Nacrt Zakona o Republičkom savjetu za koordinaciju naučnih djelatnosti i o Republičkom fondu za finansiranje naučnih djelatnosti, Član 2, DACG, OROC, RSPK, fascikla 25, 286; 19/1965.

³⁷ Pregled finansiranja iz Republičkog fonda za finansiranje naučnih djelatnosti u 1966. godini, DACG, OROC, RSPK, fascikla 35, 153; 42/1967.

³⁸ U Fond za izdavačku djelatnost 1963. godine su imenovani: Čedo Vuković (predsjednik Upravnog odbora ovog Fonda), Milorad Stojović (službenik „Grafičkog zavoda“ u Titogradu), Veljko Martinović (predstavnik Izdavačkog preduzeća „Obod“), Radoje Pajović (asistent u Istorijskom institutu SRCG), Svetozar Durutović (politički radnik u Glavnom odboru SSRN Crne Gore), Vasilije Jovović (bibliotekar CNB u Cetinju) i Radoje Šuković (predavač na VPŠ na Cetinju). Republički sekretarijat za prosvjetu i kulturu – Izvršnom vijeću SRCG, Titograd, 23. IX 1963, DACG, OROC, RSPK, fascikla 7, 890; 1-3/1963.

U Upravni odbor Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti početkom 1963. godine bili su: Dušan Ičević (predstavnik Savjeta za prosvjetu i kulturu NRCG), Mišo Vukić (iz Kulturno-prosvjetnog saveza CG), Dana Dragašević, Cvjetko Lainović (Udruženje muzičara), Nikola Vavić (Udruženje pozorišnih radnika), Sreten Perović (Udruženje književnika), Veljko Đurić (Zavod za zaštitu spomenika kulture), Đorđe Grujičić (Narodni univerzitet – Nikšić) i Niko Pavić (upravnik Narodnog pozorišta – Titograd). Savjet za prosvjetu i kulturu – Izvršnom odboru Glavnog odbora SSRN Crne Gore, Titograd, 20. III 1963, DACG, OROC, RSPK, fascikla 4, 537; 1/1963.

je izvršeno 1965. godine i tako je stvoren Republički fond za unapređivanje kulturnih i umjetničkih djelatnosti.³⁹ Prva sjednica Upravnog odbora ovog Fonda je održana 10. VI 1965. godine.⁴⁰ Republički sekretarijat je 1965. godine formirao i Republički fond za školstvo kako bi se podstakao razvoj svih nivoa obrazovanja.⁴¹

U Upravnom odboru Fonda za naučni rad bili su: dr Mijat Šuković (predsjednik), ing. Stevo Popović, Draško Noveljić, dr Dušan Kosović, ing. Milorad Velašević, Momir Dragašević, ing. Ljubo Pavićević, Svetozar Durutović, Radoje Pajović, dr Vladimir Lepetić i Mirko Petranović. Zapisnik sa IV sjednice Upravnog odbora, Titograd, 22. II 1965, DACG, OROC, RSPK, fascikla 22, 56; 2/1965.

U Upravni odbor Fonda za unapređivanje kinematografije imenovani su: za predsjednika Milovan Pajković (politički radnik u GO SSRN Crne Gore), Čedo Vulević (pripadnik upravnika preduzeća u likvidaciji „Lovćen-film“, prethodno direktor Izdavačkog preduzeća „Obod“), Bogoslav Radulović (službenik Kulturno-prosvjetnog saveza SRCG), Nikola Raičević (direktor Preduzeća za prikazivanje filmova u Titogradu), Stevo Kostić (prosvjetni savjetnik u Zavodu za unapređivanje školstva SRCG), Žarko Perović (zamjenik direktora Gimnazije u Nikšiću), Dimitrije Krivokapić (politički radnik iz Cetinja), Miloš Jeknić (prvak drame Pozorišta u Titogradu) i Milo Strugar (sekretar Ideološke komisije Republičkog vijeća Saveza sindikata Crne Gore). Rješenje o imenovanju Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje kinematografije, Titograd, 20. I 1964, DACG, OROC, RSPK, fascikla 13, 222; 5/1964.

³⁹ Orijentacioni program Fonda za unapređivanje kulturnih i umjetničkih djelatnosti za 1965. godinu, DACG, OROC, RSPK, fascikla 20, 893; 6/1964.

⁴⁰ U Upravnom odboru su bili: Dimitrije Krivokapić (predsjednik Upravnog odbora), Đuro Laković, Drago Popović, Čedo Vuković, Dušan Popović, Nikola Vujošević, Cvjetko Ivanović, Miroslav Luketić, Mirčeta Pešić, Radun Mičković i Milovan Pajković. Zapisnik sa sjednice, DACG, OROC, RSPK, fascikla 23, 105; 2/1965.

⁴¹ U Upravni odbor ovog Fonda imenovani su: Vukadin Jovanović (član Centralnog komiteta Saveza komunista Crne Gore), Matija Novosel (politički radnik u Centralnom komitetu Saveza komunista Crne Gore), Boško Gluščević (dekan Ekonomskog fakulteta u Titogradu), Branko Radojičić (direktor Gimnazije u Nikšiću), Vasko Raičević (rukovodilac Centra za marksističko obrazovanje pri Centralnom komitetu Saveza komunista Crne Gore), Novica Vukoslavčević (službenik Zavoda za planiranje SR Crne Gore), Risto Vukčević (savjetnik u Izvršnom vijeću Skupštine SR Crne Gore), Mišo Brajović i Mileta Tapušević (sekretar Odbora za kulturno-prosvjetna pitanja Skupštine SR Crne Gore). Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku – Izvršnom vijeću Skupštine SR Crne Gore, Titograd, 13. IV 1965, DACG, OROC, RSPK, fascikla 23, 169; 1/1965.

Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku je 1968. godine preimenovan u Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku. Od 1974. godine sekretar Republičkog sekretarijata za obrazovanje, kulturu i nauku bio je antropolog dr Božina Ivanović. Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku je 1984. godine preimenovan u Republički komitet za obrazovanje kulturu i nauku, i umjesto sekretara na čelu komiteta nalazio se predsjednik. Predsjednik komiteta je bio pedagog dr Ratko Đukanović.⁴² Za predsjednika Republičkog komiteta za obrazovanje, kulturu i nauku 1986. godine izabran je politikolog Miodrag Lekić.⁴³ Republički komitet za obrazovanje, kulturu i nauku je 1989. godine preimenovan u Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu, na čijem čelu je ostao Miodrag Lekić. Ovo su bile samo promjene u imenu, dok je Republički sekretarijat od 1963. do kraja 1990. godine imao jedinstvenu strukturu, način rada i polje djelovanja.

U ovom periodu, pored Ministarstva prosvjete, Savjeta za prosvjetu i kulturu, i Republičkih sekretarijata i komiteta, u upravljanju ovim oblastima učestvovali su: Kulturno-prosvjetni savez (zajednica) Crne Gore, Zajednica za kulturu, Zajednica za nauku i Samoupravne interesne zajednice za kulturu, nauku i obrazovanje.

Kulturno-prosvjetni savez NR Crne Gore je osnovan 5. septembra 1948. godine na Cetinju. Cilj mu je bio da objedini idejno rukovođenje i kontrolu nad čitavim razvitkom kulturno-umjetničkog života i da na kulturnom polju vodi ideološku borbu za novu socijalističku kulturu.⁴⁴

⁴² Članovi ovog komiteta 1984. godine bili su: dr Milo Marković, Stanislav-Rako Vujošević, dr Risto Kilibarda, Dimitrije Krivokapić, Miloš Starovlah, Petar Rakočević, Novica Vukoslavčević, dr Ksenija Miranović, Dragutin Durković i Ratko Radunović, a radnici Službe komiteta: Radoje Jovović, Husein Bašić, Milorad Golubović, Vojislav Miljanić, Dušan Đurišić, Dragiša Rašović i Radovan Jovanović. Zapisnik sa 2. sjednice Republičkog komiteta za obrazovanje, kulturu i nauku, 21. XI 1984, DACG, OROC, Republički komitet za obrazovanje, kulturu i nauku (u daljem dijelu RKO), fascikla 6, 210; 68/1985.

⁴³ Republički komitet za obrazovanje, kulturu i nauku – Saveznom izvršnom vijeću, Titograd, 11. IX 1986, DACG, OROC, RKO, fascikla 7, (1; 11/1986) i (43; 27/1986).

⁴⁴ Perović Miladin, Uloga i zadaci kulturno-prosvjetnih saveza, „Stvaranje“, 1948, broj 9-10, str. 474.

Savez je bio tribina za utvrđivanje osnovnih pravaca kulturnog razvoja Crne Gore.⁴⁵ Kulturno-prosvjetni savez Crne Gore je u aprilu 1951. godine objavio prvi broj časopisa „Narodna kultura“.⁴⁶ Nakon uvođenje samoupravnog socijalizma savez se reformisao u Kulturno-prosvjetnu zajednicu čiji je cilj bio da promoviše amaterizam.⁴⁷ Kulturno-prosvjetna zajednica je promovisala razvoj socijalističke kulture.⁴⁸ Sredinom 60-ih zajednica je nadzirala rad 19 stručnih udruženja.⁴⁹ Kulturno-prosvjetna zajednica je 1978. godine okupljala 42 udruženja kulturnih radnika i umjetnika, amaterskih organizacija, kulturnih manifestacija i smotri.⁵⁰ Cilj Zajednice je bio da, sa marksističkih polazišta, ocjenjuje kulturne programe i repertoare profesionalnih i amaterskih organizacija, i da za bori za socijalistički sadržaj kulture. Kulturno-prosvjetna zajednica je ustanovila nagradu „Miladin Perović“ koja se od 1979. godine dodjeljivala za značajne rezultate u stvaralačkom radu na njegovanju crnogorske nacionalne kulture i kulture pripadnika naroda i narodnosti koji žive u Crnoj Gori.⁵¹

Samoupravne institucije za rukovođenje kulturom, naukom i prosvjetom počele su da se formiraju 1970. godine. Novi Zakon o finansiranju i o zajednicama kulture usvojen u julu 1970. godine. Ukinuti su Republički

---

⁴⁵ Zoran Lakić, Kulturno-prosvjetna djelatnost u Crnoj Gori u narodno-oslobodilačkom ratu i revoluciji (1941-1945) i glavni pravci njenog razvoja do 1958. godine, „Istorijski zapisi“, Titograd, 1989, 1-2, str. 59.

⁴⁶ „Pobjeda“, 11. IV 1951, str. 4.

⁴⁷ Jubilej-godine rada i rezultata, „Pobjeda“, 20. IX 1978, str. 13.

⁴⁸ Radovan Lekić, Kulturno-prosvjetni savez u narodnom prosvjećivanju, „Pobjeda“, 25. XII 1955, str. 8.

⁴⁹ To su bili: Udruženje književnika, Društvo za strane jezike i književnost, Udruženje likovnih umjetnika, Geografsko društvo, Društvo konzervatora, Društvo hemičara i tehnologa, Savez muzičkih društava, Društvo arhivista, Društvo istoričara, Udruženje folklorista, Pedagoško društvo, Muzejsko društvo, Udruženje novinara, Biološko društvo, Društvo matematičara i fizičara, Udruženje dramskih umjetnika, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost, Društvo filatelista i Društvo bibliotekara. Kulturno-prosvjetni savez Crne Gore – Republičkom sekretarijatu za finansije, 15. VII 1965, DACG, OROC, RSPK, fascikla 26, 428, 1/1965.

⁵⁰ Gojko Dapčević, Od ideje do akcije (povodom 30 godišnjice Kulturno-prosvjetne zajedice Crne Gore), „Ovdje“, broj 114, 1978, str. 3.

⁵¹ Amaterizam u svakoj sredini, „Pobjeda“, 27. XII 1978, str. 13.

fond za unapređivanje kulturnih i umjetničkih djelatnosti i dotacije iz republičkog budžeta u smislu finansiranja pojedinih kulturno-umjetničkih djelatnosti.⁵² Novi sistem je predviđao finansiranje kulture kroz raspodjelu dohotka. Svim sredstvima za osnovnu djelatnost i investicije u kulturi raspolagale su zajednice kulture. Ove zajednice su imale svoje samoupravne organe, koji su vodili politiku u kulturi i odlučivali o raspodjeli sredstava na osnovu društvenih ugovora sa predstavnicima privrednih i političkih zajednica.

Skupština SR Crne Gore je 14. oktobra 1970. godine formirala Inicijativni odbor za osnivanje Republičke zajednice za kulturu.⁵³ U februaru 1971. godine održana je Osnivačka skupština Republičke zajednice kulture.⁵⁴ Zajednica je bila samostalna samoupravna organizacija sa svojstvom pravnog lica sa sjedištem u Titogradu. Cilj Zajednice je bio da kulturu razvija u skladu sa socijalističkim i samoupravnim načelima.⁵⁵

Zajednica je osnovana na samoupravnim osnovama povezivanjem ciljeva i interesa radnih i drugih organizacija iz oblasti kulture, radnika koji

⁵² Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku, Titograd, 3. XI 1970, DACG, OROC, Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku (u daljem dijelu RSO), fascikla 7, 99; 1/1970.

⁵³ Imenovani su: Milorad Bošković (predsjednik Inicijativnog odbora) i članovi: Mišo Brailo (direktor RTV Titograd), Vukale Đerković (poslanik Prosvjetno-kulturnog vijeća Skupštine SR Crne Gore), Bosa Vuković (savjetnik u Prosvjetno-kulturnom vijeću Skupštine SR Crne Gore), Veljko Ičević (društveno-politički radnik iz Titograda), Matija Novosel (predsjednik Kulturno-prosvjetne zajednice Crne Gore), Kemo Šećerkadić (sekretar Međurepubličke zajednice za kulturno-prosvjetnu djelatnost u Pljevljima), Čedo Vulević (direktor „Filmskog studija“ u Titogradu), dr Božina Ivanović (direktor Biološkog zavoda u Titogradu), Nikola Vujošević (slikar iz Titograda), Žarko Perović (sekretar Osnovne zajednice obrazovanja u Nikšiću), Jeka Ćulafić (savjetnik u Republičkom sekretarijatu za obrazovanje, kulturu i nauku), Pavle Gazivoda (radnik u Centralnom komitetu Saveza omladine Crne Gore), Milo Kralj (glavni i odgovorni urednik „Pobjede“) i Ilija Protić (pomoćnik direktora „Industrijaimporta“ u Titogradu). Skupština SR Crne Gore – Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i nauku, Titograd, 14. X 1970, DACG, OROC, RSO, fascikla 11, 307; 1/1970.

⁵⁴ Zajednica kulture, „Ovdje“, broj 21, 1971, str. 4.

⁵⁵ Privremeni statut Republičke zajednice kulture, DACG, OROC, RSO, fascikla

su samostalno obavljali ovu djelatnost, stručnih udruženja radnika u oblasti kulture, zainteresovanih privrednih i drugih radnih organizacija i njihovih zajednica, udruženja građana i društveno-političkih zajednica. Starala se o obezbjeđivanju sredstava za finansiranje kulture, o unapređivanju društveno-ekonomskih odnosa u oblasti kulture, o finansiranju djelatnosti, saradnji sa društveno-političkim organizacijama, radnim i drugim organizacijama i njihovim udruženjima u donošenju planova i programa razvoja kulture. Starala se o obezbjeđivanju sredstava za stručno usavršavanje kadrova u oblasti kulture. Podsticala je i pomagala razvoj kulture albanske narodnosti i saradnju među opštinama, republikama i sa inostranstvom.

Zajednicom je upravljala njena Skupština, koja je imala 68 članova. Članovi su se delegirali na 4 godine i mogli su da imaju najviše dva uzastopna mandata. Predsjednik Skupštine Republičke zajednice kulture 1973. godine bio je književnik Čedo Vuković. Izvršni organi Skupštine su bili Izvršni odbor, predsjednik skupštine Zajednice i sekretar.⁵⁶

Zajednica je imala 8 stalnih komisija: Komisija za zaštitu spomenika kulture i prirode, Komisija za muzeje i arhive, Komisija za pozorišta, Komisija za muzičku umjetnost, Komisija za likovnu umjetnost, Komisija za izdavačku djelatnost i biblioteke, Komisija za kinematografiju i Komisija za sredstva, praćenje i rad sredstava masovnog informisanja (amaterizme i masovne kulture). Svaka Komisija je imala predsjednika i 6 članova koje je imenovala Skupština Zajednice. Zadatak ovih Komisija je bio da prate i proučavaju stanje i potrebe u odgovarajućim djelatnostima i predlažu mjere za njihovo unapređivanje, da razmatraju zahtjeve za dodjeljivanje sredstava Zajednice i daju predloge za raspodjelu tih sredstava, učestvuju u pripremanju programa i godišnjeg plana.

Godišnji i drugoročni programi Zajednice su usvajani u skladu sa Društvenim planom i programom SR Crne Gore o razvoju kulture. Progra-

---

⁵⁶ U Izvršnom odboru Republičke zajednice kulture 1973. godine bili su: Milorad Bošković (predsjednik Izvršnog odbora), Pavle Gazivoda, Drago Đurović, Mirko Simić, Veselin Raspopović, Milan Jovičević, Radovan Mrvošević, Cvjetko Ivanović, dr Miroslav Luketić, Branka Bošković i Nikola Ilić. Zapisnik sa 23. sjednice Izvršnog odbora Republičke zajednice kulture, 21. V 1973, DACG, OROC, RSO, fascikla 24, 149; 2/1973.

mom se utvrđivala osnovna raspodjela sredstava Zajednice za vrijeme za koje se program donosio. U programu Zajednice su bile kulturne djelatnosti za koje je zakonom i statutom određeno da se finansiraju iz sredstava Zajednice. Predlog programa se dostavljao svim kulturnim ustanovama na području Zajednice čiju djelatnost je ona finansirala, opštinskim i međuopštinskim zajednicama kulture, odgovarajućim organima Skupštine SR Crne Gore, skupštinama opština i drugim zainteresovanim organima i organizacijama koje odredi Izvršni odbor. Nakon prispjelih primjedbi i predloga tokom javne diskusije skupština Zajednice je usvajala program.

Republička zajednica kulture se finansirala iz Zakonom definisanih prihoda: republičkog poreza na promet robe na malo, po stopi od 37%, republičkog doprinosa iz ličnog dohotka od poljoprivredne djelatnosti po stopi od 50%, doprinosa na bioskopske ulaznice po stopi od 10%, i svega 3% sredstava je dobijala iz republičkog budžeta.

Na sličan način je uređena i nauka. U aprilu 1972. godine usvojen je novi Zakon o naučnim djelatnostima u SR Crnoj Gori.⁵⁷ Usvajanjem ovog Zakona ukinuti su Republički savjet za koordinaciju naučnih djelatnosti i Republički fond za finansiranje naučnih djelatnosti. Finansiranja nauke je trebalo da se organizuje na bazi samoupravnih sporazuma i dogovora između naučnih institucija, političkih institucija, privrednih organizacija i zainteresovanih korisnika naučnih djelatnosti. Time je trebalo da rukovodi Zajednica za naučni rad.

Izvršno vijeće Skupštine SR Crne Gore je u maju 1972. godine imenovalo Inicijativni odbor za osnivanje Zajednice za naučni rad.⁵⁸ Inicijativni odbor je 28. juna 1972. godine donio Odluku o broju i sastavu Osnivačke skupštine Zajednice za naučni rad.⁵⁹ Osnivačka skupština je imala 51 čla-

⁵⁷ Zakon o naučnim djelatnostima, DACG, OROC, RSO, fascikla 18, 112; 2/1972.

⁵⁸ Članovi Inicijativnog odbora su bili: Vladeta Cvijović (predsjednik Inicijativnog odbora), ing. Svetozar Blečić, ing. Radoslav Bulajić, ing. Batrić Vulićević, dipl. pravnik Dušan Pajić, dr Milorad Mijušković, dr Radoje Pajović, Mirko Petranović, Branko Radojičić, Jovan Stijepčević i dr Mirčeta Đurović. Odluka o formiranju inicijativnog odbora, Titograd, 23. V 1972, DACG, OROC, RSO, fascikla 18, 103; 1/1972.

⁵⁹ Odluka o broju i sastavu osnivačke skupštine republičke Zajednice za naučni rad, DACG, OROC, RSO, fascikla 18, 107; 7/1972.

na.⁶⁰ Privremeni statut Zajednice za naučni rad Crne Gore je donešen 1972. godine. Prema njemu Zajednica je osnovana zbog ostvarivanja društvene uloge nauke i naučnih djelatnosti, razvijanja nauke i naučne misli, povezivanja naučnih organizacija sa potrebama privrednih i društvenih djelatnosti i zbog koordiniranja naučnih djelatnosti, naučnih organizacija u SR Crnoj Gori.⁶¹ Zajednica je počela s radom u februaru 1973. godine, a njeno sjedište je bilo u Titogradu

Zajednica je dobila zadatak da podstiče razvoj društveno-ekonomskih i samoupravnih odnosa u oblasti naučnog rada. Njeni zadaci i programi su bili praćenje razvoja i usmjeravanje naučnih istraživanja, organizovanje i razvijanje naučnog rada, jačanje materijalne osnove naučnih djelatnosti, utvrđivanje programa naučnih djelatnosti koje je neposredno finansirala, djelimično ili u cjelini, odlučivanje o finansiranju naučnoistraživačkih projekata i drugih djelatnosti. Sarađivala je sa političkim institucijama, naučnim i drugim organizacijama i udruženjima u donošenju programa razvoja naučnih djelatnosti, i starala se da se programi naučnih djelatnosti usklađuju sa društvenim planovima razvoja i programima razvoja u oblasti privrede i društvenih djelatnosti. Utvrđivala je potrebe za naučnim kadrovima, pomagala naučnim u izradi programa obrazovanja i usavršavanja naučnih kadrova, i doprinosila obezbjeđivanju sredstava za realizaciju tih programa. Podsticala je i pomagala saradnju naučnih organizacija u zemlji i inostranstvu. Prije usvajanja višegodišnjeg programa Zajednice, ovaj program je razmatrala Skupština SR Crne Gore. Takođe, prije usvajanja ovih programa Zajednica je preko javnog oglašavanja pozivala sve zainteresovane da podnesu svoje predloge i sugestije.

Zajednicom je upravljala njena Skupština. Skupština Zajednice je iz reda svojih članova birala predsjednika Skupštine i njegovog zamjenika. Izvršni organ Skupštine je bio Izvršni odbor, koji je imao 11 članova. Izvršni odbor je iz svojih redova birao predsjednika.

---

⁶⁰ Spisak članova Osnivačke skupštine Zajednice za naučni rad Crne Gore, *Isto*, 107; 34-36/1972.

⁶¹ Privremeni statut Zajednice za naučni rad Crne Gore, DACG, OROC, RSO, fascikla 18.

Sredstva Zajednice su bila: sredstva koja Republika izdvaja za finansiranje naučnih djelatnosti, krediti koje je dobijala od banaka i drugih nosilaca sredstava, sredstava koje su privredne i druge organizacije udruženog rada, njihove asocijacije, interesne zajednice i drugi zainteresovani subjekti ulagali u Zajednicu za određene programe, kamate na oročena sredstva Zajednice kod banaka i na sredstva data na kredit, zavještanja i pokloni koje Zajednica prima, i sredstva iz drugih izvora predviđenih posebnim propisima.

Zajednica za kulturu i Zajednica za naučni rad nijesu dugo funkcionisale, jer je nakon usvajanja Ustava 1974. godine usvojena i nova samoupravna koncepcija u administrativnoj kontroli i rukovođenju kulturom, naukom i obrazovanjem. Glavni oblici samoupravnog rukovođenja su bili Samoupravni sporazumi i Društveni dogovori, a glavne institucije Samoupravne interesne zajednice (SIZ-ovi). Samoupravno sporazumijevanje i društveno dogovaranje su bili oblici deetatizacije. Predviđeno je da se država povuče, da napušta naredbodavnu ulogu, i da se sve djelatnosti prepuste dogovoru između zainteresovanih strana. Prema ovim odredbama, republičke institucije su bile samo tehnička podrška SIZ-ovima. Dogovori su trebali da se rješavaju u SIZ-ovima i 1974. godine je donešen Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama (SIZ).

Republička samoupravna zajednica kulture, kao zajednica od posebnog značaja u oblasti kulture za SR Crnu Goru, konstituisana je 26. XII 1974. godine.⁶² Formirana je Skupština RSIZ za kulturu sa 65 delegata. Skupštinu su činili Vijeće korisnika usluga kulture (35 delegata) i Vijeće davalaca usluga (30 delegata). U Vijeće korisnika usluga delegati su birani zavisno od broja stanovnika u opštinama, tako da je svaka društveno-politička zajednica imala najmanje jednog člana u ovom Vijeću. U Vijeće davalaca usluga predstavnike su imenovala sve institucije iz oblasti kulture od posebnog značaja za Republiku, Kulturno-prosvjetna zajednica Crne Gore (4 delegata), i jedan broj umjetničkih udruženja stvaralaca: Udruženje književnika, Udruženje likovnih umjetnika i Udruženje muzičkih umjetnika.

---

⁶² DACG, OROC, RSO, fascikla 39, 60; 10/1975. i Konstituisana Republička samoupravna interesna zajednica kulture, „Pobjeda“, 29. XII 1974, str. 10.

Statut i Poslovnik o radu Skupštine RSIZ-a kulture je usvojen 13. marta 1975. godine. Za prvog predsjednika Skupštine RSIZ kulture izabran je muzičar Cvjetko Ivanović.⁶³ Formiran je i Izvršni odbor RSIZ kulture.⁶⁴ Formirano je 11 stalnih komisija čiji je zadatak bio da se bave posebnim oblastima kulture. Prvi saziv Skupštine RSIZ je trajao do juna 1978. godine, kada je formirana Skupština drugog saziva. Za predsjednik Skupštine drugog saziva je izabran književnik Zuvdija Hodžić.⁶⁵ Formirane su i opštinske SIZ kulture, s tim što su opštine: Nikšić, Kotor, Tivat, Herceg Novi, Ulcinj, Ivangrad, Bijelo Polje, Žabljak, Plužine i Šavnik formirale zajedničke SIZ za kulturu i nauku.⁶⁶

Odnosi u RSIZ kulture su konstituisani na samoupravnim osnovama, i na bazi dogovaranja i odlučivanja o svim bitnim pitanjima iz kulture. Korisnici i davaoci usluga sporazumno su odlučivali o vrstama, obimu i kvalitetu usluga i kriterijuma za obezbjeđivanje sredstava za vršenje tih usluga. Uveden je i novi način finansiranja. Umjesto direktnog finansiranja iz budžeta određeno je da se 5% doprinosa iz ličnog dohotka radnih ljudi koji ličnim radom samostalno obavljaju privrednu ili neprivrednu djelatnost i 0,2% doprinosa iz ličnog dohotka iz redovnog radnog odnosa usmjeravaju u RSIZ kulture.⁶⁷ Ipak, tokom 1975. i dijelom 1976. godine zadržano je budžetsko-administrativno finansiranje, jer prelazak na samoupravno finansiranje nije poboljšalo finansiranje kulture, pa je 1976.

---

⁶³ RSIZ kulture – Republičkom sekretarijatu za obrazovanje, kulturu i nauku, 9. I 1975, DACG, OROC, Republička samoupravna zajednica kulture, (u daljem dijelu RSIZK), fascikla 1, 1; 4/1975.

⁶⁴ Predsjednik Izvršnog odbora bio je Milovan Pajković. Članovi Izvršnog odbora su bili: Petrašin Damjanović, dr Miloš Milošević, Nada Kosović, Dragomir Mijatović, Milan Jovićević, Branko Zenović, Dragoljub Bojović, Boško Mijović, Ljubomir Perović i Sreten Asanović. Zapisnik sa 17. sjednice Izvršnog odbora RSIZ za kulturu, 6. V 1976, DACG, OROC, RSO, fascikla 56, 417; 2/1976.

⁶⁵ DACG, OROC, RSIZK, fascikla 7, 6; 2/1978.

⁶⁶ Radun Mićković, Aktuelna pitanja razvoja crnogorske kulture i ostvarivanje politike u periodu 1970-1984. godina, „Ovdje“, broj 190, mart 1985, str. 4.

⁶⁷ Rajko Cerović, Između mogućnosti i potreba, „Ovdje“, broj 122, 1979, str. 7.

godine ostvareno svega 70% planiranih sredstava.⁶⁸ Zbog toga je republika, odnosno država morala da nadoknađuje razliku.

Novi Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama kulture donešen je 1982. godine.⁶⁹ Najveće novine u odnosu na prethodno stanje su bile što je RSIZ kulture formiran udruživanjem opštinskih SIZ-ova kulture, što su Skupštinu Republičke SIZ u oba Vijeća činili delegati SIZ-ova kulture opština i što je potencirano stvaranje granskih SIZ-ova. RSIZ kulture je od 1982. godine bila asocijacija opštinskih SIZ-ova kulture, na osnovu međusobne solidarnosti, saradnje i uzajamnosti.⁷⁰ Zadaci RSIZ-a su bili isti kao i u prethodnom periodu. U skladu sa novim zakonom u junu 1982. godine izabran je treći saziv Skupštine SIZ-a. Za predsjednika Skupštine izabran je dr Miomir Maksimović.⁷¹ Za predsjednika Skupštine RSIZ kulture četvrtog saziva 1986. godine izabran je istoričar umjetnosti Lazar Seferović.⁷²

Novi Zakon o naučnim djelatnostima usvojen je 1974. godine.⁷³ Republička samoupravna interesna zajednica za naučne djelatnosti u SR Crnoj Gori konstituisana je 26. decembra 1974. godine.⁷⁴ Sjedište SIZ-a za naučne djelatnosti je bilo u zgradi CANU. Zajednica je, pored Skupštine, imala sljedeće organe: Vijeće nosilaca naučnih djelatnosti, Vijeće korisnika rezultata naučnih djelatnosti, Izvršni odbor i dvije komisije Skupštine: 1. za samoupravnu kontrolu i 2. za naučna zvanja. Skupština je imala 65 delegata, od čega 30 u Vijeću nosilaca naučnih djelatnosti i 35 u Vijeću korisnika naučnih djelatnosti. SIZ za naučne djelatnosti je preko konkursa finansirao planove i programe naučnih organizacija. Finansiranje se u prvoj godini

---

⁶⁸ Ocjene-stavovi i predlozi u vezi sa organizacijom i funkcionisanjem SIZ-a u oblasti kulture, Titograd, 23. IX 1976, DACG, OROC, RSO, fascikla 57, 505; 3/1976.

⁶⁹ „Službeni list SR Crne Gore“, br. 18/82.

⁷⁰ Statut RSIZ kulture, DACG, OROC, RSIZK, fascikla 16, 12; 3/1982.

⁷¹ Zapisnik sa I konstitutivne sjednice Skupštine RSIZ kulture III saziva, 17. VI 1982, DACG, OROC, RSIZK, fascikla 16, 7; 6/1982.

⁷² Zapisnik sa I sjednice Skupštine RSIZ kulture IV saziva, 1. VII 1986, DACG, OROC, RSIZK, fascikla 24, 22; 6/1986.

⁷³ „Službeni list SR CG“, broj 31/74.

⁷⁴ Isto.

rada najvećim dijelom obavljalo iz sredstava koje je Zajednica dobijala iz Republičkog budžeta i manjim dijelom iz drugih prihoda.⁷⁵ Na sličan način je uređeno i samoupravno upravljanje u osnovnom i srednjem obrazovanju. Formirani su SIZ za osnovno obrazovanje i SIZ za usmjereno obrazovanje.

U 1990. godini je donešena doluka da se ukinu SIZ-ovi u oblasti obrazovanja i kulture, i da se transformišu u državne fondove, što je definisano u novom zakonu.⁷⁶ Time je ukinuto samoupravljanje u ovim oblastima i kultura, nauka i obrazovanje su vraćeni u državni sistem upravljanja i budžetski sistem finansiranja.⁷⁷ Poseban Republički fond za kulturu je osnovan 1990. godine.⁷⁸ Sjedišta Fonda je bilo u Titogradu. Fondom je upravljao Savjet od 16 članova od kojih je 8 birala Skupština SR Crne Gore, a ostalih 8 ustanove i organizacije iz oblasti kulture.

Od 1945. do 1990. godine socijalistička vlast u Crnoj Gori je posebnu pažnju posvetila prosvjeti, kulturi i nauci i zbog toga je od prve do posljednje socijalističke Vlade odnosno Izvršnog vijeća Crne Gore, bar jedan od resora republičke vlasti bio posvećen ovim djelatnostima. Od 1945. do 1951. godine to je bilo Ministarstvo prosvjete, potom do 1958. godine Savjet za prosvjetu i kulturu. Od 1958. do 1962. godine postojao je poseban Savjet za kulturu, a od 1962. opet jedinstveni Savjet za prosvjetu i kulturu. Republički

⁷⁵ DACG, OROC, RSO, fascikla 44, 509; 4/1975.

⁷⁶ U Predlogu za donošenje Zakona o osnivanju fondova i finansiranju obrazovanje i kulture navedeno je: „Očigledno je da sadašnji sistem finansiranja obrazovanja, kulture i fizičke kulture u okviru i preko samoupravnih interesnih zajednica nije dao očekivane rezultate. Sadašnji način finansiranja ovih djelatnosti predstavlja jedan skup sistem finansiranja koji uz to nije bio efikasan i racionalan. Takav sistem finansiranja nije imao nikakvog uporišta u praksi i nauci. Njegovo osnovno načelo – slobodna razmjena rada – nije ni djelimično potvrđena u praksi. Zbog svega je već duže vremena uočeno da postojeći sistem finansiranja ima takve nedostatke koji jasno ukazuju da on nije mogao da se trajno primjenjuje.“ Predlog za donošenje Zakona o osnivanju fondova i finansiranju obrazovanja, kulture i fizičke kulture, DACG, OROC, Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu SRCG (u daljem dijelu RSFK), fascikla 3, 26; 3/1990.

⁷⁷ Nacrt Zakona o osnivanju fondova i finansiranju obrazovanja, kulture i fizičke kulture, DACG, OROC, RSFK, fascikla 3, 26; 4/1990.

⁷⁸ Odluka o osnivanju Republičkog fonda za kulturu, DACG, OROC, RSFK, fascikla 3, 31; 3/1990.

sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku je formiran 1963. godine, a 1968. je preimenovan u Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku. On je 1984. godine preimenovan u Republički komitet za obrazovanje kulturu i nauku, a 1989. godine u Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu, i pod tim imenom je funkcionisao do kraja socijalističkog perioda. Postojali su: Kulturno-prosvjetni savez (zajednica), republički fondovi, centri i savjeti za finansiranje i koordinaciju ovih djelatnosti. Novim Zakonom iz 1970. godine u ove oblasti su počele da se uvode samoupravne institucije (zajednice), čiji je zadatak bio da izvrše deetatizaciju u ovim oblastima, i da upravljanje i finansiranje prosvjete, kulture i nauke prepuste dogovoru između zainteresovanih strana. Republičke institucije su trebalo da služe samo kao tehnička podrška ovim samoupravnim institucijama. Zajednica za kulturu je formirana 1971. godine, a Zajednica za naučni rad 1972. godine. One su funkcionisale do 1974. godine, kada su formirane Samoupravne interesne zajednice za kulturu, nauku, osnovno i srednje obrazovanje. Njihov cilj je bio da upravljanje i finansiranje ovih djelatnosti bude zasnovano na ideologiji socijalističkog samoupravljanja i na bazi dogovora između zainteresovanih prosvjetnih, kulturnih, naučnih, privednih i političkih institucija. Funkcionisale su do 1990. godine, kada je finansiranje i upravljanje ovim djelatnostima vraćeno u nadležnost republičkih organa vlasti.

Institutions of Montenegro for the management of education, culture and science (1945-1990)

Summary

From 1945 to 1990, the socialist government of Montenegro has paid special attention to education, culture and science, and therefore the first to the last socialist government and the Executive Council of Montenegro, at least one of the central government departments dedicated to these activities. From 1945 to 1951 it was the Ministry of education, then to 1958, the Council for science and culture. From 1958 to 1962 there was a special Council of culture, and in 1962 again unified the Council for science and culture. The Republic Secretariat for education, culture and science was established in 1963, and in 1968 was renamed the Republic Secretariat for education, culture and science. It was renamed in 1984 Republican Committee for education,

---

culture and science, and in 1989 the Republic Secretariat for education, culture and physical culture, and by that name was functioning by the end of the socialist period. There were Cultural and Education Association (Union), government funds, and advice centers for funding and coordination of these activities. The new Act of 1970 in this area are beginning to introduce self-government institutions (community), whose task was to make de-etatisation in these areas, and the education, culture and science indulge agreement between the parties. Republican institutions are supposed to serve only as technical support for the self-government institutions. Community of culture was established in 1971, the Community of science research in 1972. They functioned until 1974, when they formed the Self-government interest community of culture, science, elementary and secondary education. Their goal was to manage the funding of these activities is based on the ideology of socialist self-management, and on the basis of an agreement between the interested educational, cultural, scientific, economic and political institutions. Functioned until 1990, when the funding and management of these activities returned to the jurisdiction of the republican government.

UDK 792(497.16) „1910”

Luka I. MILUNOVIĆ

**POGLED NA PITANJA O PRVOJ GODINI RADA
DRŽAVNOGA POZORIŠTA U CRNOJ GORI**

Dokumenta

Sažetak: *Sadržaj dokumenta koji integralno prezentiramo ukazuje na čitav niz organizacionih pitanja o radu uopšte, te naročito pripremi predstava tokom prve redovne pozorišne sezone u državnome teatru Kraljevine Crne Gore.*

Ključne riječi: *Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište, priprema predstava, Crna Gora, institucije kulture.*

**A LOOK AT THE ISSUES ON THE FIRST YEAR OF
THE STATE THEATRE IN MONTENEGRO**

Documents

Abstract: *The content of the document integrally presented suggests a number of organizational questions about work in general, and in particular the preparation of the plays during the first regular theatre season in the state-theatre of the Kingdom of Montenegro.*

Keywords: *Montenegrin National Royal Theatre, preparation for putting the plays on stage, Montenegro- institutions of culture.*

Početak rada i postignuti rezultati državne pozorišne profesionalne institucije u Crnoj Gori do Prvoga svjetskoga rata uvijek će, držimo, iznova buditi pažnju. Konačno i zbog toga što se radi o prvoj državnoj ustanovi iz oblasti kulture u Crnoj Gori, sa punim značenem te riječi. Ovakvu konstataciju već smo komentarisali u „Arhivskim zapisima“, uz integralno pružanje na

uvid čitaocima dokumenata o radu teatra u Crnoj Gori, koja su se odnosila na pitanja koncepcijske prirode, pa nema razloga da to ponovo činimo.¹ Interesovanja o radu teatra mogla bi se usmjeriti u dva osnovna pravca: (1) razmatranje prihvaćene i mogućih (nuđenih) koncepcija razvoja pozorišne umjetnosti u Crnoj Gori, i (2) rad teatra i način rješavanja konkretnih pitanja te postignuti kvalitet osvarenih rezultata. Do sada publikovanim dokumentima, uz ona mnogo ranije objavljena, pokušali smo da zaokružimo kroki podumijente za razmatranje pitanja prvoga od pomenutih pravaca interesovanja. Kada je međutim u pitanju konkretni, da kažemo svakodnevni život državnoga pozorišta, u procesu formiranja i tokom u prve sezone, onda je svakako od značaja upoznati stavove jedne od ličnosti koja se nalazila na najodgovornijim pozicijama u crnogorskom teatru za taj period.

U posmatranome periodu odigrali su se za samo pozorište, kao instituciju, veoma važni događaji: donešena je odluka Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova Knjaževine Crne Gore o formiranju državne ustanove – pozorišta sa profesionalnim ansamblom; svečano je otvoreno Knjaževsko, odnosno Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište; počelo je kontinuirano prikazivanje predstava; ostvareno je gostovanje (turneja) u Crnoj Gori, počela je i kako-tako privedena kraju prva redovna pozorišna sezona 1910/11. godine.

Za to vrijeme profesor Dušan Vuksan je vršio jednu od najodgovornijih (u okviru tročlanoga tijela koje je vodilo pozorište bio je zadužen za finansije - blagajnik) i kasnije samostalno najodgovorniju funkciju (v.d. upravnika) u toj instituciji. Ovđe govorimo o periodu praktično od dolaska D. Vuksana na Cetinje (kraj januara, 1910) odnosno od februara, 1910. do juna 1911. godine. Drugačije rečeno, od formiranja državne institucije do podnošenja ostavke Dušana Vuksana na mjesto vršioca dužnosti upravnika Kraljevskoga crnogorskoga narodnoga pozorišta. Imajući na umu njegovo angažovanje u radu državnoga teatra, smatramo da će biti od interesa ako integralno prezentiramo njegovu izjavu (odgovore na pitanja) koje dao komisiji formiranoj od strane Ministarstva finansija da detaljno preispita poslovanje državnoga pozorišta do kraja prve sezone.

¹ Luka i. Milunović, *Koncepcije o radu prvoga državnoga pozorišta u Kraljevini Crnoj Gori*, Arhivski zapisi, XIX/ 2012, br. 1, str. 58-59.

Poznato je da je Dušan Vuksan pripadao onom krugu ličnosti koje su došle u Crnu Goru i ostavile vidljivoga traga na crnogorskom kulturnome i naučnome miljeu (u literaturi pominjani kao *stranci i izvanjci*). Mi se ovom prilikom nećemo baviti Vuksanovom biografijom. Međutim, radi pravilnijega razumijevanja ponuđenoga dokumenta, držimo korisnim navesti samo osnovne biografske podatke o Vuksanu za period do njegova dolaska na Cetinje. „Dušan Vuksan je rođen 3. jula 1881. godine u ličkom selu Medak. Studirao je na Zagrebačkom sveučilištu slavistiku i klasičnu filologiju. Nakon završetka studija postavljen je 1907. godine za srednjoškolskog profesora Gimnazije u Bjelovaru. Početkom 1910. došao je u Crnu Goru. Tada ga je crnogorsko Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova postavilo za kontraktualnog nastavnika Cetinjske gimnazije. U periodu od 27. januara do 30. septembra 1913. izvodio je nastavu srpskog i latinskog jezika.“²

Gotovo odmah po dolasku na Cetinje, Vuksan je uključen u aktivnosti oko formiranja državnoga pozorišta. Ministar prosvjete i crkvenih poslova Pero Vučković je 5. februara 1910. godine donio odluku da za članove Književnoga odbora državnoga pozorišta u osnivanju imenuje: Mila Kovačevića, Dušana Đukića i Dušana Vuksana, a za privremenoga upravnika Jovana Hajdukovića, te za reditelja Maša Petrovića. Imenovani sastav Književnog odbora zaslužuje kratak komentar. Nije lako odmah objasniti što je preporučiko Dušana Vuksana koji je upravo krajem januara došao iz Bjelovara na Cetinje i po konkursu postavljen za nastavnika u Gimnaziji da bude postavljen u Književni odbor državnoga pozorišta u osnivanju.³ Sa puno osnova može se pretpostaviti da je Vuksana na Cetinju promovisao njegov kolega iz bjelovarske Gimnazije Dušan S. Đukić.

Odlukom ministra Vučkovića od 5. februara 1910. godine, praktično je formirana nova ustanova – državno profesionalno pozorište. O procesima formiranja državnoga pozorišta smo već pisali⁴ pa ćemo ovđe, uz oslonac na iznijeto, samo nabrojiti osnovne momente kako bi se lakše mogao razmatrati

² Dr Dušan J. Martinovič, *Portreti III*, Cetinje, 1990, str. 108.

³ Dušan Vuksan je 15. januara potvrdio dolazak Ministarstvu prosvjete. Sa mjesta profesora bjelovarske gimnazije na Cetinje je 1909. godine došao i Dušan Đukić.

⁴ Luka I Milunović, *1. Formiranje i svečano otvaranje i prva sezona : Knjaževsko crnogorsko narodno pozorište* u: „Stoljeće crnogorskog narodnog teatra : Repertoari“, Tom I, Cetinje, 2010, str. 7- 76.

dokumenat koji integralno pružamo na uvid čitaocu. Proces formiranja državnoga pozorišta protekao je, da tako kažemo, u sukobu dvije suštinski različite koncepcije. Jednu od tih koncepcija zastupao je Jovan Hajduković zajedno sa glumcima diletantima, koji su i ranije, ali naročito tokom protekle 1909. godine na Cetinju uspješno prikazivali pozorišne predstave i na jesen u okviru Radničkoga društva formirali poluprofesionalno Narodno pozorište (angažovani profesionalni glumci Mašo i Kaća Petrović). Ova koncepcija je išla za tim da se novoj ustanovi, saglasno državnom statusu, pri osnivanju obezbijede uslovi za rad, „Zetski dom“ stavi na raspolaganje, te da formiranje umjetničkoga ansambla započne profesionalnim angažovanjem amatera koji su se naročito afirmisali uspješno igrajući uloge tokom 1909. godine. Po drugoj koncepciji, koju je zastupao Književni odbor pozorišta, umjetnički ansambl je trebalo isključivo osloniti na angažovane profesionalne glumce iz inostranstva, a pitanja uslova za rad ustanove rješavati tokom budućega rada. Kako će se kasnije u toku funkcionisanja pozorišne ustanove pokazati, glavni protagonista ovakvoga gledanja na razvoj pozorišta u Crnoj Gori bio je profesor Dušan Đukić, naravno snažno podržavan od svoga kolege D. Vuksana.

Prema dokumentima da se zaključiti da je Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova u početku prihvatilo prvu koncepciju (Jovan Hajduković), a ubrzo zatim, samo desetak dana kasnije, prednost dalo drugoj (D. Đukić, D. Vuksan). Kažemo prema dokumentima, odnosno raspoloživoj arhivskoj građi, jer treba znati da su ovim procesima značajnu, ako ne i presudnu ulogu morali imati Ministarski savjet (Vlada) i naravno sam Gospodar, knjaz Nikola I. Stav državnih organa je i uslovio slijed događaja. Jovan Hajduković, ličnost koja je još od druge polovine 1909. godine vodila konkretne aktivnosti koje su trebale da dovedu do formiranja državnoga teatra ponudio je ostavku mjesec dana po imenovanju na mjesto upravnika državnoga pozorišta. Ministarstvo je odlučili da funkciju v.d. upravnika vrši Milo Kovačević, predsjednik Književnoga odbora. Sa ovakvim kadrovskim rješenjima državno pozorište je svečano otvoreno i ušlo u prvu redovnu sezonu. Međutim, zbog stalnih problema u radu i međusobnih sukoba, u februaru 1911. godine ostavke su podnijeli, prvo M. Kovačević, a odmah zatim i D. Đukić, pa v.d. upravnik postaje Dušan Vuksan. Pritisnut čitavim nizom neriješenih problema, pola godine kasnije i Dušan Vuksan podnosi ostavku na mjesto upravnika KCNP. Novi upravnik, profesor Kosta Kostić

je primio dužnost već 9. juna kada se Vuksan oprostio sa pozorišnim osobljem, „koje je prema njemu gajilo najljepše simpatije, žaleći za njegovim odstupanjem, jer se do posljednjeg trenutka zalagao za dobro napredak pozorišta i njegovog boljitka“ - javiće „Cetinjski vjesnik“. Kosta Kostić je funkciju upravnika državnoga pozorišta vršio tek nekoliko dana. Poslije Kostića, do kraja prve pozorišne sezone, odnosno zatvaranja pozorišta po odluci Ministarskoga savjeta, v.d. upravnik će biti profesor Pero Bogdanović. Već sama činjenica da se za nešto više od godinu dana od osnivanja, odnosno svečanog otvaranja, na čelu državnoga profesionalnoga pozorišta promijenilo pet ličnosti, dovoljno indikativno govori o adekvatnosti prihvaćenoga pristupa razvoju, stanju i stepenu problema u radu ove, prve profesioanlne državne instucije u oblasti umjetnosti i kulture. Kada je Dušan Vuksan u pitanju, treba primijetiti da je sa nepunih trideset godina, kao gimazijski profesor, samo godinu dana po dolasku na Cetinje, kao inokosni organ stao na čelo nacionalnoga teatra u Kraljevini Crnoj Gori.

Početkom jula 1911. godine, ministar finansija i građevina Filip (Fran) Jergović, će kao odgovor na zahtjeve KCNP-a za povećanje državne subvencije obavjestiti upravu državnoga teatra da je odredio dva svoja činovnika sa zadatkom da „...učine pregled svega dosadašnjeg primanja izdavanja u Narodnom pozorištu i da o tome podnesu podroban izvještaj“. Uprava je obavezana da izaslanicima bude stalno pri ruci, te da im stavi na uvid sve knjige i dokumenta „...od ustanove Narodnog pozorišta do danas...“. Kao svjedočanstvo o radu ove, da tako kažemo, *ad hoc* formirane komisije Ministarstva finansija, koju su činili Tomo Popović i Jovan Popović, ostala su dva rukom pisana zapisnika i *Izvještaj*. Ovi dokumenti su prepisani u 10 po primjeraka i dostavljeni ministru finansija. Broj prepisanih primjeraka ukazuje na pripremu materijala za razmatranje na šednici Mistarskog savjeta.

Dva zapisnika, priložena uz izvještaj Komisije, su zapravo obavljeni službeni razgovori (odgovori na pitanja izaslanika) sa Perom Bogdanovićem (obavljen 2. i 5. jula) i Dušanom Vuksanom. Razgovor članova Komisije sa D. Vuksanom obavljen je 4. i 5. jula 1911. godine. Pero Bogdanović, kao tek postavljeni upravnik je odgovarao na pitanja opštega karaktera. Mnogo više razloga za razgovor je bilo sa Dušanom Vuksanom, koji je kontinuirano bio zadužen za finansijsko poslovanje od otvaranja pozorišta 16. V 1910. god. i to u okviru tročlane uprave (Književni odbor) kao blagajnik do 8. februara, a

zatim samostalno kao upravnik do 9. juna 1911. godine, odnosno formalne predaje dužnosti profesoru Kosti Kostiću.

Vuksanov komentar pojedinih računa, datih kao odgovor na pitanja komisije, sadrže dragocjene činjenice o svakodnevnom životu (načinu rada pozorišta, pripremanje predstava, i dr.) državne profesionalne pozorišne kuće. Sve ovo naravno dobija na značaju obzirom da nije sačuvana arhiva Kraljevskoga crnogorskoga narodnoga pozorišta.

U ovom radu pružamo cjelovit dokument „Zapisnik od 4. jula 1911. g. sastavljen u kancelariji uprave K. C. Narodnoga Pozorišta“, uvjereni da će podstaći razmatranja: (1) raznih aspekata u pripremi i prikazivanju repertoara profesionalne teatarske kuće, (2) nivoa i karaktera problema koji su poslije svečanoga otvaranja u toj instituciji morali biti rješavani uz redovno prikazivanje predstava i (3) kako su shvatane potrebe i uopšte odnos vlasti onoga doba (finansiranje, kadrovska pitanja i dr.) prema ovoj instituciji kulture i razvoju pozorišne umjetnosti.

* *

*

Čitav dokument, koji pružamo čitaocima integralno na uvid, ima na 24 stranice. Pisan je istom rukom, ćirilčnim pismom, pri čemu je korišćena samo jedna, lijeva ili desna polovina stranice. Na stranici je sa lijeve strane pisano pitanje, a zatim u nastavku, ali sa desne odgovor, tako da je prostor (pola stranice) pored pitanja i odgovora ostajao prazan. Radi lakšega praćenja toka razgovora izaslanika Ministarstva finansija sa Dušanom Vuksanom, svako pitanje smo obilježili arapskim brojem, a odgovor na to pitanje istim brojem i dodatim slovom a (na primjer: ako je pitanje obilježeno brojem 1 tada je 1a odgovor, itd.). Ovakve oznake se nalaze na početku pitanja, odnosno odgovora i stavljene su uglastu [ ] zagrađu.

Na nekoliko stranica, na praznim prostorima pored pitanja ili odgovora nalazi se potpis Dušana Vuksana (najvjerojatnije ovjera tabaka zapisnika). Paralelno sa dužom ivicom stranice Vuksanov potpis se nalazi pored pitanja koje smo obilježili [5], zatim odgovora [12a], pa pitanja [21] i [27], te odgovora [32a]. Na kraju, zapisnik su potpisali Dušan Vuksan, te izaslanici Ministarstva finansija Tomo Popović i Jovan Popović.

Na samom tekstu dokumenta nijesmo činili nikakve intervencije, pa ćemo ovđe radi lakšega praćenja sadržaja čitaocu saopštiti riječi koje su

napisane skraćeno. Pored uobičajenih skraćivanja riječi: dr. = drugi; Br. ili br. = broj; G. ili g. (ispred imena) = Gospodin, ili g-đa = gospođa; g. (iza četvorocifrenoga broja) = godina; febr. = februar; sept. = septembar, o. g. = ove godine; naišli smo i na skraćeno pisanje još niz riječi: K. C. = Kraljevsko crnogorsko; Kr. = Kraljevsko; Nar. = Narodno; Radn. = Radničko; Per. ili per. neđe samo P. ili p. = perper; Njeg. Vel. = Njegovo Veličanstvo; P. br. (p. br.) = pod broj; Poz. = pozorište, pozorišni; pr. = predstava; odn. = odnosni; Nikš. = Nikšićki; primlj. = primljeno; trg. = trgovac; pošt. = pošta, poštanski; Sekr. = Sekretar; Biogr. = Beograd, Beogradski; ovd. = ovdašnji; prepor. = preporučeno; automob. = automobil, automobilski; Ofc. = Oficir, Oficirski; Jes. = Jesenji; Dn. = Dnevnik; prod. = produženje; Min. = Ministarstvo, Ministarski; kanc. = kancelarija, kancelarijski.

„Zapisnik ...“ je jedan od priloga koji su uz „Izveštaj“ izaslanici podnijeli Ministarstvu finansija 6. jula 1911. godine. Dokument se nalazi u Državnom arhivu Crne Gore u okviru fonda Ministarstvo finansija (DACG, MF-1911, fas. 412, br. 7406.).

ZAPISNIK

od 4. jula 1911. g. sastavljen u Kancelariji uprave K. C. Narodnog Pozorišta.

Prizvat bivši upravnik Pozorišta g. D. Vuksan i upitan:

[1] Kao što se vidi po knjigama i odn. računima Kr. Pozorišta, da li ste vi rukovali, činili izdatke i starali se o potrebama Nar. Pozorišta, i ako ste otkad i dokad ste odgovorni rukovodilac istim.

[1a] Kao što znate Pozorište je otvoreno 16. maja 1910. g. i od tada pa do 8. febr. 1911. g. ja sam zajedno sa g. g. M. Kovačevićem i D. Đukićem sačinjavao Upravu Pozorišta u kojoj sam ja lično vodio blagajničke poslove i starao se o svima potrebama pozorišta, a od 8. febr. o. g. ja sam sâm bio u Upravi i starao se o nabavci i isplati svijju potreba Narodnog Pozorišta sve do 8. juna 1911. g., a tada sam predao dužnost g. K. Kostiću.

[2] Pod broj 33 od 17. maja 1910. g. učinjen je izdatak od P. 575. 25 na ime nabavke garderobe od Radničkog društva. Među spisima nijesmo našli računa na ime čega je posebno učinjen taj izdatak, pa nam recite, kako je to nabavljeno, kad nema računa?

[2a] Pri ustanovi pozorišta trebalo je nabaviti novu garderobu, te je g. Ministar Prosvjete odredio g. sekretara Milića, koji je sa mnom i sa dva člana Radničkog Društva izvršio procjenu odnosne garderobe, i mi smo, pošto je postavljena cijena od strane Radn. Društva bila malo veća zajednički utvrdili gornju cijenu, isplatili Radn. Društvu – i kao što ste vidjeli, uzeli samo odn. priznanicu.

[3] Pod broj 37 od 17. maja 1910. učinjen je izdatak od Perp. 614.72, izdat R. Tanoviću za bife, za koji takođe nema računa do samo priznanica, pa nam recite štogod o tome?

[3a] Pošto je upravnik, g. M. Kovačević s Tanovićem prethodno utvrdio šta je imao biti sve na bie-u, to nijesmo tražili račun, do samo priznanicu.

[4] Pod broj 30. od 14. maja 1910. učinjen je izdatak od Perp. 8.- a pod broj 42 od 22. maja izdatak od P. 12.20 – prvi je učinjen Radiću, a drugi Carinarnici na ime nabavke i poštarine vijenca, pa pošto u računima nigdje ne stoji, kakav je vijenac, izvolte nam Vi objasniti.

[4a] To je srebrni lovor – vijenac, koji je uprava na dan otvaranja Pozorišta poklonila Njeg. Vel. Kralju Gospodaru, pa kako je bilo hitnja, morali smo telegrafski urgirati i potrošiti gornju svotu.

[5] Kao što se vidi iz računskih spisa, R. Žižiću izdavato je na ime honorara za muziku nekoliko suma, koje gotovo nikad nijesu jednake, već soji: nekad 20, nakad 30, nekad 24, nekad 22, a nekad 12.50 perpera; pa nam recite, kako su činjeni ovi izdaci?

[5a] Sa muzikom u početku nije bilo nikakvog ugovora, nego je plaćano prema nagodbi s muzikantima, dok nije Ministarstvo Vojno odredilo muzikantima stalnu naknadu za sviranje od 20 perpera od jedne predstave.

[6] Pod broj 100 od 23 juna izdato je Perp. 102. 62 postoji recepis, da je upućeno Maričiću – Varaždin od koje je sume povraćeno je od istog P. 100. – izlazi, da je kasa Pozorišta štetovala Perpera 2. 62, pa nam recite zašto je to?

[6a] Pozorišna uprava bila je rečenog glumca angažovala i poslala mu 100 perp. kao putni trošak, koje je on poslije po otkazu povratio, a Perp 2. 62 plaćeno je za poštarinu.

[7] Pod broj 103. od 25. juna izdato je Vama P. 100. – na ime puta u Nikšić, a nema računa o utrošku istih, a pod broj 192 od 20. jula P. 38.60 – takođe bez računa.

[7a] Ja sam te sume po odobrenju Uprave utrošio sa rediteljom Petrovićem na put u Podgoricu i Nikšić, i dao sam priznanicu na te sume, premda sam i više na taj put utrošio.

[8] Pod br. 147 iz jula izdato je Katinskom na račun plate P. 20. – priznanica je potpisana g. Đukićem, možete li tvrditi, da je ta suma izdata Katinskom i zašto je nije Katinski potpisao?

[8a] Mogu slobodno tvrditi, da je ta suma uručena Katinskom, pošto je g. Đukić i bez ove činio u mom osustvu više isplata.

[9] P. br. 149 iz jula izdata g. Đukiću P. 120. – za turneju, za koje nema računa, međutim, kako se iz dr. računa vidi, njemu su isplaćeni svi troškovi i podvozi od Cetinja do Nikšića i obratno, pa nam recite, na ime čega je ovo izdato?

[9a] G. Đukić je bio sa Pozorišnom trupom 12 dana, te je tražio naplatu dnevnic / po 10 perp. dnevno – pošto je izgubio honorarne časove u Bogosloviji, - te mu je ta suma i isplaćena.

[10] P. br. 158 iz jula isplaćeno je Nikoli Miloševiću u Nikšiću P. 17. 20 za 2 jeleka i 2 dolame, priznanicu je potpisao Lazar Stamatović, pitate se, da li su te stvari u pozorištu i da li je Stamatović bio u Nikšiću?

[10a] Stvari su u Pozorištu a isplatio ih je g. Đukić, koji je rukovao sa računima kad poz. trupa bila u Nikšiću.

[11] P. br. 69 iz jula izdatao je P. 128.28 za banket kod P. Vrbice u Nikšiću pa se pitate, kome je davat taj banket?

[11a] To smo se revanširali glavnijim Nikšićskim građanima na usrdni prijem prilikom gostovanja pozorišnog u Nikšiću.

[12] Kao što se vidi iz odn. računa p. br. 175-185 kao i dr. odnoseći se na isto, pozorišna družina potrošila je na svom turneju više nego što je primila od Nikš. opštine (primlj. 2,200 perp.) pa nam recite, kakva je svrha bila ovog turneja i da li je bilo još kakvih prihoda tom prilikom.

[12a] Turneju je bila svrha ta svrha, da i unutrašnjost budi volju za pozorišnu umjetnost. Što se tiče troškova Opština Nikšićska, koja nam je dala gornji prihod pogodila je sama stanove i izdružavanje družine u Nikšiću, te je ušljed odveć visokih cijena društva imala vrlo malo prihoda od svog putovanja. U ostalom o tome Vam može dati g. Đukić detaljnije objašnjenje jer je on svima tima računima rukovao.

[13] P. broj 202 – unesen je izdatak od P. 5. 92 koje je dala K. Petrovićka kočijašima kao dar, zašto je ta suma priznata na račun Pozorišta.

[13a] Prilikom putovanja g. Petrovićka isplaćena je kočijašima tu sumu da bi bolje gonili, da prije stignu, koja je suma priznata za isplatu.

[14] Pod br. 213 i 216 izdato je Petroviću P. 135.50 na ime putnog troška izvolte objasniti taj izdatak.

[14a] Uprava je otpravila g. Petrovića da traži glumce, te je ta suma izdata za njegove putne troškove i nije mu za to tražen račun.

[15] Kao što se vidi iz br. 248, 266, 283 i dr. izdavali ste po P. 12, 4, 2, na pojedine potrebe bez da postoje priznanice primalaca bez samo Vaš račun – zašto?

[15a] Razne sitne potrebe na hitnji sam nabavljao, te nijesam mogao ni pribaviti priznanice.

[16] Pod broj 326 iz sept. izdato je Diru za putni trošak Rupčićev P. 60. – nema računa – zašto?

[16a] To je bio putni trošak Rupčićev prilikom njegovog dolaska, i obično se za te troškove plaćalo pola plate (njemu bila plata 120 perp.) i taj novac je dat Diru, da ga on uputi Rupčiću preko Banke.

[17] P. br. 39. od 18/5 – i 338 iz sept. isplaćeno je P. Koki ovd. trg. prvi put P. 200.07 a drugi put 220.73 za obje sume postoji samo priznanica, a računa nema – zašto?

[17a] Račun je postojao za prvu sumu, a za druge sume uzimali smo na zasebnoj Knjižici i otplaćivali po mogućnosti pojedine sume.

[18] P. broj 491 izdato je P. 49.37 kao i još na nekoliko mjesta izdate su nekolike sume apotekaru Mariću za lijekove pozorišne družine, izvolte reći po čijem je to odobrenju taj rashod činjen?

[18a] Kako je naše Pozorište nepodesno i izloženo nepogodama osobito zimi, to je Uprava Pozorišta odobrila, da se glumcima plaćaju lijekovi kao i ljekarske vizite.

[19] P. br. 428 iz oktobra poslato je Zagreb. pozorištu P. 2.13, a na nekoliko mjesta ima takvih pošiljaka. U računima nalaze se samo pošt. recepisi, a ne i računi, izvolte se izjasniti zašto?

[19a] Zagrebačko pozorište slalo nam je na posluđu izvjesna pozorišna djela, koja smo mu opet vraćali, i ti izdaci jesu za plaćenu poštarinu prilikom prijema i otpreme djela.

[20] Na jednom mjestu postoji izdatak od P. 9.95 na ime rekvizite, na dr. mjestu nabavljeno je pecivo, takođe na rekvizitu, a na nekoliko mjesta izdavato je po P. 6, 5, 4½, 3, 2, 1 i t. d. za koje nema računa odn. izdavalaca, već samo priznanica glumca Stevanovića izvolte se izjasniti, da li su te sume trošene zaista za potrebe na pozornici i ako su, zašto nijesu pribavljani odn. priznanice primalaca?

[20a] Sume te izdavate su za jela i pića i dr. potrebe prilikom predstava, te kako se to obično u veće nabavljalo prilikom predstava, to su se toško mogli nabavljati računi za takve sitne potrebe, već je to obično reditelj pozorišta nabavljao i on je potpisivao izdatke.

[21] Kao što se vidi pod broj 36, 45, 87 i još nekoliko iz 1911. izdavate su nekome S. Ignjačeviću u Biograd poveće sume novaca – pa kako u računima obično stoji samo kuponi i pošt. recepisi, a ne i računi, izvolte se izjasniti na ime čega su činjeni ti izdaci.

[21a] Izdaci ti činjeni su za razna pozorišna djela, koja smo nabavljali od g. Ignjačevića, sekr. Biogr. Pozorišta, koji je prepisana djela slao nam na upotrebu i ona se sva nalaze u arhivi pozorišta.

[22] Kao što se vidi za prepis djela davato je redovno i to ponajviše glumcu Stevanoviću – po 10 perp., tako da izdatak za sami prepis iznosi za ovu godinu dana više od 1000 Perp. Izjasnite se, na koji se način to vrši, i bi li se mogla ta potreba jeftinije podmirivati?

[22a] Mi smo izvjesna djela pozajmljivali iz Zagreba i Biograda, koja smo morali dati prepisati, što su obično činili glumci, a pošto tih djela obično nije bilo štampanih, to se prepis nije mogao jeftinije učiniti od 10 perp. po djelu – to je minimum.

[23] U računima za 1911. g. pod br. 69, 88, 134, 359, 468 izdato je P. 200. – za lijekove i vizite ljekarske izvolte nam objasniti ove izdatke.

[23a] Kao što sam naveo i za slične izdatke u prošloj godini, uprava je odobrila, da glumci imaju lijekove i ljekarske vizite na račun pozorišta – zbog nepodesnosti pozornice, a takvi se izdavi obično čine i u dr. pozorištima.

[24] P. br. 116 iz febr. i pod Broj 302 iz aprila 1911 g. izdato je P. 231.60 Carinarnici na ime poreza na glumačke plate za 1910 i 1911, pa pošto nijesmo nigdje našli, da im je ta svota odbijena od plata, izvolte reći, zašto je taj izdatak učinjeno na teret državni?

[24a] U febr. 1911. g. Carinarnica je tražila porez na glumačke plate, pa kako je glumcima – s obzirom na njihove male plate – teško bilo platiti taj porez, to sam ja na njihovu molbu dozvolio, da pored redovnih predstava (dvije nedjeljno) drže jedne nedjeljne i teću u svoju korist na račun otplate tog poreza, što su oni i učinili i prihod od te predstave zabilježen je u prihod Pozorišta, te tako taj izdatak od P. 151.60 nije pao na teret državni, a ostatak od P 80 – zadržato je od njihovnih plata.

[25] P. br. 38 izdat je 1 perper na ime razgovora na telefonu g. D. Đukića, sa Šušnjarem u Podgoricu. Otkud je taj izdatak.

[25a] Tom prilikom vođen je razgovor o gostovanju našeg pozorišta u Podgorici, što je svakojako bilo sa znanjem g. Ministra Prosvjete.

[26] P. br. 74 izdata je glumcu Kovačeviću P. 53.30, a p. br. 460 izdato je P. 41.70, prve za prevod „Medvjeda”, a druge M. Pavloviću na ime tantijeme za „Gabi” izvolte nam objasniti ove izdatke i je li potrebe bilo za to?

[26a] Prva suma izdata je Kovačeviću za prevod s ruskog i prepis uloga djela „Medvjed”, te kad se odbije naknada za prepis, ostala je prevodiocu vrlo mala suma na ime honorara; druga pak suma izdata je g. Pavloviću kao 30% na ime honorara, koji se obično za prevod daje.

[27] Pregledajući račune za prošlu i ovu godinu našli smo mnogo izdataka na ime nabavke robe kad ovd. trgovaca: Koke, Spasića i Bibezića, u kojima računima stoji: vunica, širit, štof i dr. ; izvolte nam reći, da li su te potrebe zaista nabavljene za pozor. garderobu ili da nijesu među njima uzimate i potrebe samih glumaca, pošto nigdje na računima nijesmo našli vašu ovjeru, na ime čega su nabavljane

[27a] Sve su te potrebe nabavljane isključivo za pozorišnu garderobu i to većinom za muške, i mogu slobodno tvrditi da od

toga nije niko lično za sebe ništa upotrebljavao, i to sve postoji i danas u garderobi pozorišnoj.

[28] P. broj 303 izdata je Ćirkoviću u Kotor Perp. 12.- za 8 pari čarapa, izvolte reći kome su te čarape trebale?

[28a] Čarape te, crne, trebale su za predstavu „Put oko zemlje” – za uloge crnaca.

[29] P. br. 412 izdata je Miciću P. 47.20, a na dr. mjestu P. 50.- za nabavku pozorišnih djela, izvolte reći, po kakvoj su cijeni ta djela kupljena, pošto na njegovim računima nije bila označena cijena.

[29a] Ta djela kupovana su od Micića po pogodbi s njim i to po mnogo nižoj cijeni, nego što bi inače koštala, da smo ih sa strane nabavljali.

[30] P. broj 175 izdata je Moguševoj P. 20.-, p. br. 187 i 189 pošti P. 3.42, pod broj 193 glumcu Vučićeviću u Niš P. 115.20, p. br. 198 carinarnici P. 79.96, p. br. 201 Hajduškoviću i Miciću P. 80. -, i br. 203 – Stevanoviću P. 5.50, p. br. 212 Tamindžiću P. 240, p. br. 223 – Moguševoj P. 60.-, p. br. 241 Tamindžiću P. 4. – p. br. 243 Vučićeviću – Niš P. 120.- p. broj 261-262 – poslato u Beč P. 35.78. p. br. 265. Kremenskom - Beč P. 42.60.- p. br. 323 – Miciću (za slike) P. 38.- p. br. 350 – Đ. Begu (za 41½ pr.) P. 27. – p. br. 368 – Aleksu Ivanoviću P. 65. -, (istome još na nekoliko mjesta po 20 i 30 perpera), p. br. 421 M. Jovanoviću Biogr. P. 31.67.- p. br. 492 i 521 carinarnici Perp. 104.52 + 45.95, - za koje izdatke postoje samo receptisi ili kuponi, a ne i računi na ime čega su učinjeni, pa nam izvaolte ove stvari objasniti.

[30a] Sve što je davato Moguševoj, to je na ime plate . Br. 187 – rashodovan je za telegram Vučićeviću prilikom pošiljke putnog troška; Br. 189 rashodovan za pošiljku prepor. pisama Petroviću za prod. osustva, i Bijelički da se ne može primiti; Br. 193 i 243 poslata je Vučićeviću svota na račun putnog troška – s obzirom na veliku daljinu, broj 198 – izdata Carinarnici za otkup 2 paketa pozorišnih djela od kojih je račun u carinarnici, a djela su u arhivi;

Br. 201 – putni trošak Miciću i Hajduškoviću i njihovih žena od Kotora do Cetinja (4 automob. karte i 1 kar prtljaga broj 203 – za pranje garderbe što je Stevanović izdao nekoj nepismenoj pralji; Br 212 i 241 – to su sitni rekvizitarski izdaci Tamindžiću – rekviziteru; Br. 261 i 262 i 265 – to su izdaci za električne sijalice nabavljene po 35 para, mjesto da se Krausu plaćaju po 3 perpera – a računi su ostali u Carinarnici; Br 323 – izdato za 7 pozorišnih djela i prepisanih uloga jednog djela; Br. 350 – izdato Đ. Begu za 4 – uloge po 6 perp. i jednu instatister. ulogu – polovica uloge; Br. 368 i dr. Aleksi Ivanoviću izdavato je kao honorar za vježbanje glumaca u pjevanju pri pojedinim predstavama što je sve izdavato po prethodnoj usmenoj pogodbi s Ivanovićem; Broj 421 – izdato za pozorišna djela, a račun je u Carinarnici. Za Brojeve 492 I 521 ne mogu dati objašnjenje jer je to izdato za vrijeme uprave g. Kostića.

[31] Pod broj 301 – primio je L. Stamatović P. 49.80 na ime plate M. Petrovića, izvolte objasniti, zašto je to izdato, kad Petrović nije bio ovdje.

[31a] Petrović je dobio dopust od g. Ministra Prosvjete i on je imao pravo na tu platu, i to je bio posljednji izdatak njegove plate.

[32] Pod broj 419 izdato je Rupčiću P. 80, a p. broj 433 Rajkoviću P. 25.25, za oba izdatka postoje samo recepisi, pa izvolte objasniti za što su izdate te sume, a tako isto i Knjižari Hartman u Zagrebu p. broj 375 – P. 14.25.

[32a] Prvi je izdatak na ime plate Rupčićeve, drugi za nabavu starih ofic. odjela za „Jes. Manevar” koja se nalaze u garderobi; a treći za nabavku partiture „Jes. Manevar”, koja se nalazi u arhivi.

[33] Prilikom pregleda izdavanja plata, vidjeli smo, da se Rupčiću i Diru izdaje plata za izvjesno vrijeme i kad nijesu bili ovdje, pa nam objasnite po čijem je to nalogu činjeno.

[33a] Pošto je Min. Prosvjete uvelo praksu, da g. Petroviću dade dopust s pravom na potpunu platu, to sam ja i Rupčiću dao platu za

vrijeme njegovog jednomjesečnog osustva, a za izdatak Diru meni nije poznato, jer je to isplatio g. Kositić.

[34] P. br. 188 iz 1910. – nema dokumenta za P. 5. – izdatih Anđelkovički na račun plate za avgust. Pregledajući račune za 1910. g. nema dokumenata za izdatke pod brojeve: 29, 225, 226, 228, 231 232, 236, 238, 244, 245, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 267, 271, 272, do 282, 284, 286, 287, 290, 293, 295, 297, 299, 303, 319 i 352 u iznosu od Perp. 7,513.44 – izvolte se izjasniti gdje se ti dokumenti nalaze.

[34a] Kao što se vidi iz ovam. akta od 25/II o.g. broj 64 svi ovi dokumenti otpravljeni su na zahtjev Min. Prosvjete od 24/II br. 612 istom Ministarstvu Prosvjete.

[35] Možete li nam reći, da su svi prihodi, koji su za vrijeme predstava padali na kasi, redovno i tačno uvođeni u dnevnik kase, i da li će se iznos uvedenih suma slagati posebno sa otkidenim (prodanim) kuponima od predstava, pošto smo mi pregledajući te kupone na nekim blokovima opazili, da ima po nešto razlike.

[35a] U početku za nekoliko predstava nije bilo štampanih ulaznica, nego su na posebnom papiru rukom pisane, i poslije predstave prodane su proračunate i ubilježene u Dn. kase; a otkad su uvedeni štampani blokovi ulaznica, moguće da će se naći razlike, koji proističe otuda, što je uprava pozorišta često poklanjala ulaznice samo da se popuni pozorište, a to je bilo naročito za vrijeme gostovanja zagrebačkog pozorišta a ako bi i docnije bilo razlike, to bi bilo takođe od poklanjanja ulaznica izvjesnim osobama koji su činili kakvu ulugu pozorištu – pozajmljivali odjelo, oružje i dr., đacima za pjevanje i t.d.

[36] Imate li još što kazati o ovome?

[36a] Nemam ništa.

[37] Kao što i sami vidite u tečaju ove godine dana utrošene su znatne sume za nabavku garderobe, knjiga, namještaja i dr. kanc. potreba, pa se izvolte izjasniti, da li su te nabavljene stvari zaista bile potrebne i da li se danas nalaze u pozorištu?

[37a] Sve te nabavljene stvari prijeko su potrebne bile za opstanak nar. pozorišta, pošto u istome gotovo ništa prije toga nije bilo, a prilikom predaje dužnosti upravnika pozorita, ja sam ih u potpunosti predao g. Kostiću.

Po pročitaju

Dušan Vuksan.

Zaključeno i potpisano

Cetinje, 5 jula 1911

Izaslanici Ministarstva finansija

T. Popović

Jov. Popović

UDK 364.4-058.862(497.16)„1946/1949”

Марија ЦРНИЋ ПЕЈОВИЋ

Виши архивиста у пензији

ДЈЕЧЈИ ДОМ ПЉЕВЉА

Сажетак: *Послије Другог свјетског рата, отворен је већи број дјечјих домова у Црној Гори међу којима и дјечји дом у Пљевљима 1946. године. Овај дом је радио до марта 1949. године, када је припојен дјечјем дому „Ђина Врбица“ у Бијелој. Поред одређеног броја иштићеника, у Бијелу је пресељен и један дио особља Дома. Кроз Дом у Пљевљима прошло је 240 иштићеника, од предшколаца до завршеног четвртог разреда, односно осмог разреда основне школе, а затим су одлазили у дјечје домове или Ученичке домове у другим мјестима Црне Горе, гдје су изучавали занате или похађали разне средње школе.*

Кључне ријечи: *Дјечји дом, Пљевља, иштићеници, особље, васпитни рад, инвентар, прехрамбени артикли.*

ORPHANAGE IN PLJEVLJA

Abstract: *Immediately after the Second World War many Orphanages were opened in Montenegro, among them, that one in Pljevlja in 1946. It worked till March 1949. when it was incorporated into the orphanage Djina Vrbica in Bijela. In addition to a number of residents in Bijela was moved a number of staff of the house. The Orphanage in Pljevlja has hosted approximately 240 of residents from preschoolers to those completing the fourth grade and eighth grade of elementary school who later went to other childrens' home or Boarding homes in other areas of Montenegro where they studied the craft or attend various high schools.*

Keywords: *Orphanage, Pljevlja, residents, staff, educational work, inventory, food items.*

Једна од најтежих последица ратова, поред људских жртава, је велики број дјеце која су остала без једног или оба родитеља, без својих блиских, а последице осјећају читав живот.

У Црној Гори, по завршетку Другог свјетског рата, оформљено је више дјечјих домова за *ратну сирочад*. Према сачуваној архивској грађи, тих домова било је у: Пљевљима, Котору, Прчању, Будви, Доброти, Ластви и Бијелој. Из архивске грађе Дјечјег дома Пљевља сазнаје се да је ових институција било и у Милочеру, Даниловграду, Рисну. *Дјечји дом за дојенчад и малу дјецу* из Рисна тражио је 14. априла 1947. године да им се пошаље један број малих ципела, како је било договорено са домаћицом Дјечјег дома Пљевља Ј. (Јеленом) Шоћ. Куварица Дјечјег дома Пљевља Инхаф Кристина упућена је на молбу Дјечјег дома Даниловград – Бранеловица на рад, као помоћна куварица - стоји у акту бр.101 од 15. фебруара 1949. године. У њему управа Дјечјег дома Пљевља обавјештава Дом у Даниловграду да иста има сина Антуна од 8 година и да треба да јој дају собу коју ће користити са сином, а за храну да плаћа 400 динара, као и да јој је плата 2600 динара и да прима дјечји додатак.¹

Како је веома често вршена реорганизација ових социјалних установа, тешко је утврдити колико их је истовремено дјеловало. Одрастањем дјеце или преузимањем једног броја од стране једног од родитеља смањивао се број штићеника домова, па је долазило до укидањима појединих, осим Дјечјег дома у Бијелој, који и данас ради под називом Дјечји дом *Младост*. Ове установе су биле под старањем Министарства здравља и социјалног старања Владе Републике Црне Горе, али поједине службе Дома биле су под надзором Министарства просвјете и Министарства финансија.

Укидањем појединих домова, архивска грађа се преносила у Дом у који су прелазили штићеници, па се међу архивском грађом Дјечјег дома у Бијелој нашла и више или мање сачувана архивска грађа дјечјих домова из Пљеваља, Котора, Доброте, Будве, Прчања и Ластве, која се данас чува у Државном архиву Црне Горе, Одјељењу Херцег Нови.

Сачувана архивска грађа о раду Дјечјег дома Пљевља обухвата период од 1946. до 1949. године, односно 1950. године. Међу архивалијама највише је финансијско - књиговодствене грађе. Веома значајна документа су *Матична књига* у којој су евидентирани сви штићеници са личним подацима, као и *Контролник особља*. Веома мало је сачу-

¹ Дјечји дом Пљевља – у даљем тексту ДДП 12,16.

вано аката, међу којима су и акта подружнице синдиката и Савеза просвјетних радника. Сачуване су углавном копије аката које су писане на танком прозирном папиру и чија садржина је веома тешко читљива, јер је текст изблиједио. Архивска грађа која је сачувана о Дјечјем дому Пљевља пружа нам релевантне податке којима може да се сагледа живот штићеника, опремљеност дома, исхрана, структура запослених, истовремено пружајући увид у дјеловање осталих дјечјих домова тога доба, јер су мање-више сви дјеловали под истим условима и према истим важећим прописима.

Дјечји дом Пљевља отпочео је са радом највјероватније у јесен 1946. године, јер су први предмети заведени у *Књизи инвентара* 31. октобра те године, први датум уписа података у *Дневник касе* је 1. децембар 1946. године, а први штићеник уписан је у *Матичној књизи* 25. децембра те године. Дом је престао са радом у Пљевљима марта 1949. године, јер је пресељен у Бијелу, гдје је наставио са радом заједно са Дјечјим домом *Ђина Врбица*. Тада је у Бијелој радио и Дјечји дом *Симо Милошевић*. Министарство народног здравља и социјалног старања Народне републике Црне Горе издало је Рјешење број 3831, дана 15. марта 1949. године да *моторно возило марке Шестак* Дјечјег дома *Ђина Врбица* остане на употребу том Дому, с тим да се њиме служи и дјечји дом *Симо Милошевић* из истог мјеста. Истовремено се одређује да се *моторно возило марке Шевролет* које је до тада користио дјечји дом *Симо Милошевић* преда Дому глухонијемих у Перасту, с тим да се колима служи и Дом стараца у Перасту и Ртцу (дио Рисна). Из једног акта, упућеног банци почетком 1949. године, види се да је у јануару те године Дом из Пљеваља пресељен у Бијелу. У дјеловодном протоколу Дјечјег дома Пљевља, под бројем 148 за 1949. годину, 31. марта је заведен допис упућен Среској пошти Пљевља да се Дом преселио и да се пристигла пошта упућује на пошту Баошиће. Шест дана касније, Градском народном одбору Пљевља упућен је допис о пресељењу. Нешто раније, 4. фебруара истом Одбору –Повјереништву рада, упућен је допис у којем се наводе имена деветорице радника којима је приликом исплате фебруарске плате дат отказ, јер не желе да наставе рад у Бијелој

гдје је Дом пресељен, па Управа дома моли да им се по могућности нађе запослење. Један број радника је прешао да ради у Бијелу.²

Дом је у Пљевљима највјероватније био смјештен у двије приватне зграде, што се може закључити на основу податка о исплати кирије Хоџић Софији, (Сафији) и Јаничијевић Милени.³

Из пописа инвентара, хране, стручности особља може се закључити да су штићеници у Дјечјем дому Пљевља били добро збринуте, посебно када се има у виду економско стање у вријеме дјеловања Дома, када се становништво снабдијевало прехранбеним артиклима једино помоћу *бонова*, а уз *тачкице* одјећом и обућом које су добијали зависно од занимања - тежине посла који су обављали, а дјеца зависно од узраста. Било је појединаца којима је због оцјене власти о наклоности или сарадње са непријатељем током рата била ускраћена додјела *бонова* и *тачкица*

Сачувана *Матична књига* казује нам да је у Дому краће или дуже вријеме боравило 240 штићеника. У јануару 1949. године у Дому је боравило 63 дјеце, од којих 30 није имало оба родитеља, 23 нијесу имали оца, а 6 њих мајку, док је 4 имало оба родитеља.

Поред имена оца и мајке са назнаком да ли су умрли или су живи, подаци садрже име и презиме штићеника, датум рођења и мјесто, народност и вјерску припадност, занимање и мјесто боравка родитеља или старатеља, гдје се дијете налазило до доласка у Дом, коју је школу похађало, да ли има свједочанство, датум доласка и одласка из Дома, разлог одласка и ко преузима дијете или гдје је упућено (у који дјечји или ђачки дом), коју је школу завршило за вријеме боравка у Дому. Први штићеник уписан је 25. децембра 1946. године. Најстарији је био рођен 1933. године, а најмлађи 1943. године. Највећи број дјеце није имао једног, али је био знатан број оних који нијесу имали оба родитеља. Прије доласка у Дом дјеца су боравила најчешће код родбине. Два брата и сестра из Рожаја (рођени 1936, 1937. и 1939. године) до доласка у Дом августа 1947. године, били су сами код своје куће. Најмлађе дијете - дјевојчица послвије мјесец дана пресељена је у Дјечји дом у Бијелој, док је један дјечак након године и по пресељен у Дјечји дом Даниловград, а други годину

² ДДП 5,7,13,15.

³ ДДП 3.

и по дана након њега у Дјечји дом Будва. Један деветогодишњи дјечак провео је у овом Дому краће вријеме, јер су му родитељи били у затвору, па је по њиховом изласку из затвора враћен родитељима.

Можда је најтежа судбина једног дјечака из Рожаја, рођеног 1937. године, за којег је наведено да је ванбрачно дијете, да су му родитељи непознати, да је нађен у шуми и да је до доласка у Дом био у Дому стараца у Беранама, а као старатељ наведена је једна домаћица из Рожаја. До доласка у Дом није похађао школу. По одлуци Министарства просвјете, послѣје два мјесеца смјештен је у Дјечји дом Бијела.

Као мјесто рођења негдаје се наводи мјесто - село и којем срезу припада, негдаје само срез или мјесто. Дјеца су била из готово свих срезова Народне републике Црне Горе: андријевичког, будванског, дурмиторског, даниловградског, титоградског, бјелопољског, беранског, цетињског, шавничког и из Баошића (који су припадали херцеговском срезу). Било је дјеце и ван Народне републике Црне Горе - из Метохије (2), по један из прибојског, билећког и вараждинског среза, као и из Ђаковице (2). Немогуће је било установити како и зашто је у овај Дом боравило двадесеторо дјеце из Дјечјег дома Дебељаче, који су по националности били Њемци, а по вјери католици. Најстарије од ове дјеце било је рођено 1933. године, а најмлађе 1937. године. Рођени су били у Апатину, Крнаји, Новој Гајдобри, Сервелич Паланци, Буљки, Светом Ивану, Врбасу, Секићу, Моноштору, Целинцу, Плочицама. Из овога Дома упућени су у Дјечји дом у Даниловград, а они који су завршили основну школу у Ђачке домове Титоград, Котор, Цетиње, гдје су учили гимназију, занате, музичку школу. Једно од ове дјеце је умрло у Пљевљима. Министарство народног здравља и социјалног старања Народне републике Црне Горе упутило је акт бр.1476 3. фебруара 1949. године Дјечјем дому Пљевља да је Министарство обавијештено од стране Комитета за социјално старање при Влади Федеративне Народне Републике Југославије актом бр. 720 од 27. јануара 1949. године *да дјеца њемачке народности, као и дјеца других република, која су из наших домова упућена на даље школовање и изучавање заната, остају и даље под старатељством онога дома који их је упутио. У вези тога*

ставити ван снаге рјешење донешено од стране органа старатељства у коме се разрешава дужности управник Дјечјег дома над горе поменутом дјецом.

Највећи број дјеце био је црногорске народности и то 178, затим њемачке 20, српске 14, по 1 хрватске и албанске, док је по вјероисповјести преко двије трећине српскоправославне вјере, односно 165, римокатоличке 22, исламске вјероисповјести 27. За 26 штићеника није наведена ни народност ни вјероисповијест.⁴

На основу *Контролника особља и Контролних особних листова* сазнаје се о лицима која су радила у овом дјечјем дому и на којим пословима. Први управник био је Радоје Ђуровић, по професији учитељ, као и управници који су послје њега обављали ову дужност. Радоје Ђуровић је дужност управника обављао од 1. септембра 1946. године до 31. марта 1947. године, када га је наслиједио Павловић Павле којега је 31. јула 1947. наслиједио Јововић Душан, а њега 7. јула Лепосавић Авро. Познато нам је да су васпитачице биле Кићовић Милица, Вуковић Милена, Поповић Злата и васпитач Прелевић Бранко. Не може се очекивати да су оне тада имале образовање за овај вид рада са дјецом, јер до тада није било установа које су школовале кадар тог профила. За једну од њих се наводи да привремено обавља тај посао и да од школске спреме има Женску занатску школу, а Бранко Прелевић је био учитељ приправник. Према сачуваној евиденцији, два мјесеца радила је Томашевић Милка као његоватељица. Шта је био домен њеног рада расположива документација нам не разјашњава. Да ли је она водила бригу о болесној дјечи или о дјечи најмлађег узраста, можемо само нагађати. Једно вријеме домаћица Дома била је Шоћ Јелена. Као куварице, односно помоћне куварице, радиле су: Јакић Вукосава, Пушатић Олга, Станоћевић (Станачевић) Полка, Ђурашковић Јелена и Инхаф Кристина. У Дому су радиле и *шнајдерке*-кројачице или помоћне кројачице: Шевченко Радмила, Распоповић Олга, Рустемагић Азиза, Мирковић Стана и Бајровић Неџика. Кројачица је била задужена да води књигу о израђеној одјећи и количини добијеног текстила, али

⁴ ДДП 13.

ова књига није сачувана. Као праље - *вешарице* радиле су Ковачевић Иконија, Џиновић Хафиза (Хатица), Хрковић Ацира, Јутура (Чутура) Џема и Јунуз Бахра. Собарице су биле Диздаревић Хајка, Ненадић Драгица, Крехо Тима, Ибраковић Зинета, Шабановић Рафија, Милена Вујовић и Крута Медиха и Фадлија, које су једно вријеме биле и *хигијаничарке-чистачице*, као и Каписода Милица, Перуничкић Зана, и Крстајић Јелка. Драгаш Миленко био је спољни момак, а Вучетић Вицко помоћни администратор манипулант, али и економ, вјероватно по престанку службе економа Вујошевић Јована. Спасојевић Велиша вршио је дужност магационера. До одласка на служење војног рока, око годину и по дана, радио је као писар прве класе Уличевић Даро. У *Контролнику особља* и на основу *Контролних особних листова* не може се тачно утврдити колико је поједино лице радило у Дому, јер за извјесан број није заведен датум када су отпочели са радом, а када престали. Поједина од наведених лица радила су само мјесец или два дана, а понеки по двије, па и три године.⁵

Први предмет унесен у *Књигу инвентара* је била шиваћа машина *Сингер*, добијена од Социјалног отсјека Среза Пљевља. Наводимо бројне предмета који су били у употреби и заведени у овој књизи (од 31. октобра 1946. године закључно са 30. јуном 1950. године, јер је ова као и неке друге књиге настављена да се води и наком пресељења у Бијелој) да би се добила јаснија слика опремљености Дома. Током 1947. године, поред осталог, добијени су креденац *трокрилни за примаћу собу*, ормар и половни клавир, које је наручило Министарство (не наводи се које, вјероватно здравља и социјалног старања) из Дубровника. Од Министарства је добијен и персијски ћилим и двије хармонике. Од Дјечјег дома Милођер добијене су дрвене клупе за трпезарију. У инвентару налазимо и: лустер, огледало велико са рамом, 9 лавора, 13 шерпи разних величина, 14 већих и мањих лонаца, 10 тањира *плеканих*, али касније је заведено и 14 порцуланских и других, 100 виљушки, 98 кашика, 5 канти за воду, 2 кутлаче (*зафатки*), 16 бокала за воду, 22 стола, 4 већа стола са фијокама, вага од 150 кг са 2

⁵ ДДП 6, 12.

тега и вага мала са кутијом тегова, 15 пећи разних величина, кухињски ножеви, цједиљка за супу, 3 пљуваонице, 60 кревета дрвених мањих, 69 кревета гвоздених и 26 добијених од Дјечјег дома Котор, 100 столица дрвених мањих, радио апарат *Телефункен*, радио апарат *Филипс* (добијен од радио станице Цетиње), 5 ђубровника цинканих, 5 сјекирица малих, 2 пегле, 4 електричне пегле, 5 карбитних лампи, 100 чаша за воду, 3 *гуске ноћне*, ћилим велики, машина за орахе, тава од 3 литре, машине за месо бр. 32 и 22, по 6 чаша *бољих, простих и* алуминијских и већи број разних послужавника дрвених и плеханих, пепељара кристална и других, вазне за цвијеће, *шољица за сапун*, сервис за воду, *рибеж* већи за купус, варјача, преса за парадајз, *чајник од алуминијума*, 4 *гуљаче за кромпир*, шоље за бијелу кафу, цезве, даске разне за месо, сланик, левак, млин за кафу, корито дрвено. Налазимо и двије машине за веш (?), 3 серцаде, карнишне, 5 оквира за слике, слике Тита, Лењина, Стаљина, Блажа Јовановића, Лидије (вјероватно Јовановић), Пека (Дапчевића), Светозара Марковића, Ивана Милутиновића, Максима Горког, карту Федеративне Народне Републике Југославије, школску таблу, рељеф (не наводи се у којем материјалу и којег предјела), школско звоно, 6 школских клупа, канте за умивање са славином, шпорет, вјешалица (мушких и женских малих), санке, добош за дјецу, *домино играће* два комплекта, 101 кожна ташна. Пред пресељене поједини дјелови инвентара су предати другим институцијама, па су санке предате болници Пљевља, 110 чаша, 58 порцуланских тањира и 6 сланика Васпитно-поправном дому у Доњој Ластви, 21 кожну ташну (вјероватно школску) однијела су дјеца са собом у Дјечји дом Даниловград, док су 30 гвоздених кревета, који су раније добијена од тог Дома дата Дому глухонијемих у Прчњу. На основу рјешења Министарства просвјете Народне републике Црне Горе, прегледана је ова евиденција 3. новембра 1947. године и овјерена са два потписа. Вођење евиденције у овој књизи, као и у осталима, редовно је прегледавано од надлежних органа. Евидентирање инвентара је настављено, па се може сазнати да је у Бијелој за потребе Дјечјег дома купљена и барка са мотором од једног приватног лица. У

истој књизи унијети су и подаци о расходавању или предаји предмета другим институцијама.⁶

Сачуване су и двије књиге *дневника примања и издавања*, од којих је прва овјерена 29. фебруара 1947. године и у којој су унесене само двије ставке. У другој књизи унесени су подаци од 1. септембра до 31. децембра 1948. године. Рубрика примање почиње са редним бројем 74, а издавање са 326, а завршава са бројем 105, односно 473. На основу ове евиденције. поред издатих плата, примања новчаних средстава за рад преко банке и осталог. сазнајемо да је Дом био претплаћен на *Пионирске новине* и *Полетарац*, да су од приватних лица набављане поједине намирнице стока, сир, јабуке, ораси и друге, коме је плаћана кирија, као и да је једном лицу плаћено за копање гробнице.⁷

Из прегледа потрошног материјала, могу се сазнати извјесни елементи, о хигијени штићеника и просторија, школском прибору, што доприноси сагледавању слике о бризи за дјецу смјештену у Дому. У *Књизи набављеног и издатог потрошног материјала* сазнајемо да су дјеца била снабђевена оловкама, свескама, мастилом, гумицама за брисање, цртанкама, лењирима, четкама: за одијело, ципеле, *блатнарицама*, за руке и четкицама за зубе, као и прашком за прање зуба, разним сапуном, чешљевима, пертлама за ципеле. У овој књизи евидентирани су и : дрва, угаљ, дрвени ђумур, цигле, цемент, даске, ексери, бензин, моторно уље, сода за веш и за чишћење, сидол (паста за чишћење месинганих површина, нарочито су се чистиле кваке на вратима), *Вим*, креме за ципеле, *штерике*, петролеум, фитиљи за петролејке, сијалице, шибице, *шпага у клупчади*, *коноп за ширење веша*, штипаљке за веш, *папир (пак, писаћи, упијаћи, индиго за машину, креп и тоале, папир, салвете)*, коверте, папир за сталаже, чачкалице, телефонски именик и друго. Подаци унесени до 30. новембра 1949. године су закључени у Бијелој уз потпис управника Дјечјег дома Пљевља Авра Лепосавића (који је био дуго година и управник Дјечјег дома Бијела), уз печат Дјечјег дома Пљевља. Даљи подаци до 30. децембра 1950. године односе се на Дјечји дом

⁶ ДДП 5,6.

⁷ ДДП 1, 2.

Бијела, што значи да је дошло до потпуног стапања Дома из Пљеваља са Домом у Бијелој.⁸

На основу сачуване документације како књига, у којима су вођене евиденције материјалног карактера, дјела дјеловодног протокола и нешто сачуваних списа, види се да се прехране посвећивала знатна пажња. Храна је добављана преко државних предузећа, али много више од индивидуалних произвођача из најближе околине. Од појединаца је купована стока, сир, лук, јабуке, ораси, као и други производи тога краја. Наводимо извјестан број продаваца прехранбених производа: Бајрамовић Хајро, Јакшић Новка, Витаман Јохан, Лисица Гојко, Исламовић Мустафа, Спаић Мирко, Кнежевић Радислав, Малићан Јозо, Кечевић Ибро, Вукојићић Крсто, Шуковић Владо, Јечменица Бранка, Чаушевић Сулејман и други. Прехрамбене производе су набављали и од земљорадничке задруге, Градског набавног предузећа *Гранат*, а Градско индустријско предузеће извршило је влачење вуне. У *магазинској књизи примања и издавања хране*, у којој су уношени подаци од 31. маја 1946. године до 31. децембра 1948. године, евидентирани су прехранбени артикли и њихова количина: брашно *хлебно*, бијело и кукурузно, пшеница, кромпир, шећер, мљевена и кафа у зрну, *конзерве обичног млијека*, маст, маслиново уље, сирће, јабуке, дуње, *парадајз сос*, *макароне*, црни лук, свјеже говеђе и свињско месо, јаја, *пиринач*, сода бикарбона, бонбони, чоколаде, конзерве компота од јабука, суво грожђе, суве шљиве, суве смокве, ораси, *биљни мед*, конзерве сувог поврћа, сокови разни, *мармеладе*, *пекмез од дуња*, *маслац*, млијеко у праху, маргарин, сир, какао, бисквити, грашак, брашно од грашка, кекс, *охо соса (?)*, конзерве меса, короман, поморанђе, со, рибе, суво свињско месо, *разне запришке (?)*, целер, чај, купус, бибер, паприка свјежа, с(ц)векла у флашама), *герма*. Из дјеловодног протокола сазнајемо да је јануара

⁸ ДДП 3. Све књиге, у којима су вођене евиденције, прије употребе су морале бити прошивене јемствеником (врпца од памучних упредених нити у црвеној, плавој и бијелој боји, који се са унутрашње стране задњих корица печатио црвеним воском, уз потпис надлежног органа. Тако је и књига инвентара Дјечјег дома Пљевља, из које су овдје дати подаци, овјерена код Народног одбора среза Пљеваљског – Извршног одбора, 24. маја 1947. године (са закашњењем јер је први податак уведен 1. новембра 1946. године).

1947. године Подружница радника Дуванске индустрије Бар упутила Дому 100 комада поморанџи, а децембра исте године набављено је 20 килограма бонбона. Срески одбор АФЖ (Антифашистички фронт жена) Беране 8. априла 1949. године упутио је допис Дјечјем дому Пљевља тражећи да се преузме пет-шест стотина килограма пекмеца којег нису преузели, иако су их о томе обавијестили још у јануару мјесецу. Из списка прехранбених артикала Дјечјег дома *Ђина Врбица*, који даје преглед залиха 31. марта 1949. године, као и списка добијених и утрошених артикала током априла мјесеца и залихе на 30. април 1949. године у вријеме доласка дјеце и особља Дјечјег дома Пљевља, у овај дом као и из списка сачињеног мјесец дана касније о примопредаји *магацина хране у Дому Ђина Врбица* новом магационеру, може се констатовати да нема битних разлика у разноврсности прехранбених артикала који су инвентарисани током рада Дјечјег дома Пљевља и ова три списка.⁹

Стално запослење једне или двије *инајдерке*-кројачице казује нам да се и одјећи поклањала пажња у оквиру тадашњих могућности, али не располаже се ближим подацима о томе како су дјеца била обучена и обувена, са којим бројем одјевних предмета. Одјећа, односно текстил и обућа у то вријеме плански су дијељени становништву уз *боноветачкице* који су слѣдовали и штићеницима Дома. Гимназијском интернату Херцег Нови упућена су 1949. године три, па је Интернат тражио да Дјечји дом Пљевља достави потврду да за те штићенике нијесу примили *тачкице за текстил*, јер су их они преузели за њих на терет Мјесног народног одбора Херцег Нови. Управа Дјечјег дома Пљевља 30. децембра 1948. године тражила је од Народнослободилачког одбора Пљевља да донесе рјешење колико *тачкица* да предају Обућарској задрузи за израду ципела.¹⁰

Мало података освјетљава васпитно образовни рад у Дому. Екипа од четири члана Министарства просвјете Народне републике Црне Горе, децембра 1948. године је обишла дом и доставила *Напомене у погледу васпитног рада* у десет тачака. Од значаја је опширније указати

⁹ ДДП 9, 10, 11, 15.

¹⁰ ДДП 13, 15.

на напомене. Тражило се да се план васпитног рада изради за сваки дан, са назнаком од колико до колико сати се обавља одређена дјелатност, да се редовно прегледају дјечје биљежнице јер се дешава да је читава страница исписана без тачке и запете. Методици индивидуалног учења такође поклонити засебну пажњу, тј. научити ученике како треба учити. Напомиње се да је васпитач дужан не само да одржава ред за вријеме учења, већ да ученике научи да питају за све непознато и да им се пружи објашњење. Тражи се и да васпитачи више развију стицање културних навика код штићеника, јер се примијетило да многи имају прљаве руке или се нијесу умии. Зато треба више појачати рад у погледу хигијене тијела, одијела и просторија. Екипа се бавила и спољним изгледом простора, констатујући да поломљена врата и ограде дају ружну слику за установу ове врсте. За радну собу у којој су штићеници радили домаће задатке и учили задато градиво такође је било примједби, јер иако се соба гријала температура је била свега 1 степен, па се дјеца осјећају као у школи а не у радној соби. У осмој тачки напомена пише: *Дјеци из Баната (Њемцима) треба поклонити посебну пажњу и у наставном и у васпитном погледу у смислу упуштава које је Министарство доставило под Пов. број ове године. Ова дјеца треба да се осјећају као и дјеца наше народности.* Затражено је да план културно-васпитног рада изради управник са васпитачима и редовно контролише извршење. Такође је наведено да Дом треба одмах да запосли хигијеничарку.¹¹

Из пописа потрошног материјала сазнали смо да су дјеца, која су похађала основну школу у Пљевљима, била снабдијевана свим потребним школским прибором. Водила се брига и о набавци литературе, па је током 1947. године у књижари купљен један број тада коришћене литературе: књижевна дјела Антона Чехова, Максима Горкога, затим књига *Борбе омладине Југославије, Србија и Арбанија, Лењиново дјетињство, Приче о Заги, Тимур и његова чета, Приче и Легенде, О народним одборима.* Децембра 1948. године плаћен је рачун биоскопу *Први децембар* у Пљевљима за биоскопске карте, што указује да су штићеници посјећивали и биоскопске преставе.¹²

¹¹ ДДП 14.

¹² ДДП 14

Вриједно је опширније навести планове рада које су састављали васпитачи, јер је рад васпитача, као и сви други послови, био у то вријеме индентичан у свим дјечјим домовима у духу политичког и друштвеног миљеа. Васпитач Бранко Прелевић водио је бригу о 22 штићеника и то 20 гимназијалаца (виши разреди основне школе) и 2 ученика првог разреда основне школе. План је сачињен за три мјесеца и обухвата 11 тачака. Васпитач се обавезао да ће у предвиђеном року *интензивно радити* са штићеницима четири сата дневно, одржати десет васпитних часова обавезујући се да *дисциплина достигне врхунац, то јест да буду примјерни у владању како у школи, Дому, тако и на улици* и да сви у школи добију прелазне оцјене. Планирао је да хигијена буде *задовољавајућа*. У обавезе је увршћено и редовно одржавање физкултуре, као и два пута мјесечно војнички час (?). Поред осталог предвиђено је да ће сваки штићеник прочитати по три књиге, и писмено реферисати о њима, осим ученика првог разреда основне школе, научити три пјесме, као и да ће издати три броја зидних новина и учествовати радовима за централне новине. Бранко Прелевић у свом тромјесјечјем плану рада предвидио је и да одржи два предавања и то једно из области науке, а друго политичко. На крају плана васпитач је планирао и *лично уздизање како на стручном, тако и на политичком пољу*, а обавезао се да ће *прочитати, у вријеме предвиђеном у плану 4-четири књиге*. Уобичајено за то вријеме на крају текста пише С.Ф.-С.Н (Смрт фашизму - слобода народу). Овај план рада је вјероватно сачињен 1. октобра 1948. године, када и план рада који је сачинила *васпитач Вучетић Милева* (оба плана налазе се један уз други). Група дјеце коју је водила васпитачица Вучетић Милева чинила су дјеца другог, трећег и четвртог разреда основне школе, али нам је број дјеце остао непознат. Активности предвиђене овим тромјесечним планом рада подијељене су у дванаест дјелова, а сваки дио обухватао је од једног до три задатка. У првом дијелу – *учење*, предвиђено је да се дјеца навикавају да у одређеном времену уче наставно градиво, да се састанци група за учење одржавају редовно и да се ученици са слабијим резултатима држе под контролом и да им се указује помоћ и задуже поједини ученици да са њима раде. *Васпитни рад* – прочитати 30 књига које су им приступачне, о којима треба да реферишу поједини ученици

на васпитном часу (ако је неком препоруком Министарства просвјете било одређено да дјеца прочитају по једну књигу мјесечно што произилази из плана рада васпитача Бранка Прелевића, произилази да је група дјеце о којима је бригу водила васпитачица Милева Вучетић бројила 10 штићеника). Планирано је било и да се израде три писмена састава: *Утисци са излета, Наши четврти разред и колектив у њему и О мом будућем позиву. Предавања* - планирана су три: *О развоју омладине, Борба нашег народа и извршење Петогодишњег плана и треће Значај Омладинског рада у извршењу Петогодишњег плана*. Четврта тачка носи наслов *Дописништво*, којом се предвиђа да се развије дописничка мрежа са пионирима Дјечјих домова у Сарајеву и Котору. *Усмене новине* – планирано је било да са осталим штићеницима одрже *три домске приредбе (хорске пјесме), рецитације, позоришне комаде, фискултурне вјежбе и др. Зидне новине* - издата су три броја зидних новина, од којих једне илустроване, и активирани уредници да се у централним зидним новинама изда девет написа. *Културне навике* - да би се дјеца научила културно понашати према старијима, поштовању домских и школских правила, чувању домске имовине, дружељубљу, правилном сједењу за столом и служењу прибором за јело, предвиђена су овим планом рада 18 васпитних часова. *Фискултура* – поред редовног одржавања јутарње гимнастике, предвиђено је било и шест ванредних часова на којима би се научила једна нова вјежба. *Излети* - уколико вријеме буде дозволило планирано је да се изведу три излета у околини града. *Друштво игре* - васпитачица Вучетић Милева тромјесечјим планом рада у оквиру овог сегмента предвидјела је да дјеца уче играње шаха, домина и других игара. *Хигијена* - васпитавањем у погледу хигијене предвиђено је да се дјеца навикавају да перу руке прије јела, зубе послуже јела, а прије спавања да перу ноге, затим *одржавају чистоћу одјеће и обуће 100 %* и да се одрже три предавања из области хигијене. Дванаестом тачком овога васпитног план која носи наслов *Радне конференције*, планирано је да се одржи шест радних конференција на којима би се износили недостаци и успјеси група и истицали појединци. На истим конференцијама дјеца би се упућивали у правила пионирске организације.¹³

¹³ ДДП 14.

Тих година у сваком руралном и урбаном насељу водила се стална акција о отварању народних библиотека у сваком Дому културе или у задружним домовима. Поред тога, организовани су бројни течајеви за описмењавање одраслих којих је био велики број због ранијих друштвених прилика или ратних година. Тада су организоване и такозване *читалачке групе* које су обично окупљале око десетак неписмених, којима су читани поједини текстови из новина или из историје Комунистичке партије и други политички текстови. Из напријед изнесених планова рада васпитача у Дјечјем дому Пљевља за посљедња три мјесеца 1948. године, сазнајемо да су обухваћени многи видови васпитања - лијепог понашања, али и образовања. Међу првим задацима, поред учења, поставља се задатак читања књига и реферисања о прочитаном.

Дјеца су током љетњег распуста упућивана на боравак из једног Дома у други што је промјеном климе доприносило побољшању њиховог здравственог стања, али и дружењу и упознавању са новим другарима. 21. августа 1948. године Дјечји дом Котор упутио је 28 штићеника у Дјечји дом Пљевља, који је 29. августа писмено тражио од Градског одбора Пљевља да им додјели камион да би ове штићенике вратили у Котор.¹⁴

Непотпуно сачувана архивска грађа Дјечјег дома Пљевља који је вјероватно радио од септембра, или мјесец-два касније 1946. године до фебрура-марта 1949. године, омогућила је да се реконструише знатан дио дјелатности и живота штићеника у овом дому. Када се говори о било ком сегменту рада и живота у Дому треба стално имати на уму вријеме и политичке, друштвене, а прије свега економске прилике у којима се одвијао рад Дома. Нешто више од годину и по дана по завршетку четворогодишњег рата, отпочиње рад Дома у Пљевљима када се још нијесу усталиле политичке структуре власти, када још није обновљена ионако слаба предратна инфраструктура, када је још слабо била развијена производња и транспорт прехранбених производа, па се становништво путем бонова уз дуго чекање у редовима, снабдијевало са лимитираним и разноврсношћу и количином прехранбених артикала.

¹⁴ ДДП 10 (Дјеловодни протокол бр. 750, 780).

Број *ратне сирочади* - дјеце која су остала без оба или једног родитеља био је тих година велики, па су били основани домови у Пљевљима, Даниловграду, Будви, Милочеру, Котору, Доброти, Прчању, Рисну, Ластви, Бијелој.

За двије и по године дјеловања, кроз Дјечји дом Пљевља прошло је 240 штићеника који су у овом дому боравили од мјесец дана до двије године. Дјеца су била школског узраста од првог до четвртог, односно осмог разреда основне школе, а затим су прелазила у дјечје или ђачке домове у градовима гдје су имали могућности даљег школовања у средњим школама или изучавање заната. Најстарији штићеници били су рођени 1933. године, а најмлађи 1943. године. Дјеца су претежно била са сјевера Црне Горе, али из других крајева, па и Република. Сачувана документација не даје одговор зашто је у овом дому боравило двадесеторо дјеце Њемачке националности римокатоличке вјероисповијести из Војводине.

На основу евиденције прехрамбених производа може се закључити да је исхрана била разноврсна,¹⁵ јер поред основних намирница брашна, меса, млијека, сира, поврћа, налазимо и воће па и поморанђе, пекмез, бонбоне, какао. Знатне количине прехрамбених артикала куповано је од приватних произвођача, али и од задруге и државних предузећа. Колико је количински добијао поједини штићеник, зависно од узраста, нема података. О одјећи и обући готово да нема података, али чињеница да је стално као кројачица била запослена једна, па и двије раднице, што значи да се и томе посвећивала потребна пажња.

Васпитачи су водили бригу о хигијени ученика, иако је мало теже ишло са прихватањем потребних навика, јер како је напријед наведено једном приликом била је примједба на недовољну хигијену. Преглед потрошног материјала казује да су посједовали знатан број разноврсних средстава како за одржавање личне хигијене, тако и просторија. Воспи-

---

¹⁵ То могу потврдити и из личног искуства јер сам се тих година као ученица Више гимназије у Котору хранила у Ђачкој мензи, гдје многи од прехрамбених артикала који су се користили у Дјечјем дому Пљевља нијесу били на трпези ове мензе, а о бокалима за воду и порцеланским тањирима могли смо само да сањамо.

таци су били дужни да воде бригу и о лијепом понашању дјеце на сваком мјесту и у свакој пригоди и они су томе посвећивали пажњу, али и ту је било напомене од стране инспекције. Ове елементе васпитања, односно хигијене и лијепог понашања тешко је било ваљано спровести јер дјеца нијесу раније стекла навике у том погледу, а нека су често премјештана из дома у дом, Треба узети у обзир и тешкоће васпитача у раду са дјецом која су била из разних средина и која су психички била оптерећена дотадашњим животним ситуацијама. Поред учења, пажња се посвећивала читању литературе садржајно сходно датом времену, као и учествовању у стварању тада популарних *зидних новина*.

Да би живот штићеника Дома био што бољи, бринуло се запослено особље. Домом је управљао управник који је по струци био учитељ. У току дјеловања овог дома радила су четири управника, од којих најдуже Авро Лепосавић који је прешао у дом у Бијелу гдје је био дуго година управник и Дјечјег дома *Младост* - данас јединог дјечјег дома у Црној Гори. Поред управника и васпитача, у дому су били стално запослени: домаћица дома, кројачице, хигијеничарке-чистачице, куварице, економ, магационер, спољни момак, док су извјесне послове обављали појединци из мјеста.

На основу расположиве архивске грађе може се закључити да је дјелатност Дјечјег дома у Пљевљима, у датом времену, била веома добра и да је његово постојање одиграло позитивну улогу у збрињавању и бризи једног броја *ратне сирочади* у Црној Гори послије Другог свјетског рата.

Резиме

ДЈЕЧЈИ ДОМ ПЉЕВЉА

Послије Другог свјетског рата на просторима Југославије затекао се велики број ратне сирочади, па и у Народној републици Црној Гори. Тих година основан је већи број дјечјих домова у Црној Гори за које постоје подаци, и то у Пљевљима, Даниловграду, Котору, Доброти, Прчању, Будви, Милочеру, Рисну, Ластви и Бијелој.

На основу непотпуно сачуване архивске грађе о раду Дјечјег дома Пљевља, која се налази у Државном архиву Црне Горе - Архивском одјељењу Херцег Нови, сазнајемо да је у овом Дому краће или дуже вријеме боравило 240 штићеника. Они су по завршетку основне школе одлазили у друга мјеста, односно дјечје или ђачке домове, гдје су учили занате или средње школе.

Доступни подаци нам казују да је исхрана са разноврсним прехранбеним производима, васпитни рад и опрема, били веома задовољавајући у датом времену политичких и друштвених превирања, посебно у тадашњим тешким економским приликама. Водила се брига о личној хигијени ученика, али и простора у којему су боравили. Пажња се посвећивала и лијепом понашању, стицању навика употребе прибора за јело, понашања у школи, на улици. Дом је набавио извјестан број књига и био претплаћен на неколико листова за дјечји узраст, а у плановима рада васпитача редовна обавеза је била читање и прорада прочитаних књига, као и писање радова за тада популарне *зидне новине*. У активностима васпитача, физички развој дјете имао је важно мјесто па су, поред редовних свакодневних вјежби уведени и часови увјежбавања разних игара. Набављене су и друштвене игре (*домино, шах, човјече не љути се*), а правила играња штићеници су учили од својих васпитача.

У стварању што бољих услова живота и образовања, поред васпитача, учествовали су и управник, који је увијек по струци био учитељ, куварице, кројачице, хигијеничарке, економ, магазионер, спољни момак.

Свестраним разматрањем доступних података може се закључити да је Дјечји дом Пљевља, иако је кратко вријеме дјеловао, у датим условима одиграо веома позитивну улогу у своме времену и средини.

UDK 351.755.3(497.16), „1899”

Vukota VUKOTIĆ

ОПШТИ ПОПИС СТАНОВНИШТВА У ЦРНОЈ ГОРИ 1899. ГОДИНЕ¹

Sažetak: Rad se bavi Opštim popisom stanovništva održanim u Crnoj Gori 1899. godine sa osvrtom na razvoj statističkih pregleda kod nas. U tom smislu, rad pokušava da rasvijetli određene činjenice vezane za ovaj popis, koje su bile do danas često osporavane u zvaničnoj crnogorskoj istoriografiji.

Ključne riječi: Popis stanovništva, statistika, statistički pregledi, evidencije, Crna Gora, Senat, Državni savjet, Ministarstvo unutrašnjih djela.

GENERAL CENSUS IN MONTENEGRO IN 1899

Abstract: The paper deals with the general census made in 1899 in Montenegro with emphasis on the development of statistical investigations at us. In this regard paper attempts to shed light on certain facts of the list which were until now often challenged in the Montenegrin official historiography.

Keywords: Census, statistics, statistical overview, records, Montenegro, Senate, Council of State, Ministry of Interior.

Uvod

Formiranjem prvih državnih organa u Crnoj Gori, još početkom XIX vijeka, javlja se potreba za vođenjem statistike kao mjerila o njihovom radu. Za ranije periode, današnji istraživači ove teme moraju da se oslone isključivo na izvještaje stranih putopisaca koji su u svojim radovima donosili šturu

---

¹ Zahvalnost za nastanak ovog rada dugujem g-dinu Srđanu Pejoviću, koji mi je ukazao na važnost i sve specifičnosti ove teme.

podatke, najčešće samo procjene o ukupnom broju stanovnika i podacima koliko je Crna Gora u stanju da izbací ratnika na bojište u tom trenutku. I u toku rada prvih organa vlasti za vrijeme vladike Petra II, ovo je bio najveći domet svih pokušaja vođenja statistike. O tome svjedoče i nekoliko stranih izvještaja o Crnoj Gori iz tog vremena i Njegošev popis „Imena i sela u Crnoj Gori“ štampanog u njegovoj štampariji i poslatog Pavlu Šafariku. Postajući svjetovna država, Crna Gora proširuje i svoje administrativne kapacitete. Potrebe narastajuće administracije prati i adekvatan razvoj statističke službe. Već od 1855. godine i uvođenja Zakonika knjaza Danila vode se precizne evidencije za potrebe prikupljanja poreza. Tada uspostavljene dacijalne knjige ostaće do danas prvorazredni spomenik razvoja crnogorske državne uprave. Nove reforme državne uprave koje se uspostavljaju za vrijeme knjaza Nikole, donose i potrebu za uvođenjem i novih evidencija u okviru crnogorskog Senata. Tako se uvode i knjige evidencije o izdatim pasošima ili raseljavanju stanovništva, koje će kasnije preuzeti Ministarstvo inostranih djela. Razvoj sudske vlasti pratilo je i uvođenje statistike o izrečenim presudama.²

Popisi stanovništva i njihova uloga u razvoju statističke službe od 1878.

Dobijanje nezavisnosti 1878. godine predstavlja veliku prekretnicu i po razvoj administracije u Crnoj Gori. Tada se ukida postojeći Senat, tako da njegove sudske kompetencije preuzima Veliki Sud, zakonodavnu vlast Državni Savjet, a izvršnu vlast obavljaju pet novoosnovanih ministarstava³. Ranije Uprava prosvjete prerasta 1882. godine u šesto ministarstvo - za prosvjetu i crkvene poslove.⁴ Novoformirana ministarstva od tada, preuzimaju na sebe zadatak vođenja statistika i evidencija svaka u svom resoru. Pod njima statistička služba u Crnoj Gori doživljava novi zamah i pušta čvrste korijene u

---

² Srđan Pejović, Istorijat i razvoj statistike i statističke službe u Crnoj Gori do 1918. godine (neobjavljeni rukopis).

³ Podjela resora o okviru Senata postoji još od prije Veljeg rata iz kojih se kasnije nastavljaju ove institucije. O reformi državne uprave pogledati „Glas Crnogorca“ br. 12 od 30. marta 1874. godine.

⁴ Isto, str. 18.

crnogorskoj knjaževskoj administraciji. Veliki broj, uredno vođenih evidencija i statističkih pregleda, pokazuje nam zrelost tadašnje crnogorske državne uprave i njenu ozbiljnost u prilazu njihove izrade.

Istaknuto mjesto u razvoju statistike u Crnoj Gori i primjer uspjeha u realizaciji predstavljaju sprovedeni popisi stanovništva iz 1879, 1899. i 1909. godine. Sama činjenica da su ti popisi sprovedeni svjedoči o razvijenosti i sposobnosti crnogorske administracije toga doba da se uspješno nosi i izbori sa velikim zadatkom koji je pred nju postavljen. Iako je u crnogorskoj historiografiji bilo mišljenja koji su osporavali čak i samo postojanje ovih popisa, posebno za 1879. godinu, mi danas znamo za njih na osnovu brojne arhivske građe koja je sačuvana iz tog perioda. Njihovi rezultati nedvosmisleno pokazuju mogućnosti i kapacitete tadašnje crnogorske administracije koja ih je sprovedla sa velikim uspjehom. Ujedno, ovi popisi su i dokaz da je tadašnja Knjaževina Crna Gora smogla snage da ispuni sve predviđene uslove koje joj je donosio novi, poboljšani međunarodno-pravni status.

Već nakon godine od sticanja nezavisnosti, Crna Gora je sprovedla prvi put u svojoj istoriji, *Popis svega stanovništva po okružjima, varošima i selima* - 1879. godine. Raniji pokušaji da se sprovede popis stanovništva, kao na primjer 1864. godine, nijesu urodili plodom. Državna administracija novostvorene Knjaževine uvidjela je, vrlo rano, potrebu za sprovođenjem jedne takve administrativno-statističke mjere, kako bi što adekvatnije odgovorila potrebama koje su nametale novi političko-pravni okvir u kom se našla i teritorijalno proširenje koje je zadobila u tek završenom Veljem ratu. Organ koji je bio zadužen za sprovođenje popisa bilo je tek formirano Ministarstvo unutrašnjih djela. Opšti popis stanovništva izvršen je na osnovu naredbe tadašnjeg ministra unutrašnjih djela vojvode Maša Vrbice od 23. juna/3. jula 1879. godine. Ova naredba razaslata je preko svih varoši u Crnoj Gori, i proslijeđena je ukupno na 72 kapetana.⁵ Da je odluka o sprovođenju popisa shvaćena jako ozbiljno od strane tadašnje crnogorske administracije, najbolje ilustruje pismo koje ministar unutrašnjih djela, vojvoda Mašo Vrbica šalje Zeki Laleviću u Kolašin u kojemu mu objašnjava značaj ove odluke i u kojem stoji:

---

⁵ Srđan Pejović: *Istorijat i razvoj statistike i statističke službe u Crnoj Gori do 1918. godine*, Cetinje, 2012.

„Sve svjetske učene države imaju popis svoga naroda, imena i prezimena čeljadi sviju vjera a to i Knjaževa vlada hoće da ima i to se po svoj Knjaževini piše: hristijani, Turci i Latini. Dakle svakojega čeljadeta muškoga i ženskoga neka imena budu zapisana, jer je to radi reda a protivu vjere i zakona nije.-Dakle ti izvrši naredbe koje ti se daju kao svaki drugi kapetan“⁶ Ipak, crnogorska vlada ušla je u ostvarivanje ove odluke bez odgovarajućih priprema, a nije imala ni neki specijalni organ unutar ministarstva čiji je resor bio vođenje takve ili neke druge vrste statističke obrade podataka. Popis stanovništva sproveden je isključivo na osnovu ministrove naredbe kao administrativne mjere. Zbog toga su se često događale greške i mnoga dokumenta, koja su doprla do nas, svjedoče o vraćanju popisnih lista na ponovnu izradu ili doradu postojećeg materijala. Pored toga, događalo se da u pojedinim kapetanijama popisivači naiđu na otpor lokalnog stanovništva, posebno muslimanskog življa, koje se protivilo iz vjerskih razloga. No, procenat stanovništva koji ostao nepopisan je zanemarljivo mali za ukupnu statistiku i ne remeti ukupnu vrijednost i objektivnost dobijenih podataka. Naredba na osnovu koje se vršio popis, data je u vrlo kratko i jasnoj formi i sa imperativnim odredbama koje je trebalo sprovesti.⁷ Njegovi rezultati pokazuju da je tada u Crnoj Gori bilo oko 160.000 stanovnika. Zato danas možemo smatrati naučno ispravnim zaključak da je *Opšti popis stanovništva iz 1879. godine* sproveden na cijeloj tadašnjoj teritoriji Crne Gore i pored pokušaja da se njegovo postojanje i rezultati ospore i proglase ništavnim.

Opšti popis stanovništva 1899. godine

Sljedeći popis stanovništva u Crnoj Gori sproveden je 1899. godine, dakle dvadeset godina nakon prvog sprovedenog popisa. Naravno, odmah upada u oči činjenica da je propušten desetogodišnji rok i da popis nije sproveden i 1889. godine. Iz kog razloga se to nije učinilo ostaje samo da nagađamo, ali sigurno je da je crnogorska država imala administrativne kapacitete za održavanje i ovog popisa. Ipak nedostatak dokumenata i bilo kakvog pomena o ovom popisu navodi na zaključak da njega zaista nije ni bilo.

⁶ Srđan Pejović: *Kako je sproveden popis stanovništva Crne Gore 1879. godine*, Arhivski zapisi, 1/2010, Cetinje, 2010, str. 13.

⁷ Isto.

Zato po ispunjenju dvadesetogodišnjeg roka, Knjaževina je pristupila novom *Opštem popisu stanovništva* 1899. godine. Ovoga puta u izvršenje odluke o popisu, Crna Gora ulazi sa ojačanim administrativnim kapacitetima i Ministarstva unutrašnjih djela i područnih organa lokalnih vlasti.⁸ Državna administracija ušla je sa ozbiljnim pripremama za sprovođenje popisa i sva sredstva, detaljna uputstva i popisni obrasci bili su blagovremeno pripremljeni. Naredba MUD-a o sprovođenju popisa izdata je već 30. oktobra 1898. godine i naznačen je rok do 1. maja 1899. godine u kojem se mora završiti popis stanovništva. Značajna razlika u odnosu na popis iz 1879. godine je ta da je sprovođenje popisa prepušteno sudskim vlastima, pa preko njih okružnim vlastima i pojedinim popisivačima. To predstavlja izuzetan podatak, jer nedvosmisleno svjedoči o razvijenosti i rasprostranjenosti, kao i velikim kapacitetima sudskih organa vlasti u tadašnjoj Crnoj Gori. Naredba o sprovođenju popisa zajedno sa propratnim uputstvima o izvršenju popisa data je izuzetno koncizno i njena uputstva ostavljaju jako malo prostora za eventualnu grešku. O činjenici da se zaista mislilo na sve, prilikom sastavljanja uputstava, govori i podatak da je kapetanima naređeno da Uputstva i formulare predaju pojedinačnim popisivačima tek poslije završetka prikupljanja godišnjih poreza (dacija), kako ih priprema popisa ne bi omela u tom poslu. Uputstva sadrže detaljne instrukcije kako popisati domaćinstva i stanovnike ponaosob. Takođe, novi popis, prema priloženim pravilima, donosi za razliku od prethodno sprovedenog, podatke i o zanimanju stanovnika i broju pismenih žitelja. Po prvi put donosi i tačno upisana imena i prezimena za sve pojedinačno stanovnike, što u prvom popisu nije bio slučaj. Posebno se vodilo računa da se pravilno popišu „služinčad“ po familijama kojima pripadaju, a odvojeno od familija u kojima borave. Isto tako, pravila se razlika između stalnog nastanjenja stanovnika i njihovog privremenog prebivališta. Posebnom grupom stanovništva smatraju se jedino „ustaše“ iz Hercegovine i njihove porodice koji su i dalje nastanjeni u Crnoj Gori i vojni bjegunci koji su na teritoriju Crne Gore prebjegli bilo iz Turske, bilo iz Austro-Ugarske. I oni se prema datim uputstvima moraju upisati kao crnogorski „podanici“.

⁸ Isto, str. 31.

Na poseban način su popisivani i strani državljani u Crnoj Gori. Na kraju, popisivači su bili dužni da sastave posebne zbirne liste sa brojem stanovnika po pojedinačnim kapetanijama. U svojim Uputstvima MUD izričito kaže da će obratiti naročitu pažnju na pravilno izvršenje ove naredbe i da će svi pogrešno ispunjeni formulari biti vraćeni i ponovo sastavljeni na račun pojedinog kapetana i njegovog pisara.⁹

К. Ц.

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ДЕЛА

Број 1115.

Цетиње, 30. Октобра 1898.

О к р у ж н о м С у д у

Овдје у прилогу под ./. шаље Вам се ————— комада листа (формулара) за попис цијелога становништва у подручју вашег округа.

Како треба испунити поједине рубрике формулара, означено је штампаним ријечима у главама истијех; поред свега тога, огледа ради, пише вам се и један испуњени формулар, да се по њему руководите при попису.

На ту циљ, нека тај суд, преко подручних му капетана и управа варошких, саопше све њихове писаре ту, и упуту их у реду и начину како попис треба извршити и завести у формуларе.

Да се не би сувише дангубило, а тако исто да би и трошка што мање било, настојаће се, и по могућности, удезити да овај посао уредите са писарима капетанскијема за један дан, и то по предаји овогодишње дације, како их у томе послу не би што сметнуло.

Овим упутства, како треба испуњавати ове формуларе, ви ћете наредити реченијема писарима још и сљедеће:

1.) Да се момци и момце (слуге и слушњаке) које служе у којој кући по селима, а поданици су црногорци и те нијесу самоглавци, не биљеже ни убрјају у чељад те куће; јер такви треба да буду забиљежени и убрјајени у ону фамилију чји су чланови. А по варошима овакви се биљеже и убрјају у чељад оне куће, гдје служе, са онаком, према његову имену, у примједби: да је „слуга“ или „слушњак“ и мјесто одаваца је.

2.) Кућа, у којој служе инострани момци или момце, а који су самоглавци и не живе с фамилијом у Црној Гори, такве ће дотична кућа убрјајати и биљежити у број своје домаће чељади, а у примједби назначити да су: „пристава“ (слуге).

3.) Иностранци поданици, ма и самоглавац био (без фамилије) који јави стално у Црној Гори и занима се каквим било радом или трговином, он већ сам собом сачињава фамилију засебну, и биљежи се као **домаћин кући**; а његови ортаци и момци, ако их има, убрјају се и биљеже као чланови његове фамилије — разумије се, ако су и они самоглавци а инострани поданици.

4.) Пишући једну фамилију, треба у њој забиљежити и оне чланове њене, који нијесу дома и назначити у примједби гдје се налазе, а по могућству и код кога су и чиме се занимају.

5.) Ако једна фамилија (неподијељена) живи на двоје или више мјеста у држави, н. пр.: отац и мајка на Цетињу, један син чиновниче је у Подгорицу, други се бави трговином у Нешвињу, трећи земљорадњом у Колашину и т. д. — Сви се, ма и офамљени били, убрјају и биљеже у оној капетанији гдје се најстарији њен члан мушки налази.

6.) Малољетна дјеца — сирочад — без оца и мајке, која живе у најјединици, под заштитом или без њега, сачињавају такође засебну фамилију, и најстарије мушко биљеже се „**домаћином**“, а остала дјеца члановима његовим. Гдје мушког нема онда је најстарија женска „**домаћица**“, а остали, — њени чланови.

Naredba o sprovođenju popisa

⁹ Isto, str. 35.

U Državnom arhivu na Cetinju, u Fondu MUD, nalaze se sačuvane sljedeće knjige popisa stanovništva 1899. godine:

VII – Statistički odsjek – Knjige popisa stanovništva po Kapetanijama
1899. god.

Red. broj	Knjiga (oznaka)	K a p e t a n i j a	Broj listova		Broj podanika (inostranih)
			invent	stvarno	
1.	VII/3	BRATONOŽIČKA	62	62	4018 - 1
2.	VII/4	BIOČKA I ORAHOVAČKA	37	37	896
3	VII/5	GRAHOVSKA I KOMANSKA Grahovska Komanska	96	96 69 27	4807 218
4.	VII/6	ŽUPSKA	20	25-44	287 prenos
5.	VII/7	ZAGARAČKA	19	19	196 prenos
6	VII/8	NIKŠIČKA	19	19	1222 +25
7.	VII/9	PJEŠIVAČKA I RUDINSKA Pješivačka Rudinska	93	57 35	323 744
8.	VII/10	SEOSKA, DUPIOSKA I GLUHODOLJSKA Seoska Dupioska Gluhodolska	44	25 13-39 21	247+32+35 (314) 1080+2 1582
9.	VII/11	ULCINJSKA	67	67	4173+134
10.	VII/12	ŠESTANSKA	11	11	636+1
11	VII/13	SOTONIČKA, BOLJEVIČKA, PODGORSKA, BRČEOSKA, LIMLJANSKA I DUPIOSKA Sotonička Boljevička Podgorska Brčeoska	87	15-19 25 41 51	641 984 1232 1259+2
12	VII/14	GORNJOZETSKA I ŠESTANSKA Gornjo Zetska Šestanska	29	18 24	1191 1382+2
13.	VII/15	NIKŠIČKA, GORNJOPOLJSKA, LUKOVSKA I ŽUPSKA Nikšićka – Varoš Nikšić - Okružje Gornjopoljska Lukovska Župska	200	21-31 1-40 1-92 1-36 1-22	1912+67 2737+1 6142+1 2345 225
14	VII/16	SPUŠKA I PODGORIČKA 1899-1903 (brojno stanje rod. i umrlih)	18	18	-
		U K U P N O			40255+236 (40491)

Nakon pristizanja izvještaja i popisnog materijala od strane Oblasnih sudova u okviru MUD-a, organizovano je upisivanje podataka po kapetanijama u već štampane popisne obrasce načinjene u formi knjiga. Na osnovu sprovedenog popisa dobijeni su rezultati o ukupnom broju žitelja u Knjaževini koji iznosi 315.000 stanovnika i on predstavlja značajan preokret u razvoju statističke službe i u vođenju evidencija u Crnoj Gori. Prema pristupu i organizaciji u sprovođenju popisa stanovništva, ovaj popis iz 1899. godine donijeće velike i ozbiljne promjene i utrijeće put daljem pristupu ovom složenom pitanju i utvrdiće desetogodišnji standard održavanja popisa koji je, na žalost, Crna Gora uspjela da primijeni još samo jednom, 1909. godine.¹⁰ Rezultati ovoga popisa pokazuju da se u periodu od dvadeset godina crnogorsko stanovništvo skoro udvostručilo. To predstavlja realnu demografsku sliku crnogorskog društva, koje se, po prvi put u svojoj savremenoj istoriji, razvija u mirnodopskim uslovima.

Zaključak

Kao što smo već napomenuli u ovom tekstu, u savremenoj crnogorskoj historiografiji, postoje tendencije neuvažavanja rezultata ovog i prethodnog popisa stanovništva, a kao relevantan uzima se samo popis iz 1909. godine. Najveći argument u prilog ove kritike je sumnja u kapacitete tadašnje crnogorske državne administracije. Međutim, uvid u arhivsku građu ovog perioda, neosporno svjedoči o postojanju još dva popisa stanovništva i navodi nas na bezuslovan zaključak da je Knjaževina Crna Gora u tom momentu svog postojanja itekako imala razvijene administrativne kapacitete da uspješno privede kraju zadatak kakav je popis svog stanovništva. Još jedan dokaz koji svjedoči u korist postojanja ova dva popisa je i taj da u okviru MUD-a od 1879. godine postoji statistički odsjek čiji su službenici bili stručno osposobljeni za vršenje poslova narodne statistike, a uvodi se i posebno zvanje „*statističar*“ u okviru državne administracije. Na žalost, kao i za prethodni popis iz 1879. godine, do danas nijesu sačuvani svi izvještaji

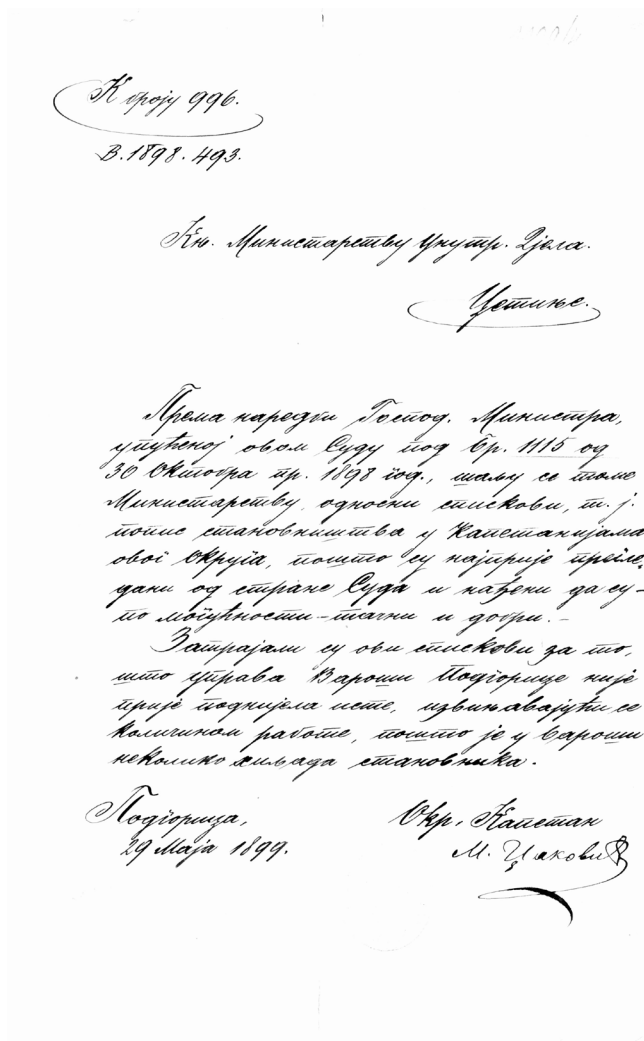
¹⁰ Isto, str. 61.

o popisu po pojedinim kapetanijama, što je nekima dalo povoda da odbace njegovo postojanje. Ipak, ovaj rad i ima za cilj da prikaže, a i pokaže, da su takva razmišljanja neosnovana. Iz tog razloga navodimo kao priloge za ovaj rad i *Naredbu sa uputstvom za izvršenje popisa*, koja je razaslata svim plemenskim kapetanima i jedan od *Izvještaja* od strane kapetanija koje su upućivane Ministarstvu unutrašnjih djela o sprovedenom popisu na njihovoj teritoriji. Iskreno se nadamo da smo ovim dovoljno jasno ukazali na značaj ove teme, jer i pored nedostajućih dokumenata o popisu za neke kapetanije, mi danas na osnovu sačuvane arhivske građe, možemo da tvrdimo da je *Opšti popis stanovništva* zaista i sproveden na sasvim precizan način. Da podaci koji su dobijeni ovim popisom na korektan i relevantan način oslikavaju demografski profil tadašnje Crne Gore, možemo potvrditi i poređenjem ovog popisa sa narednim, koji je održan 1909. godine, iako se i oko toga vodilo dosta polemike. Prema podacima iz 1909. godine Crna Gora ima 317.865 stanovnika, što je upućivalo na neznatan prirodni priraštaj u odnosu na 1899. godinu. Ovo je mnoge navelo da odbace rezultate popisa u posljednjoj godini XIX vijeka, smatrajući nevjerovatnom činjenicu, za tadašnje uslove života u Crnoj Gori, o rastu stanovništva od samo 2.500 stanovnika. Međutim, ovakve kritike se mogu sa lakoćom odbaciti, jer je karakteristika demografske slike u Crnoj Gori u prvoj deceniji XX vijeka ogroman odliv stanovništva na pečalbarski rad posebno ka dva američka kontinenta.

Ipak, najveći značaj *Opšteg popisa stanovništva iz 1899. godine* je u tome što upravo sa njim počinje novi period u vođenju državnih evidencija i obrade statističkih podataka u okviru Državne uprave Knjaževine, a kasnije Kraljevine Crne Gore. Ovim popisom uvodi se novi desetogodišnji standard održavanja popisa stanovništva i nove poboljšane vrste obrazaca za njegovo sprovođenje. Uvođenje ovih standarda doprinijeće daljoj valorizaciji i boljoj upotrebi podataka dobijenih ovim popisom u okvirima državne administracije. Takođe, što je za nas važno, novouvedeni standardi donijeće napredak statističke službe u Crnoj Gori na jedan veći naučni nivo. Upravo ovaj pozitivan pomak statističke službe tadašnje Knjaževine, nama danas omogućava da na pravilan način sagledamo i objektivno ocijenimo

rezultate ovog popisa, kako bi upotpunili našu saznanja i predstavu o ukupnim kapacitetima državne administracije u Crnoj Gori na kraju XIX vijeka. Zato se nadamo da je ovaj rad još jedan podsticaj daljem proučavanju ove teme, kako bi problem razvoja statističke službe i posebno održavanja popisa stanovništva u Crnoj Gori dobilo ispravan i adekvatan status unutar moderne crnogorske istoriografije, što svakako mislimo da zaslužuje.

Izveštaj Okružnog kapetana – Podgorica o sprovedenom popisu stanovništva

UDK 311(497.16)(091)

Из архивске теорије и праксе

Srđan PEJOVIĆ

NASTANAK I VRSTE STATISTIČKIH PREGLEDA U DRŽAVNOJ UPRAVI KNJAŽEVINE/KRALJEVINE CRNE GORE - Prilog proučavanju razvoja statistike i statističke službe -

Sažetak: Rad pruža pregled dokumentacije koja je nastala radom državne uprave Knjaževine/Kraljevine Crne Gore, a koja je u formi statističkih pregleda. Prvenstveno zbog značaja raznih formi statističkih pregleda, odnosno evidencija, kojima se dokumentuje djelovanje i način života najšireg sloja stanovništva i državne uprave, u radu je dat pregled nastanka i vrsta dokumentacije. Zbog svoje sveobuhvatnosti i dokumentarnosti one predstavljaju prvorazredan, iako često zanemarivan, izvor za nauku.

Ključne riječi: statistički pregled, statistika, arhivsko poslovanje, organizacija državne uprave, evidencije.

ORIGIN AND STATISTICAL REVIEW OF THE STATE ADMINISTRATION OF THE PRINCIPALITY/KINGDOM OF MONTENEGRO - Contribution to the study of statistics and statistical services -

Abstract: The paper gives an overview of the documentation created by the public administration of the Principality / Kingdom of Montenegro, which is in the form of statistical surveys. Primarily because of the importance of various forms of statistical surveys and records that document the activities and lifestyle of the widest sections of society and the state administration in the paper provides an overview of the occurrence and type of documents. The attention was paid to the creation of documents, reliability and usability of the documents what is a major, though often neglected, source of science.

Keywords: statistical overview, statistics, archive management, organization of public administration, records.

Uvod

Ustanovljavanje i razvitak državne uprave u Crnoj Gori uslovalo je i organizaciju administrativnog aparata, način obavljanja poslovanja sa dokumentacijom, a i određenih statističkih pregleda - nastalih za konkretne potrebe - sa najnužnijim elementima opisa.

Istorijat organa državne uprave u Crnoj Gori ne prati uvijek u cjelosti dokumentacija koja je nastala radom tih organa. Ovo se prije svega odnosi na Praviteljstvo suda i narodnu kancelariju iz doba Petra I. Praviteljstvujušći Senat crnogorski i brdski je prvi organ državne uprave čiji rad se može dokumentovati, na osnovu arhivske građe, iako nije sačuvana u cjelosti. Stepem sačuvanosti arhivske građe je ograničavajući činilac za uspješno sagledavanje svih funkcija koje je obavljao stvaralac u periodu svog djelovanja, jer one nijesu dokumentovane. Uprkos ovom ograničenju, u sačuvanoj arhivskoj građi postoji dokumentacija koja svjedoči o funkcijama stvaraoca u određenom vremenskom periodu. U arhivskoj građi Senata sačuvane su i određene evidencije u formi statističkih pregleda, nastalih radi ostvarivanja i dokumentovanja funkcija koje su mu bile u nadležnosti, poput evidentiranja naplaćene dacije i/ili evidencija o izdatim pasošima. Činjenica je da ove evidencije nisu sačuvane u cjelosti i za čitav period djelovanja Senata. Pomenute evidencije ujedno predstavljaju i prve statističke preglede nastale radom jednog tijela crnogorske državne uprave.

Tokom vremena, uporedo sa razvojem i organizacijom državne uprave, u okviru novoformiranih organa, razvija se i odgovarajuća dokumentacija, nastala njihovim radom. Među ovom građom nalaze se i brojne vrste statističkih pregleda koji dokumentuju osnovne aktivnosti i funkcije tih organa. Ova vrsta arhivske građe, bez obzira čijim radom odnosno kojeg tijela državne uprave je nastala, značajan je izvor za nauku jer se radi o standardnim klasama podataka koji dokumentuju u najvećoj mjeri i rad državne uprave. Od posebne je važnosti što sadrži podatke o domaćinstvima i pojedincima na standardan način za najveći dio teritorije tadašnje Crne Gore. Ova dokumentarna osnova obiluje podacima o iseljavanju stanovništva, imovnom stanju i zdravstvenom stanju stanovništva, stanovništvu Crne Gore prema obavljenim popisima (1879, 1899 i 1909), muškom stanovništvu (vojne statistike), robnoj proizvodnji, uvozu i izvozu,

školstvu, zanatstvu, trgovini i sl. Kako ova građa nije sačuvana u cjelosti do naših dana, a ocjenjujemo je značajnom dokumentarnom osnovom za različite naučne discipline, potrebno je pružiti pregled njenog nastanka i vrsti prema stvaraocima, čija dokumentacija je strukturirana u odgovarajuće arhivske fondove Državnog arhiva Crne Gore – Cetinje.

Pregled razvoja evidencija i statističkih pregleda u okviru Senata crnogorskog i brdskog

Formiranjem Senata crnogorskog i brdskog – 1830. godine, ustanovljava se tijelo koje ima najvišu zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast u Crnoj Gori. U okviru Senata organizuje se i razvija administrativni aparat sa određenim autoritetom i mandatom za vršenje vlasti. U ovim okolnostima razvija se poslovanje praćeno dokumentacijom i uhodava se senatska, odnosno državna kancelarija. U tom kontekstu u okviru senatske uprave, a za potrebe ostvarivanja državnih funkcija, pojavljuju se i uređene evidencije koje imaju osnovne elemente statističkih pregleda za određenu namjenu. Najstarije takve evidencije nastale su za potrebe ubiranja poreza i evidentiranja poreskih prihoda.¹

Još u doba Petra I u *Zakoniku opštem crnogorskom i brdskom* postoje odredbe o uvođenju poreza.² Na ovaj način je po prvi put pravno uređeno pitanje finansijskih prihoda odnosno poreza u Crnoj Gori, iako u praksi porez nije ubiran u ovom periodu.

Prikupljanje poreza nije bilo uspješno ni u prvim godinama vladavine Petra II Petrovića Njegoša, uprkos tome što je bilo zakonski uređeno (*Zakoni otačastva - 1833*). Tek od 1838. i Njegoševog *Objavlenia* uspijeva se, donekle, sa ubiranjem poreza.³ Dokumentacija o poreskim prihodima iz ovog perioda nije sačuvana.

---

¹ DACG PS: Inventar pomoćnih knjiga fonda Praviteljstvujušči senat, br. 1133/1

² *Zbornik sudskih zakona, naredaba i međunarodnih ugovora po sudskoj struci za kraljevinu Crnu Goru*, knj.2, Cetinje, 1912.

³ Jevto Milović, *Danak za 1843 u Crnoj Gori i plate crnogorskim nahijama od 1845 do 1845*, Istorijski zapisi, knj. X, 1954, str. 567-575.

Vidi B. Pavićević, *Stvaranje crnogorske države*, str. 255-264; Dušan Vuksan, *Crnogorske finansije u XVIII I XIX vijeku*, Zapisi, knj. XV, 1936; dr L. Tomanović, *Petar II Petrović – Njegoš kao vladalac*, Cetinje 1896.

Porez u obliku dacije uveden je 1853. godine kao novi porez „danak“, kojim se pokušalo ispraviti nedostatke poreza iz doba Petra II.⁴ Umjesto 4 dotadašnje kategorije poreskih obveznika uveden je izdiferenciraniji porez na imovinu i dohodak kako bi se obezbijedilo pravednije opterećenje i olakšalo ubiranje poreza. Novi temelj u poreskom sistemu udaren je i u *Danilovom zakoniku* 1855. u članu 59.⁵ Sljedstveno razvoju poreskog sistema, razvijane su i evidencije u formi statističkih pregleda o naplaćenim porezima. Ove evidencije detaljno je opisao Vuk Vrčević. Nažalost, evidencije iz ovog perioda nijesu sačuvane tako da možemo govoriti samo o dacijalnim knjigama.

U svrhu dobijanja pregleda i evidentiranja naplate neposrednog poreza – dacije u okviru Senata pojavljuju se dacijalne knjige, koje se vode po godinama i po kapetanijama. Ove knjige imaju osnovne elemente opisa o zemljištu (oranice, livade, šume, vinogradi, masline – poslije 1880.); stoci (bravi, goveda i konji, pčele i svinje), zatim o mlinovima, barelima vina, valjaonicama sukna itd. Za svaku kapetaniju navedena su domaćinstva i njihov posjed, kao i iznos određenog i predatog poreza-dacije.

Sačuvane evidencije naplaćene dacije - dacijalne knjige - u državnom arhivu datiraju od 1869. godine.⁶

U okviru Senata uspostavljena je još jedna vrsta statističkog pregleda, a to je evidencija o izdatim pasošima. Već u Njegoševo doba postojale su evidencije o izdatim pasošima odnosno iseljavanju. Nažalost većina tih evidencija koje predstavljaju arhivsku građu nijesu sačuvane. Sačuvane pasoške knjige datiraju od 1852-1862, odnosno radi se o jednoj senatskoj knjizi koja se čuva u arhivsko-bibliotečkom odjeljenju Narodnog muzeja na Cetinju i u lošem je stanju.

U Državnom arhivu na Cetinju nalaze se sačuvana pasoška knjiga iz perioda djelovanja Senata i donosi sljedeće podatke:

Protokol br. 115 – Senat

Poimenični protokol izdatih pasoša narodu za vrijeme od 01. I 1866.g. do 19. IX 1878.g.

---

⁴ *50 godina na prestolu Crne Gore*, Cetinje 1910, str. 149

⁵ Mirčeta Đurović, *Crnogorske finansije 1860-1915*, Titograd, 1960, str. 23

⁶ DACG – MUD – Dacijalne knjige

1866.g. od broja 616 do 1288
1867.g. od broja 79 do 460
1868.g. od broja 263 do 899
1869.g. od broja 1 do 594
1870.g. od broja 1 do 527
1871.g. od broja 1 do 927
1872.g. od broja 1 do 1243
1873.g. od broja 1 do 389
1875.g. od broja 1 do 516
1876.g. od broja 1 do 66
1877.g. od broja 2 do 46
1878.g. od broja 1 do 125

Poslije reorganizacije državne uprave vođenje pasoških knjiga preuzelo je Ministarstvo inostranih djela. U suštini one nijesu izmijenile osnovne elemente opisa: datum, tekući broj, ime i prezime, odakle je, gdje ide. Nažalost, ni ove knjige nijesu sačuvane u kontinuitetu za period od 1866. do 1914. godine.

U okviru Senata vođene su i evidencije o sudskim presudama – sentencijama koje je Senat vršeći svoju sudsku funkciju donosio. U tom kontekstu postojale su dvije knjige statističkih pregleda izrečenih presuda: “protokol kriminalni” i “knjiga umira”.⁷ Ni ove evidencije nažalost nijesu sačuvane.

Razvitak statistike i statističkih pregleda u okviru Knjaževske vlade

Najznačajnija prekretnica na polju transformacije i organizacije javne vlasti i uprave u Crnoj Gori događa se 1879. godine. Ukinut je Crnogorski senat, tako da njegove sudske kompetencije preuzima Veliki Sud, zakonodavnu vlast Državni Savjet, a izvršnu vlast obavljaju pet novo-osnovanih ministarstava. Ranije Uprava prosvjete prerasta 1882. godine u šesto ministarstvo - za prosvjetu i crkvene poslove.

---

⁷ Živković Jelena: *Arhivska služba u Crnoj Gori do reorganizacije 1992. godine; Arhivski fondovi i zbirke u Republici Crnoj Gori*, tom I-II, Cetinje, 2002.

Istovremeno sa reorganizacijom vlasti u najvišoj instanci, izvršene su i reforme u lokalnom sudstvu, tako da su postojeća načelstva preimenovana u okružna kapetanstva, a tamo gdje ih ranije nije bilo osnovana su nova 1880. godine.

Statistički pregledi Ministarstva finansija

Već smo rekli da su novoosnovana ministarstva preuzela nadležnosti pređašnjih uprava koje su se razvile u okviru Senata (1874), pa je tako Ministarstvo finansija preuzelo vođenje evidencija, odnosno statističkih pregleda o poreskim obveznicima, naplati neposrednih i posrednih poreza, carina, taksi, prireza i sl. srazmjerno načinu njihovog uvođenja u zakonodavnu tradiciju i praktičnu primjenu.

Tako se već početkom XX vijeka publikuju određeni statistički pregledi za neke uporedne periode, npr. statistika uvoza i izvoza, statistika naplaćenih poreza po raznim osnovama, statistika naplaćenih taksi (taksenih maraka), odnosno tarifa. Nadalje u okviru Ministarstva finansija, redovno se vode statistički pregledi svih državnih prihoda i rashoda koji na kraju nalaze sintetički iskaz u završnom računu državnog budžeta.

Na kraju da nabrojimo vrste evidencija, odnosno statističkih pregleda koji se vode u okviru Ministarstva finansija do 1914. godine⁸:

1. Sumarni pregledi državnih poreza i dacija
2. Protokoli podataka za naplatu dacija
3. Prihodi od ofita na kuće (zakupa)
4. Knjige prireza
  - obavezni rad
  - sveštenečki prirez
5. Evidencije o procjeni i otkupu duvana (monopoli)
6. Protokol prodaje soli
7. Pregled monopola petroleja
8. Pregled monopola cigaret papira
9. Prihodi od taksa

---

⁸ DACG MF: Inventar pomoćnih knjiga MF; 1133/8.

- Evidencija taksa na trgovački promet
  - Evidencija prihoda od klanica, kantara i poreza na kuće
  - Evidencija raznih prihoda i sudske takse
  - Evidencija prihoda od poreza na alkoholna pića i prekogranični duvan
  - Evidencija prihoda poreza na trgovinu, zakup kuća
  - Evidencija prihoda trgovačkih dozvola
10. Evidencija budžetskih prihoda i rashoda
- Statistika prihoda i rashoda
  - Evidencija prihoda i rashoda svih ministarstava
11. Evidencija državnih prihoda privatno-pravnog karaktera
- Evidencija prihoda pomorskih luka, pošte i telegrafa
  - Evidencija prihoda državne štamparije
  - Evidencija prihoda obaveznog rada
  - Evidencija prihoda od prodaje i vađevine žita
12. Evidencija Uprave državnih dugova i fondova.

Navedene evidencije ilustruju jedan uređeni i razvijeni način evidentiranja svih onih poslova iz nadležnosti Ministarstva finansija, a imaju formu i karakteristike statističkih pregleda za koju namjenu su i nastali kao takvi.

Statistički pregledi Ministarstva vojnog

U okviru Ministarstva vojnog Crne Gore razvijaju se određene vrste evidencija shodno potrebama i načinu organizacije rada. Ovdje možemo razlikovati dva perioda: od 1879. do 1902. godine, i od 1902. godine na dalje. Za prvi period postoje osnovne evidencije⁹:

1. Statistika muškog stanovništva koja se vodi po okruzima i kapetanijama
2. Evidencije o vojsci – vodi se poimenično po brigadama
  - Poginuli u ratovima 1875-1880

---

⁹ DACG MV: Inventar pomoćnih knjiga fonda MV; 1133/9.

- Spiskovi obveznika koji su umrli ili preseljeni u druga mjesta
  - Evidencije oficira
  - Evidencije trubača po brigadama
3. Evidencije intendanture
- Evidencija prodaje municije – po varošima
  - Evidencija prodaje municije preko privatnih trgovaca
  - Evidencija o primanju i izdavanju municije iz raznih magacina
  - Evidencija zaduženja oficira za odjeću i obuću
  - Evidencija primanja i izdavanja brašna i hleba iz vojne pekare
  - Evidencija vojničke takse – nizamija
  - Evidencija starog artiljerijskog materijala u vojnim magacinima.

Za period od 1902. do 1916. godine pojavljuje se veći broj uređenijih statističkih pregleda iz nadležnosti Ministarstva vojnog:

1. Statistički podaci o osoblju u području Ministarstva vojnog 1852-1910.
2. Evidencije penzionisanja ostavljenja i unapređenja oficira – po brigadama i bataljonima
3. Popisi i raspored oficira, barjaktara i pješaka
4. Evidencija službenih promjena oficira
5. Evidencija oficira aktivne vojske koji su na raspolaganju
6. Godišnji popisi vojnika i oružja po bataljonima u brigadama stojeće vojske
7. Statistike brojnog stanja obveznika od 17-24 godine po bataljonima
8. Evidencija vojnika koji su propustili godišnje vojne vježbe
9. Evidencija vojnika koji su navršili 18 ili 19 godina po bataljonskim statistikama
10. Evidencija izdatih dozvola za pasoše vojnim obveznicima
11. Evidencija o vježbama narodne vojske (poimenični spiskovi po brigadama)
12. Evidencija osoblja vojnih bolnica
13. Evidencija vojnih ljekarskih pomoćnika
14. Evidencija tehničkog snadbijevanja i rashodovanja

Važno je istaći da je i prije donošenja Zakona o ustrojstvu vojske iz 1908. godine, sljedstveno cjelovitom razvoju državne uprave, i Ministarstvo vojno imalo razgranat, organizovan i uređen način izrade statističkih pregleda za potrebe vojske i njenog snadbijevanja. Posebno je period od početka XX vijeka karakterističan po tom unaprijeđenom i organizovanom načinu vođenja evidencija i statistika, što ilustruju gore navedene vrste evidencija. Napominjemo, da su sve navedene evidencije sintetički izraz prikupljenih podataka sa standardnim elementima opisa po četama, bataljonima, brigadama i na kraju divizijama, a vode se u kontinuitetu od 1902. do 1914. godine.

Kada se radi o statistici kao službi, iz gore navedenog jasno je da je ona bila zastupljena u pomenuta dva ministarstva gdje se koristila za konkretne potrebe tih ministarstava i njihovog djelokruga rada. Činjenica je da u oba slučaja postoji razrađen sistem prikupljanja podataka (sa osnovnim elementima opisa) koje je raspisalo ministarstvo za svoj djelokrug rada, a prema kojima postupaju lokalni ili mjesni organi podređeni tom centralnom organu.

Statistički pregledi u okviru Ministarstva prosvjete i crkvenih poslova

Saglasno svom djelokrugu rada, Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova je vodilo evidencije u formi statističkih pregleda za svoje potrebe na sljedeći način¹⁰:

Evidencije o osnovnim školama i učiteljima 1890-1900

1. Evidencije o osnovnim školama i učiteljima 1890-1900

2. Statistike osnovnih škola u Crnoj Gori do 1907. god.

3. Statistike osnovnih škola po školskim oblastima

(istočno, sjeverno, zapadno i preko-granično) za period 1907-1915

4. Evidencije o učiteljima i stipendistima

5. Evidencija o isplatama stipendija državnim stipendistima

6. Evidencije dobrotvora đачkog fonda - 1908-1914

7. Evidencija stipendista u Crnoj Gori i inostranstvu - 1907-1915

---

¹⁰ DACG MPCP: Inventar pomoćnih knjiga fonda MPCP; 1133/5.

8. Evidencija o naplaćenim školarinama po školama i školskim oblastima
9. Evidencije o revizionim izvještajima i pregledima osnovnih škola.

Statistički pregledi Ministarstva pravde

U okviru svoje djelatnosti, Ministarstvo pravde je u cilju unapređenja rada sudova svih instanci preduzimalo mjere i donosilo neophodne propise. Kako bi se obezbijedilo praćenje rada sudova i njihova ažurnost, donijeto je više administrativnih mjera kojima se uređuje pitanje upravljanja dokumentacijom koja nastaje radom sudova, a najznačajnija je **„naredba Ministarstva pravde Velikom sudu i svim okružnim sudovima o statističkom popisu sudskih predmeta u toku 1900. godine“**. Cilj ove mjere je bio da se uvede sudska statistika u formi pregleda. Predviđene su tri kategorije poslova: 1. građanske parnice; 2. krivične parnice i 3. čisto administrativni poslovi. Za pregled je bilo potrebno naglasiti koliki je broj parnica za prvu i drugu kategoriju, koliko ih je riješeno presudom, a koliko sudskim poravnanjem, te na kraju koliko ih je ostalo neriješeno zaključno sa 31. decembrom.

Da ova namjera nije bila samo formalna težnja dokazuje i **naredba Ministarstva pravde okružnim sudovima, o statističkom pregledu sudskih poslova u 1901. godini, od 21. marta/3. april 1902. godine**. Ova naredba je potpunija od prethodne jer donosi precizna uputstva i obrasce za popunjavanje statističkog pregleda. Ističe se važnost ovog posla i izričito naređuje da se tačno i na vrijeme postupi po ovoj naredbi. Na ovaj način uređeno je pitanje vođenja i dostavljanja statistike za sve sudove u Crnoj Gori kada se radi o sudskim predmetima.

Na temelju ovih naredbi organizovani su i vođeni statistički pregledi u osnovnim, okružnim-oblasnim sudovima i u Velikom sudu. U svim sudskim instancama vođeni su sljedeći statistički pregledi¹¹:

1. Pregledi sudskog personala sa izvodima školske spreme i godina službe

---

¹¹ DACG MP: Inventar pomoćnih knjiga fonda MP; 1133/3.

2. Pregledi prepisa presuda - a. Građanskih parnica,
b. Krivičnih parnica
3. Evidencije o novčanim primanjima na ime: globa, bolničkih troškova, fonda vanbračne djece, tamničarskih troškova
4. Statistički pregled svršenih i nesvršenih spisa po sudovima
5. Statistike administrativnih poslova po sudovima
6. Evidencije prepisa i opreme arhiviranih sudskih rješenja i prepisa
7. Evidencije o urudžbinama građanskih i krivičnih parnica
8. Evidencija naplaćene takse za ovjeru javnih isprava
9. Evidencija o protestiranim mjenicama
10. Statistika kupoprodajnih ugovora po sudovima.

Gore navedene evidencije dostavljane su Velikom sudu, a ovaj je izvještaje prosljeđivao Ministarstvu pravde. U samom ministarstvu vođene su evidencije o osoblju koje je zapošljeno u ministarstvu i sudstvu. Pored toga vođene su i evidencije o kaznenim zavodima i kažnjenicima:

1. Evidencije o zapošljenima u kaznenim zavodima:
Podgorica, Cetinje, Grmožur
2. Evidencije osuđenika – glavni protokol svih osuđenika –
1910-1915
3. Evidencije osuđenika po mjestu izdržavanja kazne po mjesecima i
godinama od 1902. do 1916.
4. Evidencije o bolesničkim troškovima zatvorenika

Na kraju vođene su i evidencije o opštinskim, kapetanskim i okružnim sudovima. Ove evidencije uključuju sve statistike pojedinačnih sudova, a služile su za dokumentovanje i evaluaciju njihovog rada.

Statistički pregledi Ministarstva inostranih djela

I u Ministarstvu inostranih djela vođene su evidencije koje su bile u formi statističkih pregleda kako bi se ostvarivali poslovi iz njegove nadležnosti.¹² Ranije smo spomenuli da je Ministarstvo inostranih djela preuzelo od Senata vođenje evidencija o izdatim pasošima. Zahvaljujući

---

¹² DACG MID: Inventar pomoćnih knjiga fonda MID; 1133/4.

tome imamo prilično sačuvane evidencije o iseljavanju iz Crne Gore. Pasoške knjige odnose se na sljedeće periode:

- Protokol br. 33 – MID

Poimenična knjiga izdatih pasoša za period od 14. III 1879.g. do 30. XII 1883.g.

1879.g. od broja 1 do 2502

1880.g. od broja 1 do 281

1881.g. od broja 26 do 880

1882.g. od broja 1 do 843

1883.g. od broja 1 do 3079

- Protokol br. 34 – MID

Poimenični protokol izdatih pasoša za period od 02. I 1884.g do 30. XII 1892.g

1884.g. od broja 1 do 1030

1885.g. od broja 1 do 1610

1886.g. od broja 1 do 1540

1887.g. od broja 1 do 2973

1888.g. od broja 1 do 3330

1889.g. od broja 1 do 2744

1890.g. od broja 1 do 3010

1891.g. od broja 1 do 2858

1892.g. od broja 1 do 4318

- Protokol br. 35 – MID

Poimenična knjiga izdatih pasoša od 07. VIII 1903.g. do 17. IV 1904.g.

1903.g. od broja 3512 do 6582

1904.g. od broja 1 do 5006

- Protokol br. 36 – MID

Poimenična knjiga izdatih pasoša od 27. IV 1904.g. do 25. IV 1905.g.

1904.g. od broja 5148 do 11605

1905.g. od broja 1 do 2845

Pored ovih najobimnijih statističkih pregleda, Ministarstvo inostranih djela je vodilo evidencije u formi statističkog pregleda i o odlikovanjima:

1. Evidencija o odlikovanim stranim državljanima
Danilovim ordenom
2. Statistika odlikovanih Danilovim ordenom od I-IV stepena
3. Evidencija odlikovanih jubilarinom medaljom
4. Statistika izdatih ordena
5. Pregled osoblja i konzulata: Skadar, Beograd, Niš, Trst, Pariz, Đenova, Ženeva i Rim.

Pored navedenih, u okviru Ministarstva vode se i obimne evidencije o diplomatskim pošiljkama, notama, pismima, čestitkama i telegramima. Međutim, ovaj posao po svom karakteru pripada domenu kancelarijskog i arhivskog poslovanja, te ih nijesmo navodili u ovom pregledu kao što to nijesmo uradili ni u slučajevima prethodnih ministarstava. Vrijedi napomenuti da su u ovom pregledu zastupljene one vrste statističkih pregleda i podataka koji su sačuvani u arhivskim fondovima Državnog arhiva. Ipak njihova forma, namjena, način izrade i brojnost za svako pojedinačno ministarstvo svjedoče o znatnoj primjeni statistike kako bi se obezbijedili pregledni, pouzdani i upotrebljivi podaci koji dokumentuju djelatnost tijela državne uprave.

Statistički pregledi Ministarstva unutrašnjih djela

U okviru ovog Ministarstva vođene su brojne i raznorodne evidencije u formi statističkih pregleda koje su dokumentovale njegovo djelovanje.¹³ Kako je nadležnost i djelokrug rada ovog ministarstva bilo veliko - od organizacije državne uprave, sanitetske i bolničke službe, građevina, privrede, pošta i telegrafa, pomorstva i na kraju narodne statistike, onda je jasno koliko je obimna i raznorodna forma evidencija nastajala kao rezultat opisanih poslovnih aktivnosti. Upravo zbog širokih nadležnosti i djelokruga rada ovo ministarstvo imalo je i veliki broj upošljenih. U svim oblastima rada nastajale su određene evidencije:

---

¹³ DACG MUD: Inventar pomoćnih knjiga fonda MUD; 1133/10.

1. Evidencija o žandarmeriji i komandama
2. Evidencija o oblasnim upravama
3. Evidencija o zapošljenim na području ministarstva
4. Evidencija plemenskih kapetana i pisara po oblastima i kapetanijama.

Ovo su osnovne evidencije vođene u okviru Upravnog odjeljenja. U okviru privrednog odjeljenja vođeni su statistički pregledi o poljoprivrednim proizvodima u raznim oblastima i kapetanijama, zatim pregledi o stanju vinograda u Primorsko-crmničkoj nahiji, itd.

U okviru Sanitetskog odjeljenja vođene su evidencije:

1. Statistički pregledi bolesnika po medicinskim ustanovama
2. Statistički pregledi ljekarskih recepata i izdatih ljekova
3. Statistika ljekara u Crnoj Gori
4. Statistički pregled vakcinisane djece po okruzima i kapetanijama
5. Evidencije o dužnicima bolnica.

U okviru Odjeljenja građevina vođene su evidencije o javnim radovima. Ove evidencije su vrlo brojne za čitav period od 1879. do 1916. godine. Uglavnom se radi o evidencijama angažovanih radnika na javnim radovima po okruzima, kapetanijama i vrstama poslova. Pored toga, vođene su i evidencije o izvršenim javnim radovima. One su u formi statističkog pregleda date u publikaciji „Pedeset godina na prestolu Crne Gore“ koju je izdao Ministarski savjet povodom proslave jubileja 50 godina vladavine knjaza Nikole.

U okviru Poštansko-telegrafskog odjeljenja vođene su evidencije:

1. Evidencija poštansko-telegrafskog osoblja za razne godine
2. Evidencija i raspored PTT stanica po klasama
3. Evidencije o svim poštansko-telegrafskim računima
4. Statistički pregled uputničkih računa sa inostranstvom
5. Tabelarni pregled prihoda i rashoda po godinama – sumarno
6. Evidencija o prodaji poštanskih maraka po poštama
7. Evidencija prihoda u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju.

Osim navedenih, vođene su i detaljnije evidencije i u okviru ovog odsjeka po PTT stanicama, vrstama saobraćaja, vrstama usluga itd., ali je to preopširno za navođenje jer u suštini sve imaju iste elemente opisa do gore navedenih sumarnih vrsta inventara.

Na kraju, statistički odsjek ima svoje evidencije od kojih su najvažnije one koje se odnose na sprovedene popise stanovništva Crne Gore. Zbog kompleksnosti teme i delikatnosti konteksta koji je ovim popisima određen u crnogorskoj istoriografiji, ovoj statistici posvetili smo sljedeće poglavlje.

Razvoj statistike kao službe u Crnoj Gori

Već smo u ranijem tekstu, u okviru razmatranja pitanja razvitka statističkih pregleda u okviru državne uprave, spominjali u naznakama i zametke statističke službe.

Doba Petra I Petrovića (1784-830) označava period krupnih promjena i značajnih rezultata na planu unutrašnjeg ustrojstva i reorganizacije države. Donošenjem *Zakona opšteg Crnogorskog i brdskog*, kao i ustanovljavanjem *Praviteljstva*, Petar I uspijeva da zajedno sa „*Zborom crnogorskog opštstva*” postigne unutrašnje jedinstvo i ustanovi mehanizme koji uređuju bitna pitanja; od odbrane zemlje pa do svakodnevnog života naroda. Pri crnogorskom *Praviteljstvu i Sudu* osnovana je kancelarija, nazvana *narodna kancelarija*, gdje nalazimo začetke organizovane arhivske djelatnosti, jer kancelarija biva organizovana po sektorima rada. Dokumenta se povezuju i numerišu, vode se registri, itd. Za rad kancelarije zaduženi su sekretari. Prema potrebama kancelarija je imala i više sekretara - 1811 godine, trojicu. Pomenućemo imena nekih od njih: đakon Aleksije, opat Franjo Dolči, Jakov Stefanović, Simeon Orović, Sima Milutinović i dr. Iz ovog perioda poznato je postojanje „*zapisne knjige*”, koja je predviđena članom 22. *Zakonika*, kao i obaveza da se u njoj upisuju arhivirani dokumenti. Ovo je omogućilo da se na organizovan način sačuvaju dokumenta *Praviteljstva*, kao i dokumenta iz ranijih perioda koja su do tada sačuvana, jer su podlijegala istom režimu rada. Shodno ovim osnovnim elementima razvoja arhivske djelatnosti, kako bi se dokumentovala djelatnost *Praviteljstva i Suda*, razvijale su se i određene elementarne dokumentacije u formi statističkih pregleda. Tako je vođena evidencija o presudama *Suda*, kao i o izrečenim i izvršenim sankcijama. U okviru *praviteljstva* vođena je i evidencija o izdatim pasošima za iseljenje ili za diplomatsku misiju.

Navedeni sekretari su obavljali i poslove izrade opisanih evidencija, pa su na svoj način bili i statističari u dijelu koliko je to bilo potrebno za vršenje funkcija navedenih organa.

Formiranjem *Senata*, razvijaju se i uobličavaju evidencije o svim funkcijama i poslovnim aktivnostima ovog tijela izvršne, sudske i zakonodavne vlasti. U ranijem tekstu spomenuli smo vrste evidencija koje nastaju radom *Senata*. Na tim poslovanjima bili su angažovani sekretari *Senata* i zapošljeni u senataskoj kancelariji.

Od 1879. godine, kada je reorganizovana državna uprava, u novoformiranim ministarstvima razvija se, shodno razvoju državne uprave, dokumentacija u formi statističkih pregleda koju smo naveli u prethodnom tekstu. Ni u jednom ministarstvu nije razvijena statistika kao služba, ali je na temelju dokumentacije koja je nastala uočljivo da se primjenjuju statistički modeli i načini prikazivanja podataka. Izvjesno je da je na nivou pojedinačnog referata u okviru kancelarijskog poslovanja postojao i službenik zadužen za prikupljanje podataka i izradu statističkih pregleda.

Formalno ustrojstvo i organizacija ministarstava u periodu od 1879-1902. godine nije u potpunosti poznata, jer ne postoji ni zakon o organizaciji državne uprave. Postojanje statističkog odsjeka nije bilo predviđeno i ako je *de facto* obavljao za to vrijeme dosta složene poslove. Naime, u ovom periodu u okviru Ministarstva unutrašnjih djela postoji statistički odsjek koji se bavi „narodnom statistikom“, odnosno popisima stanovništva, gdje su i nastali podaci o dva sprovedena opšta popisa stanovništva Crne Gore - 1879. i 1899. godine.

Pored toga, često se u prepisci među organima državne uprave pominje dostavljanje podataka statističkom odsjeku pri MUD-u.

Na temelju odredbi „*Osnovnog državnog zakona o Knjaževskoj vladi i Državnom savjetu*“ iz 1902. godine, organizovana je državna uprava u Crnoj Gori.

Ovim zakonom uređena su pitanja nadležnosti, djelokruga rada i organizacije ministarstava. Tako je u članu 9. u tački ž) predviđeno i postojanje *narodnog popisa i statistike*. Na temelju ovih odredbi formiran je i formalno Statistički odsjek u okviru *Upravnog odjeljenja* Ministarstva

unutrašnjih djela. Pored toga u dokumentaciji nailazimo i na službeno zvanje *statističar*. Nije nam poznat broj statističara, odnosno službenika sa ovim zvanjem, ali ih je bilo više od pet u naznačenom periodu.

Statistička služba je poslovala i bila organizovana na opisani način do 1909. godine, kada je naredbom ministra unutrašnjih djela formirano zasebno *Statističko odjeljenje*.¹⁴ Ministarskom naredbom je umjesto *Odjeljenja za građevine i saobraćaj* MUD-a koje je prenijeto pod upravom Ministarstva finansija, formirano Statističko odjeljenje što predstavlja najvišu organizacionu jedinicu u okviru ministarstva.

Ova odluka je značajna za razvoj i organizaciju statističke službe, jer je proizvod shvatanja njene uloge i značaja, kao i konkretne potrebe da se kadrovski, stručno i organizaciono odgovori sve većim zahtjevima i zadacima državne uprave.

Za šefa Statističkog odjeljenja postavljen je Milisav M. Dedović koji je do tada bio statističar u predašnjem statističkom odsjeku. Ovo Odjeljenje je u navedenom periodu bilo kadrovski osposobljeno i popunjeno tako da je popis 1909 godine, za tadašnje prilike bio izvanredno organizovan i sproveden, a podaci na odgovarajući način obrađeni i publikovani. Na opisani način *Statističko odjeljenje* MUD-a i uopšte državna statistika funkcionisala je u organizacionom smislu do kraja crnogorske države.

Tokom 1914. godine, donijet je *Zakon o kraljevskoj vladi i uređenju državnih nadležstava*.

Ovim zakonom definisana je nova organizacija državne uprave. Njime je, u okviru novog ministarstva *Narodne privrede i građevina*, predviđeno i postojanje odsjeka *Državne statistike*.

No, ovaj zakon praktično nije stupio na snagu, odnosno državna uprava se nije reorganizovala u skladu sa njegovim odredbama zbog izbivanja Prvog svjetskog rata. U tim okolnostima statistička služba poslovala je i bila organizovana u dotadašnjem kapacitetu.

---

¹⁴ Ana Pejović, *Ministarska naredba o formiranju zasebnog Statističkog odjeljenja MUD-a*, Arhivski zapisi, br.1/2012, str. 163-166, Cetinje, 2012.

UDK 821.163.4.09 Vučeraković M.

Jasmina RASTODER

MEMOARSKO-DNEVNIČKI ZAPISI MARKA VUČERAKOVIĆA

Sažetak: Rad se bavi autobiografskom vrstom izvora kao svjedočanstva u kontekstu otkupa "Bilješki" Marka Vučerakovića, crnogorskog komite i brigadira koji je proveo mnogo godina u emigraciji, boreći se "za pravo i čast Crne Gore". S obzirom da se radi o rijetkom svjedočanstvu, koje unazad nekoliko godina i nije bilo predmetom istorijske nauke, postupak otkupa, deponovanja i analize ovog svjedočanstva se posmatra u odnosu na druge, slične izvore. Posebno se analizira autentičnost, saznajna vrijednost, obim, unutrašnje i spoljne karakteristike samog izvora koji je predat na trajno čuvanje Državnom arhivu Crne Gore - Arhivskom odeljenju u Baru. Ovakvu odluku opredijelila je činjenica da je Marko Vučeraković porijeklom iz crmničkog sela Krnjica i da se značajan dio njegovih "Bilješki" odnosi na to područje, kao i na period aktivnog komitovanja (1918-1923), njegovog boravka sa crnogorskom vojskom u Gaeti i kasnije borbe u emigraciji, gdje ga je zatekla i smrt. Bilješke su pisane ćirilicom, u svesci formata A4, obima 145 strana. Osnovni tekst je dopisivan, prepravljan i sudeći po naknadnim intervencijama više puta iščitavan.

Ključne riječi: Marko Vučeraković, autobiografski istorijski izvori, Arhivsko odeljenje u Baru, komitski pokret, crnogorska emigracija nakon Božićnog ustanka.

RECORDS OF MARKO VUCERAKOVIC IN THE FORM OF MEMORIES OR DIARIES

Abstract: The paper deals with the kind of autobiographical sources such as testimony in the context of the purchase of "Notes" of Marko Vučerakovich, Montenegrin komit-rebel and brigadier who spent many years in exile, fighting "for the right and honor of Montenegro". Since this is a rare testimony, which until few years ago and was not a subject of historical

science, the process of redemption, the deposit and the analysis of this testimony is viewed in relation to other, similar sources. In particular, we analyze the authenticity, cognitive value, its volume, internal and external characteristics of the source, which was delivered to the permanent preservation of the State Archives of Montenegro and Archives Department at Bar. Such a decision, decided the fact that Mark Vučeraković, native of the village Krnjice, Crmnica and because a significant part of his "Notes" refers to the area not only for the period of active fighting (1918-1923), his stay with the Montenegrin army in Gaeta and his later struggle in exile, where he died. Notes are written in Cyrillic, manuscript in notebook format A4, volume 145 pages. The basic text was overwritten, repaired and judging by subsequent interventions over-read many times.

Keywords: autobiographic historical sources, Archial department of Bar, Marko Vučeraković, the komits movement, Montenegrin emigration after the „Christmas uprising“.

Autobiografija, kao vrsta istorijskih izvora, predstavlja dragocjeno svjedočanstvo o jednom vremenu i ličnosti u njemu. Iako nužno subjektivna vrsta izvora, u istoriji civilizacije je poznata od antičkih vremena do danas, veoma je značajna za izučavanje mnogih aspekata društvenog razvoja. Njih ima više vrsta, a zajednička im je odlika što su i po sadržini i po područjima interesovanja vezani za ličnost autora. I autobiografski, kao i ostali historiografski izvori, spadaju u tradiciju. Oni nastaju iz svjesne težnje njihovih autora da predstavu kako su se, po ličnom viđenju i svjedočenju, odigrali pojedini događaji i istorijske pojave u kojima su i autori učestvovali posredno ili neposredno.

Najraširenija vrsta autobiografskih izvora su: dnevници, memoari (sjećanja), zabilježbe i autobiografije. Izvjesne autobiografske elemente sadrže i neki drugi tekstovi, spisi, kao na primjer, pojedine vrste akata (molbe, predstavke, javna i privatna pisma, žalbe i službene biografije), povelje.

DNEVNICI, kao historiografski rod, nastaju postepeno (ali ne obavezno iz dana u dan kako to ime sugeriše). U njima se zapisuje ono najvažnije u toku samog događaja ili neposredno poslije njega, po subjektivnom odabiru i procjeni samog autora. Zapisivanje se vrši hronološkim redom, obično po danima, a bilježenje je po pravilu povezano s autorovim učešćem u događajima, njegovom doživljaju istih i sl. Autorski dnevници se time i razlikuju od raznih službenih spisa, koji se takođe vode u formi dnevnika (npr. brodski dnevnik, dnevnik vojnog štaba, dnevnik rada ustanove, školski dnevnik, bolnički dnevnik, itd) jer je ovima okvirno određena forma unutar koje treba upisivati

konkretni sadržaj. Takav je slučaj sa Dnevnikom Kristifora Kolumba koji je mnogo kasnije, poslužio Samjuelu Eliotu Morisonu da organizuje putovanje od Španije do Zapadne Indije, kako bi pokazao tačnost ovoga dnevnika. Fon Malentin je bitke u kojima je lično učestvovao, obradio s teorijskog stanovišta nauke o vođenju rata (1955); general fon Tipelskirh je, na osnovu svojih uspomena, kao jedan od šefova njemačke obavještajne sužbe nastojao da napiše istoriju II svjetskog rata (1951). Autor, najčešće, piše dnevnik iz lične potrebe, ali on ne mora da sadrži samo autobiografske podatke, jer neki autori u dnevnike unose pisma, novinske članke, razgovore, primjedbe na pročitano štivo, praktične pribilješke i sl. Dnevници spadaju u memoarsku historiografsku literaturu ili historiografsku beletristiku. Tokom istorije napisano je mnogo dnevnika raznih vrsta. Zapisi kao posebna vrsta književnosti javljaju se još i u dvije starozavjetne biblijske knjige. U novije vrijeme, naročito tokom ratova, prirodnih katastrofa, društvenih i političkih prevrata, raznih turbulentnih stanja napisano je više značajnih dnevnika sa stanovišta istorijskih izvora. Potreba za neposrednim svjedočenjem o doživljenom, izgleda da se naročito javlja u situacijama kada je sutrašnjica neizvjesna sa stanovišta životne perspektive i kada se potreba svjedočenja o jednom ljudskom iskustvu pojavljuje kao osjećaj duga prema toj sutrašnjici. Ima i onih drugih, nastajalih uobičajeno u dnevnom ritmu života. Jedan od najčuvenijih dnevnika po obimu ispisao je mletački vlastelin Marin Sinud (I Diarii), napisan u 58 tomova u kojem je između 1496. i 1533. godine svakodnevno unosio i sve spise koji su ulazili i izlazili iz mletačke kancelarije, pored svakodnevnih zapisa o događajima u Veneciji, izborima za vijeća Mletačke, itd.

Dok su dnevници svjedočanstvo o autorovom iskustvu, MEMOARI su sjećanje na to iskustvo. Dnevници su po svom značaju primarni istorijski izvor, dok su memoari literatura. Dnevници su hronološki omeđeni danima zapisivanja, memoari najčešće godinama života autora. Memoarska literatura je stara koliko i historiografija. Iako ne spada u izvore u užem smislu, ona može biti dragocjeno svjedočanstvo, posebno kada nema primarnih istorijskih izvora. Često su memoari i konkretna lična projekcija prošlosti, nastala sa ambicijom da posredno utiču na svijest o toj prošlosti. Sve do prevage kritičkog metoda u istorijskoj nauci (XIX vijek), memoari su bili integralni dio historiografije. Ova vrsta literature je naročito postala

obimna u XIX i XX vijeku. Ona postaje trend modernog doba i žanrovski je vrlo razuđena. Dok su nekada memoare uglavnom pisali ljudi iz političkog života, danas ih pišu ljudi iz raznih oblasti ljudskog djelovanja ili osobe koje su bile u blizini velikih, moćnih i slavnih ličnosti - od ličnih ljekara do posluge i konkubina. Istorija memoara počinje prije nekih dvije i po hiljade godina, još iz vremena stare Grčke i Rima. Već u Anabasi Atinjanina Ksenofonta, početkom IV v.p.n.e, prepoznaju se osobine memoarske literature: 1) temu čine zbivanja političke i vojne prirode u kojima je sam pisac odigrao značajnu ulogu; 2) priča je usredsređena na događaje koji su se zbivali u neposrednoj blizini u djelokrugu piščevog neposrednog uticaja i zapažanja; 3) pričanje teče hronološkim redom; 4) pisac ističe objektivnost kazivanja; 5) iznosi istorijske činjenice; 6) autopsija je jedini način sakupljanja podataka.

Već sa Cezarovim *Komentarima*, memoari dobijaju nove odlike, jer tema postaje vezana za događaje svjetsko-istorijskog značaja; pisac je jaka istorijska ličnost svog vremena; pisac pored sjećanja, koristi različite bilješke i dokumenta. Od tada do danas, memoari imaju gotovo ustaljenu formu unutar kojih je moguće prepoznati opšte odlike memoarskih djela. Na granici između izvora i literature, memoari se kao historiografski rod teško mogu klasifikovati unutar tradicionalnih podjela ovih rodova. Jednostavno, memoari za istoričara imaju značaj zavisno od mogućnosti dobijanja odgovora na postavljena pitanja, pouzdanosti tih odgovora, mogućnosti njihove komparacije s drugom vrstom izvora. Obazrivost i neophodna kritičnost u njihovom korišćenju je osnovna pretpostavka za njihovo uvođenje u red sekundarnih istorijskih izvora.

Bibliografija memoarskih i autobiografskih spisa iz oblasti srpske i crnogorske istorije za period do I svjetskog rata registrovala je nešto preko 700 objavljenih naslova do 1999. godine. Sličnih dnevnika ima i na našim prostorima¹.

Upravo iz razloga srodnosti memoara i dnevnika bili smo u dilemi u koju vrstu svjedočanstva da uvrstimo, izuzetno zanimljivo i dragocjeno

---

¹ Vidi više: Šerbo Rastoder, *Buduća prošlost*, Podgorica-Nikšić, Filozofski fakultet, CID, 2012, 131-137.

svjedočanstvo koje je prije par godina stiglo u Arhivsko odeljenje u Baru. Radi se o **“Bilješkama Marka Vučerakovića”**.

Prije nego detaljno opisemo ovaj izvor, da vidimo ko je, prema sadašnjim saznanjima bio Marko Vučeraković. Ovaj znameniti crnogorski patriota (Krnjice, Crmnica 1880. - Lijež, Belgija 1931.) je bio komita i brigadir crnogorske vojske u emigraciji. Učesnik je Balkanskog i Prvog svjetskog rata. Istakao se u ustanku (pobuni) 1918. godine kao protivnik bezuslovnog ujedinjenja Crne Gore i Srbije. Poslije sloma Božićne pobune, odlazi u Italiju. Od kada je izbjegao u San Đovani di Meduu (28. decembra 1918) pa do smrti, Marko Vučeraković je bio jedan od najaktivnijih boraca crnogorske emigracije. Više puta je upadao u Crnu Goru i komitovao. Jula 1919. godine, s grupom oficira stigao je u Crnu Goru s ciljem podizanja opšteg ustanka. Potpisnik je brojnih proglašenja ustaničkih vođa, slovio je za neustrašivog i hrabrog borca. Juna 1919. godine mu je spaljena kuća u Krnjicama i ubijen brat Blažo. Jedan od najpoznatijih komitskih vođa uglavnom je operisao na crnogorsko-albanskoj granici, te na području Medove i Skadra odakle je organizovao, kontrolisao i koordinirao akcije emigranata i bavio se obavještajnim radom. Ukazom od 27. januara 1920. godine, kralj Nikola ga je proizveo u čin brigadira. U Gaeti je bio komandant Trećeg bataljona Crnogorske vojske u Italiji, potom komandant vojnog garnizona u Vitoriji (Paduli). Bio jedan od glavnih organizatora otpora italijanskim vlastima u akciji razoružanja i deportacije crnogorskih vojnika poslije potpisivanja Rapalskog ugovora. Poslije rasturanja crnogorske vojske, među posljednjima napušta Italiju. S većom grupom saboraca odlazi u Carigrad (juna 1923) s namjerom da se prebace u Rusiju, a potom u Albaniju (jula 1924). U Skadru je 1924. godine, pod vođstvom Marka Vučerakovića i Pera Vukovića, bio organizovan Crnogorski komitet. Vučeraković potom odlazi u Egipat, a odatle, uz pomoć Belgijskog komiteta za Crnu Goru, stiže u Belgiju (1925), gdje je i umro 1931. Nosilac je brojnih crnogorskih odlikovanja².

Biografija ove značajne istorijske ličnosti sama po sebi zaslužuje pažnju. Prije svega zbog toga što su njegove dnevničko-memoarske bilješke jedno od rijetkih svjedočanstava koje je ostalo iza ličnosti ovog političkog

² *Istorijski leksikon Crne Gore*, knj.V, 1187, Novak Adžić, Sudbine crnogorskih patriota (1919-1941), Podgorica, 2004, str. 165-187.

profila, odnosno ona koja su decenijama prećutkivana, anatemisana i brisana iz sjećanja. Otuda nije čudno što se tek mali broj sličnih sačuvanih svjedočanstva ove političke proviniencije mogu pronaći. Poražena strana na ovim prostorima činom poraza gubi “pravo” na sjećanje, te je za njih javnost saznala tek od sredine devedesetih, kada je “Skrivana strana istorije”³ postala jedna od mogućih tema za razmišljanje.

Zato pomenimo samo neke ličnosti, koje su iza sebe ostavili slična svjedočanstva, od kojih skoro da nijedno nije objavljeno. Prije svega to su rukopisi KRSTA ZRNOVA POPOVIĆA – vođe Božićnog ustanka i komandanta zelenaša u II svjetskom ratu, potom BLAŽA MARKOVIĆA, komite i dosljednog borca za Crnu Goru, TODORA BOROZANA, komite i borca za Crnu Goru, NIKOLE T. ZECA, komite i borca za Crnu Goru. Sticajem okolnosti se desilo, da su svjedočanstva ostala iza crnogorskih patriota dugo bila nepoželjna, sistematski uništavana i da su tek neka slučajno “preživjela” ideološko “čišćenje”. Jedno od takvih svjedočanstava su svakako i “Bilješke” Marka Vučerakovića.

Sasvim slučajno, drug sa studija Nenad Žarković, istoričar po profesiji, je ove “Bilješke” ponudio na prodaju svom kolegi sa studija prof. dr Šerbu Rastoderu 2008. godine. Prema kazivanju Nenada Žarkovića, zapise je naslijedio od svog oca, koji je takodje bio istoričar, pasionirani sakupljač starina, koji je do bilješki Marka Vučerakovića došao kupovinom na nekoj od buvljih pijaca u Srbiji. Kako su ove “Bilješke” stigle do Srbije i buvlje pijace, ostaje nepoznanica, ali je ipak srećna okolnost što su uopšte sačuvane i što su se na kraju vratile kući, u zavičaj Marka Vučerakovića. Zasluge za tako nešto, pored pomenutih lica, pripadaju i Dragoljubu Dragu Rašoviću, predsjedniku fondacije “Sv. Petar Cetinjski” koji je odmah po saznanju o postojanju takvog svjedočanstva, obezbijedio novac za otkup, ovlastio lice koje će u ime fondacije isto otkupiti i na svečanoj sjednici Fondacije “Sv. Petar Cetinjski” u Zetskom domu na Cetinju, 31. oktobra 2008.godine, isto poklonio Arhivskom odjeljenju u Baru. Ovaj gest, dostojan samo velikih filantropa i dobrotvora, Dragoljuba Draga Rašovića svrstava u manji i odabrani krug ljudi svjesnih značaja ovog i sličnih svjedočanstava.

---

³ Šerbo Rastoder, *Skrivana strana istorije*, I-IV, Podgorica 1997, Cetinje-Podgorica 2005.

Na početku teksta smo naglasili nedoumicu, da li da “Bilješke” svrstamo u dnevnik ili memoare. Nedoumicu izaziva činjenica što se pažljivim čitanjem pronalaze obilježja i jednog i drugog autobiografskog roda. O tome zašto su i kako nastale ove “Bilješke” sam Marko Vučeraković u uvodnom dijelu svoga spisa naglašava: “Na veliku žalost i štetu moju i cijele naše familije, sve pismene pribilješke, moje lično kao i cijele naše familije sagorele su 27. jula 1919. g. kad su mi ono srbijanske vlasti u zajednici sa crmničkim izrodima i izdajnicima Crne Gore zapalili kuću i uništili sve što smo imali u svom rodnom mjestu Krnjicama. Šteta koju je naša familija ovom prilikom pretrpjela nenaknadiva je, naročito žalim moje pribilješke koje sam opširno vodio još od svršetka osnovne škole, a naročito tokom ratova, kao i pribilješke moje braće, pribilješke s dokumenta od starine, s tim više što danas nemam ni jednog od braće živog pomoću kojeg bih se danas mogao koristiti, također udaljen od svog rodnog mjesta u izgnanstvu, bez niđe svoga prinuđen sam ovđe pribilježiti u kratko samo ono što budem ja tačno znao i zapamtio od starih svojih ostavljajući da docnije popunim ako za to bude bilo vremena i sudbine. 1. juna 1922. god Napoli”⁴

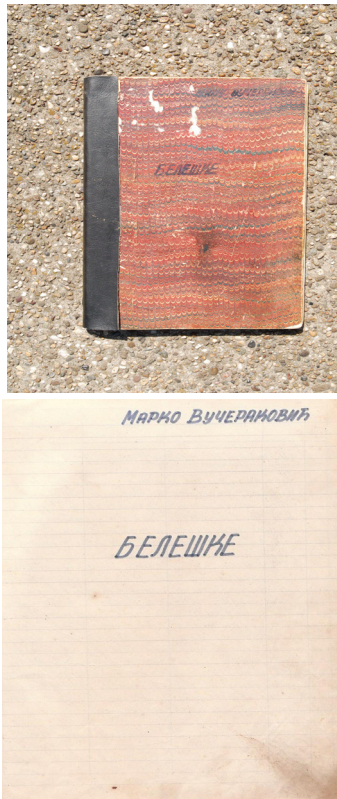
Iz navedenog citata saznajemo da je Marko Vučeraković “vodio bilješke još od svršetka osnovne škole” i da su one sa ostalim porodičnim dokumentima nestale u požaru rodne kuće, jula 1919. godine, te da je “Bilješke” radio po sjećanju u izgnanstvu u Italiji. Takvo saznanje nužno podrazumijeva opreznost u korišćenju i razumijevanju ovog istorijskog spisa i ocjeni njegove pouzdanosti, odnosno vjerodostojnosti.

“Bilješke” su pisane ćirilicom, manuskriptom u svesci formata A4, obima 145 strana. Osnovni tekst je dopisivan, prepravlján i sudeći po naknadnim intervencijama više puta iščitavan. Sigurno je, da je u dugom komitovanju Vučeraković imao vremena na pretek, kao što je sigurno da su “Bilješke” nedovršen spis, jer se prekidaju kod podnaslova koji je bio veoma blizu vremenu zapisivanja. Da li je ovo zapisivanje prekinuto u borbi sa brojnim potjerama koje su ga pratile u stopu ili iz drugog razloga, tek treba otkriti? Kao što bi trebalo utvrditi i veoma osnovanu činjenicu da ovo najvjerovatnije nije jedini zapis koji je ostao iza Vučerakovića, tim prije što se zna da je umro u izgnanstvu. Moguće je, mada tome za sada nema potvrde

⁴ AO, BAR, Bilješke Marka Vučerakovića, str.1

u primarnim izvorima, da su “Bilješke” zagubljene i da ih je pronašla neka od brojnih potjera. Sigurno je, da ih je žandarmerija u tom slučaju poslala policijskom vrhu u Beograd na ekspertizu i analizu.

Medjutim, nije jasno kako su “Biljeske” dospjele na neku od buvljih pijaca u Srbiji ukoliko je tačan iskaz bivših vlasnika da su na taj način došli do njih. Nije nemoguće da ih je možda pronašao zagubljene, neki od žandara iz potjere, jednostavno ih odnio svojoj kući, a kasnije on ili neko od srodnika dao na prodaju. No, to je ipak manje važno; ono što je bitnije je pretpostavka, gdje bi mogle biti, ako ih ima, druge sveske bilješki Marka Vučerakovića. U Italiji, Belgiji, Albaniji, Carigradu ili na nekoj drugoj i nepoznatoj adresi? Za sada se o tome može samo nagađati, a do tada nam ostaje da se objavi i izuči ovo što je sačuvano.

Bilješke M. Vučeraković

UDK 94(497.16)(094)„1913”

Документи и сјећања

Živko M. ANDRIJAŠEVIĆ

DVA ZAPISNIKA O SASLUŠANJU PRED ISLJEDNOM KOMISIJOM 1913. GODINE

Krajem septembra 1912. godine (po st. kalendaru), Crna Gora je objavila rat Osmanskom carstvu, što su ubrzo učinile i njene balkanske saveznice (Srbija, Grčka, Bugarska). Time je počeo Prvi balkanski rat. Prema utvrđenom ratnom planu, jedan dio crnogorske vojske trebalo je da posjedne Skadar, a drugi da djeluje prema Sandžaku i Metohiji. Crnogorska vojska (oko 35.000 vojnika) bila je podijeljena u tri operativne grupacije: Zetski odred, Primorski odred i Istočni odred. Zadatak da zauzmu Skadar dobili su Zetski i Primorski odred, dok je Istočni odred upućen prema Sandžaku. Glavnini crnogorskih snaga trebalo je nekoliko mjeseci da zauzme Skadar, dok je Istočni odred bez većih teškoća i prepreka nastupao kroz Sandžak. Za samo desetak dana, Istočni odred je ušao u Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Plav i Gusinje. Nakon ovladavanja prostorom između Tare i Lima, odnosno prostorom između Sinjajevine i Bogićevice, crnogorska vojska je krenula prema Metohiji. Otpor turskih snaga i na ovom dijelu ratišta bio je slab, pa su do kraja oktobra (po st. kalendaru) Crnogorci zauzeli Rožaje, Peć, Đakovicu i Dečane. Tako je za kratko vrijeme ostvaren crnogorski ratni plan koji se odnosio na prostor Sandžaka i Metohije. Na ovom prostoru živjelo je stanovništvo vjerski i nacionalno raznoliko, a najbrojnije je bilo stanovništvo islamske vjeroispovijesti. Iako su podaci o broju i strukturi

stanovništva ovih oblasti nepouzđani, muslimana je ovdje bilo oko 160.000, a pravoslavaca ne više od 60.000.

Nedugo poslije zaposijedanja ovih krajeva od crnogorske vojske, u svim mjestima uspostavljeni su organi vlasti. Istovremeno se počelo raditi i na umirivanju ovog prostora, budući da se jedan dio muslimanskog stanovništva nije htio pokoriti crnogorskim vlastima. Kako je postojala opasnost da taj otpor uzme maha, vlast je preduzimala rigorozne mjere prema odmetnicima i stanovništvu koje je odmetnike podržavalo, služeći se prvenstveno vojnom silom. U vrijeme tih nastojanja da se u ovim krajevima učvrsti crnogorska uprava i da se obezbijedi potpuni mir, dolazi do masovnih zloupotreba vlasti, tj. masovnih zločina i nasilja nad muslimanskim stanovništvom. Akciju za umirivanje nepokornog stanovništva, mnogi crnogorski državni činovnici su iskoristili za ličnu osvetu nad nedužnim stanovništvom, za pljačku njihove imovine i za svakovrsno nasilje i izživljavanja. O ovim događajima postoji obimna građa u Državnom arhivu Crne Gore, kao i istoriografski radovi. Postoje, nažalost, i brojna neistinita, tendenciozna i politički motivisana tumačenja ovih događaja, koja se ne zasnivaju na izvorima. Nosioći ovakvih tumačenja iznose tvrdnje da je crnogorska vojska 1913. godine izvršila genocid nad muslimanima, te da je crnogorska država bila inicijator i izvršilac svih zločina nad njima.

U namjeri da dodatno ukažemo na karakter ovih događaja, a posebno na odnos centralne vlasti prema zločinima nad muslimanima, objavljujemo dokumenta o saslušanju dvojice važnih aktera tih događaja – komandira (majora) Save Lazarevića, šefa policije u Pečkoj oblasti, i Jovana N. Plamenca, oblasnog upravitelja u Andrijevici. Obojica su saslušavana pred Isljednom komisijom, koju je marta 1913. godine formirala crnogorska vlada, s namjerom da ispita sve zločine nad muslimanskim stanovništvom u novooslobođenim krajevima. Dokumenta koja objavljujemo nalaze se u Državnom arhivu Crne Gore na Cetinju, u fondu *Komisija crnogorske vlade za izviđaj zloupotreba državnih činovnika u novooslobođenim krajevima*.

1

***Zapisnik o saslušanju Save Lazarevića, šefa policije u Pečkoj oblasti,
pred Isljednom komisijom***

Zapisnik
od 23. juna 913

Sastavljen u Peći pred Isljednom Komisijom o saslušanju kom. Save Lazarevića po krivičnim sporovima podignutim protivu istoga. Za nezakonita ubistva – strijeljanja – koja je Lazarević izvršio kao šef policije u Pečkom kraju.

Prisutni potpisati:

Prizvat kom. Sava Lazarević na osnovu do sada podnesenih tužaba za 60 ubistava i na opšta postavljena mu pitanja odgovori:

Imam 50 god., po vjeri sam pravoslavni, po zanimanju težak i kom. narodne vojske u pensiju, oženjen sam i imam 2 muške i 2 ženske dece, kleo se nijesam niti krivično kažnjavan, pismen sam.

Na posebna pitanja izjavi:

Od kad do kad si se bavio u Peći i okolini u prošloj i ovoj godini?

U Peć sam došao kad je ona zauzeta, a to je bilo polovinom oktobra prošle godine i odmah 21 istog postavljen sam od brig. Janka Vukotića komandanta odreda naše vojske, koja je na ove krajeve djelovala za komandanta žandarmerije u Peći i pečkom kraju i u tom zvanju sam bio ovdje do dolaska brig. Radomira Vešovića ove godine u maju mjesecu koji nas je sve ovdje smijenio, a ja sam isto lično dobio u tom smislu telegram od lično brig. Vukotića tada već Ministra Vojnog.

Da li su ti za vrijeme bavljenja u Peći i okolini pridavate i koje druge dužnosti i činovi izuzev službe komandanta žandarmerije?

Komandant mjesne posade u Peći Vojnog Okruga oblasni upravitelj kom. Jovan N. Plamenac jednom prilikom kad je polazio u Rožaje i drumom u Đakovicu ostavljao me mjesto sebe, ali samo za komandanta mjesne posade i vojnog Okruga, a ne za Oblasnog upravitelja. Pri tom isti Oblasni Upravitelj Plamenac postavio me bio za predsjednika prijekog vojnog suda prilikom mušketavanja arbanasa u okolini Peći, t.j. onih koji su krili oružje, koji su bježali i buntovali.

Koji su članovi bili toga suda, kojemu si ti bio predsjednik i ko je njih postavio?

Bili su sreski načelnik ovdašnji Tomo Joksimović iz beranskog kraja i poporučnik Simo Medenica iz Morače a njih je postavio rečeni Plamenac istim aktom kojim je i mene postavio, a evo toga akta u originalu koji datira 9. marta 1913. g. broj ovdašnje Oblasne uprave 1696 – 16 – 1912, za koji molim, da uzmete prepis, a da mi original vratite.

Sjećaš li se koliko ljudi i u kojim mjestima je prijeki vojni sud či si bio predsjednik, osudio na smrt?

O tome postoje zapisnici i izvješća upućivana ovdašnjoj Obl. Upravi i tamo će se sve naći. Neki Zapisnici su i kod nas.

Jesu li vođena formalna išljeđenja i donošene formalne presude za sve, koje je taj vaš sud strijeljao?

Niti je formalno vođeno išljeđenje niti su formalno donošene presude.

Zašto to nije činjeno?

Išli smo po selima đe nijesmo mogli imat udobnosti za vođenje išljeđenja niti donošenje formalnih presuda. U ostalom to nam nije bilo potrebno činiti, jer su dokazi za njihove smrtne presude momentalno bili

pred nama u samim djelima na kojima su hvatani. Na pr. Kad i posle toliko naredaba, pot prijetnjom smrtne kazne, da ne smije niko ne predati oružje i posle potpisa kod mene i kod Oblasnog upravitelja hoćasmo naći puške kod pojedinaca i ne trebaše tu ni ispita ni išljeđenja ni presude nego bismo ih odmah izveli i strijeljali i onda samo izvijestili Oblasnu upravu.

Jeste li izvještavali Oblasnu upravu da ne činite formalna isleđenja i ne donosite formalne presude nego onako strijeljate?

Sve okolnosti pod kojima smo morali to učinjeti poznate su bile Oblasnoj Upravi kao i taj naš postupak i niti je ona od nas tražila o tome računa niti smo joj ga davali.

U aktu Oblasne Uprave kojim se postavljate i koji malo prije pokazaste, stoji poziv na odredbe zakona o ustrojstvu vojnih sudova kojima se precizira postupak u vaše radu, šta imaš dakle, na to prigovoriti?

Ja navedoh malo čas razloge kojih se nijesmo morali držati tih zakonskih formalnosti; ti razlozi i sam naš postupak poznati su bili i onome, koji nas je postavio i niti je poboljšao naše okolnosti (na pr. tražili smo mu jednog pisara, pa nam ga nije dao) niti je nam sprečavao takav postupak.

Je li izvršenje smrtnih kazni nad pojedincima od strane tvoje i tvojih potčinjenih ograničeno samo na one koje je na to tako usmeno osuđivao taj sud kojemu si ti bio presjednik?

Nije na to ograničeno jer sam ja sa mojim potčinjenima žandarmima i prije ustanovljenja ovog suda ubijao pojedince u okolini Peći iz istih razloga za koje su ubijeni pojedinci docnije rečenim sudom. Naime kad poslije određenog roka pojedinac ne bi sam prikazao oružje no mu ga mi našli premetačinom učinjenom na osnovu prokazivanja pojedinaca, onda sam ja naređivao da se takav odmah ubije.

Ko te bio ovlastio na takav postupak?

Ovlastio me komandant mjesne posade i vojnog okruga i Oblasni Upravitelj kom. Jovan N. Plamenac naredbom od 17. novembra 1912. god. službeno bez broja, koju vam prikazujem i u originalu, a molim da mi je povratite.

U naredbi, koju prikazuješ, riječ je o buntovnicima a jesu li od tebe strijeljani činjeli kakvo drugo buntovništvo izuzev što su krili oružje?

Sve kod kojih sam našao oružje posle određenih rokova, smatrao sam kao one, koji se ne pokoravaju vlastima, te da su već samim tim buntovnici. Kakvih drugih buntovničkih manifestacija nije bilo, izuzev pucanja pušaka noću kroz sela, u kojima su bivali naši vojnici, da bi ih izazvali, da iziđu, pa da ih pobiju, a bilo je da pucaju i danju na naše vojnike i šume, ma nije niko od naših ginuo. Trefilo se đe kad da stanu kome na put pošto god i to ovdašnjim stanovnicima.

Znaš li koji konkretni slučaj takve pljačke od strane ovdašnjih arbanasa?

Za to su bile davate žalbe kod Obl. Uprave i Opštinskih sudova, te ja neznam konkretnog slučaja.

Da li znaš pomenuti sva lica, koja si strijeljao prije no si postao presjednik pomenutoga prijekoga suda i navesti uzroke zašto si kojega strijeljao?

Po svima tim ubistvima ja sam svojevremeno izvještavao svakad Oblasnu upravu i tamo je vazda u izvještaju stajalo zašto je ko ubijen.

Malo čas si napomenuo, da nije bio jasan rok na više njih za predavanje oružja, je li dakle, tako?

Jeste, tih rokova bilo je mnogo t.j. reklo bi se: „da toga i toga dana ko ne preda oružje biće ubijen“. Taj dan bi prošao i pored mnogih, koji bi

predali oružje, našlo bi se da neki ne predaju i da budu ubijeni. Ali videlo bi se da ima još oružja i onda bi se novi rok odredio i opet sve išlo kao prije i rokovi su novi ostavljani i ti rokovi se i danas produžavaju, jer se vidi da nije još oružje pokupljeno.

Ko je postavljao ove rokove?

Mene je saopštavala vazda oblasna Uprava, i da li je to njoj naređivao ili je ona sama ne znam.

U naredbi Obl. Upravitelja Plamenca od 17. novembra proš. god., koju mi sad prikaza, stoji da treba da objesite buntovnike, koje žive uhvatite i da kojega od njih uputite ovamo, da se to s njim učini u Peći. Jesi li zaista koga vješao i je li koji od tebe poslati obješen ovde u Peć?

Niti sam ja koga vješao niti sam čuo, da je koga vješala obl. Uprava, od onih, koje sam joj ja šiljao, a slao sam ih dosta.

Utvrdismo, dakle, da si kao jedini znak buntovništva, za šta si strijeljao, mogao istaći nalaženje oružja kod pojedinaca poslije rokova, kad su to oružje morali sami dati, i ti ljudi kad ste ih hvatali nijesu bili u bjegstvu niti uhvaćeni na kojem drugom činu, te te pitam, koje si od njih sam strijeljao, a koje si upućivao Oblasnoj Upravi?

Ako bi posle pritiska da neko pokaže skriveno oružje, isto prikazao sam ili ga ne pokazao, a sumnjao sam da ga ima onda sam takve upućivao Obl. Upravi; njoj sam upućivao i one, za koje bi me mjesni seljani uvjerali, da je bio u bjegstvu, pa se povratio u svoju kuću. Za sve sam htio da ih ispita Obl. Uprava i da ih kazni smrću, i kako ona zna a one pak koji do kraja ne bi do kraja priznavali da imaju oružja i ja im ga ipak pronašao – strijeljao sam ih odmah.

Jesi li o tome, prije no ćeš ih strijeljati, vodio kakvo pismeno išljeđenje, donosio pismeno riješenje, presudu i tome slično, da se strijeljaju?

Nijesam nego sam o svršenom činu posle strijeljanja izvijestio Oblasnu Upravu a bilo je slučaja i prethodno da sam ih izvijestio.

Jeli ti Oblasna Uprava kad odgovarala na ta izvješća i kako?

Jest samo koji put mi je naredila da produžim rad u tom smislu.

Imaš li koju kakvu naredbu u ruke?

Držim da će biti koja u mojim spisima i ako bude donijeću Vama a uostalom biće koncepti istih u Obl. Upravi.

Da li je koji ovdje u Peći strijeljan od onih, koje si slao zbog napred pomenutog Ovd. Obl. Upravi?

Ne čini mi se, da je Obl. Uprava direktno koga strijeljala, već je kako doznajem obično predavala ove vojnom sudu i biće sigurno taj sud koga i strijeljao ma ne znam tačno.

Jeli bilo slučaja da je ostao u životu koji od onih, kod kojih je nađeno oružje na isti način, kao kod onih koje si strijeljao?

Ne sjećam se, da je takvog slučaja bilo.

Razmisli se pa nam preciznije na ovo pitanje odgovori?

Nije bio ni jedan slučaj t.j. da svi za jednu krivicu strijeljaju jedan dan no neki dan se neki posle nekoliko dana te nije moguće bilo odmjeriti kaznu da bude jednaka prema učinocima jednakih djela i često je smrtnom kaznom trebalo izazvati efekat kod stanovništva, da se ono spriječi od kakve namjere koju smo prema datim okolnostima predviđali.

Pošto je četvrt sata po podne prekinut je zapisnik.

Po pročitaniu
Kom. S. Lazarević

Zaključeno i potpisano:
Djelovođa
Komesar
M. N. Grujić

Savo T. Vuletić

***Nastavak saslušanja komandira Save Lazarevića,
24. jun 1913. godine***

Prizvat kom. Sava Lazarević i staviše mu se sledeća pitanja:

Znaš li za koji slučaj, da je od onih lica koja si ti slao Obl. Upravi, bilo pušteno na slobodu, a međutim, da si ti za slične slučajeve druge strijeljao?

Kad sam pojedine šiljao Oblasnoj Upravi, ja više o njima nijesam vodio računa, niti me Oblasna Uprava izvještavala šta je s njima bilo, te i ne znam na to pitanje odgovorit.

Pred nama su 37 tužba, koje su podnesene od članova porodica ubijenih i iz kojih se do sad vidi da si ti ili sam ili u društvu sa Tomom Joksimovićem bez ikakve ma i najmanje istrage ili ma kakve sudske ili slične procedure ubio 60 ljudi i to: iz Novog Sela: Ram Taira, Muftar Ramu, Sinana Smailova, Zumber Redžepa, Kamber Sefu, Daut Ibiša, Mehmed Rama, Selman Rama, Šaban Selmana, Feka Sadriju, Etem Muftara, Musu Eftema, Nazira, Šerifa i Bajrama braću Musiće, Hasana Etema, Jusufa Adžiju, Osman Etema, Mahmut Smaila, Osman Sulja, Redžep Sulja, Fek Sadriju Osmana Suljova i Sulja Suljova; iz Dubova: Feriz Pajazita, Usen Pajazita, Avdul Asanovića, Rustema Vejeselovića, Feriza Abazovića, Mehmeda Ismailovića, Rama Ismailovića, Selima Useinovića,

Bećira Aslanovića, Arifa Aliju, Adema Zenjelova, Asana Selmana; iz Turjaka: Taira Sadikovića (koji je isprebijan i u tamnici od ćoteka umro), Sadriju Sušića, Abaza Zahovića, Aliju Abazovića, Šabana Ademovića i Meša Sadikovića; iz Grabovca: Aliju Usenovića, Tafa Avdulovića, Rustema Alića i Šabana Sadikovića; iz Vranovca: Saliha Redžića – Barjaktarevića; iz Počešća: Arifa Alilovića; iz Ozdrina: Redža Elšanova; iz Baranja: Azira Alilovića, Adžiju Azirovića i Barjama Delušu; iz Svrka: Jusufa Tahirovića, Zumbera Asanovića, Sefera Zumberovića i Omera Zumberovića; iz Mutoglava: Ali – Hadžiju i Bajrama Hadžiju; iz Kosurića: Sadriju Hajdarovića i Ismaila Hajdarovića (za koje, komšija ili, nezna gdje su, a ti veliš na zasebnom zapisniku da će biti ubijen) i iz Nabrđana: Abdul Barjama i Istref Redžepa. Ovo je dakle po tužbama, koje su do sad protivu tebe stigle za ubistva te nam reci što imaš u opšte po ovom reći?

Ja sam, od kako je prijeki vojni sud bio sastavljen čiji sam bio predsjednik a da ne iskuse zasluženu kaznu.

Svi koji se na tebe žale za ubistva iz sela Grabovca i to za ubistva Šabana Sadikovića, Rustema Alića, Tafa Avdulovića i Aliju Usenovića, koji si pobio u šumi Dobrodolskoj – izrično vele u tužbama, da si ove ljude pobio jedino zato što su pred Jovanom Plamencom Oblasnim Upraviteljem ovdašnjim izjavili da žele ostati u svojoj muslimanskoj vjeri i da se neće niko pokrstiti. Što imaš na to reći?

Oni su zaista sa svojim seljacima došli bili ovđe u Oblasnu upravu nešto odnosno krštenja; ali šta su oni tamo radili mi apsolutno znali nijesmo, no docnije saznamo da oni kriju oružje i ako su se toliko puta potpisivali da nemaju oružja ja sam poslao nekoliko vojnika da učine premetačinu i oni učinjeli i našli tri velike puške i dva revolvera pa vodećči ih kad su došli u dobrodolsku šumu razbježali su se (da li se u bjegstvo) i ovi pucali i pobili ih.

Jesi li u stanju, kad ti se dade traženi spisak ubijenih odrediti, koje si ti ubio sam, a koje sa rečenim prijekim sudom i naznačiti dan kad je koji ubije?

Držim, da ću moći.

Da li ima još ubistava, koje si ti sam ili sa sudom izvršio a nijesu nam podnesene tužbe?

Kad dobijem traženu listu ubijenih za koje sam optužen moći ću i na to pitanje odgovorit.

Prekida se Zapisnik, jer je pola dana (podne)

Po pročitaniu:
Kom. S. Lazarević

Zaključeno i potpisano
Djelovođa
M. N. Grujić

Komesar

Savo P. Vuletić

***Nastavak saslušanja komandira Save Lazarevića,
24. jun 1913. godine, poslije podne***

Prizvat ponovo Kom. Sava Lazarević i biše mu stavljena sledeća pitanja:

Jeli se tvoja vlast komandanta žandarmerije pružala i na varoš Peć?

Jeste.

Jesi li koga mušketao iz same varoši?

Jesam čini mi se troicu, ali o tome će se naći u Oblasnoj Upravi.

Jesi li ih strijeljao prije no si postao predsjednik prijekog Suda ili poslije?

Poslije.

Da li se sjećaš imena tih troice?

Ne sjećam se.

Kakva je njihova krivica bila?

U njihovoj kući je nađeno oružje zakopano ispod patosa i zida. Neko mi je to bio nasočio i oni su pod batinama kazali će je, te sam ih odmah mušketao. –

Zašto ih nijesi dao ovdašnjem Sudu da ih sudi, jer je on egzistirao kao Oblasni vojni sud?

Imao sam naređenje od Obl. Upravitelja Kom. Jovana Plamenca, da tako činim, a to je ona naredba od 17. novembra prošle godine, koju sam Vi juče predao.

U toj naredbi se ne pominju oni kod kojih se nalazi oružje nego je riječ o buntovnicima, a posle toga tom naredbom imanu tebe s voskom u sela da goniš buntovnike, a ove si tri smrtne kazne izvršio u samoj Peći, će je bio Sud i ostale vlasti?

Upravit je bio u Đakovici a zastupao ga Dušan Jovović njegov sekretar i ovo je sve učinjeno s njegovim znanjem i odobrenjem. –

Za ovakve stvari u samoj varoši u kakvom si odnosu bio sa sa ondašnjim šefom policije Markom Kusovcem?

U ovome momentu i šef policije Kusovac bio je u Đakovici, ali inače naš posao nije bio strogo podijeljen i samo smo hitali da izvjesnu stvar nađemo i ugušimo, ne vodeći računa ko će što prije izvršit.

Da li ti je ko potčinjen bio i vršio po prvom prethodnom ovlaštenju bez tebe za to u datom momentu prethodno izvijesti ovakva i slična ubistva?

Bilo je oficira žandarmerije mene potčinjenih, ali oni nijesu imali ovlaštenje da ubijaju bez odobrenja nadležnih, osim za slučaj, da su povelili zlikovce pa bi stali da bježe i tako ih pobili, ili ako bi slučaj bio da se nađe prokaženo oružje pa se ovi pošlje da ako nađe oružje strijelja dotične.

Je li ti poznato za neka strijeljanja koja je izvršio of. Vojin Cerović?

Ako mi se pročitaju imena onih, za čija se ubistva optužuje možda ću se sjetiti.

Optužuje se Cerović za ubistvo: Bećira Bekića, Redža Hasanova, Selmana Tairovića, Alije Osmanovića svi iz sela Brolića te za ubistvo Hasana Nezirovića iz sela Popića?

Sjećam se sad toga slučaja. Ove je neko bio pokazao, da imaju oružja i oni su bili pozvani ovđe u Peć i ispitivani i mučeni da priznaju da ga imaju sakriveno i oni su priznali da ga imaju u šumi blizu njihovih kuća. Tad sam ja predao te ljude područnom im žandarmerijskom oficiru Vojinu Ceroviću s naredbom, da otide s tim ljudima i s nekoliko vojnika te da mu prvi pokažu oružje đe su skrili i da mu ga predadu, pa, ako mu ga predadu da ih oslobodi, a nehtjednu li ga otkriti i kazati da ih opet vrati u Peć u tamnicu. No kad je Cerović bio s ovim ljudima na putu oni pokušaju, da se razbjegnu i Cerović izda naredbu te su ih njegovi vojnici pobili. Jedan je od njih dugo bježao te ga je Vojin stigao na konju.

Ti i ostali članovi prijekog vojnog Suda, kad ste postavljeni za prijeki sud od kom. Jovana N. Plamenca jeste li položili zakletvu po čl. 23. Zakona o ustrojstvu vojnih sudova u Crnoj Gori od 31. avgusta 1910. godine?

Naredba o postavljanju došla mi je u selo te se ni tad ni docnije nikako nije zakletva izvršila, a držim da je svaki Crnogorac zaklet samo po sebe da pravo radi.

Jesu li ti kao presjedniku prijekog vojnog Suda poznata bila naređenja § 20. (u vezi s § 27.) zakona o ustrojstvu vojnih sudova u Crnoj Gori koji paragraf govori o formalnom pismenom donošenju presuda vojnog suda i potpisanih od strane presjednika suda i njegova sekretara, te ako ti je to bilo poznato zašto si dopustio da Sud, kome si bio starješina, kažnjava smrću ljude bez tako donešenih i formalno potpisanih presuda?

I da sam bio upoznat s tijem zakonom nijesu se mogle izvoditi njegove formalnosti, jer se hitalo, da se po selima unište oni koji kriju oružje jer je prijetila opasnost da se digne kakva pobuna i da se dovedu u opasnosti, red i poredak u ovom kraju i naše vojničke tekovine u istom.

Jesi li prije kao šef žandarmerije i docnije kao presjednik prijekog Suda te prilike koje su nagovještavale opasnost odmjerio s obzirom na naređenja § 91. vojno krivičnog Zakona za Crnu Goru od 20. jula 1910. god. prema kojem si se §nu mogao učiniti krivac, preduzeo mjere, koje nijesi morao prema prilikama preduzeti?

Ja sam prije nagovijestio , da sam po svom shvaćanju vršio samo ono što mi je stariji pretpostavljeni naređivao. A taj stariji imenom ovdaš. Obl. Upravitelj i komandant vojni Jovan N. Plamenac neposredno je znao i pratio sve što sam ja radio i mogao je taj moj rad ne odobriti i prekinuti ga; Među tim on ga je odobravao i nastojavao da ga nastavim; a među tim on je bio pozvat da vodi računa o Zakonitosti i da u tom smislu upućuje svoje potčinjene.

Imaš li za sad još što kazati?

Za sad nemam ništa.

Po pročitaju
Kom. S. Lazarević

Zaključeno i potpisano:

Djelovođa

M. N. Grujić

Komesar

Savo P. Vuletić*

2

**Zapisnik sa saslušanja komandira Jovana N. Plamenca, oblasnog
upravitelja sreza Andrijevice, pred Isljednom komisijom**

Zapisnik
od 5. juna 1913. god.

Sastavljen u Peć pred Isljednom Komisijom o preslušanju Kom. Jovana N. Plamenca oblasnog upravitelja s. Andrijevice.

Pozvat od strane Komisije pristade kom. Jovan N. Plamenac obl. Upravitelj i na opšta postavljena mu pitanja izjavi:

Imam 50 god., pravoslavni, oblasni upravitelj na Andrijevici, ne kažnjavat, ne kleo se, pismen.

Na posebna pitanja izjavi:

Od kad do kad ste se prošle i ove godine bavili u Peći i u kojim zvanjima?

17. oktobra 1912. godine s vojskom crnogorskom uljegao sam u Peć i tu ostao do 10. maja 1913. god. u zvanju Oblasnog upravitelja pećske oblasti i Komandanta mjesta i vojne posade.

---

* Državni arhiv Crne Gore, fond "Komisija crnogorske vlade za izvidaj zloupotreba državnih činovnika u novooslobođenim krajevima", f. 2, 1913.

Da li komandanta vojne posade u mjestu samo ili i za komandanta vojnog pećsko-Đakovičkog okruga?

Samo za mjesto, a komandant rečenog vojnog okruga bio je voj. Lakić Vojvodić brigadir.

Jeste li u tom svojstvu stalno ostali za sve vrijeme dok ste ostali u Peći?

Jesam.

Kakvi su odnosi bili vaši sa komandantom vojnog okruga Vojvodićem i da li ste mu bili potčinjeni kao komandant mjesne vojne posade u Peći pošto je i to bio dio cjelokupne naše vojske u ovom kraju?

Meni je bila data komanda vojne posade sa neograničenom upravom iste.

Da li je to izrično naglašeno u aktu kojim ste postavljeni i da li s tijekom raspoložete?

Po osvojenju Peći mene je Komandant Istočnog Odreda naše vojske brig. Janko Vukotić usmeno postavio za oblasnog upravitelja i komandanta mjesne vojne posade, a to je poslije iz Đakovice telegrafično potvrđeno.

Da li raspoložete tijekom telegramom, da bi upoznali njegovu sadržinu?

Znam da je bio u mojim ličnim spisima koji su mi sada kod kuće u Crmnici, a da li je i sada među njima neznam.

Zašto te spise nijeste donijeli kad ste došli ovamo na poziv ove komisije tim prije kad na primjer taj telegram pripada po pravu arhivi zvanja koje ste onda predstavljali?

Kad sam došao ja lično mislim da je dovoljno, jer ću sve tačno i pošteno kazati kako je bilo.

To niko apriorno ne sumnjiči; ali svakako trebali ste prikazati i komisiji izvjesna dokazna srestva svojih prava i dužnosti u službi, tim prije, kada su ta srestva kao što rekoh pripadništvo arhive nadležstva?

Što bude bilo u životu, od toga moći ću Vas njime, u slučaju potrebe, naknadno poslužiti.

Mislite li Vi da se samo po sebi razumije da ste, kao komandant mjesta i vojne posade mogli biti podčinjen komandantu vojnog okruga?

Ako nije uništen (akt) telegram u ovdašnjoj Oblasnoj Upravi postoji mi u njemu naređenje mog nadležnog Ministra unutrašnjih Djela, da se u opšte ničim naredbama ne pokoravam izuzevši njegovim.

Da li se to naređenje odnosi na vašu službu oblasnog upravitelja ili i na službu komandanta mjesta i mjesne vojne posade?

Na sve, u koliko se sjećam.

Sjećaš li se broja i datuma te naredbe?

Ne sjećam se.

Da li se vaša vlast komandanta mjesne vojne posade prostirala samo u varoši Peći?

Samo u varoš Peć, i na posadu naše crnogorske vojske, a ne i mještane koji su imali zasebno starešinstvo.

Što pomenuste prije Ministra Unutrašnjih djela, je li Vas on naknadno potvrdio u zvanju oblasnog Upravitelja u mjestu i ako je, je li vam precizno odredio djelokrug vašeg rada kao oblasnom upravitelju?

Ne znam da li je specijalno aktom potvrdio to, a biće sigurno i ako je tamo je u arhivi u Oblasnoj Upravi. No u ostalom i kad nebi bilo toga on je

posredno prihvatio moje postavljanje, što se vidi iz docnije moje prepiske s njim. Što se pak tiče opredeljenja moje dužnosti kao oblasnog upravitelja, on mi je izrično naredio, da se u pogledu moje službe bilo građanske bilo vojne nikome ne obraćam osim njemu niti ičije naredbe slušam sem njegove i ja sam tako činio.

Biste li nam mogli odrediti koje ste funkcije vršili kao oblasni upravitelj, a koje kao komandant mjesta i mjesne vojne posade?

Što se tiče same varoši Peći tu nije strogo podijeljeno bilo, a slao sam u cilju razoružavanja svoje počinjene i u okolinu.

Jesu li pod vašu upravu bili svi komandanti žandarmerije u pećsko-đakovičkom okrugu?

S početka je bila oblast đakovička za sebe a oblast Pećska za sebe a docnije to spojeno, i od samog početka komanda žandarmerije pečke bila je moja a docnije Đakovačka izuzevši komande mjesne posade koja je bila nezavisna od mene.

U Rugovu kao da je vršio dužnost šefa žandarmerije isprva kapetan a docnije presjed. opšt. Oto Rmuš iz Šekulara. Je li dakle tako?

Isprva je bio poslat neki vodnik sa 45 vojnika (ne sjećam se imena toga vojnika), da kao žandarmerija održaju red tamo. Docnije kad su obrazovane kapetanije postao je kapetanom taj Oto Rmuš, a poslije kad su od kapetanija postale seoske opštine on je postao presjednikom opštine, i u prvom i u drugom slučaju on se smatrao u Rugovi kao glavni za sve razumije se u zavisnosti od Obl. Uprave. Isto i onda je upravljao s vojskom i taj vodnik i davao po potrebi Rmušu.

Je li u opšte vojska obavljala dužnost žandarmerije u cijeloj oblasti i ako je jesu li vojnici već jednom uzeti u žandarmeriju i tu bili stalno ili su mijenjati?

Uzeto je iz početka 200 ljudi za žandarmeriju i oni su bili tu stalno i za mjesto i za okolinu ali ako je bila potreba taj se kadar privremeno pojačavao od druge vojske, t.j. od posade iz mjesta.

Je li u Peći stalno funkcionisao Oblasni vojni Sud?

Stalno je vazda postojao od samog početka.

Vi ste naredili šefovima žandarmerije da oni sami neposredno ubijaju one kod kojih nađu oružje prilikom razoružavanja mimo određenog roka?

Jest tako je bilo, ali za to postoje osobita povjerljiva naređenja od Ministra unutraš. Djela.

Možete li nam pokazati takvo pismeno naređenje?

Nemogu, jer to sam zadržao pri sebi, a kao što malo čas rekoh ti su mi spisi kod kuće u Crnicu.

Ako taj spis što skorije Komisiji ne prikažete, ili bar ne naznačite njegov broj i datum da bi se njegova kopija potražila iz Ministarstva, uzeće se kao i da ne postoji takvo naređenje?

Nemogu znati ni datum ni broja, a u ostalom naći će se jedna naredba u ov. obl. Upravi s jednog izvjesnog mjesta, koja se odnosi, t.j. ako to nije uništeno.

A ko je te i take stvari mogao uništiti?

Neznam, ali to je moja prepostavka.

Čudnovato je da su od žandarmerije ginuli na rečeni način ljudi ne samo u okolini no i u samoj varoši Peći; među tim za iste krivice drugi su davati ovdašnjem vojnom Obl. Sudu?

Držim da je razlika u vremenu kod tih ubistava, i da je po prijemu odnosne naredbe, koju gore pomenuh, vršeno sve jednoobrazno.

Dokazećemo vam službenim aktima da u samoj varoši Peći postoje slučajji, da se u nekoga nađe prikriveno oružje pretresom posle određenog roka uz nijekanje dotičnoga da ima oružje u kući, pa da se takav ne samo ne strijelja brzim putem, kao što je bio slučaj sa drugima za istu krivicu, no da se čak ni sudu ne daje već da se pušti na slobodu. Znate li vi za koji takav slučaj?

Zaista ja za tako što ne znam.

O ovim i ovakvim stvarima razgovaraćemo se docnije, no nam izvolite sada reći, da li je Oto Rmuš odnosno ubijanja onih kod kojih se nađe oružje imao od vas isto naređenje kao Sava Lazarević i Sava Memedović docnije kad je Đakovica došla pod vašu administrativnu upravu?

Svi su imali jednaka naređenja kako Sava Lazarević i Memedović tako i Oto Rmuš i tako oni u Plavu i Gusinju, jer onda bješe i to pod moju administrativnu vlast.

Vi ste u jedno doba obrazovali, za kažnjavanje onih kod kojih se nađe oružje, prijeke vojne sudove. Je ste li to činili iz lične inicijative ili po nečijem naređenju?

O tome postoji naređenje ondašnjeg zastupnika Min. Vojnog Dušana Vukotića i ono će se, držim, naći u arhivi ovdašnje oblasne uprave.

Je li to naređenje Ministrovo bilo upućeno lično na vas ili na komandanta vojnog okruga voj. Lakića Vojvodića?

Pošto sam onda bio u Đakovici, rekao mi je moj sekretar Dušan Jovović da je došla na Oblasnu upravu i biće tako sigurno.

Je li to naređenje glasilo da se sudovi imaju obrazovati prema odnosnim naredbama zakona o ustrojstvu vojnih sudova u Crnoj Gori?

Može se potražiti pa će se videti što tamo stoji.

Utvdili smo dosadašnjim isleđenjem da ni organizacija tih sudova niti njihov rad ni s materijalne ni s formalne tačke gledišta nijesu odgovarali odnosnim zakonskim naređenjima, a i Sava Lazarević i Sava Memedović tvrde zajednički, da ste vi za takav rad znali i da ste ga rukovodili, te vam i pripuštaju svu odgovornost za to. Radi primjera da navedem, da Sava Lazarević tvrdi, da, mjesto da vi – ako vam je već naređeno, pismenim rešenjem obrazujete vojni Prijeki Sud u Đakovici od lica, koja po svom položaju u vojničkoj ijerarhiji mogu postati članovi vojnog Suda, - naređujete još usmeno Memedoviću da on takav Sud obrazuje iz sebi potčinjenih i on ga i obrazuje iz: jednog barjaktara jednog vodnika i dva desečara i taj Sud bez ikakvih isleđenja, na prestavku onog ko ih je postavio, i bez presuda, koje bi svojom formom odgovarale zakonu, osuđuje na smrt ljude i te kazne izvršuje. Skoro isto je to i sa prijekim vojnim Sudom kojemu je presjedavao Kom. Sava Lazarević s tom razlikom što ste Vi časništvo tog Suda lično postavili. Sve se ovo, kao i druge pojedinosti, koje se na ove sudove odnose, jasno kosi sa zakonom o ustrojstvu vojnih Sudova, naročito već sa njegovim drugim dijelom. Što imate, dakle, na ove primjedbe reći?

Ja sam već pokazao da postoji naređenje zastupnika Ministra vojnog o obrazovanju tih vojnih sudova i na osnovu njega izdao sam svoje naređenje starešinama svih vojnih jedinica, koje su kupile oružje, t. j. kako Savi Lazareviću i Savi Memedoviću tako i Otu Rmušu i onijema u Plavu i Gusinju da iz svojih potčinjenih jedinica obrazuju rečene prijekne vojne sudove i da dalje postupe kako treba. U koliko su oni nepostupali kako je trebalo, koje mislim da nijesu, oni sami za to odgovaraju i oni će dokazati što treba.

Kao što rekoh oni tvrde, da su o svakom svom postupku izvještavali Vas i da su Vi ti postupci apsolutno bili poznati kako s materijalne tako i s formalne mi strane, te za svu nezakonitost u tome ako je ima, pripisuju Vam?

Sve što su izvještavali to se nalazi u Oblasnoj Upravi i koliko sam ja razumio sve su radili u tome pogledu kako im je naređeno.

Da li su rokovi za predaju oružja odlagani?

Jesu i išlo se tijekom da se ono pokupi na miran način. Na pr: serdar Janko Vukotić kad je ušla naša vojska u Peć naredio je da svo oružje pokupi u roku od 6 dana i to je išlo na vrlo miran i lijep način, t. j. po nekolicina naših otišli su k njihovim starešinama po selima i savjetovali ih da utiču na seljake da donose oružje na gomilu pa da se posle na kola donese ovamo. Ali mali je broj tada predao oružje te sam i ja do ispred Božića proš. god. nekoliko kratka roka određivao za predavanje oružja, ali isto u veliko nije bilo predato. Onda je neđe krajem prošle godine došlo pomenuto naređenje o tome da se bezuslovno mora pokupiti oružje do 25 januara, a do toga roka ne treba da se kazni smrću bez ikakve milosti, i na izvršenju te naredbe smo nastojali koliko smo najbolje mogli.

Da li je kupljenje oružja od muslimanskog elementa, da vi znate, eksploatisano i u druge svrhe od pojedinaca, t. j. da li su Vi do uši dolazile kakve žalbe od pojedinaca da je bilo takve eksploatacije u vidu: ucjene, otimanja, krštavanja i t. d.?

Da sam ja za ovako što doznao stao bih tome na put i prijestupnik bi odma dobio ono što zaslužuje.

Pošto je nastalo podne prekidan zapisnik.

Po pročitaju:
J. Plamenac

Zaključeno i potpisano:
Djelovođa
M. N. Grujić

Komesar
Savo P. Vuletić

***Nastavak saslušanja komandira Jovana N. Plamenca,
10. juna 1913. godine.***

Prestade komisiji kom. Jovan Plamenac i biše mu stavljena sledeća pitanja:

Na zapisniku od 5 ovog meseca izjasnili ste se da imate naređenje od Ministra unutrašnjih djela daste nezavisni u svom poslu i kao komandant mjesne posade i kao oblasni upravitelj u Peći od svakoga izuzevši njega – Ministra -. Na osnovu toga mi smo potražili u aktima ovd. Oblasne Uprave takvo naređenje i našli smo telegraf od Ministra Jovana Plamenca od 11-24-februara ove godine broj 648 upućen ovdašnjoj Oblasnoj Upravi, koji doslovce ovako glasi: "Nikakvo naređenje koje bi poticalo od nenadležne vlasti ne izvršujte, već odgovorite isto da prema zakonskim propisima nesmiјete ništa izvršivati što vam ne narede nadležni Ministri. Veza s tamošnjim brojem 1027. -Ministar Plamenac", je li, ovo dakle naređenje na koje se pozivate?

Biće sigurno i ja ga nijesam drukše razumio no što sam malo ranije kazao na zapisnik.

Kada sam Vas 5. ov. mj. pitao na zapisniku zašto ste naređivali policijskim organima da sami ubijaju one kod kojih se nađe oružje, preko roka, i ako su bili u rukama vlasti, te i ako je ovođe postojao redovni vojni sud – rekli ste da o tome postoji povjerljivo naređenje Ministra Unutrašnjih djela, koje nijeste mogli pokazati jer da vam je ostalo kod kuće pa ste naglasili da slična naredba postoji u ovd. oblasnoj upravi s izvjesnog mjesta koja se na isto odnosi i mi smo u ovd. Oblasnoj Upravi našli dvije depeše dežurnog ađutanta, prva s Cetinja od 5-18 - decembra prošle godine, a druga od 6-19. februara ove godine s Rijeke, od kojih prva glasi: „Za male krivice nemoјte vješati i mušketavati ljude, već ih sprovodite u kaзnjeni zavod nako bi se ko našao da se odupire vlastima“ a druga: „Za kupljenje oružja najprije se poslužite lijepim riječima, pa prijatnjom, a najposlije obećavaj mito i sočbine kako u Pećskoj tako i u Đakovačkoј nahiji samo da bi što bolje bio uspjeh u tom poslu.“ - Dakle, je li ovo koje od naređenja na koje se pozivate?

Taj prvi telegram može se u nekoliko odnosit na ovu stvar ali ima još jedan gdje je riječ da se ostavlja poslednji rok za predaju oružja do 25. januara ove godine i naznačava se kako se ima postupiti s onijema koji do tog dana ne predadnu oružje t.j. izrično se veli da ih oganj ponese.

Kako nije nađena ta depeša u obl. Upravi, bi li nas mogli uputiti đe bi ju mogli tražiti?

Ako nije u Oblasnom Sudu ne znam đe je.

Po pročitaniu:
J. Plamenac

Zaključeno i potpisano:
Djelovođa
M. N. Grujić

Komesar
Savo P. Vuletić

***Nastavak saslušanja komandira Jovana Plamenca,
13. juna 1913. godine***

Ponovo prizvat kom. Jovan Plamenac i biše mu postavljena šljedeća pitanja:

Kazali ste na pređašnjim zapisnicima da postoji naređenje izdato Vam kao Oblasnom Upravitelju sa izvjesnog visokog mjesta, da, ko od ovdašnjih muslimana, ne bude predao svoje oružje do 25. januara ove godine, ima biti od vlasti ubijen. Da li je to depeša koju je Zastup. Ministra Vojnog Dušan Vukotić, uputio oblasnoj upravi s Cetinja pod 5. januara ov. g. – (n. k.) broj 8448, a – kako se u depeši veli – po zapovijesti vrhovnog komandanta Nj. V. Kralja Gospodara i po njegovom najvišem rešenju – evo vam vjernog prijepisa te depeše pa izvolite na to odgovoriti?

Jest, to je to naređenje na koje sam se pozivao i prema tom naređenju ja sam izdao naređenja svima područnim mi policijskim organima – pošto sam sav svoj uticaj uložio da se oružje predaje – da bezuslovno svak ima glavom platiti ko posle 25. januara ne preda oružje no se posle kod njega premetačinom nađe.

U depeši se pored ostalog veli: „... u protivnom slučaju a posle toga vremena vlasti će svakog nepokornog smatrati kao buntovnika i kao takvog upotrebiti mušketanju“ – ne treba li ovo razumjeti tako, da je, isto ta lica trebalo predavati vojnom Sudu?

Ja sam depešu razumio tako da će se ovako naređuje od vrhovnog Komandanta u ratno doba Sud nema nikakva posla. U protivnom Sud bi ovakvo naređenje dobio a ne ja.

Na jednom od pređašnjih zapisnika primijetio sam Vi, da je bivalo slučajeva, da za iste krivice jedne sudi ovdašnji vojno-oblasni Sud, a druge kažnjavaju smrću policijski organi, a vi ste na to primijetili, da će ipak, kako pretpostavljate, - razliku vremena. To nam je dalo povoda da od ovd. Oblasnog Suda potražimo spisak njime osuđenih sa označenjem vremena kad su Sudu predati i kad su suđeni i prema tome spisku utvrđeno je, da je bilo slučajeva, da je za iste krivice jedne sudio sud a druge ubijali neposredno policijski organi, i to ne samo u okolini i nego i u samom mjestu Peći (Sava Lazarević strijeljao troicu pećskih muslimana). Što imate na ovo reći?

Po mome mišljenju stvar će biti u ovome: ako smo koga ranije ispitali i predali sudu prije rečene naredbe ostavljali smo da sud nastavi proceduru i donese presudu. Međutijem, one koje smo kao krivce pronašli docnije, poslije naredbe, kažnjavali smo direktno i tu će se ta razlika opaziti. Napominjem još to da će biti slučajeva, da su neposredno policijskim organima kažnjeni i oni koji su ranije uvaćeni u krivicu, ali se nije bilo stiglo da se predadu sudu, već se ispitivanje policijsko produžilo bilo, pa posle došla naredba i s njima postupano kratko u smislu te naredbe a sudu ne predavati.

Na jednom posebnom zapisniku objasnili ste stvar, kako se moglo slučiti da Seifula Muadžer iz Peći bude oslobođen i ako je kod njega nađeno prikriveno 9 levorvera i nešto municije, među tim prema izvješću Ovd. Oblasnog Suda od 9. ov. mj. broj 274, utvrđuje se: da je Oblasna Uprava optužila bila rečenom Sudu aktom od 16. marta ov. god. broj 2047, Sulja Asanova i negovog brata Jusufa iz Gornjih Streoca koje vam je optužio bio Kom. Sava Lazarević za to što se kod njih, 22. februara ov. g., našla municija, pa, i ako je napomenuto u vašem aktu oblasnom sudu, da se oni nalaze u pritvoru, njih tu nije bilo, niti je do danas dat odgovor na sudsko traženje šta je s ovim ljudima bilo. Aktom pak Obl. Uprava od 5. marta ov. g. broj 1570 optuženi su obl. Sudu: Rustem Sadrija, Niman Braimov, Arif Arifov, Rustem Arifov, Ali Sač, Braim Adem, Ali Sait, Braim Meta, Sali Arsan, Sali Niman, Zejnul Ibrahimov, Bek odža, Fazli Mustafa, Bajram Zenun, Medo Šević i Abdul Arslan. Među tim kad je sud htio pristupiti išljeđenju nad njima neki Radule Grujić, upravitelj istražnog Zatvora, izjavio je, da ih je oslobodila Oblasna Uprava prilikom pada Skadra. Najposlije Oblasni Sud nas izvještava rečenim aktom, da je ovd. Obl. Uprava, svojim aktom od 18 aprila t. g. broj 2700 povukla iz Suda natrag svoje optužbe pod brojevima: 1406, 1320, 1260, 1253, 1893, 1205, 1191, 1569 i 1396 -, kojima su bili optuženi sudu: Sadik Asan iz Istinića Sali Tairov, Jusuf Osmanov i sin mu Selman iz Pobrđa, Jusuf Alitov i sin mu Adem iz Sige, Omer Asanov – Đuka iz Peći, Mustafa Jaščetović, Mula-Etem i Delija Islamov iz Peći, Mula Mehmed, Selim Useinov, Jonus Hasanović takođe iz Peći, Sadrija Usov, Sadik Ramov, Bećo Alin, Smail Sadrin i Ramo Mućov iz Vitomiraca, Mehmed Zenilov i Islam Useinov iz Peći. Svi su ovi, kako sud veli, optuženi za prikrivanje oružja i municije, a povučeni spisi nijesu ni do danas Sudu povraćeni. Kako će te nam sve ovo objasniti?

Za prvu kategoriju tih optuženih i treću, nemam pojma i neka se ispita do koga je krivica, u Sudu ili Oblasnoj Upravi. Što se pak tiče oslobođenja zatvorenika, prilikom pada Skadra, imam reći to da sam se onda trefio u Đakovici telegrafirao sam, ili telefonirao – neznam – svom tadanjem privremenom sekretaru Novici Popoviću, da pusti iz zatvora sve one koji nijesu Sudu predati. Što je on, tom prilikom, učinio on će znati.

Jeste li vi po čijem ovlaštenju ili iz lične inicijative naredili da se oslobode zatvora oni koje je bila zatvorila Obl. Uprava i ne predala ih Sudu?

To sam učinio iz lične inicijative da u narodu proizvedem što jači efekat povodom pada Skadra.

U vašoj naredbi od 17. novembra prošle godine, koju ste izdali policijskim organima o kažnjavanju smrću, onih kod kojih se nađe oružje da će kojega od njih i objese i da kojega pošlju ovamo da se u Peći objesi, pa Vas pitam je li koja takva kazna izvršena ovođe ili u okolini i zašto ste tu kaznu preporučivali?

Nije tom kaznom kažnjen niko, a ja sam tu kaznu bio preporučio iz lične inicijative, radi toga, da se stanovništvo muslimansko, što više poplaši te da, predade oružje i bude pokorno novom stanju.

Imate li po ovome još što kazati?

Nemam ništa.

Po pročitaniu:
J. Plamenac

Zaključeno i potpisano:

Djelovođa

M. N. Grujić

Savo P. Vuletić

Komesar,

***Nastavak saslušanja komandira Jovana N. Plamenca,
13. juna 1913 godine.***

Ponovo prizvat kom. Jovan N. Plamenac i na postavljena mu pitanja odgovori:

Po selima su okolnim, konfiskovanje pokretnina odbjeglih, vršili presjednici seoskih opština po naredbi oblasne uprave a ko je taj posao vršio u Peći?

To je ovde u Peći vršila ovdašnja Opštinska Uprava takođe po našem nalogu.

Jesu li i ovde te pokretnine rasprodavate?

Nijesu – koliko se sjećam – još, ali je to inventarisano.

Koja su državna pokretna dobra nađena ovde u Peći?

Nađeno je državnog duženja po knjigama 462.672.40 perpera, soli 32 124 oke koje je prodato za 13 000 perpera, a nedavno dato je od te soli mnogo vojsci na upotrebu. Ovom solju rukovala je ovdašnja opština i ona vršila prodaju a o tome se mogu videti i računi od toga. Zaduženja turske države po knjigama i poviše naplaćenog predato je ovdašnjoj carinarnici po nadležnoj naredbi. Ovo je naplatila bila naročito od mene postavljena komisija pod presjedništvom (nečitko) Rajevića ovd. trgovca. Dalje nađeno je ovde državnog brašna 32750 oka, ucijenjeno perpera 16 375. To je jela vojska naša i srbijanska; oriza 8 804 oke, ucijenjeno 7043 perpera, pasulja 19 419 oka, ucijenjeno 5 825 perpera; - Oriz i pasulj je davat vojsci ovde i u okolnim posadama. Ostavio sam kad sam odavde pošao kukuruza 212 700 oka, ucijenjeno 40 000 perpera. Vakufskoga imanja nađeno je u vrijednosti 200 000 perpera. Nađeno je vojničkih stvari kao oružja novog i starog, municije topovske i puščane i drugog vojnog materijala u vrijednosti od prilike do jedan i po milion perpera (1 500. 000). Napominjem i to, prema izvještajima onda potčinjenih mi opšt. Upravi ostalo je za državu u mjestu i okolini konfiskovanog dobra odbjeglih u vrijednosti jedan milion perpera (1 000 000) i to u Pećskom kraju a Đakovički se ne miješam. Povrh svega su ovoga državne zgrade koje su ovođe nađene, t. j. vojni stan i druge dvije započete kuće.

Na zapisniku od 10. ovog mjeseca rekli ste, da je ratni plijen u oružju dijeljen na dvoje, t. j. da ste finije oružje sa ukrasima srebrnim i drugim, po naredbi izdatoj vam preko dežurnog ađutanta Kraljevog, pakovali zasebno i slali na Cetinje, a prostije da ste ostavljali u slagalište u ovdašnjem vojnom stanu, pa vas naknadno pitam, je li jedno i drugo sve inventarisano i ako je, kad su inventari sastavljeni?

Vođen je inventar tačno ovđe u vojnom stanu od naročitih organa, kojima je mjesni arsenal stavljen na rukovanje i naravno njima je bila dužnost da inventarišu sve i da bilježe kad je što od oružja i drugog materijala vojnog suda slato ili kome prodavato. Uzgredno napominjem da sam već pomenutog ima obl. Uprava zasebni inventar od kancelarskih i sanitarnih stvari, što takođe prestavlja poveću vrijednost.

Imate li još što kazati?

Nemam.

Po pročitaniu:
J. Plamenac

Zaključeno i potpisano:

Djelovođa

Komesar

M. N. Grujić

Savo P. Vuletić*

---

* Državni arhiv Crne Gore, fond "Komisija crnogorske vlade za izviđaj zloupotreba državnih činovnika u novooslobođenim krajevima", f. 2, 1913.

UDK 271.22(497.16)- 283 „1719”

Горан Ж. КОМАР

СИНЂЕЛИЈА МИТРОПОЛИТА СТЕФАНА ЉУБИБРАТИЋА ИЗ АРХИВСКОГ ОДЈЕЉЕЊА У ХЕРЦЕГ НОВОМ

Сажетак: Намјера прилога лежи у пружању транскрипта необјављеног ћириличног акта митрополита Стефана (Љубибратића) начињеног 1719. године, којим овај архијереј одређује Морињско-убаљску парохију попу Ђуру Вукашиновићу, уз одређивање парохија неколицини свештеника на подручју Херцег Новог. Уз транскрипт, дат је факсимил оригиналног документа.

Кључне ријечи: епископ, Стефан Љубибратић, приморска епископија.

DECREE OF THE ARCHBISHOP STEPHAN LJUBIBRATIC FROM ARCHIVAL DEPARTMENT OF HERCEG-NOVI

Abstract: The intention of the article lies in providing transcripts of unpublished Cyrillic documents of Archbishop Stephan (Ljubibratic) created 1719th by which the bishop determines the parish Morinje Ubli to the paroch Djuro Vukasinovich, setting a few parishes to the priests in Herceg Novi. Besides the transcript it is also provided a snapshot of the document.

Keywords: bishop, Stefan Ljubibratic, coastal diocese

У питању је изузетно важан епископски акт митрополита Стефана (Љубибратића)¹ из 1719. године - синђелија коју је овај архијереј издао свештенику Ђуру Вукашиновићу, који је администрирао Морињско-

---

¹ Епископ Никодим Милаш, *Православна Далмација, Сфаирос, Београд*, 1989, 356-357; Горан Комар, *Митрополити Саватије и Стефан Љубибратићи и њихово доба*, Херцег Нови, 2009, 250-332; Горан Комар, *Прилози биографији високопреосвећеног митрополита Стефана Љубибратића*, Зборник Матице српске за историју 79-80, Нови Сад, 2009, 97-122.

убаљску парохију у Боки. Овај акт, потписан од стране владике Стефана и овјерен његовим печатом при дну листа, лијево од препознатљивог потписа владичина (по епископским актима у вријеме његова службовања на челу Костајничко-зринопољске епархије до 1737. године), регулисао је статус свештеника у опсегу подручја бивше турске нахије Драчевица, а у периоду живота Топаљске комуниади у њеноме територијалном опсегу. Топаљска комуниада основана је годину дана раније, јула 1718. године. Епископ Стефан, синовац Саватија (Љубибратића), полухерцеговачког и пивског владике, завладичен је на Сретење 1719. године. Документ је значајан јер представља изузетно ријетко сачувано епископско писмо у Боки начињено од двојице архијереја. У питању је владика који је између 1719. и 1722/25. године, трпио снажан притисак и прогон из своје епархије од стране задарске надбискупије и подручних католичких бискупија у далматинском приморју. Осим тога, то смо и раније показали, у јурисдикцијском подручју двојице архијереја Љубибратића, налазио се и Рисан са западнијим селима (Морињ, Костањица, Убли).

Синђелија је исписана ћирилицом на листу уобичајене величине, који је у горњем дијелу трпио утицај влаге, али није дошло до труења и распада. На листу нису уочљива друга већа оштећења и лакуне. Чува се у свежњевима фонда *Политичко-управни Млетачки архив* у Архивском одјељењу Херцег Нови Државног Архива Црне Горе, који су током Другог свијетског рата, дјеловањем италијанских окупационих власти растурани у Котору, а откупљивани од стране Новљанина Сима Секуловића. Ови свежњеви због тога садрже врло разнородну грађу. На срећу, међу документима у свежњу наша се и синђелија прогоњеног владике, путника у Свету Земљу, митрополита приморског и епископа Костајничко-зринопољског, Лике и Крбаве.

НОВИ, 12. јун 1719

Синђелија којом митрополит приморски и далматински Стефан Љубибратић², пред визитацију Доње Крајине, одређује Морињско-

² До 1722. године прогнан из провинције Далмације и Боке, а прогон започет у години устоличења (Сретење 1719). Овдје се титулише као митрополит, а како смо и раније показивали, управљао и рисанским подручјем на истоку, као и стриц му митрополит Саватије.

убаљску парохију свештенику Ђуру Вукашиновићу, распоређујући и остале свештенике, наређујући да син покојног морињског пароха Петра Лучића добије парохију када се запопи.

● Стефан по м(и)л(о)сти Божијег митрополит Приморја и Далмацији: иже сут гре(ча)скаго прав(о)славнаго.

Умјеније наше пишет во благо покривајемоје село Морињ с(ве)штено през//витеру Ђуру Вукашиновићу и всем христи(ј)аном поглаваром// и прочим великим купно и малим. Мир Христов и помошч с(ве)тих// србских прос(ве)титељ и нашего умјеренија благословеније да будет// с ва сема вами к д(о)ми и ер(е)ди(ма) вашима православнима. Амин.//

Посих да знаете вси в купе како мотримо јаште[г] 3 дана скоро// појти до Долније Краини в жеже посјетити и пастирскимии// нагледати врученно ми от Б(о)га стадо и прве је не жели// от сих стран дјелити ми се, смотрих како ћу у миру и отиши и// оставит сије ми стадо вас православних христијана;//

Зато и подјелих јетурије како смо нашили прилично гдје је ко(ј)и поп// ко(ј)их селах ближе, тим да и попује и то све да не оскудујет// с(ве)штеник помежду христи(ј)ан. И будувши дао Кута сва једному// с(ве)штенику, меште тог дајем попу Јованну и попу Михаилу// Баошиће, Подгору³ и Миочевеиће⁴, а са сима нашим писанијема заповје//дују и дају тебе попе Ђуро да имаш поповат како и попујеш// свему Морињу и Доњему и Горњему, такођер Ублима свијем,// Бунојевићем и прочим до морем и Костањици; И да ти се у та села нитко// не мијеша ни има које илаке, само ти једини да им закон твориш.// А син покојнога попа Петра Лучића да се не има от селе ни у што пачат, ништа от ког узимат, докле се ако да Б(о)г за//попи. У то доба, имаће своју поповину;// Само сад поради љубови коју смо примили от њијех куће допуштујемо// и велим [вѣлим] (!) да има узет от оно [.л.] 30 кућах што са(м) доласио.// И потом не има се мијешат ни у што, зашто Црква не допу//шта да може држат христи(ј)ане докле буде свршен с(ве)//штеник. И то попе

³ У Баошићима.

⁴ Дио Кумбора.

Ђуро узећеш бир сего љета от Баошићах// и селах којем си досад поповао, а от селе от м(је)с(е)ца аугуста не имаше се// мјешат у њих, само у та села што ође пишемо. Зато и ви христи(ј)ани// ко(ј)и јесте у више реченима селим, примите попа Ђура за свога с(ве)штеника.// Јему подп(у)ну част творите. Ако ли се ко(ј)и нађе супротив, та да буде отлучен// прочеса. Мир Хр(и)с(то)в буди са ва семи вами. Амин:

М(је)с(е)ца јуниа в [vi] 12 1719

Стефан митрополит

Архив Херцег Нови, Политичко-управни Млетачки архив, ф. 330, 30

Закључак

У раду је представљена синђелија приморског митрополита Стефана Љубибратића, који је резидирао на Топлој (1719-1722/25), а који је одлуком млетачког Сената протјеран из Боке и Далмације 1722. године. Из ње се види да је овај архијереј у то вријеме управљао црквом на подручју Мориња. Он додјелује Морињско-убаљску парохију попу Ђуру Вукашиновићу, одређујући дјелокруг још неколицини свештеника, укључујући сина попа Петра Лучића који је завичајан у Морињу.

Синђелија

Прикази

Jadranka Selhanović, KULT SOVJETSKOG SAVEZA I STALJINA U CRNOJ GORI 1945-1948, Podgorica, 2012, izdavač Državni arhiv Crne Gore

Kako su crnogorci pravili nove bogove

Istoriografsko zanimanje za političke kultove, vjerovanja i ideje, najčešće je uslovljeno istraživačkom radoznalošću i namjerom da se spoznaju izvorišta uticaja koji su političke grupacije ili režimi imali na jedno društvo i njegova opredjeljenja. U tom traganju za odgovorima o uzrocima sljedbeništva i podrške, odnosno neprihvatanja i protivljenja u politici, neminovan je istraživački susret sa svijetom ideja i vjerovanja koje opredjeljuju ljude na prihvatanje određenih stavova i čine ih, čak i onda kada oni toga nijesu svjesni, akterima politike. Upravo je knjiga mr Jadranke Selhanović "Kult Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori 1945-1948" (Podgorica, 2012), posvećena istoriji jednog vjerovanja u političkoj istoriji Crne Gore XX vijeka. Po mnogo čemu, riječ je o originalnom istraživačkom radu, koji predstavlja novinu u crnogorskoj historiografiji. Knjiga je nastala na obimnoj i do sada neistraženoj arhivskoj građi, a za obradu pojedinih fenomena korišćena je štampa i zvanične periodične publikacije.

U predgovoru knjige, Selhanović je objasnila razloge zbog kojih je pristupila obradi ove teme, navodeći najprije činjenicu da ona do sada nije bila predmetom posebne istraživačke pažnje u crnogorskoj historiografiji. U postojećim istoriografskim radovima, kako se navodi, o ovoj problematici govorilo se samo u naznakama, pri čemu su se iznosile uopštene konstatacije,

i to bez poziva na istorijske izvore, da je u Crnoj Gori bio izražen kult Rusije i Staljina. Pored namjere da se prikaže stvaranje kulta Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori od 1945. do 1948. godine, autorka navodi i da je zadatak rada da istraživački prikaže istoriju jednog političkog vjerovanja, što takođe predstavlja novi pristup u izučavanju naše novije prošlosti. Od uspostavljanja nove vlasti 1945. godine, crnogorsko rukovodstvo je propagiralo Sovjetski Savez i Staljina kao vrhunske vrijednosti, s ciljem da time doprinese formiranju nove svijesti. Istoriografska rekonstrukcija načina na koji je taj kult Sovjetskog Saveza i Staljina stvaran i učvršćivan, u suštini čini glavni predmet interesovanja kandidata. U predgovoru je napravljen osvrt i na izvornu osnovu ovog rada, kao i na literaturu koja je bila od koristi pri obradi određenih pitanja. Navedeni su korišćeni arhivski fondovi, štampa, korpusi objavljenih izvora, kao i vrsta građe, koja je bila od najveće sazajne važnosti za obradu navedene teme.

U uvodnom poglavlju knjige "Kult Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori 1945-1948. godine" dat je istorijat crnogorsko-ruskih političkih veza i istorijat stvaranja kulta Rusije u Crnoj Gori. U glavnim crtama prikazan je proces izgrađivanja crnogorsko-ruskih odnosa od 1711. do 1916. godine, uglavnom kroz političko i vojno savezništvo u borbi protiv Osmanskog carstva. Selhanović je prikazala diplomatsku aktivnost crnogorskih vladara na učvršćivanju tih veza, političke i materijalne koristi koje je Crna Gora od ovih veza imala, ali i iskušenja i probleme u koje je zapadala zbog spoljnopolitičkog oslona na Rusiju. U periodu dužem od dvije stotine godina, ovi odnosi su, kako se može zaključiti, bili intenzivni, a za Crnu Goru izuzetno značajni, i čak životno važni. Rusija je pomagala Crnu Goru tokom njenih vojničkih sukoba sa Osmanskim carstvom, pružala materijalnu pomoć stradalom stanovništvu, davala novac za izgradnju institucija države, pružala joj diplomatsku zaštitu kod drugih velikih sila i doprinosila njenom međunarodnom ugledu. Posebno je bio značajno rusko angažovanje u procesu teritorijalnog širenja Crne Gore, kao i u procesu sticanja zvaničnog međunarodnog priznanja i dobijanja izlaza na more. Sve su to konkretne posljedice crnogorsko-ruskih političkih odnosa, koje su predstavljale osnovu za razvijanje posebne naklonosti Crnogoraca

prema Rusiji, odnosno, Sovjetskom Savezu. Upravo intenzitet i značaj crnogorsko-ruskih veza, o čemu se govori u uvodnom poglavlju, pokazuje da je stanovništvo Crne Gore tokom više od dva vijeka živjelo sa sviješću o ruskoj naklonosti i zaštiti, i da se s razlogom učvrstilo uvjerenje o značaju Rusije za Crnu Goru. Upravo takvo uvjerenje bilo je pogodna osnova za stvaranje kulta Rusije i ruskog cara u Crnoj Gori. Na osnovu pregleda koji je dat u uvodnom poglavlju, stvaranje kulta Rusije i ruskog cara bila je logična posljedica crnogorsko-ruskih političkih veza, i rezultat težnje crnogorskih vladara da vezanost Crnogoraca za Rusiju bude što jača, a time i podrška političkom središtu koje Rusiju smatra svojim najvažnijim spoljopolitičkim osloncem. Ovaj pregled ukazuje na istorijsku osnovu, koja je u Crnoj Gori polazište za utemeljenje kulta Sovjetskog Saveza i Staljina poslije 1945. godine. Tek kada se imaju u vidu sve ove činjenice, postaje jasno u kojim se specifičnim okolnostima gradio kult Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori, i na čemu se temelji njegova snaga i uticaj. Konstatacija koja se navodi u ovom dijelu knjige – da nijedna druga jugoslovenska oblast ili narod, nije imala tako intenzivne i dugotrajne političke odnose s Rusijom, omogućava da se bolje razumije zbog čega je “ruski faktor” u Crnoj Gori poslije 1945. godine bio djelotvorniji, nego u drugim republikama Jugoslavije.

U prvom poglavlju knjige, koje je naslovljeno “Stvaranje novog sistema vlasti i početak sovjetizacije”, ukazano je na nove državne i političke okolnosti u Jugoslaviji poslije 1945. godine, odnosno, na obilježja novog sistema vlasti koji je stvoren po uzoru na Sovjetski Savez. Nakon apsolutne pobjede KPJ na izborima (90,48% glasova), novembra 1945. godine, započeo je, kako se u ovom poglavlju navodi, period jednopartizma i apsolutne političke i društvene dominacije KPJ (SKJ). U poglavlju se prikazuje proces stvaranja organa vlasti i faze ovladavanja državnim aparatom. Formiranjem institucija vlasti pod partijskom kontrolom, nijedna sfera društvenog života nije bila ostavljena van partijskog rukovođenja i nadzora, a nijedan član nove vlasti, bio on član Partije ili ne, nije ostao izvan domašaja kontrolnih organa. Središte partijske vlasti postao je Politbiro KPJ na čijem je čelu bio Josip Broz Tito, koji je preko ovog tijela upravljao cjelokupnim državnim i društvenim životom nove Jugoslavije. S obzirom na temu rada, Selhanović

je u ovom poglavlju posebnu pažnju posvetila ciljevima i djelovanju Komisija za agitaciju i propagandu (Agit-prop), koji je trebalo da oblikuje svijest novog socijalističkog čovjeka. Svoju djelatnost Agit-prop komisija je obavljala preko sektora za štampu i agitaciju, teorijsko-predavačkog sektora, sektora za kulturu, organizaciono-tehničkog sektora i pedagoškog sektora. Na osnovu uporedne analize sovjetskog i novog jugoslovenskog sistema, autorka je utvrdila da su u procesu uspostavljanja novog socijalističkog sistema, jugoslovenski komunisti koristili sovjetska iskustva iz različitih sfera društvenog života, primjenjujući ih uz veće ili manje modifikacije. U ovom dijelu rada, prikazuje se i proces stvaranja novog sistema vlasti i na republičkom nivou, što pokazuje da je i Crna Gora bila dio tog unificiranog procesa. Da bi se konkretno pokazalo s kakvom je društveno-ekonomskom i kulturno-prosvjetnom osnovom započelo stvaranje nove vlasti, ali i stvaranje "novog čovjeka", Selhanović je u ovom poglavlju smatrala za potrebno da prikaže socio-ekonomsko, političko i kulturno-prosvjetno nasljeđe s kojim je Crna Gora ušla u socijalističku Jugoslaviju.

U drugom poglavlju, koje je naslovljeno, "Kult Sovjetskog Saveza i Staljina kao partijski zadatak", ukazuje se na proces stvaranja nove društvene svijesti, koju je trebalo utemeljiti na sadržajima i vrijednostima komunističke ideologije. Prihvatanjem novih ideoloških uvjerenja, trebalo je olakšati i glorifikaciju Sovjetskog Saveza i njegovog vođe, J. V. Staljina, odnosno, stvaranjem njihovog kulta. Kako se navodi na početku ovog poglavlja, u Crnoj Gori je stvaranje kulta Sovjetskog Saveza i Staljina otpočelo s prvim danima uspostavljanja nove vlasti, tako da je neumjereno slavljeno sve što je sovjetsko i sve što simbolizuje Sovjetski Savez ili ima veze s njim, dok je sovjetski vođa, kao personifikacija jednog sistema i jedne zemlje – prve u kojoj je pobijedila radnička klasa – dobio status božanstva. Na osnovu arhivske građe, prepoznati su glavni propagatori kulta Sovjetskog Saveza i Staljina, njihovi politički motivi, kao i sadržaji i teme koje su služile ovom zadatku. Selhanović je saopštila sadržaje kojima su rukovodeći ljudi KPJ u Crnoj Gori i Jugoslaviji doprinosili stvaranju i jačanju ovih kultova. Ukazano je i na način upotrebe proslava i jubileja za učvršćivanja sovjetskog i Staljinovog kulta u Crnoj Gori, kao i svih drugih javnih

okupljanja. U svim ovim manifestacijama, kao i u prigodnim ili namjenskim tekstovima, korišćen je osobeni jezik simbola, komparacija i sintagmi, sve u cilju razvijanja snažnog emotivnog odnosa crnogorskog društva prema prvoj zemlji socijalizma i njenom vodi. Analizom prigodnih govora, novinskih tekstova i socijalne atmosfere, autorka je upečatljivo, cjelovito i utemeljeno prikazala ovu ideološku retoriku, naglasivši njene najvažnije poruke i značenja. Po prvi put u crnogorskoj historiografiji, predstavljeni su brojni izvori i sadržaji, kojima je stvarana prosovjetska svijest crnogorskog čovjeka i temelj novog političkog vjerovanja. Na osnovu izvora različite provinijencije, u ovom poglavlju je prikazan i proces stvaranja kulta jedne političke ličnosti u Crnoj Gori XX vijeka. Diviniziranje i glorifikovanje Staljina, samo je jedan od pokušaja crnogorske političke elite da učvrsti političku kulturu koja promovise autoritarne vođe kao očeve nacije, i totalitarni sistem kao izvorište društvene sigurnosti i pravde.

Treće poglavlje knjige "Kult Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori 1945-1948. godine", koje je naslovljeno – "Partijski rad na stvaranju kulta", obrađuje institucionalno i organizaciono djelovanje vladajuće KPJ na stvaranju kulta Sovjetskog Saveza i Staljina u navedenom periodu. Iznoseći utemeljenu tezu, da su novinski članci i javni nastupi državnih i partijskih zvaničnika, kojima se potpomagalo stvaranju i učvršćivanju kulta Sovjetskog Saveza i Staljina, samo vidljiva strana djelovanja jedne ideološke mašinerije, Selhanović na osnovu, do sada nekorisćene građe partijskih organa, pokazuje kako je iza velikih, i emocijama obojenih riječi o prvoj zemlji socijalizma i njenom vođi, stajala osmišljena, kontrolisana i direktivno sprovedena aktivnost državnog i partijskog aparata. Na osnovu sprovedenog istraživanja, autorka je dokazala da su pod apsolutnom kontrolom Partije bili su svi tadašnji mediji (novine i radio), kulturno-umjetničke institucije i udruženja, obrazovne institucije, masovne i strukovne organizacije, te da je za svaku od ovih institucija, vladajuća partija imala utvrđene programske smjernice i odgovarajuće sadržaje za njihovo ideološko djelovanje. Analiza djelovanja ovih institucija, pokazala je kako je preko njih stvaran kult Staljina i Sovjetskog Saveza. Ovo istraživanje pokazuje kakvim je sadržajima stvaran njihov kult, kojim oblicima rada, kakvim kadrovskim potencijalom

i kojim intenzitetom. U ovom poglavlju navodi se da je, pored ostalog, KPJ kulturni status i ljubav prema Sovjetskom Savezu i Staljinu usađivala preko obaveznih kurseva i predavanja, kao i da su oblici teorijskog obrazovanja za partijce bili: večernji kursevi, kružoci, predavanja, dopisne partijske škole, seminari. Kroz ove forme usavršavanja izučavane su Istorija SKP(b), Partijska izgradnja, NOB i izgradnja nove države. Na osnovu partijskih dokumenata, Selhanović je došla do saznanja da je crnogorsko partijsko članstvo ispoljavalo posebnu naklonost prema prvoj zemlji socijalizma, jer su pokazivali znatno veću zainteresovanost za sovjetsku nego za sopstvenu političku stvarnost. Od značaja za obradu teme, posebno je bila građa koja se odnosi na djelovanje Partije prema nepartijcima i poslenicima raznih struka, prije svega prosvjetno-pedagoškoj, radu Partije na ogranziciji javnih tribina i političkih skupova, čime se objašnjava fenomen masovnosti kulta Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori. Autorka je ukazala i na direktivnu aktivnost KPJ u sferi masovne kulture, prije svega u upotrebi filma, pozorišta, bibliotečkih fondova i izložbi za snaženje kulta Sovjetskog Saveza i Staljina. U ovom pionirskom istraživanju uloge masovne kulture na formiranje svijesti, interesantna su, i znakovita, saznanja da je jedan sovjetski film vidjelo 46% stanovništva Cetinja, da je, zahvaljujući tzv. putujućim bioskopima, 30% ruralnog stanovništva gledalo sovjetske filmove, ili da je "Pobjeda" vijestima iz Sovjetskog Saveza i vijestima iz svih ostalih jugoslovenskih republika, posvetila gotovo jednak prostor. Sprovedena istraživanja i analize, koje je kandidat iznijela u ovom poglavlju, pokazuju da je rad KPJ u Crnoj Gori na stvaranju kulta Staljina i Sovjetskog Saveza, preko medija, institucija i organizacija, bio sveobuhvatan i potpuno kontrolisan.

Četvrto poglavlje, naslovljeno – "Sukob sa Kominformom i "odvajanje duše od tijela", odnosi se na period kada dolazi do promjene političkog stava jugoslovenskog rukovodstva prema Sovjetskom Savezu, pa time i do prestanka političkih razloga da se stvara i učvršćuje kult Sovjetskog Saveza i Staljina. Selhanović je obradila uzroke političkog sukoba Jugoslavije i Sovjetskog Saveza 1948. godine, ukazujući posebno na posljedice tog sukoba na politički život Crne Gore i dotadašnji ideološki inženjering. Kult Sovjetskog Saveza i Staljina, koji je do izbivanja sukoba bio izgrađivan

svim institucijama i sredstvima partijskog aparata, odjednom postaje pojava koju istim tim sredstvima, i istom snagom, treba ugasiti. Kako se odvijao taj proces gašenja kulta, Selhanović je na osnovu arhivske građe, saopštila mnoga nova znanja. Ona je ukazala da je ideološka retorika naglo promijenila smjer, i da su zvanične rezolucije i telegrami, koji su prije sukoba upućivani Staljinu, sadržajem ostali gotovo isti, ali su slati na drugu adresu – J. B. Titu. Značaj ovog poglavlja je, pored ostalog, i u tome, što pokazuje osobenosti crnogorskog političkog mentaliteta u dramatičnom političkom razdoblju. Ukazano je i na drastične promjene u uređivačkoj politici medija, kao i pojavi novih tema i sadržaja u javnom životu uopšte. Selhanović je ukazala na proces velike ideološke transformacije u crnogorskom javnom životu, kada glorifikovana i divinizirana slika o Sovjetskom Savezu i Staljinu postaje predmetom negacije i diskreditovanja. Isto kao što je istraživački obrađeno nastajanje ovog kulta, u ovom dijelu rada obrađeno je i njegovo iznenadno nestajanje. Autorka je na osnovu odgovarajuće građe ukazala na pojave ideološkog i političkog raskola, koji je zahvatio KPJ u Crnoj Gori, iznoseći tvrdnju da je na opredjeljivanje jednog dijela članstva za Staljina i Sovjetski Savez, značajno uticala dotadašnja ideološka indoktrinacija, u kojoj je stvaranje kulta prve zemlje socijalizma i njenog vođe, imala posebno mjesto.

U zaključku knjige, autorka Jadranka Selhanović ukazala je na saznanja do kojih je tokom izrade rada došla, na opšte ocjene i zaključke koji se mogu utemeljiti na sprovedenom istraživačkom procesu, kao i historiografske inicijacije koje ovaj rad može da ima. Posebnu vrijednost knjizi daju odabrana dokumenta o stvaranju kulta Sovjetskog Saveza i Staljina u Crnoj Gori, koja su data kao prilog.

Knjiga Jadranke Selhanović nesumnjivo predstavlja novo i originalno istraživačko djelo u crnogorskoj istoriografiji, pored ostalog i zbog toga što ovom studijom započinje istraživanje političkih vjerovanja i političkih kultova u istoriji Crne Gore XX vijeka. Ova knjiga donosi i neke nove metodološke obrasce u izučavanju ovog segmenta političke istorije Crne Gore XX vijeka, zahvaljujući kojima je moguće uspostaviti određene standarde i uzore za naredna istraživanja. Iako posvećena relativno kra-

tkom, ali značajnom periodu naše istorije XX vijeka, knjiga Jadranke Selhanović daje iscrpne odgovore na pitanja o crnogorskoj sklonosti prema personalizovanju politike, lakoći prihvatanja političkih idola i povodljivosti kada su u pitanju političke bajke. Možemo reći da je autorka na osnovu istorijske građe, rekonstruisala proces pravljenja jednog od političkih bogova u Crnoj Gori XX vijeka.

Živko Andrijašević

Luka Milunović: STOLJEĆE CRNOGORSKOG DRŽAVNOG TEATRA:
Repertoari, tom III, knjiga 2

***Podumijenta za dalja istraživanja i naučnu sintezu istorije
crnogorskog teatra***

Nakon raskida sa centralističkom fazom razvoja druge Jugoslavije, od 1968. godine i Crna Gora kao jedna od njenih šest republika otpočinje kulturnim projektima svoj dalji preobražaj. Te je godine, poslije privredne reforme Kira Gligorova iz 1965. godine, prvi put na dnevni red postavljen kulturni kao temelj crnogorskog nacionalnog identiteta. Raspravljalo se o crnogorskoj kulturi i naciji u sklopu simpozijuma na kojem se pojavio i otkrivalački, emancipatorski glas protiv dvojnog određenja crnogorskog nacio-kulturnog identiteta, kakvim je bio uvriježen u oficijelnoj politici, ideologiji, kulturi i nauci. Dalji tok razvoja crnogorskog nacio-kulturnog obrasca išao je lagano i skromno, sporo i gotovo stidljivo svojim novim tokom. Rođeni su na tom putu „Pobjeda“ kao dnevni list, TVCG, CANU i Univerzitet „Veljko Vlahović“ u ondašnjem Titogradu. Izgrađen je i Mauzolej Njegošu na Lovćenu, dislokacijom Aleksandrove kapele. Otpočeli su i procesi emancipacije Crne Gore i u izdavačkoj djelatnosti. „Pobjeda“ izdaje reprezentativnu ediciju „Luča“ kao kontinuiranu hroniku razvoja crnogorske književnosti i literarnog logosa. „Obod“ objavljuje do tad zabranjena Sabrana djela kralja Nikole. Uslijedio je potom diskontinuitet u ovom periodu širenja spoznaja o crnogorskom nacio identitetu.

Tek 80-tih godina i u potonjoj deceniji 20. vijeka intenzivira se intencija daljeg ubrzanijeg i osmišljenijeg razvoja crnogorske kulture u nacionalnom smislu. Javljaju se ideje o izradi Enciklopedije Crne Gore kod Leksikografskog zavoda, CANU-a a potom i DANU-a, ali nažalost ni jedna do danas nije realizovana. Dr Dragoje Živković pokreće višetomnu „Istoriju crnogorskog naroda“, a dr Vojislav Nikčević ediciju obnove, revalorizacije i reinstitucionalizacije crnogorskog jezika (Istorija, Morfologija, Sintaksa, Pravopis „Piši kao što zboriš“, Gramatika). Filozof nacije Sreten Zeković izdaje 13 tomova svoje edicije „Nauk(a) o samobitnosti Crnogoraca“. Pridružuje im se CID sa serijalom o Crnoj Gori i Crnogorcima u djelima stranih autora. „Obod“ izdaje višetomne edicije „Crnogorske književnosti kroz vjekove“, a u zajednici sa drugima i ediciju „Crnogorski roman“. Slijedi četvorotomna „Skrivena strana istorije“. Š. Rastodera i petotomni „Istorijski leksikon Crne Gore“. Akademik R. Rotković pokreće seriju „Kratke ilustrovane istorije Crne Gore“, a Centralna narodna biblioteka „Crnogorsku bibliografiju“. Krenulo se tako na put bez povratka, u avanturu reanimacije crnogorskog nacio-kulturnog identiteta. I brojni drugi projekti upotpunili su ovu izdavačku projekciju kojoj se ovih dana izlaskom iz štampe potonje knjige serija pridružila i edicija „Stoljeće crnogorskog državnog teatra“, koja u svojoj tematsko-motivskoj sferi istražuje i publikuje hroniku crnogorskog profesionalnog pozorišta kao temelja nacionalne kulture i identiteta.

Četvoroknjžje edicije „Stoljeće crnogorskog državnog teatra“ dokumentovano i autoritativno govori o kulturi i kulturnoj istoriji Crne Gore, ali i o dubini i karakteru promjena u našem društvu i njihovom uticaju na savremene tokove i budućnost pozorišnog institucionalizma utemeljenog na zavidnoj stvaralačkoj tradiciji.

Iz štampe su izašla dakle tri toma u četiri knjige edicije „Stoljeće crnogorskog državnog teatra“. Objavljeni tomovi su dio zamašnog izdavačkog projekta pokrenutog povodom 100- godišnjice crnogorskog državnog pozorišta na Cetinju, u izdanju Ministarstva kulture Crne Gore i JU Kraljevsko pozorište „Zetski dom“. Predgovore i napomene za ediciju napisao je vođa projekta i pređivačkog tima Luka I. Milunović. Pored njega, u timu priređivača su još Velimir Vujačić i Ljiljana Milunović, poznati

crnogorski bibliograf i autor više knjiga bibliografija iz povjesnice teatra u Crnoj Gori. Edicija nosi tematsko određenje „Repertoari“ i uspješno sobom donosi njihovu rekonstrukciju. U tomu I, rekonstruisan je repertoar sezona 1910/11 i 1911/12, a u tomu II sezone za period 1931. do 1944. godine.

Iz predgovora prvog toma čitalac se upoznaje sa istorijom teatra u crnogorskoj državi do njenog kraja 1918. godine. Saznaje da kontinuirani pozorišni život na Cetinju datira od 1884. godine, a inaugurisan je promocijom „Balkanske carice“ Nikole Prvog, knjaza crnogorskog, u interpretaciji Dobrovoljnog pozorišnog društva na Cetinju. Slijedio je proces izgradnje pozorišnog, kulturnog i duhovnog hrama „Zetski dom“ u kojem će se u potonjoj deceniji 19. vijeka i dalje razvijati teatar pod nazivom „Knjaževsko crnogorsko pozorište“ sa redovno biranim upravnikom. Sa ove podumijente i tradicije pozorišnog života, kojega su stvarale domaće teatarske snage i putujuća pozorišta, osnovan je 1910. u godini jubileja – proglašenja Crne Gore kraljevinom profesionalni državni teatar - Kraljevsko crnogorskog narodno pozorište. Ono djeluje kao budžetska državna ustanova i stvaralačka teatarska institucija sa razuđenim i bogatim repertoarom kojega je realizovao profesionalni pozorišni ansambl. Čin svečanog otvaranja i analiza pozorišnih sezona upotpunjuju predgovor prvog toma ovog izdanja. Repertoar je prezentiran eksplikacijom pozorišnih plakata iz više izvora i arhivskih fondova. Indeks predstava sadrži 116 premijera, a indeks imena na kraju knjige imena teatarskih aktera repertoara koji je bio struktuiran u širokom spektru od klasičnih djela preko istorijskih komada do ostvarenja savremene i moderne pozorišne produkcije.

Priredjivači se osvrću i na proces devastacije „Zetskog doma“ kao jedinstvenog hrama kulture ne samo na Cetinju, već u cijeloj Crnoj Gori.

Nakon državne depersonalizacije kraljevine Crne Gore 1918. godine, nastupio je novi period istorije državnog teatra u njoj. Novonastala crnogorska stvarnost definisala je Crnu Goru kao oblast Kraljevine SHS, a zatim kao banovinu kraljevine Jugoslavije. To je dovelo do druge, nove kulturne politike integrisane pod okriljem unitarnog kulturno-političkog obrasca centralizovane kulture i kulturno-nacionalnog unitarizma srpsko-jugoslovenske države. U novim istorijskim okolnostima nacionalne

potčinjenosti Crnogoraca stvaran je analogno tome i model kulturne akcije, a u okviru njega status i politika državnog teatra. Banovinsko, a potom ratno pozorište „Zetski dom“ u intervalu 1931-1944. sagledano je i prezentirano kroz 205 raznih premijera koje su u ovom periodu ispunjavale njegov repertoar.

Uvodničar i priredjivač, kao i njegovi saradnici na projektu u tomu III, knjiga prva, obradjuju repertoarsku gradju poslijeratnog pozorišta u Crnoj Gori u periodu iza Drugog svjetskog rata. I dok je banovinsko pozorište Zetske banovine na Cetinju (1931-1941) predstavljalo žrtvu arhitektonske obnove ovog hrama kulture poslije njegove devastacije iz 1918. godine, ovo poslijeratno je doživjelo drugi vid degradacije. Naime, umjesto naziva Crnogorsko narodno pozorište iz vakt 1944-1946. godine, ono krajem aprila 1946. gubi nacionalni prefiks i na dalje egzistira samo kao Narodno pozorište, istina, u ulozi centralne pozorišne kuće NR Crne Gore. Jedan od nezaobilaznih dometa ove faze razvoja profesionalnog državnog pozorišta na Cetinju je otvaranje Dramskog studija kao prve pozorišne škole u Crnoj Gori iz perioda 1946/47. godine. Iako je ovaj pionirski pokušaj ostao na nivou privremenog edukovanja glumačkih receptiva i personaža, značajan je kao pokušaj usavršavanja kreativnih snaga u masovnoj produkciji koja nije bila samo teatarsko-estetski usmjerena.

Period rada Narodno pozorište okončava kao profesionalna, državna budžetska kuća sa snažnim repertoarom i dovršava u pozorišnoj sezoni 1954/55. Za period 1944-1955. u 11 pozorišnih sezona odigrano je 106 premijera (po sezonama 1944/45-7, 1945/46-8, 1946/47-15, 1947/48-10, 1948/49-6, 1949/50-8, 1950/51-7, 1951/52-9, 1952/53-12, 1953/54-11 i 4 obnovljene i 1954/55-9).

Broj njihovih izvođenja iznosio je više od 1401, s obzirom da u ovaj skor ne ulazi broj predstava iz sezone 1944/45. Po sezonama ta statistika glasi: 145/46-185, 1946/47-122, 1947/48-201, 1948/49-119, 1949/50-140, 1950/51-128, 1951/52-128, 1952/53-146, 1953/54-91 i 1954/55-141.

Zajednička karakteristika repertoarske politike banovinskog (1931-1941), ratnog (1941-44) i CNP, odnosno Narodnog pozorišta iz

vremena (1944-1955) jeste da je ona pored estetske i artistske dimenzije generički sadržavala u sebi i političku, idejnu, ideološku, kulturološku, kulturnu, edukativnu, prosvjetnu, vaspitnu, patriotsku, istorijsku i zabavnu komponentu. Uz pozorišnu, afirmisala je snažno i muzičku umjetnost i kulturu.

U prvoj knjizi III toma posebno je u uvodnom tekstu apostrofirano rješenje nadležnih organa o prestanku rada Narodnog pozorišta kao republičke ustanove sa samostalnim finansiranjem, broj 10. od 23.6.1955. godine. Ovaj akt je temeljni čin deprofesionalizacije pozorišnog života u Crnoj Gori s neubjedljivim argumentom da je iznuđen u cilju očuvanja estetskog digniteta pozorišne kreacije i izraza. Zadat je tako smrtni udarac crnogorskom teatru u cjelini, pa buduća pozorišna aktivnost ima amaterski i rjeđe poluprofesionalni statusno-institucionalni nivo i ram organizacije. U takvoj ambijentaciji NP na Cetinju nastavlja svoju misiju kao poluprofesionalna kuća sreskog administrativnog budžetskog kapaciteta. Cetinjsko Narodno pozorište definisano je rješenjem broj 2907 od 27.12.1956. kao pozorišna kuća sa „malim kolektivom“. To je ipak nije spriječilo da postigne i neke velike rezultate. Statistika ovog perioda iz razdoblja 1955-1966. ima sljedeću strukturu: 1955/56-8 premijera, odnosno 71 predstava; 1956/57-10 premijera, 106 predstava; 1957/58 – 10 premijera, 64 predstave; 1958/59- 5 premijera, odnosno 67 programa, 1959/60 – 6 premijera, 57 programa; 1960/61 – 10 premijera, 99 programa; 1961/62 – 7 premijera, 58 programa; 1962/63 – 1 premijera, 74 programa; 1963/64- 3 premijere sa 55 programa i 1964/65 i 1966.g. premijera i 73 programa raznih profila samo u 1966. godini. Ukupno je u ovom vremenskom rasponu 1955-66 realizovano 69 premijera sa 561 programom, tj. izvodjenjem predstava i drugih sadržaja. Pojedini projekti ovog razdoblja imali su i najviši jugoslovenski nivo i karakter, pa su poput predstave „Dnevnik Ane Frank“ putem televizijskog prijenosa emitovani za integralno jugoslovensko gledalište.

U svim ovim razdobljima rada profesionalnog teatra na Cetinju osnovu repertoara činila je drama. U periodima rada Banovinskoga i ratnog pozorišta, ona je obogaćivana i ne malim brojem opereta, pa i baleta, čime

se tendiralo na razuđenijem muzičko-scenskom izrazu u repertoarskoj ponudi.

Poslije epohe rada NP-a, sredinom 60-tih godina 20. vijeka dolazi u narednom periodu 70-tih godina do organizacione transformacije pozorišta na Cetinju. Ono umjesto autonomne kulturne ustanove, postaje segment rada novoosnovanog Centra za kulturu Cetinje, u čijem je okrilju djelovalo kao „scenska djelatnost“ sastavljena od rijetkih promocija domaćih, mahom amaterskih, pozorišnih snaga i povremenih gostovanja teatra i glumaca sa strane.

Snažni zemljotres aprila 1979. godine nanio je velike štete crnogorskom primorju i Cetinju. I zdanje „Zetskog doma“ nijesu mimoišle neželjene posljedice razornog zemljotresa. Zdanje je oštećeno, ali su u njemu i pored toga održavani povremeni pozorišni događaji. Osamdesete godine prošlog stoljeća otvaraju i vode proces arhitektonske obnove ovog teatarskog svetišta. Dana 1.3.1981. godine, preciznije rečeno formiran je Odbor za završetak radova na ovom zdanju, dragocjenom spomeniku materijalne i duhovne kulture crnogorskog naroda i države. Radovima je renovirano zdanje kapaciteta 283 sedišta, od kojih 246 stalnih i 37 pomoćnih. Pri izvodjenju procesa rekonstrukcije nije objektu vraćen prvobitni izgled iz epohe Kraljevskog pozorišta Crne Gore, već njegov uprošćeniji, redukovani i dijelom devastirani formativ iz doba obnove za potrebe Banovinskog pozorišta (1931-1941). Sve je to otvorilo kasnije prisutne debate o potrebi još jedne rekonstrukcije u smislu očuvanja izvornog izgleda zdanja u enterijeru, što ostaje kao problem za rješavanje u budućim i, nadati se, boljim vremenima.

Konačno je nakon obnove obavljeno svečano otvaranje Teatra 19.12.1992. godine. U njemu je premijerno izvedena kulturna „Princeza Ksenija“ autorke Radmile Vojvodić 10.2.1992. godine. Ova predstava izvodjena je preko 100 puta. Jubilarno stoto izvodjenje imala je upravo u „Zetskom domu“ 16.12.1998. godine.

Za istorijski presek ovog najnovijeg perioda teatra na Cetinju od krucijalne je važnosti činjenica da je ono odlukom Skupštine Crne Gore održane 8-15.2.1995. godine osnovano, utemeljeno i institucionalizovano

kao profesionalna, državna i budžetska pozorišna institucija, to jeste kao javna ustanova (JU) „Kraljevsko pozorište Zetski dom“ (KPZD).

Tijem je činom zasluženom odati priznanje ovom temelju i utemeljivaču pozorišne umjetnosti u našoj zemlji. Okrenuta je nova stranica istorije u životu pozorišta na Cetinju i u Crnoj Gori. KPZD postaje i potvrđuje se iz dana u dan od 1995. godine kao dostojno svoje bogate tradicije i historijskog utemeljenja.

Uz Crnogorsko narodno pozorište u Podgorici, postaje noseći i vodeći organizator i realizator pozorišnog života u državi i nacionalnoj kulturi. Razvija repertoarsku politiku širokog spektra. Zaključno sa sezonom 2010/11 realizuje 236 premijera. Opera postaje dio njegove repertoarske politike. U operskoj produkciji premijerno i reprizno su izvodjene opere „Krunisanje Popeje“ i „Orfej“ Klaudija Monteverdija, „Didona i Enej“ Henrija Persla, „Balkanska carica“ Dionisija de San Djoredja. Na scenama KPZD, u zdanju i Ljetnjoj pozornici, gostovala su i druga operska djela. Opere su realizovane u koprodukciji domaćih snaga, institucija i gostiju. KPZD djeluje kao producentska kuća polivalentnog razuđenog i širokog programskog spektra. Ima stalni dramski i muzički, povremeni operski repertoar i izdavačku djelatnost sa dosad objavljenih računajući i ovu ediciju, ukupno 20 naslova. U potonjih 10 pozorišnih sezona KPZD je uvijek realizovalo po preko 100 programa u sezoni, sa nizom kulturnih premijera i nagradjenih projekata u zemlji i na gostovanjima u inostranstvu. Godine 2003. naprimjer KPZD je realizovalo 140 programa. Svečano je obilježilo 100 godina postojanja kao profesionalne pozorišne institucije. Svojom integralnošću daje ogroman impuls i doprinos sveukupnom životu prijestonice i Crne Gore u cjelini. U potonje vrijeme sve više postaje i centar međuinstitucionalnog povezivanja sa institucijama kulture i nauke na Cetinju i Crnoj Gori. Isto tako i sa kućama van svojeg matičnog prostora i sa festivalima u zemlji i inostranstvu. Svemu tome svoj nezaobilazni pečat i doprinos daju njegovi djelatnici, tehnički i umjetnički personal, reditelji i drugi, sa direktorom Slobodanom Božovićem na čelu. Ogroman doprinos reafirmaciji i dignitetu ove pozorišne kuće dale su i plejade od najstarijih vremena do danas, od Mihaila Kovačevića, nosioca Legije časti i prvaka

KCNP iz 1910/11, do Srdjana Grahovca prvaka sadašnjeg glumišta. Ne smiju se, pritom, zaboraviti plejade i plejade od više stotina glumačkih prvaka, reditelja, kostimografa, scenografa i drugih koji su utisnuli svoj stvaralački pečat u ljetopis ovog kulturnog i duhovnog hrama stvaranja pozorišnih vrijednosti i tekovina koje će nadživjeti svoje vrijeme. Tu treba iz potonjeg perioda istaći nekadašnju poslenicu ove kuće Stelu Ćetković, a naročito dramskog stvaraoca, pisca, reditelja i dramaturga Ljubomira Đurkovića, koji je svojim dometima, pregnućem i stvaralaštvom uzdigao KPZD na zavidnu visinu.

Posebno poglavlje rada KPZD čini njegova uloga kristalizacionog centra za dalju ekspanziju teatarskog stvaranja. Uz kreativnost i produktivnost KPZD, svoju plodonosnu i bogatu aktivnost ostvaruju u ovoj pozorišnoj kući studenti i profesori Fakulteta dramskih umjetnosti i režije sa Cetinja preko Akademske scene, ART-a i drugih formi svoje institucionalizovane scenske egzistencije. Takođe, to su nekad radili i Dramska grupa Cetinjske gimnazije, Teatar mladih, Savremeni teatar Cetinje i drugi teatarski organizmi na ovom prostoru.

Priredjivačko-izdavački projekat „Stoljeće crnogorskog državnog teatra“ priredjivačkog trijumvirata L. Milunović, V. Vujačić i Lj. Milunović je izuzetan i značajan poduhvat za crnogorsku kulturu i nauku. Primjer je kako treba metodološki i teorijski pripremati ovakve vrste publikacija koje imaju karakter prvorazrednog istorijskog izvora i gradje za dalja istraživanja i naučne sinteze istorije crnogorskog teatra. Priredjivači su ogromnim pregalaštvom, znanjem, erudicijom i istraživačkom posvećenošću otkrili i prezentirali na stotine novih, uglavnom nepoznatih pozorišnih arhivalija, pozorišnih afiša kao nezaobilaznih vrela prvog reda neophodnih za objektivno izučavanje ove fundamentalne teme crnogorske kulturne i sveukupne istorije. Pretražen je i do gotovo maksimuma istražen arhivski fundus DACG-Cetinje, fondovi CNB i KPZD, te privatne arhivske zbirke i fondovi Pozorišnog muzeja u Beogradu, odakle su pribavljene i knjige plakata i repertoarske gradje. Tako je za nacionalnu kulturu spašen nekad izgubljeni dio njene dragocjene i neponovljive baštine.

Priredjivački trio je u istraživačkom procesu nadvladao i opšte i hronične probleme istraživanja, kao što su nedostatak arhivske građe,

njena nesređenost i nesistematizovanost, rasutost na više institucionalnih lokacija, njena nedostupnost, etc., etc. Stvaralačkim naporima priredjivači su dali čvrstu i iscrpnu podumijentu procesu rekonstrukcije repertoara Crnogorskog državnog teatra na Cetinju kao osnovici povjesnice teatra u Crnoj Gori.

Tomovima ove edicije defiluju na stotine i hiljade premijera, predstava, koncerata i drugih programa, na stotine i hiljade scenskih djela i likova, kao i isto toliko impresivan broj glumaca, reditelja i drugih poslenika i posvećenika u teatarsku umjetnost i djelatnost.

Sve to obilje prate izvori, napomene, bilješke, komentari, bibliografske anotacije, podaci iz literature, faksimili plakata, fotosi pozorišnih ličnosti i izuzetno obilje drugih informacija koje, ovim izdanjima uzdižući ih, daju svojevrsni leksikografski, enciklopedijski, historiografski i istoriolški karakter i značaj. Ovi tomovi su već dijelom ispisana istorija najznačajnijeg dijela crnogorskog pozorišta poslije koje će biti lakše pisati onu cjelovitu njegovu povjesnicu i konačni ljetopis.

Svojom sveukupnošću edicija zrači teatarskim sjajem, potvrđujući crnogorski teatar kao živu rijeku stvaranja umjetničkog, ali i paralelnog života uz ovaj svakodnevni i realni. Ona je još jedan egzemplar kako u našim uslovima posvećeni istraživači i kulturni radnici u nedostatku adekvatnih institucija postaju značajni supstitut. Ali i dokaz da kapitalne projekte ne nose samo institucije već, prije svega, pa čak i ispred njih kreativni i posvećeni pojedinci intelektualno – istraživačkog usmjerenja. Rasprava o teatru uvijek podrazumijeva umjetnost, kulturni, društveni i nacionalni život uopšte. Tako je uvijek u svijem sredinama, pa i u Crnoj Gori. Kroz istoriju njenog teatra očituje se njena nedjeljiva istorijska sudbina. Sudeći po ovim tomovima to mišljenje dijele i priređivači ovog izdanja. Naglasimo još jednom i zaključimo na kraju da bogata argumentima potkrijepljena literatura i izvori daju knjigama ove edicije izraziti naučni karakter. Način obrade teme i priređivački pristup potvrđuju da su se pred sadašnjim i budućim čitaocem i istraživačima našla enciklopedijsko-leksikografska izdanja kojima ova oblast kulturnog stvaranja, naučno utemeljena stručnim predgovorima, pravorazrednim dokumentima i izvorima predstavlja ne-

iscrпно vrelo za širenje naših spoznaja o sebi u prošlosti kao osnovi osmišljavanja onoga čemu idemo u susret.

Izuzetna likovno-tehnička oprema u funkciji je enciklopedijskog karaktera ovih izdanja, kojima naša kultura staje u red onih nacionalnih kultura, umjetnosti i duhovnosti koji šedoče o njenoj relevantnosti u širim regionalnim okvirima. Crna Gora ovim projektom realizuje dio neiscrpne i bogate kulturne baštine u funkciji njenog kulturnog identiteta i razmjene u okviru evropskog kulturnog konteksta, reprezentujući sebe subjektom stvaranja koje je kao i sva njena povjesnica malog naroda nadmašilo njegovu stvarnu veličinu.

I kao što je crnogorsko trajanje i opstajanje uprkos svemu, a naročito najezdama agresora i devastatora predstavljalo podvig, i ovaj projekat u svojoj ravni enciklopedijsko-leksikografske naučne literature zborničkog karaktera je isto to. I ne samo priredjivačko-autorski i izdavački podvig, već i premijer adekvatnog odnosa prema obavezujućoj baštini koja konstituiše crnogorski nacio-kulturni identitert pred kojim su epohe integracije i iskušenja u globalnim projektima koji imaju i perspektivu homogenizovanja postojećih entiteta.

U tom smislu ovaj izdavački projekat šedoči o razlikama i bogatstvu crnogorske duhovnosti i baštine, prisutan u pluralnom kodeksu regionalnog i evropskog kulturnog kruga sazdanog na pluralizmu poetika i estetika.

Borislav Cimeša

VLADA CRNE GORE
DRŽAVNI ARHIV

IZVJEŠTAJ O RADU
za
2012. godinu

Cetinje, februar 2013.

Državni arhiv je državni organ iz grupe *Zavodi*, organizovan za vršenje arhivske djelatnosti na području Crne Gore. Zadaci Državnog arhiva proizilaze iz odredbi *Zakona o arhivskoj djelatnosti*, podzakonskih akata donešenih na osnovu njega, zahtjeva državnih organa i korisnika arhivske građe, sporazuma i protokola o saradnji zaključenih sa pojedinim arhivima, akata Međunarodnog arhivskog savjeta, i dr. Ti zadaci su definisani dugoročnim programskim opredjeljenjima i godišnjim programima rada.

Aktivnosti Državnog arhiva odvijaju su se u okviru planiranih, a usmjerene su u nekoliko osnovnih pravaca djelovanja: poboljšanje uslova i kvaliteta rada, realizacija redovnih zadataka i obaveza iz arhivske djelatnosti, izdavačka djelatnost, saradnja sa državnim organima i drugim subjektima, saradnja sa Međunarodnim arhivskim savjetom i pojedinim državnim arhivima, izmjeni postojećih ili pripremi novih normativnih akata i druge aktivnosti. Tako je bilo i u ovom izvještajnom periodu.

Obzirom da vrši djelatnost na teritoriji čitave Crne Gore, Državni arhiv ima svoje organizacione jedinice u gotovo svim opštinama i koristi ukupno 6.052 m² prostora. Od toga je 3.698 m² prostor za smještaj arhivske

građe, 1.415 m² kancelarijski prostor, a preostalih 939 m² se odnosi na konzervatorsku radionicu, čitaonice, izložbeni prostor i ostalo. U vlasništvu Arhiva, tj. države je 4.140 m² ili 68%. U većini slučajeva veličina i kvalitet prostora koji se koristi ne zadovoljavaju potrebe. Problem je toliko složeniji i urgentniji što postoji potreba za stalnim preuzimanjem arhivske građe od niza stvaralaca koja je već prispjela i pripremljena, a za njen smještaj je preostalo još vrlo malo mogućnosti.

U cilju sagledavanja trenutnog stanja i traženja mogućnosti za njegovo poboljšanje, sačinjena je detaljna informacija o stanju i problemima sa predlogom mjera i načina rješavanja i ista dostavljena Ministarstvu kulture. U granicama mogućnosti, i u ovoj godini ulagani su naponi za poboljšanje postojećeg stanja.

Problem nedostatka prostora najizraženiji je na Cetinju, gdje se čuva najznačajnija arhivska građa. Planirana je dogradnja, kojom treba da se obezbijedi oko 1000 m² smještajnog i radnog prostora, i time zadovolje potrebe za dogledno vrijeme. Za tu namjenu je kupljen susjedni objekat i odgovarajući dio dvorišnog prostora. Obzirom na nedostatak sredstava, kao i predstojeću izmjenu urbanističkog plana starog jezgra Prijestonice, došlo je do kašnjenja u izradi planske dokumentacije za dogradnju objekta. Da bi se dobilo u vremenu, postignut je dogovor sa predstavnicima Prijestonice da se pokrene postupak izrade projekta po ranije prihvaćenom idejnom rješenju, s tim da će to rješenje biti ugrađeno u urbanistički plan. Na osnovu toga i dobijene saglasnosti od Direkcije za javne nabavke da se izbor i ugovaranje izvrši neposrednom pogodbom, krajem 2011. godine zaključen je ugovor o izradi projektne dokumentacije dogradnje sa autorom prihvaćenog idejnog rješenja. Rok za izradu projekta je sedamdeset dana od uplate ugovorenog avansa. Međutim, avans je uplaćen tek pred kraj 2012. godine, te se očekuje da projekat bude završen u prvom kvartalu 2013. godine

Nedostatak i neadekvatnost prostora izražen je i u ostalim gradovima, pa su u cilju rješavanja, ili makar ublažavanja problema, i u ovoj godini preduzete određene aktivnosti. Dva arhivska odsjeka u Podgorici smještene su u zgradi čiji je formalni vlasnik Univerzitet Crne Gore. Istorijski institut, kao univerzitetska jedinica koja je korisnik prostora u istoj zgradi, već duže

iskazuje potrebu za proširenjem i insistira na iseljavanje Državnog arhiva. Obzirom da je osnivanjem Državnog arhiva, u njegov sastav ušao Arhiv Istorijskog instituta, pa time i uposleni, oprema i prostor koji je koristio, to po našoj ocjeni njihovo insistiranje nema osnova. Ali, cijeneći najavlјenu potrebu Istorijskog instituta za proširenjem, kao i činjenicu da ovaj prostor ne zadovoljava potrebe Arhiva, upućen je zahtjev Ministarstvu finansija da se, ako je to moguće obezbijedi drugi odgovarajući prostor u Podgorici. Za drugi prostor u Podgorici, upućen je zahtjev Upravi za imovinu da se izvrši detaljan pregled elektro instalacija i njihovo poboljšanje. Nastavljene su aktivnosti na stvaranju uslova za proširenje prostora u Pljevlјima, ali još uvijek bez konkretnih rezultata. Započeti su pregovori sa Telekomom radi dobijanja pod zakup prostora u Andrijevici, obzirom da postojeći, koji se trenutno koristi, takođe pod zakup, ne pruža ni minimalne uslove za rad i čuvanje arhivske građe. U Rožajama je zaključen ugovor o zakupu sa Centrom za kulturu. U Istorijskom arhivu Kotor su izvršene intervencije na stolariji. U Beranama je izvršena popravka i poboljšanje elektro instalacija.

U svim arhivima je dva puta izvršena dezinfekcije, dezinsekcija i deratizacija. Time je obezbijedena adekvatna zaštita arhivske, građe kao i lica koja sa njom dolaze u kontakt.

Nedostatak odgovarajuće opreme za rad je problem koji nameće potrebu stalnog angažovanja na njegovom rješavanju. U ovoj godini su, na osnovu ranije zaključenog ugovora sa Telekomom, nastavljene aktivnosti na obezbjeđivanju internet veze u svim odsjecima. Zaključen je ugovora sa Telenor-om o pružanju usluga mobilne telefonije. Izvršena je nabavka licencirane antivirusne zaštite za personalne računare koji se koriste. Izvršena je nabavka određenog broja računara, skenera, štampača, kopir aparata, i druge slične opreme. Nabavljeno je šest skenera zajedno sa odgovarajućim programom za pohranjivanje i čuvanje skeniranih dokumenata, što bi trebalo da poboljša opsluživanje korisnika, što predstavlja ozbiljniji početak prevođenja dokumenata u digitalni oblik i njihovo pohranjivanje i čuvanje. Izvršeno je servisiranje i dopuna postojećih protivpožarnih aparata, nabavka određene količine novih, kao i druge opreme za protivpožarnu zaštitu. Obavlјeni su radovi na opravci plakara i polica u Istorijskom arhivu Kotor.

Već više godina se radi na poboljšanju tehničke opremljenosti arhivske građe koja se preuzima i čuva u Državnom arhivu. U tom cilju je i ove godine izvršena nabavka iz uvoza veće količine arhivskih kutija izrađenih od specijalnog, nekisjelog kartona. U njih se preslaže arhivska građa koja je ranije bila pohranjena u neodgovarajuće fascikle ili omote čime je bila izložena opasnosti od fizičkog oštećenja. Isto tako, striktno je poštovano utvrđeno pravilo da se ne preuzima arhivska građa od imalaca prije predviđenih rokova i u nesređenom stanju, kao i neadekvatno tehnički opremljena građa. I u ovoj godini je izvršen uvoz potrebne količine specijalnog japanskog papira i drugih materijala i hemikalija za potrebe konzervacije i restauracije arhivske građe.

Postojanje odgovarajućeg kadrovskeg potencijala je neophodan predušlov za uspješno organizovanje arhivske djelatnosti i brige o arhivskoj građi, u najširem smislu. Stoga se ovom pitanju mora poklonjati značajna pažnja. Trend smanjenja broja zaposlenih i nemogućnost zapošljavanja novih izvršilaca se nastavio i u 2012. godini. Arhiv je, početkom godine imao 158, a na kraju godine 156 zaposlenih, što je čak 20, odnosno 22 izvršioaca manje u odnosu na broj predviđen Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji. Zbog specifičnosti poslova, odgovarajući kadar je, gotovo jedino moguće obezbijediti prijemom pripravnika i njihovom višegodišnjom obukom i usavršavanjem. U tom smislu, u više navrata, u prethodnim i ovoj godini, tražena je saglasnost za prijem bar dva pripravnika, a odobreno je zapošljavanje samo jednog. Obzirom da je onemogućeno novo zapošljavanje, a nepopunjena su radna mjesta za koja je, u najvećem broju slučajeva, uslov visoka školska sprema, to je postojeća kadrovska struktura u Arhivu dosta nepovoljna i male su mogućnosti da će se uskoro poboljšati. To će imati negativne posljedice na arhivsku djelatnost i njen razvoj. Ovaj problem je naročito izražen u Arhivskom odsjeku Istorijski arhiv Kotor, tim više što je iskusna arhivistkinja koja je rukovodila odsjekom otišla u penziju, a njena zamjena je izvršena izborom iz postojećeg kadra. Tražena je i dobijena saglasnost za produženje radnog odnosa za dvoje arhivista koji su primljeni na određeno vrijeme. Tražena je saglasnost za prijem po jednog arhiviste u Kotoru, Cetinju i Herceg Novom. Obzirom da je dobijena saglasnost za prijem jednog arhiviste u Kotoru, to je raspisan oglas i u toku je postupak za zasnivanje radnog odnosa. Zbog nedostatka

kadra u Herceg Novom i privremenog odsustva izvršioca u Rožajama, bili smo prinuđeni da posao organizujemo putem zaljučenja ugovora.

Arhivse aktivno uključio u program Vlade za zapošljavanje pripravnika, tako da je planiran prijem oko 20 pripravnika u raznim odsjecima. U ljetnjim mjesecima je primljeno nekoliko studenata na obaveznu praksu.

U cilju ispravnog postupanja sa arhivskom građom počev od trenutka nastajanja, organizovano je kontinuirano osposobljavanje i stručno usavršavanje za zaposlene u arhivu i kod stvaralaca. Organizovane su stručne konsultacije i više sasatanaka sa službenicima arhiva. U saradnji sa Upravom za kadrove, organizovana su savjetovanja na temu „Kancelarijsko poslovanje” za državne službenike. Takva savjetovanja Arhiv je organizovao i za zaposlene kod stvaralaca arhivske građe na lokalnom nivou, kao i u samom Arhivu. Obavljen je veći broj posjeta pojedinim odsjecima i organizovani sastanci na određena stručna pitanja. Jedna arhivistkinja je pohađala veoma prestižnu školu za arhiviste u Trstu, a jedna arhivistkinja učestvuje u toj školi kao predavač. Korišćena je i mogućnost formiranja projektnog tima za obavljanje pojedinih stručnih poslova (pripremanje izložbi i zbornika dokumenata, preslaganje i premještanje arhivske i bibliotečke građe, uvođenje i ažuriranje evidencija o zaposlenima, sprovođenje postupaka javnih nabavki i dr.).

Nastavljena je aktivnost na striktnoj primjeni međunarodnih standarda i normi za opis stvaralaca arhivske građe i arhivskih fondova, što je stupanjem na snagu novog *Zakona o arhivskoj djelatnosti*, propisano i kao zakonska obaveza.

Državni arhiv Crne Gore posjeduje 1275 arhivskih fondova što čini ukupno oko 10 000 metara dužnih arhivske građe.

Struktura ove arhivske građe je slijedeća: 545 fonda ili nešto preko 4100 metara građe se odnosi na državne organe i organizacije, a 730 fondova ili blizu 6000 metara građe se odnosi na lokalne organe i organizacije.

Pored toga, Arhiv posjeduje još i 117 ličnih ili porodičnih fondova sa oko 50 metara građe, kao i 140 zbirki sa oko 220 metara građe.

U bibliotekama Državnog arhiva se nalazi preko 50 000 bibliografskih jedinica.

Arhivska građa i literatura koja se čuva u Arhivu, bili su dostupni i koristio ih je veliki broj korisnika. Najveći broj korisnika tražio je i koristio arhivsku građu u dokazne svrhe, radi ostvarivanja određenih imovinskih i drugih prava, a naročito po osnovu povraćaja oduzetih imovinskih prava i obeštećenja.

Državni arhiv poklanja značajnu pažnju izdavačkoj djelatnosti. U ovoj godini je rađeno na nekoliko značajnih izdavačkih projekata. *Monografija Državnog arhiva* je u završnoj fazi i trebalo bi da bude predata u štampu u prvoj polovini 2013. godine. *Pasoške isprave* su veoma značajan, zahtjevan i obiman projekat koji će činiti pet knjiga. Priprema prve dvije je u završnoj fazi, pa je zaključen ugovor za štampanje i prva bi trebalo da bude objavljena u prvom kvartalu 2013. godine. Rađeno je na pripremi zbornika dokumenata *Prva psihijatrijska bolnica u Knjaževini Crnoj Gori*. I ovaj projekat je u završnoj fazi, tako da bi trebalo da se završi u prvom polugodištu 2013. godine. Postignut je dogovor sa Prijestonicom Cetinje o zajedničkom izdavanju zbornika dokumenata *Opština varoši Cetinje u XIX vijeku*. Obavljeno je istraživanje i izvršen odabir dokumenata koji će biti publikovani. Prevedeni su, pripremljeni za objavljivanje i ugovoreno štampanje dva izvještaja izaslanika kralja Rumunije o posjeti Crnoj Gori u drugoj polovini XIX vijeka, koji su pribavljeni iz Arhiva Rumunije. Arhiv je izdao knjigu *Kult Sovjetskog saveza i Staljina u Crnoj Gori 1945-1948*. Obavljeni su istraživački radovi i izvršen odabir dokumenata koji će biti publikovani u zborniku koji zajednički pripremanju arhivi Crne Gore i Bugarske. Objavljena su dva broja časopisa *Arhivski zapisi*.

Dorađivan je i ažuriran sajt Arhiva koji imao veliki broj posjeta. Sajt nudi značajne informacije o Arhivu i arhivskoj građi, načinu i mogućnostima za njeno korišćenje, izdanjima, propisima iz oblasti arhivske djelatnosti, niz zanimljivih tekstova i dr.

Realizovano je više novih, veoma značajnih i zapaženih izložbi: *Crna Gora u Prvom balkanskom ratu; Dokumenta o naseljavanju Crnogoraca u Ukrajini u XVIII vijeku; Pečati, štambilji, logotipi i simboli kroz arhivsku građu AO Ulcinj 1921-1961; O Baru i Baranima kroz fondove Barskog arhiva 1919-1979* (internet izložba); *Fotografije vazduhoplovstva kroz arhivsku građu*

Arhivskog odsjeka Berane 1932-1994. Neke od njih, kao i neke od ranije pripremljenih izložbi, prikazane su u više gradova. Vršene su pripreme dvije značajne izložbe koje će biti realizovane u 2013. godini, i to: *Socijalistička Crna Gora Njegošu*, koja će biti priređena u okviru obilježavanja 200 godina od Njegoševog rođenja i *Glavni gradovi slovenskih država*, koja će, kao zajednički projekat arhiva slovenskih država, biti realizovana početkom maja 2013. godine u Parizu.

Redovna manifestacija *Nedjelja arhiva*, koju Državni arhiv organizuje već nekoliko godina krajem mjeseca aprila, veoma uspješno je realizovana i ove godine. U njoj su aktivno učestvovali svi arhivski odsjeci, tako da je organizovana na području čitave Crne Gore. U okviru manifestacije je realizovano preko pedeset različitih programa, od kojih su većina bili veoma zapaženi. Tu se neke od već pomenutih izložbi, promocije izdanja, istorijski časovi u školama, predavanja, posjete studenata i učenika Arhivu, posjete predstavnika državnih i lokalnih organa, dan otvorenih vrata Arhiva, gostovanje u sredstvima informisanja i dr.

Predstavnici Državnog arhiva su učestvovali u pripremi značajnih planskih dokumenata i normativnih akata na državnom nivou i u tome dali značajan doprinos. Rađeno je na pripremi *Uredbe o načinu čuvanja javne registraturske i arhivske građe*; pripremljen je *Cjenovnik posebnih troškova Državnog arhiva*; započete su aktivnosti na pripremi *Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji*; donešen je niz internih *Pravila o procedurama*. Sačinjen je *Izveštaj o radu za 2011. godinu, Plan rada i Akcioni plan za 2012. godinu*, projekti koji su kandidovani za Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara u 2013. godini, kao i niz drugih planova i izvještaja.

Ostvarena je unutar Crne Gore uspješna saradnja sa državnim i lokalnim organima kao i sa institucijama iz oblasti obrazovanja, kulture i nauke: Ministarstvom vanjskih poslova – Grupa za pregovore, Upravom za kadrove, MONSTAT-om, Privrednom komorom, Fondom za obeštećenje, CANU i dr. Saradnja sa medijima uspješno je ostvarena kroz gostovanja u emisijama, učešća u programima koji su direktno prenošeni, davanju intervjua, objavljivanju informacija o aktivnostima Arhiva i dr.

Državni arhiv je punopravni član Međunarodnog Arhivskog Savjeta (ICA), pa po tom osnovu učestvuje u radu organa i tijela te asocijacije, kao i

na skupovima koje organizuje. U ovoj godini, u organizaciji Međunarodnoga arhivskoga savjeta i Državnog arhiva Australije, održana je u Brisbejnu Konferencija Međunarodnog arhivskog savjeta. Na Konferenciji je učestvovala i delegacija Državnog arhiva. To je ujedno bila i prilika da se obavi niz veoma korisnih kontakata sa predstavnicima arhiva sa kojima se ima, ili želi uspostaviti saradnja.

Po dobijenim pozivima, ostvareno je učešće na stručnim skupovima u Radencima, Bihaću i Trstu, koja su organizovali arhivi i udruženja arhivskih radnika. Uzeto je učešće na III Konferenciji arhiva slovenskih država koja je održana u Ljubljani i Lipici. Predstavnici Arhiva su imali rad na Međunarodnoj naučnoj konferenciji o Balkanskim ratovima u Bugarskoj.

U ovoj godini je dogovorena i ostvarena saradnja sa većim brojem arhiva iz drugih država. Sa Arhivom Rusije je postignut dogovor koji bi trebalo da rezultira dobijanjem kopija dokumenata o Crnoj Gori i realizacijom zajedničkog projekta izložbe ili zbornika dokumenata. Sa Arhivom Bugarske je postignut dogovor o pripremi zajedničkog zbornika dokumenata. Od Arhiva Turske je ranije dobijen katalog dokumenata o Crnoj Gori i u ovoj godini je rađeno na njegovom prevođenju, što nije dovedeno do kraja obzirom na teškoću nalaženja lica koje bi uspješno obavilo taj posao. Od Arhiva Ukrajine je, posredstvom Ambasade u Crnoj Gori, dobijen određeni broj dokumenata o naseljavanju Crnogoraca u Ukrajini u XVIII vijeku i postignut dogovor da se nastavi sa istraživanjem arhivske građe o Crnoj Gori, na bazi čega bi se planirao naredni zajednički projekat. Iz Arhiva Rumunije su dobijeni naprijed pomenuti izvještaji izaslanika rumunskog kralja. Od Arhiva Bosne i Hercegovine su dobijene kopije jednog broja dokumenata Zetske banovine koja se odnose na Crnu Goru. Sa Arhivom Češke je postignut dogovor da dvoje arhivista boravi kod njih nekoliko dana i istražuje arhivsku građu o Crnoj Gori.

Aktivnosti na realizaciji redovnih obaveza i zadataka iz arhivske djelatnosti koje se odnose na kontrolu, zaštitu, preuzimanje, smještaj, sređivanje, obradu i korišćenje arhivske građe od značaja za državu i jedinice lokalne samouprave, organizovane su i odvijale se u organizacionim jedinicama u okviru dva sektora Državnog arhiva.

I SEKTOR ZA KONTROLU, ZAŠTITU, PREUZIMANJE, SMEŠTAJ, SREĐIVANJE, OBRADU I KORIŠĆENJE ARHIVSKE GRAĐE OD ZNAČAJA ZA DRŽAVU

1. Odsjek za kontrolu i zaštitu arhivske građe van arhiva

U izvještajnom periodu obavljeno je 262 obilazaka u 87 registratura:

- Vlada Crne Gore,
- Skupština Crne Gore,
- Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije,
- Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija,
- Ministarstvo prosvjete i sporta,
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja,
- Ministarstvo pravde,
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,
- Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija,
- Ministarstvo nauke,
- Ministarstvo odbrane,
- Lovački savez CG,
- Uprava za imovinu,
- Uprava za kadrove,
- Uprava carina,
- Veterinarska uprava,
- Poreska uprava,
- Uprava za igre na sreću,
- Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća,
- Direkcija za javne radove,
- Agencija za civilno vazduhoplovstvo,
- Centralna depozitarna agencija,
- RTV Vijesti,
- Montenegro osiguranje,
- Lovćen auto,
- Fond PIO,

- Državna revizorska institucija,
- Grawe osiguranje,
- Pravni fakultet,
- Merkur osiguranje,
- Centar za ekotoksikološka istraživanja,
- Fond rada,
- Crnogorski elektroprenosni sistem,
- Specijalistička veterinarska laboratorija,
- Službeni list,
- Crnogorsko narodno pozorište,
- Fudbalski savez,
- MFI Agroinvest,
- Fakultet političkih nauka,
- Invest banka montenegro,
- Lovćen životno osiguranje,
- Agencija za nadzor osiguranja,
- Agencija za telekomunikacije i poštansku djelatnost,
- Univerzitetska biblioteka,
- JP za nacionalne parkove,
- Služba za održavanje objekata Univerziteta,
- Republički fond za zdravstvo,
- Telenor,
- RTV Atlas,
- Fond za stambenu solidarnu izgradnju,
- Crna Gora put,
- Normal company,
- Upravni sud,
- Atlas life osiguranje,
- Istorijski institut,
- NLB lizing,
- Ustavni sud,
- Hipotekarna banka,
- Montenegro airlines,

- CKB,
- Zavod za hidrologiju i seizmologiju,
- Univerzitet CG, Centar za informacioni sistem,
- Radio difuzni centar,
- Dom učenika i studenata,
- RTV CG,
- Regulatorna agencija za energetiku,
- Pink TV,
- Agencija za mirno rješavanje sporova,
- Investiciono razvojni fond,
- Agencija Crne Gore za promociju stranih investicija,
- Institut za strane jezike,
- Vijeće za prekršaje,
- Zavod za školstvo,
- Centralna banka,
- Uprava za inspeksijske poslove,
- Medicinski fakultet,
- Gradjevinski fakultet,
- UTIP,
- Zavod za izvršenje krivičnih sankcija,
- Fakultet političkih nauka,
- Ispitni centar,
- JU Zavod za transfuziju krvi,
- Univerzitet Mediteran,
- Zavod za statistiku,
- Centar za iseljenike.

Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala, uz datu saglasnost Državnog arhiva, izvršeno je kod 26 registratura:

- Centar za ekotoksikološka ispitivanja,	45 dm
- Univerzitetska biblioteka,	3 dm
- Služba za održavanje objekata,	0,5dm

- Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća,	4,5 dm
- Ministarstvo prosvjete i sporta,	21 dm
- Ministarstvo pravde,	2 dm
- JP Nacionalni parkovi,	6,5 dm
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,	2 dm
- Poreska uprava,	28 dm
- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelat.,	14 dm
- Dom učenika i studenata,	18dm
- Uprava za kadrove,	4 dm
- Uprava za imovinu,	1,5 dm
- Republički fond za zdravstvo,	60 dm
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja,	10 dm
- Veterinarska uprava,	70 dm
- Zavod za hidrologiju i meteorologiju,	7 dm
- Zavod za školstvo,	50 dm
- Ispitni centar,	50 dm
- Skupština,	18 dm
- JP RTV,	77 dm
- Uprava carina,	28 dm
- Gradjevinski fakultet,	4 dm
- Službeni list,	6 dm
- Crnogorsko narodno pozorište,	10 dm
- Regulatorna agencija za energetiku.	2 dm

Lista kategorija registratorske gradje urađena je kod 26 registratura:

- Skupština Crne Gore,
- Merkur osiguranje,
- Crnogorski elektroprenosni sistem,
- Direkcija za javne radove,
- Lovćen životno osiguranje,
- Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije,
- RTV Vijesti,

- Grawe osiguranje,
- Ministarstvo nauke,
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja,
- Hipotekarna banka,
- Fond za solidarnu stambenu izgradnju,
- MFI Montenegro investment credit,
- Invest Banka Montenegro,
- First financial bank,
- Ustavni sud,
- Fond rada,
- Institut za strane jezike,
- Centralna banka CG,
- Državna revizorska institucija,
- Atlas life osiguranje,
- Zavod za hidrologiju i seizmologiju,
- Zavod za transfuziju krvi,
- Vlada CG,
- Specijalistička veterinarska laboratorija,
- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

U izvještajnom periodu službenici su radili i na ažuriranju evidencija koje se vode u ovom Odsjeku.

2. Odsjek Centralni depo

Obavljeni su sledeći poslovi:

Odgovoreno je na 409 pristiglih zahtjeva stranaka, u čiju svrhu je bilo potrebno pregledati 1099 fascikli arhivske građe;

Na osnovu uredno vođenih reversa izdavana je arhivska građa: Odjeljenju za SIO-novi period 197 fascikli, 5 knjiga, 6 djelovodnika i 10 službenih listova; Odjeljenju za SIO-stari period 68 fascikli i 10 knjiga; Centru za naučno informativnu i kulturno prosvjetnu djelatnost 81 fascikla, 30 knjiga i 8 službenih listova; Centru za tehničku zaštitu arhivske građe

17 fascikli i 1 knjiga; Čitaonici za potrebe istraživača i drugih korisnika arhivske građ izdatato je 1303 fascikle, 1227 knjiga.

Iz Centranog depoa predati su Arhivskom odsjeku Cetinja fondovi: Narodni odbor Cetinje 1954-55, 31 fascikla; SO Cetinje 3 fascikle; Invalidski predmeti 123 fascikle; Multiplikati NOOC (1959), 2 fascikle; Multiplikati SOC (1960), 2 fascikle; GNO (1950), 1 svežanj; NOOC 196, 1 svežanj; NOOC (1955- 1956), 1 svežanj; NOOC (1964), 1 svežanj; Osnovna škola „Njogoš“, 1 fascikla.

Svakodnevno je komunicirano sa strankama vezano za rješavanje njihovih zahtjeva.

3. Odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe - stari period Cetinje

Sprovedenjem redovnih radnih obaveza obavljani su sljedeći poslovi: Glavno školsko nadzorništvo – sređena građa i urađen sumarni inventar za 24 fascikle (1886 – 1889);

Opština varoši Cetinje - sređena građa i urađen sumarni inventar za 5 fascikli (1899) br.;

Uprava dvora – molbenice – sređena građa i urađen imenski registar, za 9 fascikikli (1913).

Završen rad na sređivanju, ukupno 28 fascikli građe.

Izvršeno ispisivanje starih brojeva na dokumentima fonda Ministarstvo inostranih djela, prenumeracija urađena za 28 fascikli:

Ministarstvo unutrašnjih djela – Uprava građevina – sređena građa i urađen sumarni inventar

za 16 fascikli (1881-1885):

Osnovna škola Cetinje (1935-1949) – Završen je rad na sređivanju fonda. Arhivska građa je odložena u 43 nove arhivske kutije, obrađeno je 296 pomoćnih fondovskih knjiga.

U ovom periodu izvršeno je i prekucavanje, transkript, upoređivanje podataka Imenskog registra i molbi za izdavanje pasoša fonda MID – Pasoško odjeljenje, sa zadatkom pripreme za publikovanje. Za pripremu navedene publikacije prekucana je knjiga „Poimenična knjiga izdatih pasoša“, br. 33

fond MID - Pasoško odjeljenje i otpočeo rad na prekucavanju „Poimeničnog protokola izdatih pasoša“, knjiga br. 34, od 2. 01. 1884 do 30. 12. 1892., fond MID – Pasoško odjeljenje.

Započelo se sa radom na sređivanju fonda Banska uprava Zetske banovine – Tehničko odjeljenje V- tehnički radovi. Urađeno: Srez Andrije- vica 1 fascikla, Srez Bar 9 fascikli.

4. Odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe stari period - Istorijski arhiv Kotor

U toku 2012. godine obavljani su sljedeći zadaci:

Vršena je obrada arhivskog fonda Upravno politički spisi vanrednih providura Mletačke republike UPM (1684-1797). Rađeno na reviziji, katalogizaciji, prevođenju opisa i inventarskih popisa, kao i digitalizaciji građe fonda koja broji 228 svežnjeva.

Nastavljeni poslovi na pripremi projekta „Katastarske mape u Srednjoj Evropi“ u okviru organizacije ICARUS –Beč.

Vršeni su poslovi pripreme za učešće DACG u međunarodnom projektu „European Archival Network on World War I, u organizaciji IKARUS- Beč.

Obavljena je digitalizacija 1200 strana katastarske građe kao i 1000 strana sudske građe fonda KUK i fondova Sreskih sudova.

Rađeno je na poslovima pripreme za publikovanje II izmijenjenog i dopunjenog izdanja Vodiča Istorijskog arhiva Kotor.

Izvršeno je skeniranje i digitalizovanje dokumenata iz fondova OK, OD, OŠK, POŠK za publikovanje Monografije Srednje pomorske škole Kotor, skeniran 121 dokument.

Kontaktirano sa privatnim imaocima arhivske građe i bibliotečkog materijala. Božidar Ćuković iz Risna - pregovarano oko eventualne predaje dokumentacije Arhivu; Ljubica Vrbica - obavljena konsultacija u vezi objavljivanja arhivske građe u ličnom posjedu.

Tokom 2012. godine, u ovom Odsjeku je evidentirano 42 istraživača sa 500 posjeta. E-mail zahtjevom se obratilo 26 pravnih i fizičkih lica.

Evidentirano je i 220 korisnika koje je koristilo arhivsku građu u dokazne svrhe.

5. Odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe – novi period Cetinje

U skladu sa planom utvrđenim za 2012. godinu u ovom odsjeku urađeni su sljedeći stručni poslovi:

Klasifikacija arhivske građe izvršena na fondovima:

Državni arhiv Crne Gore (1952-1990), 1986-3 fascikle, 1987-1 fascikla, 1988-7 fascikli, 1989-2 fascikle.

Izvršno vijeće SR Crne Gore (1953-1990), 1961-27 fascikli, 1962 – 9 fascikli, 1963 – 5 fascikli

Arhivistički je sređena građa fonda:

Skupština SR Crne Gore (1945-1973); 1968 – 20 fascikli; 1969 – 25 fascikli, 1970 – 22 fascikle, 1971 – 20 fascikli.

Za potrebe ažuriranja web sajta, vršeno je prikupljanje podataka za izradu Klasifikacione šeme fondova novog perioda od 1945 godine.

6. Odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe - novi period Podgorica

Shodno planu rada za 2012.godinu u ovom odsjeku su urađeni sljedeći poslovi:

Fond OK SK Titograd (1957-1989), izvršena obrada 165 kutija arhivske građe.

Fond CK SK Crne Gore (1945-1989), izvršena obrada 206 kutija arhivske građe.

Za izradu zbornika „Nikšićki srez u NOR-u (1941-1945)“, istražena građa i izdvojeno 698 dokumenata.

Započeto je istraživanje građe za izradu izložbe dokumenta, radni naslov izložbe „Njogoš u socijalističkoj Crnoj Gori“. U tu svrhu pregledan list „Pobjeda“ od 1945-1989 godine i izvršeno kopiranje naznačenih tekstova.

Obavljena je revizija 61 fascikle arhivske zbirke „NOR-a 1941-1945“. U cilju zaštite postojećih regista izvršeno je njihovo kopiranje i isti pripremljeni za koričenje.

Izrađen novi spoljni opis kutija (etiketa) za 1112 fascikli.

Tokom 2012. godine u Odsjeku je 28 istraživača koristilo arhivsku građu.

II SEKTOR ZA KONTROLU, ZAŠTITU, PREUZIMANJE, SMJEŠTAJ, SREĐIVANJE, OBRADU I KORIŠĆENJE ARHIVSKE GRAĐE OD ZNAČAJA ZA JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE

1. ODSJEK ANDRIJEVICA

Prema utvrđenom planu za 2012.godinu, realizovani su sljedeći poslovi i radni zadaci:

I - Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva

1. Kompletna kontrola arhivskog poslovanja i pregled stanja arhivske građe i

registraturskog materijala izvršena je kod 8 registratura:

- Osnovni sud - Plav,
- Poreska uprava Berane - područna jedinica Plav,
- Javni tužilac – Plav,
- JU Centar za socijalni rad – Plav,
- JP za stambeno komunalne poslove – Plav,
- JU OŠ „Hajro Šahmanović“ Plav,
- Predškolska ustanova „Dječji vrtić“ – Plav,
- Opštinski fond za gradsko građevinsko zemljište – Plav.

2. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod 2 registrature:

- Poreska uprava Berane - područna jedinica Plav 1992-2010; 1.60 d/m
  - JU Centar za socijalni rad - Plav 1992-2001; 5.10 d/m
- Ukupno 6.70 d/m

3. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršeno je od Odsjeka Berane:

- Mjesni narodni odbori (7) 1945-1952; k. 46; knj.169.
- Narodni odbor opštine Andrijevića 1952-1960; k. 24; knj. 14.
- Narodni odbor opštine Plav 1952-1963; k. 18; knj. 13.
- Sresko javno tužilaštvo Andrijevića 1946-1952; k.16; knj.29.
- Seljačke zadruge (21) 1947-1952; k. 63; knj. 137.
- RO PKB „Soko Nada Štark“- Andrijevića 1985-1987; k. 2.
- PO „14 decembar“ OUR „Termovent“-Andrijevića 1983; k. 4.

Ukupno je iz depoa Odsjeka Berane, na osnovu zapisnika o primopredaji br. 03-761 od

28.11.2012. preuzeta arhivska građa 33 fonda u količini od 27.35 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe
  - Izdavanje arhivske građe na korišćenje;
  - Razgraničenje i popisivanje fondova, smještaj arhivske građe u kutije;
  - Vođenje evidencija;
  - Rad sa strankama.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Osnovni sud Plav 1954-2001; k. 19; predmeta 399; SI; IR
- MNO „Trepča“ Andrijevića 1945-1952; k. 14; knj. 12; predmeta 2880; SI
- MNO „Bandovića most“ Andrijevića 1945-1952; k. 2; predmeta 283; SI
- MNO „Đulići“ Andrijevića 1945-1952; k. 1; predmeta 126

2. Izrada međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice - ISAAR (cpf) za sedam stvaraoca:

- Seljačka radna zadruga „Batrić Bojović“ Andrijevića,
- Seljačka radna zadruga „Vujadin Zogović“ Mešanica – Andrijevića,
- Seljačka radna zadruga „Đuro Guberinić“ Seoce – Andrijevića,
- Seljačka radna zadruga „Milić Koljenović“ Konjuhe – Andrijevića,
- Seljačka radna zadruga „Fazlija Uljević“ Vusanje – Andrijevića,
- Seljačka radna zadruga „Jusuif Redžepagić“ Plav,
- Seljačka radna zadruga „Ljubo Šoškić“ Ulotina.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe
  - Obradeno je 8 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim osnovama i korišćeno je knj. 20 i k. 34.
  - Urađene su 374 fotokopije.

V - Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru kulturno-propagandne djelatnosti obilježena je „Nedelja arhiva“.
- Pripremljena je zajednička izložba odsjeka Andrijevića i Berane pod nazivom „Avijacija u Beranama od 1927. g. do danas“
- Distribucija propagandnog materijala po školama i institucijama.

2. ODSJEK BAR

I - Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva

1. Pregled arhivske građe i registraturskog materijala i pružanje stručne pomoći po raznim osnovama, izvršen je kod 20 registratura:

- Republički fond zdravstvenog osiguranja područna jedinica Bar,
- Osnovni državni tužilac Bar,
- AD „Marina” Bar,
- AD „Luka” Bar,
- AD „Barska plovidba” Bar,
- DOO „Jadroagent“ Bar,
- JU Srednja poljoprivredna škola Bar,
- JU Gimnazija „Niko Rolović” Bar,
- SO Bar (Urbanizam i projektovanje - ranije ugašena registratura),
- Mjesna zajednica Šušanj Bar,
- Opštinska organizacija Crvenog Krsta Bar,
- Radio difuzni servis „Radio - Bar”,
- Fond penzijskog i invalidskog osiguranja CG - područno odjeljenje Bar,
- Uprava Carina - područna jedinica - Carinarnica Bar,
- Poreska uprava - područna jedinica Bar, Ekspozitura Ulcinj,
- JP „Vodovod i kanalizacija” Bar,
- Inex „Zlatna obala” Sutomore,
- Montenegro banka - Filijala Bar,
- Mornarica vojske Crne Gore Bar.
- SIZ fizičke kulture (ugašena registratura 1996 a građa ostala u drugoj registraturi-Gimnaziji).

2. Data je saglasnost na jednu Listu kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja:

- DOO „Jadroagent” Bar.

3. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod sedam registratura:

- Republički fond za zdravstvo - područna jedinica Bar 22,50 d/m
  - Mornarica vojske Crne Gore Bar 3 d/m
  - Inex – Zlatna obala Sutomore 44 d/m
  - Poreska uprava- područna jedinica Bar 32 d/m
  - AD „Barska plovidba” Bar 56,50 d/m
  - Uprava Carina - Carinarnica Bar 85 d/m
  - DOO „Jadroagent” Bar 80 d/m
- Ukupno: 323 d/m

4. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršeno je od jedne registrature:

- SIZ fizičke kulture (ugašena registratura) 1981-1996; Preuzeto je 12 registratora.

II - Poslovi u depou

- Izrada 56 spoljnih opisa na k. 56;
- Izdavanje građe na sređivanje i obradu k. 50;
- Izdavanje građe iz depoa istraživačima k. 16.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Osnovni sud Bar - predmeti „DN“, 1970 -1976; k. 26.Unutrašnje liste; SI
  - Sreski Narodni Odbor Bar -1949; k. 30. Unutrašnje liste
- Svega sređeno i obrađeno kutija 56.

2. Izrada međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice ISAAR (cpf) za četiri stvaraoca:

- AD „Luka Bar”,
- Opštinska konferencija SSRN Bar,

- Centar za marksističko obrazovanje Bar,
- Opšta bolnica „Blažo J. Orlandić“ Bar.

3. Unošenje podataka na računaru

- Sreski suda Bar (1946-1962) oznake: „G“ 1947-1960, predmeta 1190; vanparnica „R“ 1959-1960, predmeta 229; krivica „K“ 1946-1960, predmeta 371; izvršenja „I“ 1945-1960, predmeta 762.
  - Osnovni sud Bar (1960-1980) vanparnica „R“ 1961-1962, predmeta 325
- Ukupno predmeta: 2877

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- Arhivsku građu su koristila 3 istraživača.
- Fotokopirano je 52 lista.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- Obradeno je 186 pismenih zahtjeva fizičkih (143) i pravnih lica (43). Pozitivno je riješeno 128, a negativno 58 zahtjeva.
- Poslato je 21 pismeno obavještenje i 13 potvrda i uvjerenja.
- Fotokopirano je 1287 listova.
- Pružene su informacije za 36 stranaka.

V - Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru kulturno propagandne djelatnosti obilježena je „Nedjelja arhiva“.
- Gostovanje rukovoditeljke AO Bar u emisiji „Promenada“ na Radio Baru 25. aprila.

- Pripremljena je internet izložba „O Baru i Baranima kroz fondove barskog arhiva“. Povod

pripreme izložbe je obilježavanje 25 godina rada barskog arhiva. Ovu virtuelnu izložbu do sada

je vidjelo 3140 posjetilaca sa svih kontinenata.

- Održana je konferencija za novinare povodom manifestacije „Nedelja arhiva“

- U okviru „Otvorenih vrata arhiva“ bilo je nekoliko posjeta građana i učenika

- Distribucija propagandnog materijala po školama i institucijama.

3. ODSJEK BERANE

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 12

registratura sa 118 obilazaka:

- Osnovni sud Berane,
- Osnovni sud Rožaje,
- Skupština opštine Berane,
- Skupština opštine Rožaje,
- Uprava prihoda Berane,
- Uprava prihoda Rožaje,
- Agroinvest banka Berane,
- Uprava carina, Područna jedinica Bijelo Polje-Ekspozitura Berane,
- Uprava carina Bijelo Polje-Ekspozitura Kula,
- Uprava carina Bijelo Polje-Ekspozitura Dračenovac,
- JU Elektro-hemijska tehnička škola Berane,
- Elektro privredno preduzeće „Elektro-Privreda Crne Gore“ Berane,

2. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod 5 registratura:

- Uprava prihoda Berane 1909-2004; 33 d/m,
- Uprava carina podružna jedinica Bijelo Polje-Ekspozitura Berane 2003-2007; 19.50 d/m,
- Uprava carina Bijelo Polje-Ekspozitura Kula 2000-2006; 84.30 d/m,
- Uprava carina Bijelo Polje-Ekspozitura Dračenovac 2003-2006; 42.80 d/m,
- JU Elektro-hemijska tehnička škola Berane 1999-2010; 17.50 d/m,
- Ukupno je izlučeno 197,10 d/m.

3. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršeno je od jedne registrature:

- Opštinski sud Berane „P“ 1960-1983; 35 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe:

- Osnovni sud Berane „P“ 1960-1983; 35 d/m,
- Prefascikulacija k. 300.

2. Izdavanje arhivske građe:

- Izdavanje i vraćenje arhivske građe na mjesto lokacije: k. 117; knj. 46,
- Za potrebe istraživača izdate su k. 4 knj. 9.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Skupština opštine Berane 1964-1969; k. 38,
- Skupština opštine Rožaje 1963-1980; k. 16,
- Sreski sud Berane 1960-1962; k.11.

2. Izrada međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice – ISAAR (cpf) za sljedeće stvaraoce:

- Seljačka radna zadruga „Partizan“ Lješnica,
- Seljačka radna zadruga „Novo Doba“ Javorova,
- Mjesni narodni odbor Lubnice,
- Mjesni narodni odbor Polica,
- Mjesni narodni odbor Donja Rženica,
- Mjesni narodni odbor Buče,
- Mjesni narodni odbor Budimlja,
- Mjesni narodni odbor Manastir,
- Mjesni narodni odbor Šekular,
- Mjesni narodni odbor Trpezi,
- Mjesni narodni odbor Bać,
- Mjesni narodni odbor Biševo,
- Sreski narodni odbor Berane,
- JU Gimnazija „30 Septembar“ Rožaje.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- Jedan istraživač koristio je arhivsku građu

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- Obrađeno je 284 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim osnovama,
- Sačinjeno je 57 uvjerenja,
- Urađena su pismena obavještenja za 213 fotokopiranih predmeta,
- Urađeno je 698 fotokopija.

V - Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije „Neđelja arhiva“ organizovano je predavanje IV razredima Gimnazije „Panto Mališić“ sa temama: *Arhivistika kao pomoćna istorijska nauka* i *Značaj arhivskih fondova za naučno istraživački rad*.

- Prezentovana je zajednička izložba fotografija odsjeka Berane i Andrijevića pod nazivom „Vazduhoplovstvo u Beranama od 1927. godine do danas“.

4. ODSJEK BIJELO POLJE

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Pregled arhivske građe i registratorskog materijala u registraturama i pružanje stručne pomoći rađeno je kod 13 registratura:

- Više Državno tužilaštvo Bijelo Polje,
- Poreska uprava Crne Gore - Područna jedinica Bijelo Polje i ekspoziture Mojkovac i Kolašin,
- Opština Bijelo Polje,
- Osnovni sud Bijelom Polju,
- Viši sud Bijelo Polje,
- DOO Auto moto društvo „Đorđije Stanić” Bijelo Polje, u stečaju,
- JU OŠ „Aleksa Bećo Đilas” u Ravnoj Rijeci,
- JU Dječji vrtić „Dušan - Dušo Basekić” u Bijelom Polju,
- JU OŠ Nedakusi u Nedakusima,
- JU OŠ „Mladost” u Kanjama,
- Uprava Carina Crne Gore - Područna jedinica carinarnice Bijelo Polje,
- JZU Dom zdravlja u Bijelom Polju,
- JU Informativni centar Bijelo Polje - Radio Bijelo Polje.

2. Rad na izlučivanju i uništavanju bezvrijednog registratorskog materijala, kojoj je rok čuvanja po listi kategorija istekao, sproveden je kod registratura:

- Više Državno tužilaštvo Bijelo Polje 2005-2006; 5.20 d/m,
- Poreska uprava Crne Gore - Područna jedinica Bijelo Polje i ekspoziture Mojkovac i Kolašin
1983-2007; 21.60 d/m,
- JU OŠ „Aleksa Bećo Đilas” u Ravnoj Rijeci; 2.20 d/m,
- Uprava Carina Crne Gore - Područna jedinica carinarnice Bijelo Polje 2005-2006; 37.60 d/m.

3. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršeno je od dvije registrature:

- DOO Auto moto društvo „Đorđije Stanić” Bijelo Polje u stečaju; 1983-2010; 2.20 d/m,
  - Višeg državnog tužilaštva iz Bijelog Polja 1999-2001; 1.40 d/m.
- Ukupno preuzeto arhivske građe 3.60 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe:

- Izrada i lijepljenje spoljnih etiketa na kutijama; k. 54,
- Pečatanje dokumenata fondova: NO Gradske opštine Bijelo Polje k. 5; Više državno tužilaštvo Bijelo Polje oznaka „KT” k. 9; DOO AMD „Đorđije Stanić” Bijelo Polje k. 6; MNO Korita k. 1; MNO Lozna k. 1; „Prva petoljetka” Bijelo Polje k. 3; Sreski komitet saveza komunista Bijelo Polje k. 27. Ukupno 52 kutije.

2. Izdavanje arhivske građe

- Izdavanje arhivske građe na sređivanje i obradu k. 63

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Narodni Odbor-Gradske opštine Bijelo Polje 1945-1959; k. 5; predmeta 976; UL; SI,
- Mjesni narodni odbor Korita-Bijelo Polje 1945-1959; k. 1; predmet 131; UL; AI; SI,
- Mjesni narodni odbor Lozna-Bijelo Polje 1945-1959; k. 1; predmeta 104; UL; AI; SI,
- Sreski (opštinski) komitet SK Bijelo Polje 1960-1990; k. 27; predmeta 5845; UL;SI,
- Više Državno tužilaštvo (Sresko javno tužilaštvo) Bijelo Polje „KT“ 1999-2001; k. 9; predmeta 307; UL; SI,

- IGDO „Mladost“ Bijelo Polje 1982-2004; k. 2; predmeta 1001; UL; SI,
- Fabrika namjenskih djelova „Prva petoljetka“ Bijelo Polje 1981-2006; k. 3; predmeta 193; UL; SI; AI,
- Auto moto društvo „Đorđije Stanić“ Bijelo Polje u stečaju 1976-2004; k. 2; predmeta 321; UL; SI.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- Pristiglo je i obrađeno 44 zahtjeva,
- Izdato je 38 fotokopija.

5. ODSJEK BUDVA

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 7

registratura:

- Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom – Budva,
- Komercijalna banka AD Budva,
- Poreska uprava Crne Gore područna jedinica Budva,
- Područni organ za prekršaje – Budva,
- HIT „Montenegro“ DOO – Budva,
- JU „Druga osnovna škola“ – Budva,
- JUSD „Crvena komuna“ – Petrovac.

2. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod pet registratura:

- Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom - Budva 56.70 d/m,
- Poreska uprava Crne Gore područna jedinica Budva 19.60 d/m,
- Područni organ za prekršaje - Budva 9.50 d/m,

- Komercijalna banka AD Budva 44 d/m,
  - HIT „Montenegro“ DOO - Budva 19.70 d/m.
- Ukupno 158.90 d/m

II - Poslovi u depou

1. Izdavanje arhivske građe na sređivanje i obradu:

- Izdavanje arhivske građe,
- Ispunjavanje reversa,
- Kontrola izdate i preuzete građe.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje:

- Pronalaženje, provjeravanje i izdvajanje arhivske građe,
- Vođenje evidencije o izdatoj građi na korišćenje,
- Izdavanje potvrda, obavještenja i ostali poslovi.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Skupština opštine Budva: SOB OUDP-ost 1955-1992; SOB OUDP-ost 1986; k. 1; predmeta 106,
- Katastar DN rješenja 1838-1998; k. 34; predmeta 2976.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno u Odsjeku:

- Dnevne novine, 11 d/m.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- U ovom periodu bilo je 11 istraživača

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:
- Bilo je 867 posjeta sa zahtjevima za korišćenje građe,
  - Na osnovu 237 zahtjeva-naloga za kseroksiranje izdato 1139 listova kserok-kopija,
  - Na osnovu 63 zahtjeva-naloga za skeniranje izdato 151 listova skener kopija,
  - Na osnovu 231 zahtjeva za fotografisanje štampano je 3239 listova kopija (nakon, fotografisanja i kompjuterske obrade),
  - Izdato je 67 obavještenja po zahtjevima stranaka,
  - U toku rada sa korisnicima je izdato i vraćeno u depoima 2532 arhivskih jedinica.

6. ODSJEK DANILOVGRAD

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 33 registrature:
- Opština Danilovgrad,
  - JU Centar za kulturu Danilovgrad,
  - Galerija Danilovgrad,
  - Direkcija za saobraćaj, održavanje i izgradnju puteva Danilovgrad,
  - Zavod za zapošljavanje-Područna služba Danilovgrad,
  - JZU „Dimitrije Dika Marenić“ Danilovgrad,
  - Centar za socijalni rad-Područna služba Danilovgrad,
  - Javno komunalno zanatsko preduzeće Danilovgrad,
  - Vodovod Danilovgrad,
  - Fond zdravstva Danilovgrad,
  - Poreska uprava-Područna jedinica Danilovgrad,
  - Osnovni sud Danilovgrad,
  - Područni organ za prekršaje Danilovgrad,
  - Demokratska partija socijalista Danilovgrad,
  - Socijal-demokratska partija Danilovgrad,

- Socijalistička narodna partija Danilovgrad,
- Auto moto društvo Danilovgrad,
- JPU „Irena Radović“ Danilovgrad,
- Muzej Danilovgrad,
- JU OŠ „Vuko Jovović“ Danilovgrad,
- JU OŠ „Milosav Koljenšić“ Slap,
- JU OŠ „Blažo Mraković“ Donji Zagarač,
- JU OŠ „Njegoš“ Spuž,
- JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“ Danilovgrad,
- Policijska akademija Danilovgrad,
- AD „Mermer“ Danilovgrad,
- „Jastreb“ Spuž,
- „Fabrika stočne hrane“ Spuž,
- „Pepsi-kola“ Spuž,
- Trgovačko preduzeće „Roma“,
- Fabrika kafe,
- Mljekara Lazine,
- Montena maks Danilovgrad.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je u 3 registrature:

- Osnovni sud Danilovgrad; 23.50 d/m,
- Poreska uprava Danilovgrad; 4 d/m,
- JPU „Irena Radović“ Danilovgrad; 4 d/m.

3. Priprema i preuzimanje arhivske građe izvršeno je od jedne registrature:

- Osnovni sud Danilovgrad; 9 d/m.

4. Evidentirane 4 nove registrature:

- Trgovačko preduzeće „Roma“,
- Fabrika kafe,
- Mljekara Lazine,
- Montena maks Danilovgrad.

II - Poslovi u depou

- Dislokacija fondova: Opština Danilovgrad, NOO Danolovgrad i SNOO Danilovgrad.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Osnovni sud Danilovgrad – popisivanje arhivske građe; k. 10;
- Fond zdravstva Danilovgrad – popisivanje arhivske građe; k.,3; predmeta 568; UL,
- Centar za socijalni rad - popisivanje arhivske građe predmeta MOP-a; k. 18; predmeta 446; UL,
- Javno komunalno preduzeće Danilovgrad; popisivanje arhivske građe; k. 2; predmeta 42; IR.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:
- Obradeno je 44 zahtjeva fizičkih i pravnih lica po raznim osnovama na koje je blagovremeno odgovoreno.
  - Izdato je 56 fotokopija.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije „Nedelja arhiva“ organizovana su predavanja učenicima JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“, JU OŠ „Njegoš“ Spuž Danilovgrad, JU OŠ „Milosav Koljenšić“ Slap, JU OŠ „Blažo Mraković“ Donji Zagarač i JU OŠ „Vuko Jovović“ Danilovgrad.

- Održana konferencija za štampu na lokalnom nivou sa predstavnicima dnevnih novina „Pobjeda“, „Dan“ i Radio Danilovgrada.

- Upriličena je posjeta sudije za organizovani kriminal Višeg suda iz Podgorice.

7. ODSJEK KOLAŠIN

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 6 registratura:

- Opština Kolašin,
- Preduzeće za trgovinu i usluge „Kolašin“ Kolašin,
- JPKD „Kolašin“ Kolašin,
- JU OŠ „Vojin Čepić“ Dragovića Polje,
- JU OŠ „Međuriječje“ Međuriječje,
- Osnovni sud Kolašin.

2. Data je saglasnost na jednu Listu kategorija registratorskog materijala sa rokovima čuvanja:

- JU OŠ „Međuriječje“ Međuriječje.

3. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala je u toku kod jedne registrature:

- JU OŠ „Međuriječje“ Međuriječje 1972-2000.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe:

- Revizija poretka, pakovanje, prepakivanje arhivske građe u depou,
- Održavanje higijene u depou,
- Izdavanje arhivske građe na sređivanje i obradu,
- Ispunjavanje reversa i drugih evidencija.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje

- Pronalaženje, provjeravanje, izdavanje dokumenata iz sređene i nesređene arhivske građe,

- Vođenje evidencije o izdatoj građi na korišćenje,
- Izdavanje potvrda, obaveštenja, i ostali poslovi.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- DP „Veletrgovinakomerc“ u stečaju Kolašin (1974-2007); 1974-2007: knj. 42, k.11; IR.

- Osnovni sud Kolašin „R“; „O“ i „OV“ 1987-1996: k. 28; IR ; „P“ 1975-1979 i 1996-1998; k. 34; IR.

2. Obrada knjiga:

- JUDV „Jevrosima Rabrenović“ Mojkovac (1979-1990); knj. 12.

- Područni organ za prekršaje Mojkovac-POPM (1978-1990); „PP“ 1982-1990; knj. 14.

3. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je u Odsjeku prilikom sređivanja i obrade jednog fonda:

- Osnovni sud Kolašin „P“ 1975-1979 i 1996-1998); 1,75 d/m.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- Istraživača je bilo dva.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- Pristigla su 162 zahtjeva fizičkih i pravnih lica po raznim osnovama,

- Obradena su 122 zahtjeva,

- Na 40 zahtjeva je negativno odgovoreno,

- Izdata je 31 potvrda,

- Dato je 18 obavještenja ,

- Izdate su 442 fotokopije.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije „Neđelja arhiva“ od 23. do 27. aprila realizovana je izložba „Crnogorsko NE fašizmu“ autorke mr Jadranke Selhanović. Izložbu je posjetio impozantan broj predstavnika i saradnika lokalne uprave, pravosuđa, prosvjete, kulture, privrednih i društveno-političkih subjekata, Udruženje boraca i penzionera, učenika osnovne i srednje škole, kao i veći broj građana. Izložba je medijski praćena kroz javnu i lokalnu štampu.

8. ODSJEK KOTOR

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 10 registratura:

- Opština Kotor-4 obilaska (posebno su obilaženi različiti odsjeci),
- Konzervatorsko-arheološko odjeljenje,
- Crnogorska plovidba,
- OJU – Muzeji Kotor,
- Crnogorska plovidba,
- Direkcija za uređenje i izgradnju Kotora,
- JU Centar za kulturu Kotor,
- Dom za stare Grabovac,
- Bolnica Kotor,
- Opština Tivat.

Pružanje stručne pomoći registraturama je bila prisutna gotovo u svim obilascima, a najčešće po pitanju sređivanja arhivske građe, donošenja Liste kategorija registratorskog materijala sa rokovima čuvanja i izlučivanja bezvrijednog registratorskog materijala.

2. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod 5 registratura:

- Lučka kapetanija-Kotor,
- Opština Kotor-Poreska uprava,
- Direkcija za uređenje i izgradnju Kotora,
- OJU Muzeji Kotor,
- Opština Tivat-Poreska uprava.

Ukupno je izvršeno 6 izlučivanja kod 5 registratura u količini od 127,46 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe:

- Redovna kontrola urednosti depoa.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje:

- Izdato je i vraćeno na mjesto lokacije 945 arhivskih kutija i 463 pomoćne fondovske knjige,
- Vođenje evidencija za izdatu arhivsku građu,
- Ispunjeno je 622 prijava za korišćenje arhivske gradje.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Katastarske opštine: Kotor i Tivat-DN rješenja (složeni po broju i sačinjeni popisi); k. 25.
- Projektantski biro Kotor (PROK) 1953-1968; k. 9; AI.
- Zanatsko-korparsko-pletarsko preduzeće Grbalj-Radanovići 1960-1961; k. 9; Istorijska bilješka.
- Gradski narodni odbor Kotor-Zbirke isprava 1945-1980; k. 5; AI.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- Korisnika arhivske građe preko čitaonice je bilo 622.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:
- Pismenih zahtjeva bilo je 227.
  - Pismenih odgovora nakon obavljenog pretraživanja dostavljeno je 118, dok su ostali zahtjevi obrađeni preko čitaonice.
  - Na zahtjev stranaka zdato je 15 potvrda.
  - Osnovni sud u Kotoru zadužio je reversom 58 sudskih predmeta, a razdužio 35.
  - Izdato je 1500 fotokopija.

9. ODSJEK NIKŠIĆ

I - Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registraturskog materijala izvršen je kod 18 registratura:

- JU Centar za kulturu Nikšić,
- JU OŠ „Mileva Lajović Lalatović Nikšić,
- Poreska uprava Crne Gore, Područna jedinica Nikšić,
- JU OŠ „Olga Golović“ Nikšić,
- JP „Radio i Televizija“ Nikšić,
- Područni organ za prekršaje Nikšić,
- AD „Nikpek“ pekara Nikšić,
- Hipotekarna banka AD Podgorica, Filijala Nikšić,
- Crnogorska komercijalna banka AD Podgorica, Ekspozitura Nikšić,
- Željezara AD Nikšić u stečaju,
- JZU Opšta bolnica Nikšić,
- JZU Dom zdravlja Nikšić,
- Uprava carina,
- Pošta Crne Gore, Centar pošta Nikšić,
- Centar za obrazovanje odraslih,
- JPU „Dragan Kovačević“ Nikšić,
- MV Broker u stečaju,
- Republički fond za zdravstvo, Područno odjeljenje Nikšić.

2. Pružena je stručna pomoć jednoj registraturi kod izrade Liste kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja:

- JPU „Dragan Kovačević“ Nikšić.

3. Data saglasnost na dvije Liste kategorija registraturskog materijala i arhivske građe za:

- AD „Nikpek“ pekara Nikšić,

- Željezara AD Nikšić.

4. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je kod tri registrature:

- Poreska uprava Crne Gore Područna jedinica Nikšić 13.50 d/m,

- Željezara AD Nikšić u stečaju 735 d/m,

- AD „Nikpekpekara“ Nikšić u stečaju 185.50 d/m.

Ukupno izlučeno 934 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe u depou

- Preuzeta je arhivska građa „Nikpek“ Nikšić; 1955-2011; 0,50 d/m

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 7 fondova:

- Gradski Narodni Odbor Nikšić 1945-1958; 1949-sačinjene su unutrašnje liste za k. 9,

- Sreski narodni odbor Nikšić 1944-1957; k.27,

predmeta 1165. i 1948-1957 sređeno je 1347 predmeta,

- OŠ „Dobrislav-Đedo Perunović“ Bogetići 1956-1967; k. 7; predmeta 984; UL,

- Opštinski sud Nikšić 1970-1989; „O“; k. 26; predmeta 1144. Izvršena je revizija, prefascikulacija i uspostavljanje poretka fonda,

- Uprava za uređenje prostora i komunalne poslove 1951-1993; k. 25; predmeta 514,

- Lični fond Ilija Šobajić 96 dok. 108 listova,
- Lični fond Jefto Miletin Nikolić 120 dok.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala redeno je u Odsjeku na osnovu Liste kategorija sa rokovima čuvanja iz jednog fonda:

- OŠ „Dobrislav-Đedo Perunović“ Bogetići 1956-1967; listova 1183.

3. Izrada međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice-ISAAR (cpf) za stvaraoce:

- Pivara „Trebjesa“ Nikšić 1869.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Arhivsku građu sadržanu u 11 fondova, koristilo je 10 istraživača.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obrađenoje 185 zahtjeva fizičkih i pravnih lica,
- Pozitivno je riješeno-odgovoreno na 129 zahtjeva,
- Negativno je odgovoreno na 56 zahtjeva,
- Izdato je 111 fotokopija.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- „Nedelja Arhiva“ obilježena je medijskim predstavljanjem Arhiva preko lokalnih TV i Radio Nikšić i posjetom učenika osnovnih i srednjih škola iz Nikšića kao i posjetom ovlašćenih predstavnika registratura. Održana su predavanja učenicima III i IV razreda osnovne škole o ulozi, značaju i radu arhivske službe.

Sredinom maja održano je predavanje studentima Filozofskog fakulteta, Odsjeka istorija, o radu Državnog arhiva.

- Za časopis „Arhivski zapisi“ redakciji je dostavljen rad „Narodno pozorište u Nikšiću 1949-1964“.

10. ODSJEK PLJEVLJA

I - Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registraturskog materijala izvršen je kod 11 registratura:

- Osnovni sud Pljevlja,
- Skupština opština Pljevlja,
- Uprava carina carinarnica Bijelo Polje - Ispostava Metaljka,
- Uprava carina carinarnica Bijelo Polje - Ispostava Ranče,
- Poreska uprava CG - Područna jedinica Pljevlja,
- Poreska uprava CG - Područna jedinica Pljevlja, Ekspozitura Žabljak,
- Uprava policije - Područna jedinica Pljevlja,
- JU Centar za socijalni rad za opštine Pljevlja i Žabljak,
- JU OŠ „Ristan Pavlović” Pljevlja,
- Invest banka Montenegro Pljevlja,
- Javno preduzeće „Grijanje“ Pljevlja.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala vršeno je u 5 registratura:

- Osnovni sud Pljevlja 1980-1995; 30 d/m,
- Poreska uprava CG – Područna jedinica Pljevlja 1995-2005; 14 d/m,
- Uprava policije – Područna jedinica Pljevlja 2006; 2.50 d/m,
- Uprava carina carinarnica Bijelo Polje - Ispostava Metaljka 2000-2006; 15.60 d/m,
- Uprava carina Carinarnica Bijelo Polje – Ispostava Ranče 2001-2008; 17 d/m.

Ukupno je izlučeno 79,10 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe u depou:

- Izdavanje arhivske građe na korišćenje,

- Vođenje evidencije o izdatoj građi,
- Smještaj predmeta Osnovnog suda Pljevlja „P“ u arhivske kutije; k. 83.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 5 fondova:

- Srez Pljevlja 1953-1954; k. 23,
- Skupština opštine Žabljak 1965-1992; k. 6,
- Opštinski komitet Saveza komunista Pljevlja 1946-1991; k. 3,
- SUBNOR-a Pljevlja; k. 5,
- AD „Prevoz Pljevlja“ Pljevlja 1966-1996; k. 28.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno u Odsjeku:

- Opštinska konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Pljevlja 1950-1990; 0.50 d/m,
- Opštinski komitet Saveza komunista Pljevlja 1946-1991; 2 d/m.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- Obradeno je 77 zahtjeva po raznim osnovama,
- Izdato je 34 fotokopije, 24 obavještenja i 3 reversa.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- Organizovana je i uspješno sprovedena manifestacija „Nedelja arhiva“.

11. ODSJEK PODGORICA

I - Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala van arhiva

1. Kompletna kontrola arhivskog poslovanja izvršena je kod 50 registratura i o tome su sačinjeni zapisnici:

- Osnovni sud, Podgorica,
- Osnovno državno tužilaštvo,
- JU OŠ „Vuk Karadžić”,
- JU OŠ „Sutjeska”,
- JU OŠ „Štampar Makarije”,
- JU SEŠ „Mirko Vešović”,
- JU Centar za socijalni rad,
- JU SMŠ „Ivan Uskoković”,
- Zavod za zapošljavanje-Biro rada Podgorica,
- JU OŠ „Vladimir Nazor”,
- JU Trgovinska škola „Sergije Stanić”,
- Sekretarijat za socijalno staranje,
- Glavni grad-Služba za zajedničke poslove,
- DOO „Novito”,
- AD Poslovno logistički centar Morača (Ranije TITEX),
- JU OŠ „Milorad Musa Burzan”,
- DOO „Merkator”,
- Gradska opština Tuzi,
- JU OŠ „Mahmut Lekić” Tuzi,
- JU Gimnazija „25 maj” Tuzi,
- Glavni grad Podgorica,
- DOO „Bega pres”,
- Gradsko pozorište,
- AD „Higijena”,
- AD „Voli”,
- DOO „Nregelija”,
- DOO „Čelebić”,

- JU Dom zdravlja,
  - JU OŠ „Pavle Rovinski”,
  - AD „19 decembar”,
  - JU SŠ „Vaso Aligrudić”,
  - JU OŠ „Maksim Gorki”,
  - Uprava carina – Poslovna jedinica Podgorica,
  - Agencija za izgradnju i razvoj Podgorice,
  - JU Srednja stručna škola „Sergije Stanić”,
  - JU Umjetnička škola za muziku i balet „Vasa Pavić”,
  - JU SSS „Spasoje Radpopović”,
  - JU OŠ „Dragiša Ivanović” Podgorica,
  - JU OŠ „Đoko Prelević” Ubli,
  - JU OŠ „Vlado Milić”,
  - Gradska opština Golubovci,
  - Fudbalski klub „Budućnost”,
  - AD „CMC” Podgorica,
  - JU OŠ „Savo Pejanović”,
  - JU Stručna medicinska škola,
  - JU OŠ „Šćepan Đukić” Lijeva Rijeka,
  - JU OŠ „Vladimir Nazor”,
  - JU OŠ „Milan Vukotić” Golubovci,
  - JU „1 jun”,
  - Zavod za profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece.
- Obilasci su izvršeni u 42 registrature.

2. Data je saglasnost na jednu listu kategorija registraturskog materijala i arhivske građe:

- DOO „Merkator” Podgorica.

3. Preuzimanje arhivske građe izvršeno je od 5 registratura:

- Stručna Medicinska škola 1972-1986; 0,60 d/m,
- JU OŠ „Vladimir Nazor” 1969-1982; 0,50 d/m,
- JU OŠ „Vuk Karadžić” 1968-1990; 0,50 d/m,

- JU OŠ „Milorad Musa Burzan” 1963-1985; 0,50 d/m,
- JU Umjetnička škola za muziku i balet „Vasa Pavić” 1949-1982; 2,00 d/m.

Ukupno preuzeto 4,10 d/m.

4. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je u 11 registratura:

- Osnovni sud Podgorica 1993-1997; 2002-2003; 79 d/m,
- Sud udruženog rada 1976-2003; 23,90 d/m,
- JU OŠ „Radojica Perović” 1986-1989; 1995-2006; 5 d/m,
- JU SŠŠ „Sergije Stanić” 2002-2005; 18 d/m,
- JU OŠ „Vuk Karadžić” 1977-1982; 1 d/m,
- JU SEŠ „Mirko Vešović” 1992-2002; 1,5 d/m,
- Poreska uprava - Područna jedinica Podgorica 1994-2008; 80 d/m,
- Uprava carina - Područna jedinica Podgorica 2004-2006; 280 d/m,
- JU OŠ „Maksim Gorki” 1991-2004; 5 d/m,
- Agencija za izgradnju i razvoj 1986-1990; 14 d/m,
- JPU „Ljubica Popović” 2004-2007; 11 d/m.

Ukupno izlučeno 518,40 d/m.

II - Sređivanje i obrada arhivskih fondova

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 14 fondova:

Opština Podgorica-revizija:

- MNO Brskut, Golubovci, Tuzi i Lijeva Rijeka; k. 4.
- GNOT-Opšta uprava 1950-1957; k. 28.
- SOT 1964-1968; 1971-1972 (dopuna unutrašnjih lista) k. 12.
- SOT-Opšta uprava 1964-1967 (rad i radni odnosi) k. 27.
- SOT-Opšta uprava 1969; 1972-1977 (sjednice, matična služba); k.

22.

- SNOT-Opšta uprava 1945-1957 (provjera unutrašnjih lista); k.12.
- SNOT- Povjereništvo za poljoprivredu i šumarstvo 1947-1957; k.15.
- SNOT-Povjereništvo za komunalne poslove, industriju i zanatstvo

1947-1957; k. 5.

- SNOT-Finansije 1946-1954; k.12.
- SOT-Sekretarijat za finansije 1945; 1950-1959; k. 7.
- NOOT (budžetske knjige) 1960-1967; k. 10; IR.
- Osnovni sud Podgorica-revizija:*
  - Predmeti ostavine „O” 1946-1976 (dopuna i izmjena unutrašnjih lista); k. 114.
  - Predmeti „KT” 1969-1974; k. 25; IR; UL.
  - Predmeti „KTN” 1971-1972; k. 2; IR; UL.
  - Parnice „P” 1950-1979 (dopuna unutrašnjih lista i lijepljenje naljepnica); k. 320.
  - Krivica „K” 1965-1976 (dopuna i izmjena unutrašnjih lista); k. 180.
  - Predmeti vanparnice „R” (sređivanje i izrada unutrašnje liste); k. 1.
  - Predmeti „OV”; „IN OV” i „DN” (dopuna unutrašnjih lista); k. 11.
  - Izrada inventara za pomoćne fondovske knjige za imenike i upisnike za „P”; knj. 39.
  - Prekucavanje 7459 popisnih lista 1966-1970.
- Opštinsko javno tužilaštvo Podgorica-revizija:*
  - Predmeti „KTM” 1970-1971; k. 8; IR; UL.
  - Predmeti „KTN” 1969; k. 4; IR; UL.
  - Sud udruženog rada Podgorica-revizija 1980-1991; k. 245; UL.
  - SIZ za fizičku kulturu-sređivanje 1976-1990; k. 1; UL.
  - AD „Elastik”-sređivanje 1982-1983; 1988-1989; k.1; UL i IR za M-4 obrazac 1970-1986; k. 1.
  - JU Javno stambeno preduzeće Podgorica-sređivanje 1966-1968; k. 2; IR.
  - D.D. „Ratar”-sređivanje 1985-1998; k. 13; IR za 300 dosijea; IR za 184 obrasca M4.
  - AD „Moračatrans”-sređivanje 1969-1998; k. 6.
  - AD „Gramet”-sređivanje LD kartona 1996-2001; k. 1; IR; UL.
  - JU Stručna medicinska škola-sređivanje i obrada fondovskih knjiga 1972-1996; knj.15.
  - JU OŠ „Vladimir Nazor”-sređivanje i obrada fondovskih knjiga 1969;1982-1986; knj. 12.

- JU OŠ „Milorad Musa Burzan”- sređivanje i obrada fondovskih knjiga 1963-1985; knj. 8.

- Vatrogasna jedinica-sređivanje1961-1998; k.1; UL.

Kroz faze sređivanja, revizije, dopune i izmjene unutrašnjih lista... ukupno je obuhvaćen rad na 1089 kutija arhivske građe. Za 352 kutije sačinjeni su imenski registri, unutrašnje liste i dopune. Obradene su 74 fondovske knjige.

2. Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala izvršeno je u Odsjeku prilikom sređivanja i obrade fonda:

- Sud udruženog rada 1980-1991; Popisano je i izlučeno 199 kutija bezv. reg. materijala.

3. Izrada međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i

porodice – ISAAR (cpf) za 6 stvaralaca:

- JU SEŠ „Vaso Aligrudić”,

- JU SEŠ „Mirko Vešović”,

- Centar za muziku i balet „Vasa Pavić”,

- JU OŠ „Milorad Musa Burzan”,

- JU OŠ „Vuk Karadžić”,

- AD Preduzeće za prikazivanje filmova „Kultura”,

- Osnovnu sud udruženog rada.

III - Poslovi u depou

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o tome.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u privatno-pravne svrhe:

- Podnijeto je 164 zahtjeva fizičkih i pravnih lica,

- Urađena je 81 fotokopija dokumenata,
- Za 28 pristigla zahtjeva nema podataka,
- Sačinjeno je i izdato 16 potvrda,
- Na uvid je arhivsku građu zatražilo 11 fizičkih lica,
- Na osnovu reversa Osnovnom sudu je izdato pet predmeta,
- Sačinjena je jedna službena zabilješka.

12. ODSJEK ULCINJ

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 5 registratura:

- Pošta Crne Gore, Centar pošta Ulcinj,
- Opština Ulcinj, Opštinska izborna komisija,
- JU OŠ „Boško Strugar“ Ulcinj,
- Centar za socijalni rad za opštine Bar i Ulcinj, Služba Ulcinj,
- Auto-moto društvo Ulcinj.

2. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod 3 registrature:

- JU OŠ „Boško Strugar“ 2000-2003; 1,5 d/m,
  - Pošta Crne Gore, RJ Ulcinj 2006-2010; 10 d/m,
  - Centar za socijalni rad-Služba Ulcinj 1992-2010; 6,40 d/m.
- Ukupno izlučeno 17,90 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj i novi razmještaj polica i građe:
- Rad na uspostavljanju poretka i kompletnosti fondova kroz tehničko-fizičke poslove,
  - Izdavanje i vraćanje arhivske građe u depoe.

III - Sređivanje i obrada fondova

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 2 fonda:
Skupština opštine Ulcinj (1953-1980)

- Nastavak rada na prefascikulaciji, ispisivanju i lijepljenju spoljašnjih etiketa 1953-1965; k. 21.

- Rad na novoprispjeloj građi-klasifikacija i kompletiranje fonda 1975-1980; k. 86.

Osnovni sud Ulcinj:

- Kompletiranje i obrada predmeta „OV“ 1982-1985; k. 26.

- Kompletiranje i obrada parničnihi predmeta „P“ 1984-1989; k. 61.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- Obradeno je 100 pristiglih zahtjeva pravnih i fizičkih lica,

- Izdato je 130 fotokopija.

V - Medijsko predstavljanje

Arhivski odsjek Ulcinj je „Nedelju arhiva“ obilježio sljedećim aktivnostima:

- Priprema i realizacija dokumentarne izložbe „Pečati, štambilji, logotipi i simboli kroz arhivsku građu AO Ulcinj 1921-1961“. Izložena dokumenta prate razvoj državne uprave, sudstva, školstva, privrednih preduzeća i drugih pravnih subjekata. Iz depoa Odsjeka Ulcinj korišćena su dokumenta iz fondova: Osnovni sud Ulcinj, Skupština opštine Ulcinj, osnovne i srednje škole i lični fond Aslan Hajdinaga. Na 20 panoa izloženo je 78 dokumenata sa ukupno izdvojenim 171 simbolom (štambilj, pečat, logotip).

13. ODSJEK HERCEG NOVI

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 7 registratura:

- Opština Herceg Novi: Informacioni centar, Komunalna policija, Sekretarijat za stambeno

komunalne poslove i zaštitu životne sredine,

- Republički fond za zdravstvo-Područna jedinica Herceg Novi,

- Poreska uprava CG-Područna jedinica Herceg Novi,

- Uprava Carina, PJ Carinarnica Kotor-CI Zelenika i CI Debeli brijeg,

- JPU „Naša radost“ Herceg Novi,

- JU OŠ „Orjenski bataljon“ Bijela,

- Dječiji dom „Mladost“ Bijela.

Ukupno je sačinjeno 10 zapisnika sa 14 obilazaka.

2. Izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala izvršeno je kod 4 registrature:

- Opština Herceg Novi; 8,30 d/m,

- Uprava Carina, PJ Carinarnica Kotor-CI Zelenika i CI Debeli brijeg;

133 d/m,

- Republički fond za zdravstvo-Područna jedinica Herceg Novi;

44,50 d/m,

- Poreska uprava CG-Područna jedinica Herceg Novi; 7 d/m.

Ukupno je izlučeno 192,80 d/m.

3. Pripreme i preuzimanje arhivske građe izvršeno je iz 2 registrature:

- Poreska uprava CG-Područna jedinica Herceg Novi; 2,40 d/m,

- Olivera Doklešić (poklonodavac); Elaborati o zaštiti životne sredine; 0,10 d/m.

Ukupno je preuzeto 2,50 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe:
  - Prijem i smještaj preuzete arhivske građe,
  - Unošenje podataka o preuzetoj arhivskoj građi u knjigu primljene arhivske građe,
  - Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Osnovni sud Herceg Novi; ostavinski predmeti „E“ i „IV“ (1820-1898); 1865-1870; k. 7; predmeta 550; listova 1910; SI; AI,
- Opštinsko javno pravobranilaštvo 1967-1994; grupe P i R; k. 13; SI,
- Skeniranje građevinskih dozvola za period 1964-1987 K.O. Topla (privatni objekti);
skenirano je 60 građevinskih dozvola za period 1964-1966 i sačinjen je imenski registar.

2. Izrada međunarodne norme arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička

lica i porodice – ISAAR (CPF) za dva stvaraoca:

- Proizvodno montažna Radna organizacija „Orjen“ Herceg Novi,
- JU Srednja mješovita škola „Ivan Goran Kovačić“ Herceg Novi.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- Arhivsku građu, sadržanu u 32 fondova, koristilo je 25 istraživača.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:
  - Obraðeno je 534 zahtjeva fizičkih i pravnih lica,
  - Uvid u arhivsku građu izvršilo je 60 korisnika,
  - Ovjerenu fotokopiju traženog dokumenta dobilo je 361 korisnik,
  - Za 2 korisnika izdato je 5 uvjerenja,
  - Pismeno je odgovoreno na 73 zahtjeva pravnih i fizičkih lica,
  - Broj uraðenih fotokopija dokumenata je: format A4 fotokopija 2541; format A3 fotokopija 477.Ukupan broj uraðenih fotokopija je 3018.

V – Poslovi arhivske biblioteke

1. Rad sa korisnicima bibliotečke građe:
  - Bibliotečko odjeljenje je uslužiło 109 korisnika koji su za svoje potrebe koristili 445 publikacija.
2. Izrada baze podataka:
  - Unijeti su podaci za 102 publikacije.
3. Rad u depou:
  - Vršen je odabir starih rijetkih knjiga koje se čuvaju u biblioteci AO H- Novi-popis,
  - Uzimanje i vraćanje korišćenih publikacija (dig.fot.),
  - Vršena je zaštita publikacija.
4. Informativna djelatnost
  - Unošenje podataka o svim obavljenim poslovima u personalni računar. Ovi poslovi su obavljani svakodnevno i svi podaci su uneseni u predviđene datoteke.

14. ODSJEK CETINJE

I - Zaštita arhivske građe i registratorskog materijala van arhiva

1. Kompletan pregled stanja arhivske građe i registratorskog materijala izvršen je kod 17 registratura:

- Prijestonica Cetinje,
  - Osnovni sud Cetinje,
  - Osnovni državni tužilac,
  - Fakultet dramskih umjetnosti,
  - Fakultet likovnih umjetnosti,
  - JU Gradska biblioteka i čitaonica „Njegoš“,
  - JU „Gimnazija“,
  - JU Osnovna škola „Lovčenski partizanski odred“,
  - JU „Srednja stručna škola“,
  - JU Škola za osnovno muzičko obrazovanje „Savo Popović“,
  - Muzička akademija,
  - JU Centar za socijalni rad Cetinje,
  - Poreska uprava-Ekspozitura Cetinje,
  - JP „Vodovod i kanalizacija“,
  - Direkcija za nekretnine - Područna jedinica Cetinje,
  - Uprava carina - Carinarnica Cetinje,
  - AD „Kartonaža“ Cetinje.
- Sačinjen je 21 zapisnik o kontroli.

2. Data je saglasnost na 2 Liste kategorija registratorskog materijala sa rokovima čuvanja:

- Javna ustanova Gimnazija – Cetinje,
- Fakultet dramskih umjetnosti.

3. Pripreme i preuzimanje arhivske građe izvršeno je iz 2 registrature:

- Skupština Cetinje 1982-1984, k.36; knj. 8; 5d/m.
- Državni arhiv Crne Gore-Centralni depo: invalidski predmeti k.123; NOO Cetinje 1955-1956 i 1960-1964; k. 31; GNO (razne godine)

1 svežanj; Skupština Opštine (razne godine); k. 3; Osnovna škola „Njegoš“ k. 1 i 4 kutije multiplikata.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe:

- Izrada spoljnih opisa na preuzetu arhivsku građu Skupštine Opštine Cetinje 1982; k. 8.

- Izrada i lijepljenje kartotečkih listića za pomoćne fondovske knjige Skupštine Opštine Cetinje,

- Numerisanje knjiga i ispisivanje kartotečkih listića 1982-1984 godine.

- Sklapanje novih fascikli 194 kom.

2. Izdavanje arhivske građe na sređivanje, obradu i korišćenje:

- Za potrebe sređivanja i istraživanja iz depoa je izdato k. 62; knj. 27.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima

- Osnovni sud Cetinje 1962-1963; popis predmeta za oznaku „R“; 119 predmeta (prefascikuliranje, ispisivanje i unošenje podataka na računar).

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice:

- Arhivsku građu koristilo je 8 istraživača,

- Za potrebe Osnovnog suda sačinjeno je 6 reversa za tražene predmete,

- Urađeno je i izdato 296 fotokopija.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:
- Obradena su 74 zahtjeva fizičkih i pravnih lica po raznim osnovama,
  - Sačinjeno je i izdato 19 pismenih obavještenja,
  - Urađeno je 500 fotokopija.

III ODJELJENJE ZA NAUČNU, INFORMATIVNU I KULTURNO - PROSVJETNU DJELATNOST

Ukupna djelatnost i dometi rada Odjeljenja uslovljeni su evidentnom kadrovskom deficitarnošću nastalom zbog nepopunjenosti sistematizovanih radnih mjesta. I pored toga, ostvareni su pomaci u pogledu standardizacije arhivističkih normiranih zapisa o građi, stvaracima, funkcijama, a čiju primjenu i evaluaciju Odjeljenje vrši. Tokom godine prispjelo je 68 normiranih zapisa ISAAR cpf od 9 arhivskih odjeljenja. To predstavlja ukupan zbir od 521 ISAAR cpf norme od uvođenja normiranog zapisa 2008. godine.

U okviru Odjeljenja planirana je digitalizacija arhivske građe. U tom kontekstu pripremljen je plan digitalizacije arhivske građe prvenstveno za Cetinje. Plan je napravljen u saradnji sa Odjeljenjem depoa, jer stanje očuvanosti i stepen sredenosti građe uslovljavaju i prioritete na digitalizaciji. Ovaj plan je neophodna pretpostavka da bi Arhiv imao jasno postavljene zahtjeve koji bi omogućili formiranje procedura za digitalizaciju arhivske građe i njenu realizaciju, počev od opisa načina zaštite podataka, opisa načina administriranja, opisa formata digitalnog zapisa, opisa načina provjere vjerodostojnosti digitalnih kopija, itd. Najvažnije u svemu što se pristupilo izradi opisa procedura za označavanje i mjesto skladištenja digitalizovanih dokumenata i izradi programa implementacije i obuke zapošljenih.

U okviru Odjeljenja planirani su i realizovani značajni izdavački projekti. U okviru projekta publikovanja *Protokola izdatih pasoša 1866-1915*, do sada su pripremljene za štampu dvije knjige: jedna Senatska knjiga broj 115 (01. I 1866-19. IX 1878) koja sadrži 107 ispisanih listova i oko 6124 imena unijetih u protokol, i druga knjiga MID-a broj 33 (14. III 1879-

30. XII 1883) koja sadrži 111 ispisanih listova i oko 7560 imena unijetih u protokol. Obije knjige su transkribovane, izvršena je redaktura i uređivanje, izabran je format i urađen je prelom za štampu, sproveden je postupak javnih nabavki za izbor najboljeg ponuđača za štampanje i biće predate u štampu početkom 2013. godine.

Pokrenut je i projekat objavljivanja *Dva rumunska diplomatska izvještaja o Crnoj Gori iz druge polovine XIX vijeka*. Kopije ovih izvještaja dobijene su posredstvom Državnog arhiva Rumunije i predstavljaju značajno svjedočanstvo o odnosima između dvije zemlje u drugoj polovini XIX vijeka i njihovim naporima na stvaranju Saveza balkanskih zemalja. Ovi izvještaji rumunskih diplomata Vakareskua i Sturze donose originalno svjedočanstvo o Crnoj Gori toga doba. Značaj ovoga projekta je u tome što po prvi put našoj naučnoj javnosti prezentuje prvostepene izvore koji se čuvaju u arhivima Rumunije, a sada su dati uz kompletan kritički aparat. Urednici ovog izdanja su Srđan Pejović i Miodrag Milin. Izvještaji su prevedeni sa francuskog jezika, urađena je redaktura, uređivanje i naučni aparat. Izvršen je prelom knjige i priprema za štampu, sproveden je postupak javnih nabavki za izbor najboljeg ponuđača za štampanje i knjiga će ući u štampu početkom 2013. godine. Vrijedi napomenuti da su ove publikacije dobile prioritet u izdavanju u odnosu na monografiju *Državni arhiv 1951-2011*, koja je pripremljena za štampu, izvršen prelom i povoljno recenzirana, ali nije ušla u postupak javnih nabavki za izbor najboljeg ponuđača za štampanje. Očekuje se da to bude učinjeno u prvom kvartalu 2013. godine.

Tokom ove godine, izašla su dva broja časopisa *Arhivskih zapisa*: broj 2 za 2011. , i broj 1 za 2012. godinu.

Pored izdavačke djelatnosti, u okviru ovog odjeljenja realizovane su dvije izložbe. Prva je “Crna Gora u Prvom balkanskom ratu”, koja je organizovana povodom obilježavanja stogodišnjice ovog značajnog događaja iz crnogorske prošlosti. Izložba je postavljena u Podgorici u izložbenom prostoru Kuslevove kuće, da bi kasnije bila izložena i na Cetinju i u Beranama.

Druga značajna izložba “Dokumenta o naseljavanju Crnogorca u Ukrajini u XIX vijeku” realizovana je u saradnji sa Državnom arhivskom

službom Ukrajine, a posredstvom ambasade Ukrajine u Crnoj Gori. Vrijedi napomenuti da je ovo prva izložba dokumenata koju realizuju arhivske ustanove Crne Gore i Ukrajine, pa i u tom kontekstu ona predstavlja značajan događaj. Na izložbi su predstavljena dokumenta iz fondova Državne arhivske službe Ukrajine koja svjedoče o dolasku i naseljavanju Crnogoraca na teritoriju današnje Ukrajine sredinom XVIII vijeka i donosi podatke o broju i statusu crnogorskih iseljenika. Cilj izložbe je da se ukaže na arhivske fondove i zbirke koji se čuvaju u arhivskim ustanovama Ukrajine, a koja sadrže bogatu dokumentarnu osnovu o naseljavanju, životu i radu Crnogoraca u Ukrajini. Izložba je svečano otvorena u Biljardi na Cetinju 11. decembra 2012. godine.

Iskustva i praksa u sprovođenju programa „Arhiv u školama–škole u arhivima” prezentovan je u ppt-u za arhiviste na Cetinju tokom *Nedjelje arhiva* 2012. godine. Prethodno su ova iskustva, koja sadrže kvantifikovane vrijednosti u sprovođenju naznačenog programa predstavljene u okviru projekta “Izgradnja ekspertske mreže za promociju arhiva u školama na Balkanskom poluostrvu”, koji je u organizaciji Državne arhivske agencije Bugarske i MAS-a (PCOM – programme commission) na savjetovanju koje je održano u Sofiji.

U okviru informativne djelatnosti istraživano je više tema o korisničkim zahtjevima, a u okviru toga obavljena su i vrlo zahtjevna istraživanja. Na ovom planu vršena su istraživanja za potrebe *Fonda za obeštećenje Crne Gore, Zavoda za statistiku Crne Gore*, kao i za potrebe komisija za povraćaj i obeštećenje i regionalnih i drugostepenih. Vrijedi napomenuti da su ova istraživanja prilično kompleksna i zahtjevna, a obavljana su u saradnji sa Odjeljenjem depoa po korisničkim zahtjevima. U okviru čitaonice na Cetinju, vođene su evidencije o korisnicima i istraživanim temama. Evidentirano je 98 tema istraživanja korisnika. Usluge čitaonice tokom 2012. godine koristilo je 219 korisnika – od toga 17 inostranih – koji su tokom 629 posjeta Arhivu koristili 1303 arhivske kutije građe, 1227 knjiga. Za potrebe korisnika urađeno je 7292 kopije dokumenata, 216 snimaka, 450 skeniranih dokumenata – ukupno 7958 reprodukcija dokumenata.

IV ODJELJENJE ZA TEHNIČKU ZAŠTITU ARHIVSKE GRAĐE

1. Konzervacija-restauracija oštećene arhivske građe

U navedenom izvještajnom periodu, u Odjeljenju je vršeno odabiranje oštećenih dokumenata, mehaničko čišćenje, provjera otpornosti mastila na vodu, dezinfekcija, pranje, ispiranje, neutralizacija, kaširanje, dopuna djelova koji nedostaju, presovanje i ponovno vraćanje konzerviranih i restauriranih u arhivske kutije. Ove konzervatorsko-restauratorske mjere sprovedene oštećenoj građi preduzete su u cilju čuvanja, održavanja, osiguravanja od daljeg propadanja, kao i vraćanja u prvobitno stanje dokumenata koji pripadaju fondovima:

- Ministarstvo Vojno, 1879 godina, f.br. 2, 220 listova;
- Ministarstvo Vojno 1879 godina, f.br. 3, 192 lista;
- Ministarstvo Vojno 1879 godina, f.br. 4, 328 listova;
- Ministarstvo Vojno 1880 godina, f.br. 5, 226 listova;
- Ministarstvo Vojno 1881 godina, f.br. 10, 359 listova;
- Ministarstvo Vojno 1881 godina, f. bez br., 280 listova;
- Ministarstvo Vojno 1882 godina, f.br. 11, 260 listova;
- Ministarstvo Vojno 1882 godina, f.br. 14, 149 listova;
- Ministarstvo Vojno 1882 godina, f.br. 12, 220 listova;
- Ministarstvo Vojno 1891 godina, f.br. 29, 271 list;ž
- Ministarstvo Vojno 1891 godina, f.br. 38, 261 list;
- Ministarstvo Vojno 1892 godina, f.br. 43, 279 listova;
- Ministarstvo Vojno 1893 godina, f.br. 46, 299 listova;
- Ministarstvo Vojno-Administrativno odjeljenje, 1905 godina, f.br. 4, 233 lista;
- Ministarstvo Vojno-Administrativno odjeljenje, 1910 godina, f.br.22, 394 lista;
- Ministarstvo Vojno-Administrativno odjeljenje, 1910 godina, f.br. 23, 198 listova;

- Ministarstvo Vojno-Blagajna, 1910 godina, f.br. 2, 569 listova;
- Ministarstvo Vojno-Lista poginulih, umrlih ili nestalih u ratu 1912-1913 godina; Brigada Durmitorska, Lješanska, Katunska i Vučedolska, f. bez br., 298 listova;
- Ministarstvo Vojno-Sandžačka vojska, 1915 godina, f.br. 2, 454 lista;
- Ministarstvo Vojno-Emigraciona Vlada, 1920-1921 godina, 91/I, 293 lista;
- Ministarstvo Prosvjete i Crkvenih poslova, 1894 godina, f.br. 10, 285 lista;
- Ministarstvo Inostranih djela-Pasoško odjeljenje, 1911 godina, 25 listova;
- Ministarstvo Unutrašnjih djela-Sanitetsko odjeljenje, 1910 godina, f.br. 25, 314 lista;
- Uprava Dvora, 1901 godina, f.br. 49 (a), 419 listova;
- Kapetanija Gornjo-moračka, zapisnik Dacije za 1907 godinu, 25 listova;
- Kapetanija Gornjo-moračka, zapisnik Dacije za 1912 godinu, 25 listova;
- Banska uprava-Zetska banovina-Cetinje Dosijea P., f.br. 27, 214 listova.

2. Mikrofilmovanje arhivske građe

Radilo se na pripremi arhivske građe za mikrofilmovanje:

- Molbenice, arhivistički sređene, urađen je imenski registar za 9 fascikli, 1912-1913. godine;
- Opština Varoši Cetinje, arhivistički sređeno 6 fascikli, 1899 godine;
- Započet rad na sređivanju fonda Banska uprava Zetske Banovine-Cetinje.

Službenica Odjeljenja za tehničku zaštitu je radila sa strankama u čitaonici Državnog arhiva. Izvještaj o korisnicima usluga čitaonice je dostavljen nadležnoj službi.

Na osnovu zahtjeva pom.dir. Mirjane Kapisode urađeno je 17 sižea (regesta) za akta iz fonda Ministarstva unutrašnjih djela, koja se odnose na Bugarsku.

Za 2012. godinu urađeno je 15 221 kopija i to za potrebe Državnog arhiva 6148 i za korisnike usluga čitaonice i depoa 9073 fotokopije dokumenata.

V SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE

Sarađivalo se sa Ministarstvom pravde, Ministarstvom kulture, Ministarstvom finansija - Državnim trezorom, Ministarstvom unutrašnjih poslova i javne uprave, Upravom za kadrove, Komisijom za žalbe Vlade CG, Republičkim fondom PIO, Republičkim zavodom za statistiku, Upravom za imovinu;

- Rađeno je na izradi podnesaka, rješenja o rasporedu službenika, rješenja o prestanku radnog odnosa, izradi rješenja o godišnjim odmorima, potvrda o radnom stažu;

- Praćeni su i primjenjivani propisi koji se odnose na državne službenike, kao i propisi iz finasijsko- materijalnog poslovanja;

- Na osnovu finasijskog plana, vršeno je praćenje ostvarenja plana po periodima i usklađivanja sa rebalansom plana;

- Vršena je nabavka materijala i opreme neophodne za poboljšavanje uslova rada i poslovanja;

- Vršeni su poslovi na fizičkom obezbjeđenju zgrade i imovine Državnog arhiva, daktilografski, kurirski i poslovi na održavanju čistoće.

Direktor
Stevan Radunović

UPUTSTVO SARADNICIMA

Arhivski zapisi objavljuju radove iz oblasti arhivske teorije i prakse, istorije i pomoćnih istorijskih nauka, istorije institucija, informatičkih nauka, prikaze i ocjene stručnih publikacija i časopisa, izvještaje sa stručnih skupova, itd. Radovi koji se objavljuju podliježu stručnoj ocjeni, izuzev prikaza i recenzija, izvještaja sa stručnih skupova i izvještaja o radu Arhiva, bibliografija i dr.

Radovi po pravilu ne treba da prelaze obim od 16 kartica i 5 ilustracija. Recenzije, prikazi i drugi prilozi ne mogu prelaziti 4 do 8 kartica teksta. Radovi koji su prihvaćeni za objavljivanje u časopisu, kao i objavljeni radovi ne mogu se objaviti na drugom mjestu bez saglasnosti *Uredništva*.

Autor je isključivo odgovoran za objavljivanje teksta ili ilustracija iz neobjavljenih materijala iz autorski zaštićenog rada (copyright).

Poželjna struktura rada je sljedeća: ime i prezime, adresa autora ili ustanove u kojoj je zapošljen, naslov rada, sažetak na jeziku članka (oko 300 znaka) koji se donosi između naslova i teksta članka, tekst samog rada, a na kraju članka nešto opširniji sažetak (zaključak, rezime) na engleskom jeziku (najviše 1500 znakova) sa naslovom članka.

Sve vrste radova moraju biti napisani na računaru u nekoj od verzija MS WORD program (MS WORD 6.0 i novijim) i snimljeni na formatu MS WORD dokumenta. Poželjna je upotreba fonta Times New Roman, stila normal, veličine slova 12 tačaka, (jednostruki prored - single) bilješke se pišu upotrebom funkcije footnote, veličine slova 10 tačaka i donose se ispod teksta.

Naslov teksta piše se velikim slovima (bold), podnaslovi malim slovima (bold) a sažeci, originalni termini i nazivi na stranom jeziku kurzivom (italic). Fotografije i druge ilustracije moraju biti jasne i oštre u cmo bijeloj tehnici.

Svi prilozi dostavljaju se na disketi, CD-u ili elektronskom poštom. Jedan primjerak priloga mora biti dostavljen na papiru formata A-4.

Časopis izlazi dva puta godišnje. Rukopisi se ne vraćaju. Honorar za objavljene radove isplaćuje se prema Pravilniku Državnog arhiva.

Adresa Redakcije je : Novice Cerovica broj 2. 81250 Cetinje,
E-mail: pejovic.dacg@t-com.me, Telefon/ fax: 041/230-226.

Uredništvo

АРХИВСКИ ЗАПИСИ
2/2012.

Коректор
Драгица Ломпар

Компјутерска припрема
ДауС - Цетиње

Тираж
300

Штампа
ЦИЦЕРО - Цетиње

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

930.25(497.16)(05)

Архивски записи: часопис за архивску теорију и праксу = Archival theory and practice review / главни уредник Срђан Пејовић, одговорни уредник Стеван Радуновић. - Год. 1. бр. 1 (1994) - . - Цетиње (Новице Церовића 2) : Државни архив Црне Горе, 1994 (Цетиње: SICERO). - 24 цм.

Годишње.

ISSN 0353-7404 = Архивски записи (Цетиње)

COBISS.CG-ID 08216592